Дырмит Бытәба

АБЫРЛАШ МАЦӘАЗ

Ажәабжьқәа

Аҟәа
Аԥҳәыинтшәаҟәтыжьырҭа
2016

УДК 821.35
ББК 84(5Абх) 6-44

Б 93

Быҭəба, Д. И.

Б 93 Абырлаш мацəаз : ажəабжьқəа / Дырмит Быҭəба. – Аҟəа : Аҧҳəынҭшəҟəҭыжьырҭа, 2016. – 208 д.

Аизга еиднакылеит Дырмит Быҭəба еиуеиҧшым ашықəсқəа рзы ииҩыз ажəабжьқəа.

УДК 821.35
ББК 84(5Абх) 6-44

© Быҭəба, Д. И., 2016
© Аҧҳəынҭшəҟəҭыжьырҭа, 2016

Дырмит Быҭәба иажәабжьқәа ирызкны ажәақәак

Дарбан рҿиаҩызаалакгьы ирҿиаратә мҩа алагамҭа хадара нызкыло акәны иҟоуп ирҿиаратә дунеи аҩаӡареи аҭбаашьеи ахьынӡаҳараку. Аԥсны жәлар рцьынцьтәылатә еибашьра ашьҭахь, анкьа аиԥш аԥхьаҩцәа рыла иахьа ирацәаҩымзаргьы, уеизгьы аԥсуа сахьаркыратә литература аԥсы ҭоуп, аусура аанкылам, арҿиара знапы алаку иахьа уажәраанӡагьы русура еиԥкым, дасу дыҩуеит иара ихатә гьамала, ҳаамҭазтәи аԥсҭазаара шидикыло ихарҭәааны иҩымҭақәа ирныныԥшыртә еиԥш.

Иахьатәи ҳаамҭа ицәырнагаз ауадаҩрақәа, амчымхара, амамзаара, ақәымҿиарақәа уҳәа ирыхҟьаны ауаҩы дзыниар зылшо ауп Дырмит Быҭәба иажәабжьқәа реиҳарак зызку. Абарҭ ажәабжьқәа алаҳкаауазар: «Алакә ззырҳәо», аибашьра аамҭа иахьӡынҩылакәоу «Аԥсы дшыбналаз», «Нас ианеиқәшәаз», аԥсыцәгьара ауаҩы дзықәнаршәар ҟало аазырԥшуа ажәабжь «Ирыдрымкылаз», анасыԥдара ахҟьа шыҟало атәы зҳәо ажәабжь «Изхарада» уҳәа, арҭ аибашьра ашьҭахьтәи аҭагылазаашьақәа ирзааигәоу рҿиамҭақәоуп. Ашәҟәы ишьҭнахыз аҩымҭақәа рҩышьа иааидкыланы ҳрыхәаԥшцуазар, акыр ирччагоу, даара илахҿыху, убри аангьы игәҭархәыцгоу, игәеиынҵагоу ԥҵамҭақәоуп. Ҿырԥштәыс иаагозар абарҭ ажәабжьқәа: «Аԥсы дшыбналаз», «Ирыдрымкылаз» аамҭак еицатәушәа, ҭагылазаашьала еиԥшушәа иҟоуп, аха раарԥшышьақәеи ҵакылеи излеиԥшқәам рацәоуп.

Ашәҟәы еиднакылаз арҿиамҭақәа гәаӷьс ирыӷроу акәны иҟоуп ҳаамҭаз иаҳԥыло азалымдаракәа, аҵмыхәҳәарахракәа, аԥсыцәгьара уҳәа ԥсыхәа змауц ашьцылара бааԥсқәа рҿагылара азыкәԥара – абарҭ роуп автор иҽыззишәо.

Анкьагьы иҟан, иахьагьы усоуп ишыҟоу арԥызбеи аԥҳәызбеи ианраамҭоу аҭаацәара изаламлакәа раанхара. Ари аԥхьаҩ изы иҿыцу акы акәым, аха уеизгьы абри гәҭыхас ишыҟаҵатәу ауп, иҵакы хаданы ианаԥшуа «Изхарада» ажәабжь аҟны. Зынасыԥ алхра заанаҵ иахьымӡакәа иахыԥаз аԥҳәызба нас игәырҩаны ишылхылго, алаԥшцәаара илызнауз аҵыхәтәан агәҭахәыцракәа шлызцәырнаго уҳәа, иахьанӡагьы ус иааиуа рзоуп игәҽеинҵаганы аҵаҳәара рнаҭартә еиԥш автор иҽыззишәо.

Иара убас ашәҟәы аҟны аԥхьаҩ иԥылоит адетективтә жанр иазааигәаны иҩу ҩ-ажәабжьык: «Абырлаш мацәаз» зыхьӡу, нас иҟалахьоу ажәабжь аҟынтәи иаагоу «Инырҵәам ажәабжь». Арҭ аҩ-жәабжькгьы аҩышьа формала еизааигәоуп, ихҭҳәааау ахҭысқәа рыла акәымкәаны аԥсҭазаараҿ иҟалар зылшо ҳаамҭа ахаҿсахьақәа рыла ишьақәыргылоуп. Хроникала ҳазнеиуазар, аусҭҵаара хыркәшахааӡа ирыҵаркуа аамҭақәа рдиапазон акыр инеиҵыхны излаҟоу ала аинтерес зҵагалоу рҿиамҭақәоуп ҳәа рзуҳәар ҟалоит.

Д. Быҭәба иажәабжьқәа исахьарку ажәала иҩуп, ибызшәа цқьоуп, игәы иаҭаху ишиҭаху ала ирмарианы ирцәажәоит. Ажәа хьанҭала умыргәаҟкәа, иласу бызшәа ԥшӡала иаҳадигало аҩымҭақәа, аԥхьаҩ бзиа ибаны идикылартә иҟоуп, аригь аҟазара злоу баҩхатәроуп.

Дырмит Быҭәба ирҿиаракәа рнаҩсангьы иуаажәлар рымаҵ аура азгьы илиршахьоу маҷым, иахьа уажәраанӡагьы аџьабаа даҵагыла дааиуеит. Ибзианы дыздырыуа зегьы агәра аагоит, аԥхьаҟа азыҳәан иҵегьы аҩымҭа шьахәқәа аԥхьаҩцәа ирыдигаларааны дшыҟоу. Убри аҟнытә идаҳныҳәалап, инапы злаку арҿиаратә хандеираҿ агәаабзиара нацҵаны аринахысгьы аихьӡаракәеи алшаракәеи.

Вахтанг Аԥҳазоу

АЛАКӘ ЗЗЫРҲӘО

Аусура мшы нҵәеижьҭеи акраатҵуан, аха ауада адәылтҵшьа иақәымшәоз анаплакы ахантәаҩы аӡлагара дахатәазшәа асаба даганы, шьамхахьы дызлагылаз ақьаадқәа иҧсы рылахаӡаны, дқьыҧаха реилыргара даҿын. Акы шьҭихуан, акы шьҭеитҵон, игәамҧхақәоз еиларҟәычны акәакь икҿажьыз егьырҭ ақьаадқәа инарылаижьуан, аха макьанагьыииҭахқәаз бҕьыцқәак анааимҧыхьашәалак, урҭ абақ-абаққәа даарысуа ижәпаӡа ирықәлахьаз асаба нарықәрыцқьааны, нас аҭҵы иқьуа астол ду зҵаз ақьаад еидарақәа рханы иныкәитҵон икамҳаратәы. Зегьы раасҭа еиҳа ихәашаз ҳәа импыҵашәақәозгьы, иаразнак истол амгәахь индәықәитҵон. Убри аамҭаз шьҭа дшыццакуаз аҟара убаратәы уажәы-уажәы исааҭгьы днахәаҧшлон, аха зегьыҵәҟьа реилых-ра шьҭа дшахьымӡоз аниба, ицәаанхақәаз ашьҭахь шьа-пыла инеизыҳәҳәаны акәакь икҿажьыз урҭ ақьаадқәа инарылаигәеит. Убри аамҭаз хымаҧсыма иҿааирыцқьашәа ҟаиҵеит, аха иҿатәаз асаба гәаамыгӡакәа ичабра наиҿшьны илҵуаз аҧхӡала ианиҿаиршьашьы, абыржәы ашахҭа дааҭыцызшәа ирхәашаз ихы-иҿы ҷышәшәааӡа ишыҟаз, уаҳа иҿнамырхакәа дындәылҵын, нас ашә адәахьала аҷараҳәа инаиркит. Днаскьацыҧхьаӡа ишьапы ашьҭыбжь есааира ихарахо мацара, аҵыхәтәан зынӡа иныбжьаӡын, нас уаҳа бжьык дәылмҩӡо иахьабалак иҿаҳа-ҿымҭраха ҭынчрак ҩнашьшьы иааҟалеит.

Ақьаадқәа зхаиркыз ауада аҩнуҵҟа шьҭабжьык дәылмҩӡо ишыҟаз,аҩналарҭа ашә аханы икыдыз асааҭ

ду ус иаалырҟьаны акеҩ-акеҩҳәа асаркьал инасит. Убри аламҭалаз иныҵак-ааҵакны хәыҭхәыҭбжьқәакгьы ааҩныҩҩит, даҽа ԥыҭрак ашьҭахь цәажәабжьқәак ааган, нас есааира ишыкьбжьқәаны ишьҭыҵуа иалагеит. Аҵыхәтәаан ашьхаҵә ангыло еиԥш, ааизыӡырҩрак ыҟамкәа зынӡа ауыхәа ианааилала, убри аамҭаз маҷк рҽааиқәыркразы акәакь аҟынтәи ус бжьык ҵарыхәҵәаӡа иаагеит.

– Иҟалозар иаасашәараӡа, саргьы акы насҳәақәаар сҭахуп!– убри аамҭаз бӷьыцк ақьаадқәа иаарылҵны иахьырбарҭашаз иаагылан, нас асаба ақәнахразы иаазқәыршәшәеит.

Аибархәыҭхәыҭра иаҿыз ақьадқәа рыбжакы рыда, егьырҭ реиҳараӡак, мшәан, абри ақьаадқәа зегьы ҳалымкаа уажәы иаалырҟьаны иҳанаҳәарц иаҭахузеи ҳәа еиқәыӡырҩуа рҽааныркылт.

– Аҩызцәа! Аӡырҩра, еиҭахгьы аӡырҩра!– аҳәан, уи ақьаад абжьы зегьы ираҳаратәы иаарыланаргеит.

Рацәак мырҵыкәа ианааҭынчраха, ашықәстәи аусуратә хыдҵақәа зныз уи абӷьыц инҭгыла-ааҭгыло ацәажәара иналагеит. Абжьы зны иҵарыхәҵәаӡа иааҟалон, аха нас амыткәма бжьы еиԥшытәны гәырҩакгьы ааныԥшхуан, еиҳараӡак иаҳәозгьы, ашықәс нҵәаанӡа ҟаҵатәыс иҟаз анагӡатәқәа ракәын. Иаагозар,дара рнаплакы иоунажьуаз ахаҭабзиара аиӷьтәра... аҵьалеишәа ацклаԥшра... ахыдҵақәа ирынагӡашьоу... иҟаҵоу ианаамҭоу ахархәаҩцәа рызнагара... ԥсыхәак ахьынӡамаз ала ахатәмал аиҷаҳара, уи ишахәҭоу ахылаԥшра аҭара... абжьырҟьаҩцәа рҽырцәыхьчара... Аҵыхәтәаан иреилнаркааит ахыдҵақәа хзыркәшашаз арыцхәқәагьы: ашықәстәи ахыдҵа ахыхь иацҵаны анагӡара... амазарақәа ԥхасҭахәозшәа аҭла ишьҭыхны ақәхрақәа иахьынӡауаз рырмаҷра... Зегь рыла ибзианы иҭыжьу рыбжакы црыҵқәоушәа иҟарҵалоз мап ацәкра...

– Иуҳәақәо ҳара ҳзы иҿыцым! – ус акҿаҩра аҟынтәи даҽа бӷьыцк уи инаԥыҩланы абжьы нақәнаргеит. – Арҭ ажәақәа ҵыԥхгьы иҳәан, ҩба-хԥа шықәса раԥхьагьы

еиҳабгьы-еиҵбгьы уи акәӡан иааӄәымҵӡакәа ирҳәаӡоз, аха уажәы узлаабо ала шықәсынаӄьак уаргьы амц урҳәара ишаҿыз ꙩашьом! Ажәакала, узлаабо ала уаргьы амц здырҳәоз ақьаад мчыда шуакәыз ала урҵабыргыр уҭахым?

– Уи ашьақәырґәґәаара аҭахуп!– иаҳаз агәы ннархазшәа убри аамҭаз акеꙩҳәа абжьы нарганы, сынтәатәи ахыдҵақәа зныpҵахьаз уи абґьыц инақәнаргеит. – Ҵыԥхтәиқәа сара сус рылам, аха сынтәа иӄахҵараны иӄоу зегьы зну сара соуп. Сара сыдагьы ҳусбарҭа ахантәаꙩгьы усушьа имаӡам!

– Ҳусура зырҵабыргуа уара уакәым, аха сара соуп! – уи аамҭаз бжьык ҭахәаҽӡа џьарантә иаагеит.

– Асеиԥш зҳәаз уарбану! Ацәырҵра улшозар, арахь ухы ааҳарбеишь! – аҳәеит, ҵыԥхтәи ахыдҵақәа зныз бґьыцк еиқәԥах ақьаадқәа ирылаҿаҳәаны аӄәардә ашьапаҿы иахьышьҭазынтәи.

Убри аамҭазҵәӄьа рыцҳарак шырзыӄалаз убаратәы, иҿаҳәа-ҿаҳәаны еиқәырчаӄәа астолаҿ еиқәыжьыз ақьаад-қәа ааґьаҵәыґьаҵәит.

– Ҳкаҳаит,абааԥсы, шәыҽешәырґәґәа! – ус руак абжьы наргеит.

Убри аамҭаз уаҳагьы рҿрзнымкылакәа реиҳарак леихаꙩрны агәаԥ-саԥҳәа адашьма иахьлықәҳаз асабагьы ꙩархыбыбит.

– Ишәгәыҵашәеи, уара уа, ҭынч шәааӡырꙩырауеи? Ари иаҳҳәо ҳхала ҳакәӡам изызку, шәаргьы уахь шәаҵанак-уеит! – аҳәеит зегь раԥхьаӡа ацәажәара хзыртлаз абґьыц убри аамҭаз аҽыргәаашәа.

– Уабаӄоу иԥхьан зыбжьы зыргаз? Ҵабыргымзар мцык аҳәара зҭахымхаз арахь уаацәырҵны цқьа иҳаҳәишь иуҳәарц иуҭаххаз! Ҳаузыӡырꙩуеит! – ианааҭынчраха уаанӡа ицәажәоз абґьыц абжь гәаꙩа ду уи инақәнаргеит.

– Сара, аабыкьа аизара анҳамаз шәгәаламшәои, убасӄан ирыӡбаз зныpҵаз аӡбанҵа соуп изҳәо!

– Аа, ари уара уоума! – аҳәеит ҵыԥхтәи аицлабрақәа ртәы зныз абґьыц ҭынч иаацәажәан. – Ҳара иаҳхаагахьоу зегьы абоудырґәышьои, уара макьана уҿыцуп,абыржәы иины

адәы иқәҧшыз аҧшқа уиҩызоуп, убри аҟнытә иуныркәаз акәу џьушьоит! Макьана иузеилымкаац акәымзар, уаргьы ҳара ҳаиҧшҵәҟьа лаҧыракыгас урымоуп!

– Усеиҧш усхымцәажәан, џьым! – макьана иҧшқарахҭа иҟаз абжь хәыҷы цаӡа ицәажәоз инацыҵҟьеит.

– Ариаҟара аиаша иазықәҧо алашарахь уааскьаны ухы ааҳарбеишь, цқьа ҳнауҿаҧшыр ҳҭахуп, – уи аамҭаз даҽа қьаадқәакгьы рыбжьқәа уи инақәдыргеит.

– Уахь шәааигәа неишьа сымам, аихатә шьқаҧ сҭакуп!

– Избан узҭаку? Цәгьарас иҟауҵазеи? – даҽа бҕьыцқәак уи иназҵааит.

– Избанзар, ҳаиҳабы зегь шәаасҭа сара ацхыраара еиҳа иахьисҭо азы џьара сицәыӡыр ҳәа дшәаны дсеиҷаҳауеит! Сыда дахьхәарҭам азын есҽены сахьибалаша сыҟазароуп, ишәзеилкаауазар!

– Уара макьана угаӡазаап! – аҳәеит ирхашҭхьаз ҵыҧхтәи аӡбанҵақәа руак. – Абзамыҟә дыҟамзар аҟәыш акриҿазҵода? Уара утәала дуеиҷаҳауа џьушьоит, аха уа уҭаҵәах узимоу, ианааиқәнакуа аамҭаз ихы злацәыригаша ҳәа уалбагас уимоуп. Ҳаргьы ҳанҿыцқәаз уара уеиҧшҵәҟьа убра хҭаҵәахны ҳахьынӡаиҭахыз ҳиман, аха ииҭахыз зегьы анҳалаҟаиҵа ашьҭахь, ҳшубо ҳазегьы ҳанҭҳәаны абраҟа ҳаилаижьит.

– Арахь уаасзыӡырҩишь, сашьа хәыҷы! – аҳәеит сынтәа актәи ашықәсбжа анҵәамҭаз аизараҿ иазгәарҭақәаз зныз аӡбанҵа. – Макьана иуздыруам ҳәа акәымзар, уареи сареи зынӡа ҳаиҧшуп, иаҳныркәазгьы еициз аишьцәа реиҧш зынӡа ҳаиҧшуп. Аҧшра бааҧс аҵәаҧшь иазырҧшӡо аиҳа, сара иаасдырхәахьоу ауп уаргьы аҧхьаҟа иудырхәараны иҟоу. Уара уеиҧшҵәҟьа саргьы анкьа иснырҵахьан аҵыхәтәантәи ашықәс актәи азбжазы миллионла ахәқәа ззоужьыз ааглыхратә маҭәахәқәа аргылара иазоурыжьраны ишыҟаз ала, аха аргылаҩцәа рҟынӡа зегьыҵәҟьа зымнаӡагәышьеит умҳәозар. Ахархәараз ирыҭаз аргыларатә маҭәахәқәа рхаҭабзиара лаҟәызшәа,иара ус акала ухы иузамырхәоушәа арбаны, ирыдҧхьаӡалаз аб-

жакы рықәырхразы иаалаган ашәҟәқәа еиқәдыршәеит. Убасҟан ԥытҟракгьы иааԥшит аамҭа ргаразы, аха аӡәгьы алаҿимҭуашәа анырба, ашьҭахь ааигәа-сигәа иҟақәаз ақыҭақәа рахь иахадыршәалаз аҩныматәахәқәа маӡала ибжьырҟьаны анхацәа ираадырхәеит. Сынтәа мацарагьы заҟаҩы аҩны еихачаԥақәа дыргылазеи, ҳара ақьаад мцҳәацәа иҳабзоураны. Уажәы аабыкьашәа ашьҭаҵарҭа аиҳабгьы, иараби, зегьы сара среицәоума ҳәа игәахәзар акәхап,иаргьыдаалаган маӡала ибжьгаз ацемент зааирхәҳаз аӡәы машьынала иманы дышнеиуаз, анҭ хылԥаҟаԥшьраа илаԥш иҵашәазаап. Шьҭахьҟа шьҭа архынҳәышьа имамызт, иаԥхьаҟагьы цашьа амамызт аҟнытә, уаҳа ииӡбара анизымдыр, ашьҭахь амашьына агаҿа илхықәыргыланы иигоз аидара ахы лархха амшын инаҭаны, иугазгьы ааумгеит ҳәа инапқәа ыркало иҩныҟа дцеит.

– Уи уара иуазҳәахда, уажәы? – амаҭәахә шоужьу ала изныргҵоз ақьаад ҷыда уи ҽеԥныҳәас иԥхьаӡаны убри аамҭаз аҽыргәаашәа иҵааит.

– Мшәан, аӡәы иаҳәара азнауеи, зҭызшәа умоу ашьҭаҵарҭа аиҳабы иҳаҩсыз амза азы ҩажәа тонна ацемент ахархәарахь идәықәиҵазшәа иҿаҿаӡа ара иснызар!

– Уара ус узиуит, аха сара уара уеиԥш дсызныҟәарым,– аҳәеит аҵыхәтәантәи аҳасабырбагьы аҽыргәааны, иаргьы ахантәаҩы идгыларц шаҭахыз убаратәы. – Ари ашықәс актәи азбжатәи ҳәа иргаз ахыдҵа иснырҵаз, ашьҭахь аиҳабыра рҟынгьы снаганы сыдирбеит. Уаҟа иаразнак зегьы сеигәырӷьеит, исықәгәыӷны ҳхантәаҩы иагьиҵьыршьеит, иҵагьы ақәманшәаларақәа идныҳәало. Убри азоуп зегь шәаасҭагьы сара еиҳа дсыцәнымхо дысзеиҷаҳауа. Уи азоуп џьара сицәыӡыр ҳәа дсыцәшәаны сцәыҵаҵәахны сызимоугьы.

– Ах, анацьалбааит, анацьалбеит,уаргьы заҟа ужьаны уимоузеи! Иараби, асцәҟьа гаӡашьа убахьоу! Избан, ахантәаҩы асҟак уицәнымхоушәа уидгыланы, иуниҵаз амцқәа урҵабыргырц узыбарбаруа? – аабыкьашәа азанааҭеидгыла аизараҿ еибарҿхәаны ианеиԥырҵуаз аламҭа-

лаз аиқәырҽаҽақәа зныртцаз аӡбантцəа қәыԥш ицәажәоз иназаҕьит.

– Иаԥсоу узымҳәозар, акы схәоит ҳәа аӡә иахь умыҽхәан. Абзамыҟә акгьы анимҳәо дҟәышушәа шцьыршьо узымдырӡои?

– Аусураз ицәа ихытцхьоушәа иаҳнитцо наигӡозтгьы, меигӡарахда икылҳәаны изаарго аргыларатә матәахәқәа ашьтатцартаҿ иаанымхози, – аҳәеит атцыхәтәантәи аҳасабырба агәы кажьӡаны. – Абар уажәы иара имшала мчыбжьык аахижьтеи аргылаҩцәа усда еилатәоуп. Еизарацыԥхьаӡа иааҳарԥшыз ақәҿиарақәа шыхазыноу, аԥхьаҟагьы еиҳагьы ҳшеиҕьхо ҳәа дкаканы аиҳабыра рхы тиҟьоит, арахь уҳахәаԥшыр еижьагас иаҳнитцо аамҷыдарахаз акгьы изацымтцац, иацитцарангьы дыҟаӡам. Ҟатца имамкәа инхаз иажәа тацәқәа ҩаԥхьа ҿыц илаҳхҩылааны аиҳабыра рҿы алацәыртцгас ҳимоуп. Ауаҩага кыԥк ашьақар азын аҽада еиԥш ддырҟаауан ҳәа, уаргьы иунырцаз акәу цьшьаны зегьы урыматцуҩушәа аҿҿаҳәа амц раҳәара уаҿуп. Иуздыруам акәымзар,ишыҟаитцалац еиԥш, сара унасыхҩылааны ауп уаргьы ушыдирбаз. Сыгәра умгозар, тцыԥхтәи аҳасабырба ҳашьеиҳаб уазтцааи.

– Ааи, ааи, уи башаӡа уаҿаԥоит! – тцыԥх ԥытҩык неидтәаланы заанатц рхала еиқәдыршәаз аихшьалатә ҳасабырба убри аамтаз агәатцанӡа иаақәԥсычҳаны, нас ажәа инацнатцеит. – Ашықәс антцәара макьана акры бжьоуп, арахь ҟатца шәымамкәа уажәнатә аиҿаԥара шәалагахьеит. Уи еиҳагьы аус еитцанамҟьозар, иара ус акала иухәартә збом, насгьы шәара сынтәоуп шәанеибадырбаз. Сара зегьы шәаԥхьагьы шықәсынаҟьак снеимтцакы-ааимтцакуа, уантәи уа снаго заҟа напы сеимнарҟьазеи, заҟаҩгьы сдыриашазеи, заҟацьарагьы сеимаркызеи, аха уажәы сахьыҟоугьы издыруам усҟан исыцәнымхоз ауаҩы. Тцыԥх цьара сицәыӡыр ҳәа дсыцәшәаны схатцкы камыршәауа сахьигара дақәшәомызт, аха ишыжәбо уижьтеи исну аҩырақәа ҩазахеит, схатагьы уаҳа насылымшо слаӡара маҷхеит. Убра ашьқаԥ итаку уеиԥш саргьы игәра ганы заҟацьара амц сирҳәазеи,иара

иҵыхәала заҟаԝгьы зжьазеи. Агаӡа инапала амаҭ идыркуан ҳәа, лаԥыракыгас сышимаз ала сыздирбоз аиаша расҳәагәышьон, аха аӡәгьы сеиликаарц иҭахымызт, иулуршаз аӡәы илымшац ҳәа сызтәыз снаидырҿехәаланы сышьҭахьҟа саадырхынҳәуан. Агәаҭаԝцәа анизааилозгьы, иснырҵахьаз абжагьы шизынамыгӡацызгьы, иҟасҵахьоу жәбоума ҳәа снарымҵаикуан, арахь усыхәаԥшыр, ибжьырҟьаны ииҭиқәази ицәыԥхасҭахази зегьы неицҵаны ахархәарахь ириҭазшәа шаҳаҭс сыдирбеит. Даргьы уи аахаҵаны, ажәлар рымаҵ ауразы ари еиҕьу макьана дҳамбац ҳәа, иахьнеиз деиҭархәазаап... Ах, анаҵьалбеит, заҟа ҳәатәы сымоузеи, аха заҟа хкы рыла амцқәа сырҳәаны ихы саирхәахьаз аиҭаҳәаара шықәс дууӡак саҿызаргьы аҵыхәтәанӡа ҳәашьагьы сымам. Абри шәызхамҵозар, ҵыԥхтәи ахыдҵақәагьы шәразҵааи, урҭгьы ирҳәо шәаҳап.

– Аԝызцәа! Ақьаад еиԥшқәа! Ақаад мчыдақәа!.. Ари иаҳәаз иашоуп! – аҳәеит ҵыԥхтәи ахыдҵа зныз ақьаад ҟьаҟьа еиларҳәны иахьыкҿажьыз аҟынтәи ихәарҿехьаз абжьы ааркыҵькыҵьны. – Ҳхантәааԝы ҵыԥх сара исеиҕьишьоз даҿа қьаадк имамызт. Зегьы сахьеицгәарҭашаз аҭӡы аҿы шықәсынаҟьак скыдҵаны симан, деиҳабума деиҵбума, дсасума даԥшәымоума изааиуазаалакгьы инапы насықәкны дсылаҿехәо зегьы сыдирбон. Сызбозгьы сҵьашьо, исеигәырҕьаҵәа инасԥырҵуан, аха ус ашықәс анҵәарахьы ианеиха, саргьы амц шысирҳәоз еилыскаагәышьеит, аха сахьынкыдиҵаз сынкыдҕьалазшәа мышкы иадамзаргьы адәныҟа ҳәа сдәылымгакәа убра сышкыдыз днасыхәаԥшны, мцҳәагақәас иҟаиҵахьаз ақьаад еихшьалақәа саргьы снархыԥхьаӡаланы шықәсынаҟьак акырқәа сылсыршазшәа дызлаҿехәашаз ҳәа исниҵаз зегьы баша ишысныз саанхеит.

– Сшәыҳәоит, саргьы ажәауаара сышәҭаразы!– ҿымҭӡакәа аӡырԝра иаҿыз қьырсамза азы хыхьынтәи аиҳабыра иҟарҵаз ақәҵара зныз абҕьыц аҵыхәтәан иаргьы акы наҳәақәаарц аҭаххеит.

– Ҳаузызӡырҩуеит, аиҳабыра рқьаад! Ажәа умоуп! – ҳара иаҳзымдыруа иҳанаҳәарызеишь ҳәа зегьы еиқәхапса рҽаныҟартҵа, уа қьаадк абжьы наргеит.

– Аҩызцәа аӡбантҵараа, ақьаад мчыдараа, баша еицлабраа,анкьа ҳаҭыр зқәыз ақьаадқәа! Избоит зегьы шәгәы нханы шәшыҟоу. Еибышәҳәоз саргьы дaараӡа сархәыцит, аха сызлашәыцхрааша сыздыруам. Шәарҭ зегьы шәгәынамӡарақәа мӡакәа арахь саазышьҭыз исышьҭаланы ишаaилак ирасҳәап, сеилызкааша ӡәыр дзаауазар! Сара аиҳабыра рҟынтәи саашьҭуп, ари ашықәс нҵәааанӡа ргәырҽаныстҵаларц, нас аҟаҵарбақәа зегьы ашықәс анҵәамҭаз рҭаққәа рысҭараны сыҟоуп, аха шәара излашәҳәо ала ара сыҟанаҵы саргьы агәра сгартә сҟанаҵеит сахьынтәиааштьҭу амц ижьоижьҭеи кыр шааҵуа! Усеиԥш агәааанагара сызҭазгьы убри ауп, сахьшәызыӡырҩуаз еилыскааит, сара исныртҵази шәара ишәырбақәои шеиқәымшәо! Асеиԥш аибажьара анырха ахьынӡаиоуша уажәы лкаак аҭара уадаҩуп, аха агәра ганы сыҟоуп мышкы зны абарҭқәа зегьы цәыҵымҩыр шыҟамло!

– Ҳара ҳаиԥш уаргьы удмыриашар ҳәа ушәоума! – убри аамҭаз астол иалырҩыз ақьаадқәа ирылакыз руак абжьы наргеит. – Уара уеиԥш ҳаргьы заҟаҩы ҳзаарышьҭхьаз удыруама, аха акымзарак рылымшакәа ишааз еиԥш иҩахынҳәны ицон, ҳаргьы ҳашқьаадмчыдақәаз мацара ҳаанхон. Ԥыҭкгьы ҳабжьқәа наҳарга-ааҳаргақәеит, аха иазуеуи ҳхантәаҩы иҟаиҵалакгьы зыбжьқәа зыргақәаз уаҳа рыбжьқәа зымгартәы иаразнак ихәыҵаиҵәахуан. Убас, ҽенак зны,зынӡа иаҳзымдырӡақәоз гәаҭаҩцәақәак аауеит ҳәа иаҳан, иитҵәаххьаз урҭ ақьаадқәа ицәгьа рҳәар ҳәа дрыцәшәаны, ҳара ҳтәқәакгьы нарылакны ӡмахк ахықәаҿ иганы даҕынарааи кәыбрыцрааи ширхаабыцуаз ибылны рҵәыхәтәа ықәигеит. Убасҟан изакәытә ԥхасҭоузеи иныҟаиҵаз, аха имҽеиpақәа еиҭазҳәашаз атәым блақәа ирымбартә, дзыхьчашаз уахыки ҽенаки рыла даҽа қьаад мцҳәацәақәак ааиқәыршәаны агәаҭараз иаарышьҭыз адырҩаҽены ашьыжь рқьышә иныкәикит.

– Усӄан ҳара ҳауми амц зирҳәаз! – убри аамҭаз инеиқәҿырҭит еиқәыҿаҳәа ҵаӄа ишьҭаз қьаадкәак.

– Амц шышәҳәоз ала иааз рахьынтә аӡәы уаҳа изеилымкааи? – иҵааит аиҳабыра рӄынтәи иаашьҭыз уи ақьаад.

– Усеиԥш агьангьашрақәа уажәы ибазма, ҳаиқәышәшәа ҳаӄоушәа ҳаныдирба,зегьы ҳаицхырааны амц ишаажьоз ргәы азымҩеит,дара ахәашақәа! – аҳәеит уи. – Ацха хааուп, аха згәы иацәымҕугьы дыӄахми, урҭ ирыцыз арԥыс заманак, анаџьалбеит, шәшәырак џьара иӄамкәа асҵәӄьа ӄалашьас иамоузеи ҳәа гәҩарас ҳӄаиҵеит, аха еицқәаз зегьы еицҿакны ҳара иҳадгыло ианалага,нас инапы наӄьаны уаҳагьы ибла ҳаимырбеит... Урҭ рцамҭаз еиқәжьагаха ирҩыз акҭ уабаӄоу? Мшәан, уцәа уацәшәоушәа убжьы зумыргои, акымзаракгьы узымдыруашәа?

– Ара сыӄагәышьоуп, сабашәышьҭуеи! Сара рыцҳа шьҭа сызҭахыда!.. Иабихәац, цқьа ҳзеибамбо ҳашԥеилаижьи, ҳара ҳаиԥш нҵыра змауша ҳаиҳабы! Ааи, ииҭахыз зегьы анҳалаигӡа ашьҭахь шьҭа акыр азын ҳаиҭахума!.. Ех, ҳара рыцҳақәа!

– Уманшәаламзар уантәи убжьы ааргәҕәашәа иҳәала!– аҳәеит сынтәатәи аицлабра зырбаз ақьад ахькыдырҷаблаз аӄынтәи зегьы ирылаԥшуа.

– Исҳәаша мачхума, аха иазыжәуеи сыҵаӄа зҿызҵәаахыз абызкаҭаҳа сзымхоушәа, иацижьҭеи хәаҷак аасыҕралан ҭахак ааснаҭом! Мышкы зны аӡәы сирбатәхаргьы, шьҭа исырбоузеи сыбжа зегьы хырӄәыдааны иқәнаҵахьазар, аха егьаурым, сқьаадбжазаргьы исзаанхаз сыбжагьы аиаша ауп иаҳәо... Сыгәра жәгозар, уаҳа иаҳамбаша ҳаиҳабы ииҭахыз аасынҵаны акы узсывымбаауа сҷаԥшьӡа саныӄаиҵа ашьҭахь снеимҵакы-ааимҵакуа сызирбаз рӄынтәи ԥыҭҩык шысхыччазгьы шәасҳәап, шәҭахызар... Аҩызцәа, ақьаадкәа! Шәарҭ зегьы шәырмчыданы ихы шәаирхәазаргьы, зегьы акоуп аџьабаа ҕәҕәаӡаны изирбахьоу шәоуп, насгьы шәара ишәзымдырыуа исҳәарангьы иӄои, аха иҳалаку ақьаадкәа зегьыҵәӄьа рыгәра шәымгалан, избанзар ицәгьаҳәацәоу қьаадкәакгьы ԥыҭк абра иҳалаҵәахуп, рыбжьы дыргом

акәымзар. Есымза аизарақәа ҟарҵозшәа еиқәыршәоу ӡбанҵақәакгьы ыҟоуп, аха сара издыруеит сынтәа мацара аагозар ꙩынтә рыда ишымꙩаԥырымгац!.. Ахлаҳәаада, ари ҳаиҳабы ҳәа иҟоу,зны-зынла иаргьы наҟынтәигьы аиҳабацәа изымаалои, убас ҽенак зны аӡәы даниҭааз снаимҵаҵаны санаирба, игәы сақәшәазар акәхап, снаидныҳәаланы сидирҽхәалеит. Уи деиқәжьа данишьҭ ашьҭахь, иаргьы аԥхьа днаргыланы зегьы аҟырҟырҳәа исхыччеит. Иахьа қьаадуп иҟоу, ианугалак зегьы алаӡоит рҳәан, рыԥсы ахьҿысхыз азы исзыҟарҵара рзымдыруа ргәазхара срызбомызт. Сыда рхамшәало сышрымаз, аабыкьа аусура иалагаз арԥыск мчыла амц шысдырҳәааз ашьҭахь иааиликаан, исзыруыз зегьы еиҭеиҳәазаап. Адырꙩаҽныҵәҟьа аӡәы дкылҟьа дақылсын, даараӡа сҭыршәшәааны сҭиҵааит, сларха-ꙩархо акраамҭа дансыхәаԥш, аҵыхәтәан иагьышьақәиргылеит мцымзар ҵабыргык шысимҳәоз. Ашьҭахь аиҳабыра рҟынтәи адҵа ҟалеит, иааԥшыз агхақәа лассы ҳаиҳабы аҭыԥ иқәиҵаразы… Абар урҭ рҟынтәи иаашьҭу адҵа бҭьыц ара сывараҿ иахьыҟоу, аха иазыжәуеи иахьа уажәраанӡагьы аӡәы хьаасгьы иҟаимҵац, ирхамшҭыр иабацари ҳәа абра иҳалаҵәахны имоуп.

– Уара, шәара излашәҳәо ала, иара саргьы мцымзар аҵабырг сымҳәозаарын! – уи џьшьахәыс иааҟанаҵеит, ахантәаꙩы дырҽхәаны дызнырҵаз аҭыԥантәи агазеҭқәа руак ипатреҭ аныззала зегьы ирбарцаз асаркьа иахьизаҵаз аарла абжьы нарган. – Иара изкны изꙩыз, иусушьа шыхазыназ зҳәоз ақьаадқәа еиқәҷаб ианидырба, хымԥада арҽхәаԥхьыӡ даԥсоуп ҳәа игәахәзар акәхап,насгьы шәнаплакы еиҭаҵуа аҳамҭа ҷыдақәа зныкымкәаны ишанаршьахьоу имдыруази, имаз убри аԥша хьӡы газеҭла дзырҽхәазгьы дшажьаз ала ҵабыргны шьҭа агра згоит.

– Ааи, ахара зыдкәоу рацәаꙩгәышьоуп, аха хьырхәышьас иҟаҵатәу ҳара ҳамч ақәхом ҳхазҵаша аӡәы дцәырымҵыкәа! – астол иҵажьыз қьаадк аҽаарҟасашәа убри аамҭаз абжьы наргеит. – Уи анаҳбаша ҟалап, аха макьана шәабаҟоу, уаанӡа егьаџьара ҳаигәыдырҵап,

егьаҵьара мцы ҳдырҳәап,егьаҩгьы ргәы нҳархап, убас мацара заҟаҵьарагьы ҳаимдырххара здырхуада!

– Шәанаҵьалбеит, шәаргьы акы шәҳәартә шәыҟоума, ҳара ҳауп арыцҳараҵәҟьа иақәшәаны иҟоу!– иахьа ихәыҭцигаз ақьаадқәа рахьынтә руак убри аамҭаз абжьы наргеит.– Сҩызцәеи сареи шықәсык аахижьҭеи дәык ҳнықәымҧшыц, абра акәалаҧ ҳашҭакыз мацара абар ҳахҩеижьааӡа ҳҟалеит! Ахәыҷ баҳча цхыраарак аиҭарцаз шәеиҳабы сиҳәарц саашьҭуп, аха сахьынҭеиҵаз сихашҭны дыҟан, уаха саагәеимҭазҭгьы убра сышҭаз сыттаны сцаргьы ҟалон!

– Уара уеиҧш ара заҟа ҩнаҵәаху удыруама, – аҳәеит ақьаадеизгақәа згәылаиҵәахуаз аҟынтәи иавҵыҳәҳәоз қьаадк. – Ҵыҧх ҧеруал аахижьҭеи абра симҵоуп, аха аиҳабыра идырҵаз анагӡатәы уажәыгь еидараха саҵоуп!.. Уажәраанӡа зыгәҭыхақәа еибызҳәоз ақьаад цәажәацәа рыгәхьаа саргьы ирыцеиҩысшоит, избанзар саргьы еилыскааижьҭеи акрааҵуеит агәхьаамкрақәа шырацәоу. Иҟақәоу гхақәак ирҽеиразы аиҳабыра рҟынтәи саашьҭуп, аха илаҧш ахьынасхигаз азырханы ара сышимҵаз саанхеит! Хьаас сшыҟаимҵаз збаша ҳәа цасҳәан аӡәы дсышьҭаланы даауам, арахь иара сызтәу рахь сирхынҳәуам... Сахьыӡыз, сахьҧсыз уаҩ дсышьҭамҵаауазар, нас, акы ҟарҵақәоушәа ирӡбақәоу зегьы еижьагами, уара?

– Шәанаҵьалбеит, исзымдырқәоу аҵьшьахәқәа ыҟазаап ара! – ус абжьы наргеит, хәышқәсатәи ахыдҵақәа шынарыгӡаз ала заанаҵ еиқәиршәахьаз амц рыцхәқәа зныз ақьаадқәа рымҩаҧгаҩбҕьыц иаазымбатәбараханы. – Аиҳабыра рахь имҩаҧызго ақьаадқәа ирынппыҟала ирну, иара ус қьаадк аламцәажәеит... Аҳасабеибарбаҩцәа, аӡбанҵақәа, аихшьаалақәа, аихшанҵақәа, баша еицлабаҩцәа уҳәа, абра еизнагаз сасгьы ҧшәымагьы иаашәҳәақәоу зегьы еиҧшымзаргьы, сара сызлахәаҧшуала схаҭагьы снашәылакны тәанк ҳаицӡаауашәа ҳазегьы еиҧшқәоу ҳакәхеит! Схаҭагьы схы сахьахәаҧшуа, шәара сызлашәеиҕьу ҳәа шьҭа акгьы схы исзадбалом,избанзар

шәаргьы саргьы ҳаиԥшызтәыз рхы ҳахьадырхәаша акәын изышьҭаз! Аиаша шәасҳәап,сыхәҭаахьала шьҭа даараӡа схы ҟәнысшьоит, сагьацәыԥхашьоит егьырҭ еицырдыруа ақьаадқәа санрызхәыцуа. Мыцла мацара ҳшеибарку ааилыркаар, «ақьаад» ҳәа иаҳхыу ахьӡ ҳаԥсахару?.. Шәрызхәыци, ажәлар иахьагьы аиаша разҳәо ақьаад ҿацақәа, ақьаад еилҟьақәа ӡәыр ицәшәозар!

– Аԥызцәа! Маҷӡак аӡырԥра ҟашәҭца, уажәы ақьаад бырг цәажәарц агәы иҭоуп! – ус қьаадк абжьы наргеит.

– Дадраа, сқьаад хәыҷқәа, ишәҳәаз саргьы даараӡа сархәыцит!– акырӡа зхыҵхьаз, акаҷыракәа аныззала аԥшшәы ахыгга ихеиқәараӡа иҟалахьаз қьаадк убри аамҭаз аарла абжьы наргеит.

Ақәра ду нызҵхьаз ишрыҟазшьо еиԥш, аԥхьа хәыцра ҵаулак аҿенанаҭан, азныказ гәырԥак аҟәнышьшьыла иаанхеит. Анаџьалбеит, иҳахәаша кыр азҳәарымашь ҳәа зегьы рыԥсқәа ӡаны ишазыԥшуаз, ус абжьы наргеит иаргьы.

– Абзиарақәа ирықәшәалаша сашьцәа ақьаад ҿарақәа!– нас инеиужьны ацәажәара иналагеит. – Сара қәрала абра еизгоу зегьы сшәеиҳабуп. Анкьа адунеи зегьы зыркыкьуаз аҳәынҭқарра дуӡӡа еилаҳаанӡа, џьоук рҵыхәала сықәлацәеи сареи иҟаҳҵахьаз рацәак ыҟамзаргьы, уеизгьы акырӡа ҳаикәдыршахьан. Зыҟны ҳнанамгацыз дарбаныз, хаҭала сара избахьои еилыскаахьои маӡеи ргамеи сызхаану даараӡа ирацәоуп. Ԥшьынԥажәизеижәԥык ақәлацәа сыман, ҳазегьы еишьцәак реиԥш ҳаибабон, ҳазегьы иаҳҳәоз акын, иҟаҳҵозгьы еиԥшын. Уаанӡатәи ҳаиҳабы ҳәатәы еиқәшәала имаҵ ахьаауаз иабзоураны акырынтә аџьшьарақәа ирҭахьан,аха иазыжәуеи дҳацәнымхо дшыҟаз, ус ҿенак зны амшмыхәла ҳзыҟаларан ҳаҟазаарын. Зыԥсаҭа бзиахаша сықәлацәа рыԥсы ахьыҟоу иаарласны иаргьы иԥсы неироуп уи. Уаанӡа ҳхаҵкы камыршәуа иҳацәнымхоз ауаԥы, ҿенак зны ихшыԥ дахыҵны даакылсын, аӡәы дааганы диацәҳаит, даҿаӡәы ала иамҳәара иаҳәаны иусура дамихит. Џьоукы лахь риҭеит, даҿа џьоукых акакеиҳәа дрыцаҟьаны иԥхаирсит. Убрыгь

азмырхакәа ашьҭахь қьаадс иааимаз зегьы ҳааизыҳәҳәаны, цәгьагьы бзиагьы хыла-гәыла ҳаиларҩашьаны,иара убас иаҳзымдырӡақәоз даҽа қьаадқәак сықәлацәеи сареи ҳнарылакны, абыржәы ишыҟаиҵаз еиҧшҵәҟьа адашьма ҳнықәижьит. Дук мырҵыкәа еилыскааит, ақьаадқәа зегьы неизыҳәҳәаны, ааҵраҿ агаз рықәҭәаны ишиблыз. Усҟан сара симпыҵамшәакәа сицәынхеит, убри ауха аҧссаҩ ҧҳәыс сылбан, аиҳабы сицәкашәаз џьшьаны абна игылоу ашьқаҧ аҟны сахьынҭалҵаз саанханы, убра сҭоижьҭегьы зымаҵ ҳдыруаз аҳәынҭқаррагьы еилаҳаит. Уажәтәи аиҳабгьы уи ишьҭра дықәларц шиҭаху мҩашьо, иахьанӡа дызҭамлацыз убри ашьқаҧ аҟны ақьаад ҿарақәа срылаҵәаахын. Уажәы аригь иаҳзиуа жәбоит, сцәа иалашәаны сыҟоуп уажәтәи шәеиҳабгьы ҽеирак игәы ишҭам!

– Избан, ҳаргьы ҳиблырц азоума ҳазегьы абра ҳзеилаижьыз?! – убри аамҭаз игәыҿкаагха қьаадк абжьы наргеит.

– Ишәгәалашәыршәа адунеи ҳақәнагалеижьҭеи изакәытә қьаадқәоу ирбылхьоу! – игәыҭҟьа-ҧсыҭҟьаха иҵааз ақьаад аҭак амҭакәа ажәа анагӡара иаҿын уи. – Ишәгәалашәыршәа ажәытәӡан аахижьҭеи зқьыла заҟа амца иаларыжьхьоу! Ишәхашәмыршҭын урҭ рыхьӡ-рыҧша иахьанӡагьы икамшәакәа ишаауа! Урҭ рыблызаргьы, ражәа ҭынхақәа ҧсра-ӡра рықәымкәа ииаанханы иҟоуп! Убарҭ ақьаадхьӡырҳәагақәа шәаргьы шәрыҵашьыцла! Анкьа аӡәы ашшыбҕьыцк налаигалар, мамзаргьы ишақәым агазеҭ ихьӡ наншәалар, амитә ихҭыргон, даҧсамшәа рбар иаразнак иҭыҧ дықәырҵон. Уажәы? Уажәы даҽа аамҭахеит, дадраа! Ҳарҭ ақьаадқәагьы мчы ҳамамкәа ҳҟарҵеит, аха иҟалаз аиҭакра ду ашьҭахьгьы иҧсы ҿыхуа мацара иахьанӡа деиқәырхо иааҗәгаз шәеиҳабгьы хьаас дҟаҵатәым, избанзар иара дшыҟазаалакгьы еиқәырхараз шәара ишәуалыз нашәыгӡеит, агәрагьы шәсыргоит, мышкы зны шәџьабаа еиҭазҳәаша цәырҵраны ишыҟоу! Еснагь зыхьӡ рҿаку ақьаад, уи ахаангьы ҧсра ақәлараны иҟам... Сишь, шәааӡырҩи, абар аҧссаҩ ҧҳәысгьы лышьҭабжь ага-

ра иахьалагаз, лассы арахьгьы дыҩналараны дыҟоуп! Ӡәыр уасиаҭк нужьырц уҭахызар, аамҭа умган, уаацҵакы!

– Ауасиаҭ анынрыжьуаз, ианынарыгӡоз акәын! – уи аамҭаз бҕьыцк абжьы гәырҩаха џьарантә иаагеит.

– Уигьы иашагәышьоуп! – уи инақәшаҳаҭхеит ани ақьаад бырг.

– Акы имыхьындаз ҳәа ихааҩоз ауаҩы,избан абасҵәҟьа ҳзицәымыҕххаз, уаҳа хәарҭара ҳаламшәа ҳзипхьаӡеи? Ақьаад ҟаҵарҭахь ма ҳишьҭызҭгьы, еиҭахгьы иҳалшашаз маҷызма? – убри аамҭаз иаагәынқьит даҽа қьаадкгьы.

– Апсра иаҿыз аҭакәажә аӡын ҭыҵындра деилаҳаит ҳәа, узеилаҳақәаз закәызеи, џьбеит! Апхьаҟа ахәыцра зыцәмаҷу ауаҩы ҳанимпыҵашәа уаҳа ҳашпаҟаларыз?– абас аазгәанаҭеит даҽакгьы.

– Аб дағьыҩхар, апацәа ыҵҟьаҩцәаахоит ҳәа умаҳахьеи! Нас, қьаадла аҽцәыргаҩ ҳаиҳабы инапы аҵаҟа иҟоу иара иаасҭагьы еицәазар, шьҭа ухы уахашшааит ҳәа акры алҵуама? – убри аамҭаз иара ажәагьы нарыланаҵеит урҭ рыбжьы заҳаз ани ақьаад пжәаахагьы.

Убри аламҭалаз апссаҩ лцыпхақәа рыхьархьарбжьы аагеит. Хынҩажәижәаабаҟа шықәса инырҭысхьаз уи апҳәыс дшааиҩналазҵәҟьа лыбла иабаз лгәампхакәа даагәрымит, лџьабаа ахыхь аусутә ахьлиҭаз азы дгәамҵхамҵуа, нас ашыҩҳәа лҳәымсаг ду мҩанҵо ақьаадқәа асаба рыларббы даарылагьежьын, иара иаасҭагьы лара деицәаха днарзыҟалеит. Зегьы еизыҳәҳәаны џьарак иааизылкын, нас ааҵәақәа ирҭаџьгәаны акакала илызгашаз леидара аашьҭыхны лҿыналхеит. Дцо дааув мацара, агәам ахьылбыллац аҕәыхырҭа авараҿ зегьы неизганы инеилалыжьын, нас аспычка пшаауа леипка ду аџьыба дынҭалеит.

– Аҳы, шәыҽшәырҕәҕәа, сашьцәа ақьаадқәа! Ишыжәбо, рхы иадырхәаразы анкьа аус здырухьаз ақьаадқәа аҵыхәтәантәи амш шәааҭагылт! – зегьы иреиҳабӡаз ани ақьаад бырг рыҵаҟа иахьрыҵажьыз убри аамҭаз абжьы наргеит. – Ахаҵара Нарҭаа дуқәа ирхылҵит, аҳаҳаи шәгәы мышьҭыкәа, ишахәҭоу апсра шәапыл!

Ани аԥссаҩ ԥҳәыс асԥычка ҭәқәа лымпыҭашәшәаны ишкаԥсоз ус илулакгәы иааихьшьны иналаркын, нас аԥша иарцәаанӡа амца ацралҭаразы лҽыналарҟуит.

– Шәнеибац, шәнеибац, ақьаад гәымшәақәа! – ҭаҟаӡа ирыҭажьыз ани реиҳабӡа рышьҭахьҟа иаанхараны иҟаз ақьаад ҿарақәа ахаҭарахь ирыԥхьо иалагеит.– Аиаша азыҳәан шәхәы шәамеигӡан, аҳаҳаи шәыҕәҕәаз! Абзиараз, ҳара наӡаӡа адунеи ҳаԥсахуеит, аха шәара еизынхо, ҳахьӡ-ҳаԥша камыжькәа еснагь еиҭашәҳәала! Аки-аки шәеиҭамшьыцкәа ажәлар аиаша рзеиҭашәҳәала! Амцҳәацәеи ауаа ԥаршеиқәеи шәырцәымшәакәа иахьшәырхула! Ижәдыруаз, ҳарҭ ақьаадқәа иаҳзымҳәаз аӡәы аиаша изеилкааараны дшыҟам, аха аԥсреи аԥсҭазаареи шеицу еиԥш, ижәдыруаз, ҳара ҳажәеи ҳуси хашҭра ақәымкәа еснагь ишаанхо! Ишәмырԥхашьан, иҿахәырҳәагаха шәызхылҭшьҭроу анкьатәи ақьаад ҟәыҕақәа! Амдыр дуаҩдухар илеишәа бааԥсхоит рҳәоит, убри аҟнытә гәҽанызаарыла шәыҟаз есымшааирагәы! Аамҭа еиҭаҳәагас иамоу ҳара ақьаадқәа...

Ауасиаҭ нзыжьуаз ажәа анагӡаха иахьӡаанӡа, еиқәыжьыз ақьаадқәа ус амцабз ҩарылҟьеит. Урҭ рыблышьа деигәырҕьоушәа, леиԥка ду дҭаҳәҭагаруа ани аԥссаҩ ԥҳәыс лҳәымсаг лхаргәыжьуа, аҳаҳаира ҳәа дшьыцәхартәны амца адкәашалара дахьаҿу, анаплакы аиҳабы амардуан даҿагыланы дахьааԥшуа усшәагәы дибахуеит. Акыргәы даалԥеиԥшит, аха акәашара даҿгәыҕьааӡоушәа аниба,ашьҭахь игәы иазымчҳакәа амаргәырҕьа иаркәашоз налықәҿиҭит.

– Ибзыҟалеи, бара уа? Ахагацәа реиԥш бхала бзыркәашо змаанои?

– Сабамкәашо, ҳшымгәыҕӡоз аамҭа ҿыц ҳзыҟалазар!– абас аалҳәан, нас лыкәашашьа иркьыкьӡаны шәакгәы нацҳәо зынӡа амцаԥшь ықәылҭаӡеит.

– Иарбан аамҭа ҿыцу ибзыҟалахыз, уажәы? Ибазҳәада ари аҩыза ажәабжь бзиа?

– Иаалырҟьаны аиҭакра дуӡӡа ҟалеит! Анкьатәи аԥсҭазаара ҳара иаҳзаԥсам, шьҭа арахь иҳамбароуп, еиҕьу

аҿыцахь ҳаиасыроуп рҳəан,ауаа иаартҭаху зегьы аҟаҵара иақəиҭханы рызегьы еиҟарауаартəит!

– Ибцəажəашьои, бара! Ус ҟалашьас иамоузеи?

– Иамамызт, аха иаиоуит! Ажəытəан ауаа беиацəеи аҕарцəеи шыҟаз еиԥш иҟаҵазар еиҳа еиҕьуп ҳəа азыршьеит, иаалаганы ҽенакала аԥсҭазаара еиҭазкыз џьоукы!

– Ианбаҟалеи зырҳəа?

– Уара уцəанаҵы иҟалеит! Уаанӡа аҳəынҭқарра иатəыз ари аҕəыхырҭагьы шьҭа уара иухатəутəыр улшоит, насгьы дасу иааиҭаху аанкыларагьы дақəиҭхеит! Изҭаху адгьыл ауаа шықəынхо иааихəаргьы ҟалоит рҳəеит, иуҭиуазаргьы иумазкыша дҟалом рҳəеит, аколхоз-малхозқəа ықəыргеит рҳəеит, уԥсы ҭанаҵы уажəашьҭа џьаргьы аус умургьы ҟалоит рҳəеит, абжьахəаахəҭцəагьы абизнес ҟаҵаѡцəахеит рҳəеит, заҟа уҭаху аԥара рҳарагьы уақəиҭуп рҳəеит. Ажəакала амалрҳара иашьҭоу рзыҳəан аԥсҭазаара кашырахеит рҳəеит... Ари мап ацəызкуадаз, уи ихнахыз ауаагьы иаразнак аамҭа ҿыц иадгылаѡцəахеит.

– Ҳаи, бықəлацəа баарылшəааит,асеиԥш базҳəада?

– Сыгəара умгозар, абри уҕəыхырҭа амца лацраҵаны ибли, уи азын ӡəыр кыр уеиҳəозар убап! Ауаа зегьы ирзеиԥшны аҭагылазаара рзыҟалеит, дасу иааиҭаху аҟаҵарагьы дақəиҭуп! Аҳы,шьҭа агəы умоуп сара исҭахымхакəа акы сурҟаҵозар!

– Аѡсҭаа биҟааит, бараҵəҟьа уажəнатə ас аҳəара балагахьазар, шьҭа егьырҭ ирҳəараны иҟои?

– Џьым, ари аҕəыхырҭаҿ уизшəа есымша ифала ҳəа уара аӡəк иурҭама? Ҳаргьы ҳҿы шырҟьо дырла! Уахыкиҽнаки рыла аамҭа аҽаԥсахит, уажəашьҭа ухаҭагьы ҳəымсагк аукыргьы ԥхашьарак аманы избом!

– Уф,убра бызхакəашо амца балаблааит, ибцəажəашьоузеи! Сҭыԥ сцəылгозаап, убоу... – иҳəан, аҕəыхырҭа аиҳабы ицəымыҕхханы икабинетахь даахынҳəит.

Дук мырҭцыкəа ԥшак аакылҟьан амцабз аанда иадначало иалагеит, уаҳа ԥсеивгахак ананамҭа, ашьҭахь ааигəа еиқəыз аҕəқəа рахьгьы инеихеит. Уртгьы «ара

ҳаӷазар иаабозеи, уеизгьы ҳарҭиуеит» рҳәарашәа, ирыц-расуаз амцабз гәыкала ирыдыркылеит. Аԥша зҵаз амца иаҭахыз агәыхәтәыхьӡага аназыӷала, иаԥыхьашәоз зегьы агәыҵаҳәҳәа, аӡәы иацәигаанӡа ҳәа шаӷа иазырласуаз игәырҕьаҵәа, зынӡаск аҿеарласӡеит. Еиқәҵәиаашоз ам-цабзгьы уажәы-уажәы иаархынҳәны аиҳабы дзыԝнатәаз аԝны ашӷагьы инхьаԥшлон, аха аԥсыцәгьара иахӷьаны арахьгьы џьара акы ацәынхар ҳәа ишәозшәа ладагьы-ԝадагьы аҿеаӷьон. Ус-ус мацара иӷанатҵаша аныӷанаҵа ашьҭахь, нас амч ааибыҭаны егьи аганахьгьы еихеит. Ҳамцахә шԥабмыркьаҭеи иҳалаблыша ҳәа, макьанагь акәашара иаҿыз аԥссаԝ ԥҳәысгьы аҵыхәтәан ларгьы илықәҵәиаашарц анаақәнакуаз аамҭазы, даламблара-зы лҳәымсаг авырвырҳәа имԝанҵо, лыԥсы ацәылгаразы акәкәуҳәа дыҳәҳәаны дҳашԥышуа дыԝны лҿаалхеит.

Убри аамҭаз аҕәыхырҭа аиҳабы ацәа дахьалаз, уи абжьы имаӡаныӷәгаԝ лыбжьы акәызшәагьы игәы иқәԝԝыхуан, аха цәыблаӷы дихаҳазшәа алҵышьак изыӷаҵомызт.

– Уҿых, сызкәырбану, уҿых! Амца ҳацралеит, ирласны ашә аарты!– лымшын адкыларҭаҿ изтәаз амаӡаныӷәгаԝ.

Ашә лзаамыртыкәа дадхо дшадгылаз, ус алԝа цәыҵс-ны арахьгьы аԝначра ианалага зынӡаск илцәымыҕхханы, арҵәаа-арҵәааҳәагьы дныԝнаҵәааит. Убри аамҭаз аԥсӡы еиԥш лыҳәҳәабжь заҳаз, али-ԥси рыбжьара еибарԝны иаа-лыдыххылеит иӷалаз рзеилымкаауа.

– Шәласы, абаақәа, машәырк ихьзар ӷалап!.. Ҳашԥоу-шьи зегь ҳгәыҕырҭа, уажәшьҭа ишԥаҳаԥсыхәои!.. Аа, Ҵереҭел, рыцҳа! – лылаҕырӡқәа лыкәааша, илкәуа илшьҭуа дақәымшәо убри аамҭаз мыткәмаҵас дааӷәымҵӡакәа аҕьаҵәы-ҕьаҵәра даҿын лара. – Маҷк сыԥсы ааиҭаскуеит, арахь уаԝ даабмышьҭын уҳәан, ашә ухаркны умалазаҵә уахь узыԝналаз шԥагәаасмыгӡеи, сара, неиҭамҳәа! Ас уҿеушьырцануҭахыз, аԥхьа сара сушьырауааз, уарамыжда, аа!

– Уара, ихәдагьы абжьы гоушәа саҳауеит, џьара ма-шәырк ихы иазимузааит, абри ашәикка! – ахәаҿера

даҿызшәа убри аамҭаз ихәда абжьы оумаха агара иана-ҟәымҵӡа хаҵак ицәымыӷхханы абас ааиҳәеит.

– Деиқәшәырха, абааԥсы,деиқәшәырха!.. Ԥсыхәак ҟаҵаны шәицхраа, мамзар абра дахцәыԝнабылуеит!.. Ҳаи, иабихәац,абысҟак ухы зуцәымыӷххазеи, уарахәаша!– аҵыхәтәан лылаӷырӡқәагы налҿаҳәҳәит амаӡаныҟәгаԝ.

Аиҳабы ихьӡ ҳәаны ҿырҭит, еиҭаҿырҭит, ашә иасит, еиҭасит, аха имҳаӡоушәа анырба, ашьҭахь ашә еихала иа-асуа иԥены иныԝнашылазар, уаӷеимшхара рыбла иабеит. Реиҳабы ихы астол иқәыжьны ахәырқьҳәа дахьыцәаз ихәда абжьы уқәнамыргыло, иршьыз аҵьма аблақәа шааԥшуа еиԥш, иблақәа қәацарак рымамкәа иҭызза иааԥшуеит, аха аш рхылазшәа арахь акгьы рызгәаҭом. Дшыцәаз имҟәыҵшәаз аҭаҭын цыблааха иара атәы ҟанаҵахьан, иаԥхьа иқәыз ақьаадқәа абылра иахьаҿыз, дызхажьыз ис-толгьы аҿҿаҳәа амца ацраланы акылблаара иалагахьан.

– Аԑнышьыбжьон ҳашԥоушьи ҳахазына, уажәшьҭа уара уԝыза дҳауру!..Маԥ,маԥ,дҳаураны ҳаҟаӡам неиҭамҳәа, Ҵереҭел!? – лҳәан, амаӡаныҟәгаԝ днараԥыҟьаны зегь раԥхьа лара днаихыххит.

Ахацәа еихьыс-еиԥысуа аиҳабы днышьҭыркәыцәаан, ишьацәа данкны деимакы-еиҿак адәахьы дындәылганы, нас ашьацраҿ деизҟьа днышьҭарҵеит. Аҵыхәтәан иԥсы ахәага шҭаз аҟара анырба, алԝа шҳам иӷрачны дыҟамзи, аӡы иҿаҭәо мацара, ус ирулакгьы еицхырааны даалырхит.

– Уанаҵьалбеит, уԥсы ҭоума! Ухы зыхурҟьазеи, асеиԥш аԑшышьа збахьада! – рҳәеит икырҭа змаукәа идгьыжьы-лозгьы.

– Ҳамбылхьази, амца ықәлааит! – иҳәеит иара, аӷьфԝы иҿҟьа, иқәблааз ихцәы инаԥы алшьуа.– Уажәы даԑа аамҭахеит ҳәа акы ааҳаларгалан, шьҭарнахыс аус шулатәыз сдырбаразы исзымааи,уара! Аха, ишахәҭоу ҳаҭыр рықәумҵар, рнаԥы акы аумыркыр, нас уажәшьҭан иааргәампҳар цәгьак науҵагаланы акы уаԥсамкәа ушы-ҟарҵо жәымдыруеи!

– Дарбан уҿаԥхьа усеиԥш згәаӷьуа? – дҵааит амаӡа-ныҟәгаԝ.

– Мшәан, агәаҭараз иаҳзаараны иҟоу Қыҟа!

– Иабихәац, уаанӡа алаҟьалақәа рышьра иазкыз Қыҟажә иоума узыцәшәо!– иаазгәалҭеит амаӡаныҟәгаҩ.

– Ааи, анкьа алақәа рышьра дазкын, аха иахьа даҿа уаҩхеит, ҳаҵкыс амчра инапы иадыркит. Ус иҟақәоу роуп ҳзыцәшәаалашагьы!

– Идырмыз цәырҵны идырқәаз рыҿраҟарартәырц рыҿцыршәоит! – уи аамҭаз аиҳабы ихаҭыԥуаҩыс иҟаз арԥыс абасгьы ааиҿыҵҟьеит.

– Ҳахшыҩҭра ду акы ааухьызҭгьы ҳабацоз! – урҭ еибырҳәоз амаӡаныҟәгаҩ зынӡаск лхахьы иҟамкәа иҿыблааз Ҵереҭел иԥынҵа ахампачра аҿыҟаԥшьаара убри аамҭаз лчабра адкыланы игәыҟаҵара даҿын. – Абылра ахәшә сан илдыруеит, иузаазгап! Уԥаҵа ԥшӡагьы хыблааит, аха агьаурым, ҿыц ажәла укып…

– Акаамеҭ ззырҳәаҵәҟьоз ҳзыҟамлоз акы ихьызҭгьы, уара! – рҳәеит арма лацәҟәы, арҕьа ҿаччацәагьы акгьы шимыхьыз аҟара анырба, иҟарҵара иақәымшәоушәа рхы идырбаразы.

– Иҭабуп, сҩызцәа бзиақәа! – иҳәеит иара, ишьараҿ данааи игәы ԥшааны илаҕырӡқәа анаахаҟәҟәаала. – Амца ҳкы акәым, аӡы ҳаҵаларгьы шәара шәахьсымоу исыбаргәузеи! Шәара шәеиԥш иҟақәоу роуп саргьы исҭаху!.. Мышькәала иахьазны џьара сналхьыԥшызшәа сыҟоуп, дыжәбахьазар?

– Уи дызусҭа?– дҵаауит амаӡаныҟәгаҩ.

– Мшәан, Мышькәала… аԥссаҩыс иҳамоу уажә дыббама?

– Аа, уи лоума узҿу? Уи депутатс лхы ықәлымыргылеи! Абжьы сышәҭароуп ҳәа дҳәаркьиуа ауа дрылоижьҭеи абар мызкы ҵуеит… Мшәан, доузыжьыз ухаҭа уами, иухашҭма?.. Избан, иаалырҟьаны дзуҭаххаз? Дуҭахны уҟаҵәҟьазар аӡәы длышьҭаҵаны дузааҳгап?

– Мап, мап, лаагара аҭахым! Арахь лыхабар сышәмырбан! Зынӡа дмаар еиҳагьы еиҕьуп!

Аҕәыхырҭа аиҳабы ихьыз хьымӡҕшьаны дыҟан. Макьанагьы ишьараҿ цқьа дыҟамкәа, иибаз аԥхыӡ цәгьагьы

лабҿабоушәа уажәыгь ибла ихгылан. Ус-ус дшыҟаз, хәыҷыхәыҷла ицәылашьшьра ихыԥсаауа мацара аҵыхәтәан еиҳа даналҵ ашьҭахь, адәгьы дныҟәаԥш-ааҟәаԥшит, аха зегьы ахьыҟаз макьана дасу рҭыԥқәа рҿы иҟан. Аӷәы зхуаз ахәархьынқәа аӷьӷьа-агәгәа рыхга аусура иаҿын. Џьоукы еиқәҿыҭны акы еибырҳәон, даҽа џьоукых еимаркыхуаз дыр, арбаӷьқәа реиԥш еиҿагыланы аицәҳара иаҿын. Зегьы ишыҟарҵоз еиԥш, иаргьы ихатәитәхьаз аӷәыхырҭаҿгьы ҽыԥсахрак макьана иҟамкәа шибахьац еиԥшҵәҟьа зегьы кьыс рымамкәа ишыҟаз аниба, насгьы аӡәгьы ишицәимгацыз аҟара агәрагьы анига, аҵыхәтәан игәарԥханы игәаҵанӡа иааинырыртә, уф, гәышьа ҳәагьы дақәыԥсычҳаит.

2013

АԤСЫ ДШЫБНАЛАЗ

Ари ауаԳгьы дшыԥсыз ала дызхыԥхьаӡалахаз арыцхә зыдԳылаз ҕәыцәмаҟьа ҵәаҟьак ишьацәкьыс ду иахыркьакьа, асакаса кәры данҵаны, акоридор аҵыхәан ииааганы акәакь инықәҿадыргылеит, аха уахьихәаԥшуаз ԥсык диеиԥшымкәа иӡамԳа ӡыҕраԥшьқәа макьанагьы иуаркалеиуа акәын ишыҟаз. Аԥсы иӡамԳақәа ҭҵәраа ианцо даҿеаӡәгьы дишьҭаигалар иҭахуп рҳәоит, ишьҭаигаларани ҟоугьы дызусҭахарыдашь рҳәан, еицхырааны уи аԥсы даазгаз хаҵаки ԥҳәыски рыхынҳәымҭаз абасгьы ааибырҳәеит.

Иҭааӡа иаркыз уахынлатәи афымцатә цәашьқәа аарла иԳналашоушәа иҟан, аха акоридор аҵыхәан иакуаз ближьҭеи кыр ахьааҵуаз аҟнытә,уи аганахь есыуаха еиқәылашьца акәын ишыҟаз, аԥсцәа рышьҭаҵарҭа аԳны аҟынӡа иацәаашьаны дрымгакәа, шаанӡа ҳәа иаанрыжьыз уи аԥсгьы уаҟа ауп дахьыԥхьаркыз. Аҵх ықәҳа ацара иаҿын, зны-зынла ақьбжьқәеи аҕызбжьқәеи ахәшәтәырҭа иааԳныԳлон акәымзар, егьыс акыр иҭынчран.

Шьыжьынӡа ҳәа инрыжьыз аԥсы макьанагьы ԥсыԥхак изынханы иҟазшәа, аҵх агәазы маҷк ахьҭа анааҿала, уи ицәеижьы иаанырызшәа аарла изшьапык аақәацеит, убри аамҭаз инапгьы игәы иахьықәыз иааҭрысызшәагьы ҟанаҵеит, аха ԥхыӡушәа лабҿабоушәа иибоз аԥсабара аԥшӡара зынӡа дыхнахын, ихьуаз ахьаагьы еихсыҕны, анкьа агәаабзиара ду анимаз еиԥшҵәҟьа ихы ааиамхабзиахазшәагьы дыҟахуп. Дышиаз мацара ибҕа ааԥсазшәа даныҟала, ашьҭахь деихеигәо дԳагыланы дахьындәылԥшыз ишахьахит, убри аамҭазҵәҟьа ус анахьхьи џьара илаԥш иааҵашәаахит, хәыцы-дуи ҳаҭыр рықәеибаҵо ргәы ҭәы, рхы ҭәы,гәырԳак рымамкәа, адунеи аԥсабара ԥшӡа рзыраҳаҭраханы рызегьы еиқәгәырҕьо гәыԥԳы-гәыԥԳыла

рҿеиихшаны иахьеидтәало, урҭ рахьынтә иидырҟәоугьы ыҟахуп, аха ахааназ иимбацҟәагьы рацәаҩыхуп. Мшәан, ҭагаланмшха иаалырҟьаны аапынра аизшәа асҟак ашәҭ рацәа абаанагеи, арҭгьы адәаӡа иахьыҟәтәоу ахьҭа рыламлаӡои ҳәагьы игәы инҭиҳәаахт, аха арахь аҳауа ҟәандашьшьыраӡа иҟахуп, ахәыцҟәагьы еибархәмаруа адәы иахьыҟәу, уажәааны иҟамыз аԥырԥалыкьҟәа ркырцгьы ирышьҭахуп. Адуцәагьы рхаҭкы кеибамыршәуа еицәажәо еидтәалоуп, аха рыбжьҟәа илымҳа иштасуагьы ирҳәо цҟьа изгәынкылом, даргьы иара дшырбахьоугьы арахь уааскьа ҳәа иарҳәахуам, хьаас дрымаӡамшәа ихьаԥшынгьы ихәаԥшуам. Иҟышә-ҟашәо иҟоу ашьац ԥшҟа илатәаны ҳәсагьы хацәагьы шеихлафуагьы, реиҳараҩык акы ргәы ишалоугьы ибарҭахуп. Уара, абарҭ ҳара ҳахь уаскьа ҳәа усгьы исарҳәом, сзашьҭои, излацәажәоу саргьы еилыскаапишь ҳәа аҵыхәтәан иааигәахәын, ашьҭахь иҵагьы дырзааигәахарц дышнеиуаз иаалырҟьаны ибла иабаз дааршанхеит, ԥыԥх уажәааны иԥсыз ргәыла Ҳабыцьь дымԥсыцызшәа абар ара дахьрылатәоу, аха иара ахаангьы дизымдыруазшәа иҽыҟаԥаны илаԥшгьы дыхирԥшылом. Ус ԥшьаала дааины урҭ данаархагыла, ууанӡатәи рылахҿыхра ыҟамкәа уажәы аидышшыларахь ииaнагазшәа иара ус аӡәы ччаԥшьк иҿыҟәмызт, зегьы рааста амамиҟәара иҿартәаны гәкаҳарыла ацәажәара зҽадызцалозгьы Ҳабыцьь иакәхуп, аха нас урҭ даарҟәаҵын ахҭыгәлаҩ дахьырзааз игәамԥхазшәа, аҵыхәтәан уи иахьгьы ибжьы наиргеит дихәамԥшӡо.

– Арахь уаазышьҭда? Ҳара ҳахь уааоуп ҳәа уазҳәада? Абыржәыҵәҟьа уҩахынҳәны уахьааз уца, макьана ара уара иуҭыԥым!

– Иууеи, Ҳабыцьь? Иҟалеи сыԥхаурсыртә, иахьа субама? Угәыла Албаҟь сами, сузымдырӡеи? Усыҵаҟьартә, ушьапы саҕрагылоума? Асҟак угәы нзырхаз умҳәо?

Еидтәалоу зегьы рылаԥшҟәа уажәы иара иҟәкыхуп, рызегьы лакҭахаакгьы идырбахуам, дахьаанагах дыр, ҭакәажәы заҵәык ирылатәоугьы ианду леиԥш ларгьы алҩа лхыббы апаҟпаҟҳәа аҭаҭын ахара даҿуп.

– Адырраз уздырит, аха уаб Дажәыра ара дахьыҟоу азхоит,уажәы иаалырҟьаны уаргьы арахь уаҳзаартә макьана иухәҭаны избом, дад!– игәы намӡо аҭак ныҟаиҵеит Ҳабыцә.

– Арахь уабаҟаз, нан?.. Аҩнынтәи акәхап уахьынтәаауа!– гәырҩабжьыла дҵаауит аҭакәажәгьы.

– Мап, абыржәы ахәышәтәырҭа саадәылҵны ауп сшаашәыхҭыгәлаз! – аҭак ныҟаиҵеит Ҳабыцә игәыла Албакә.

– Бара, ушааз-сшааз ҳҳәарым ҳамҳәахьеи зных! Иабихәац, уажәы абри еиҭах ҿыц еиҭацәырыжәгахма! – убри аамҭаз рыгәҭахьшәа итәаз аӡәы ибжьы абас иааиргеит.

– Нан, ианбанӡаҳамҳәари, ианбанӡаҳачҳари иҵәахны! Абри згәы иалсуа рацәаҩхоит ҳҳәан алаҿаҳамҭит, аха аҵыхәтәан заҟаҩы еишьҭаланы арахь аара иалагаз шәымбаӡои! Дасу ианиаамҭоу ҳәагьы акы ыҟахми!– убри аамҭаз даагәынқьит уи аҭакәажә.

– Иаҳҳәар бҳахәлаҟааует акәымзар,иараби, абри бара ибусу? – аҽаӡәы абас ааиҿыцҟьеит.

– Уара, Қақала баша шәзылҿапои аиаша лҳәазар! – иҳәан, даҽа хаҵакгьы убри аамҭаз ибжьы нарылаиргеит.– Цьым, ишәымбаӡои аҵыхәтәаны иаазқәылаз аҿарацәаҵәҟьагьы кыдды заҟаҩы ҳашҟа иаахьоу? Анкьа апсҭазаара хызфаахьаз ҭаҳмадак илабашьа аашьҭыхны иқәлацәа рахь иҿынаихар, ҳаи, иарамыжда, макьана иабаихәҭаз иҭаацәа рааныжьра ҳәа зегьы рхы-ргәы далырхуан. Уажәы?.. Уажәы, хәыҷгьы дугьы реишьҭалара убысҟак ҳалашьцылеит, шьҭа убас ахәҭоушәаҵәҟьа! Даараӡак-даараӡак акәымзар, цыхьа зныкыр ишәаҳахьазма аӡәы ихы абас азиуит, мамзаргьы цьоукы абас рзеибауит ҳәа? Уажә иаазқәылаз урҭқәа рацәахеит, амашәырқәа ракәзар еиҳагьы еиҳахеит… Иа, Анцәа ду суҳәоит, ӡык ҳазхызҭәалаша, цәашьык ҳзазыркыша дыҟамкәа иҟаумҵаразы! Суҳәоит, нырцәгьы-аарцәгьы зегьы уаҳхылапшырц!

– Иараби, аҵыхәтәан ашәи ҳашьҭалазшәа иҟалеит. Агәырцькәеи ҳареи абас ҳзеибауижьҭеи уи иҵабыргхаҭа-

зар ҳәагьы сгәахуеит! – зықәра инархыҳәҳәахьаз ԥҳәыск убри гәҭыхас илымеижьҭеи акраацуазшәа лахьеиқәцарыла иаазгәалҭеит.

– Ашәи атәы цәгьоуп, нан! – лҳәан, Қақала аԥхьа даақәыԥсычҳаны, нас лажәа инацылҵеит. – Иахьа аӡәы душәирц уҭахызар, ахәышәтәырҭаҿ узбаауеит ҳәа дшәи, уи иара изхоит. Иараби, анкьа ҳашԥаӷаз, уажәы ҳашԥаӷалеи шәҳәарауазеи!.. Мшәан, абри аламыс,ауаҩра, аҳаҭыреиқәцара ҳәа иҳамаз абацеи ҳәа ижәдыруеи?

– Иабацеи бымбо, џьоукы аԥсыцәгьара ирцәафеит! – иаргьы абри азцаара игәы ишалаз убаратәы,даацышәарчча-шәа иуит Ҳабыџь. – Уи иатәнатәыз ӡәырҩы ргәыблра арӡит, рхы ада даҽаӡәы ирыцҳара рымбо аӷынӡа инанагеит. Иахьа акгьы змам, акгьы зыхӡым уаҩыс дрымԥхьаӡо,аԥсшәацәӷьа иарымҳәо аӷынӡа инеибагеит. Уажәы аакьыскьа ихәҭамкәа наӷынтәи арахь иаҳзаарышьҭыз Ҭапара ишҳаиҳәаз шәхашҭма? Ажәытәын еиԥш,абеиацәеи аӷарцәеи ҳәа ауаа еиҩшаны иӷалеит ҳәа имҳәаӡеи? Зҳаи-зҷышьи неиԥшьуа иааиуа иагьа дӷәыӷазаргьы, дара дрыцраҳәауаҩны дӷалазшәа дрыԥхьаӡоит, ус иӷақәоу ихьаԥшынгьы ауаа ирыхәаԥшуам ҳәа агәра ҳаимыргеи… Ех, иараби, иараби, ҳашьҭахьӷа иаанхаз рзыҳәан ари даараӡа ирыцҳара дуӡӡоуп, дад!

– Иӷауцари, иахьа аамҭа ус иӷалазар! – аҽаӡәы абас иаазгәеиҭеит.

– Иабихәац, иахьа зҿы ааихызхуа зегьы аамҭа ҳәа акы хҭаркит! – убри аамҭаз игәы иныцаххны уи ииҳәаз даацыцӷьеит ашьҭахьшәа итәаз хацак. – Иахароузеи аамҭа? Аамҭа шыӷац иӷоуп, ауаа рхаҭақәа роуп зҽызыԥсахыз акәымзар! Уи бзиазтәышагьы ауаа ракәзароуп, рхы шымҩаԥырго еиԥш, имаашьакәа заӷа еицхыраауа, заӷа ҳаҭыр рықәеибацо акәхоит ирыԥсҭазаашьахоугьы. Ашьыцра бзиоуп, аха аҵашьыцра ҽеим, уи ԥсыуак ихгьы иаҭәеимшьацызт, аха уажәы аӡәи-аӡәи еицашьыцны еиԥырхагахо иӷанацы бзиаракахь изкылсшам, уи аҵыхәала ауаа бӷеицыхракгьы рбараны иӷам!

– Иашоуп! Иашоуп! – макьана зажәа рылазымцацыз уаҩ-аԥшькгьы убри аамҭаз ихы ныбжьагаланы уи

дшақәшаҳатӡыз ала гәала дула, нас иажәа инацицеит. – Арыцҳаибашьара ыҟазҭгьы, арахь иааз пытҩык макьана абра ҳадтәалара рыхәҭазма? Џьым, иахьа ухы уанзамыхәа узҭахыда,ҳаҩеиҭа, иухшазгьы урҭаххарым! Ахыхәара рцәыуадаҩхеит азоуми аҿаргьы иахьа аҳәсаагара зырцәыуадаҩхаз. Аӡәы иааигәыӷьӡаргьы, наныкьараҳәа хҭылҵзаҵәык кьацә ҳәа данаархылҵлак убри аӡәзаҵәык дазырханы иаагылоит, аха аиашаз гәыбӷансгьы ируҭои! Уиаҟара аҳәара азнауеи,уи аҵыхәала аҿырпштәы лабҿаба ара ҳааигәара иҟазар! Ахәшәтәырҭа ашҭа уахьааҭалоу игылоу ахшараиурҭа аҩны аҟынтәи ииыз аӡыҟцәа рыкьаасабжьқәа дәылҩуа, ара ҳаҟоуижьҭеи ӡәыр ишәаҳахьоума? Аҭыпҳацәагьы шәаны хаҵацара иаҟәыҵит рҳәеит, шьҭа шәара шәазхәыц ҳмилаҭ еизҳашьас ироураны иҟоу.

– Абри ажәоуп ҳәа уаҳа аӡәы иумырҳан! Аҭыпҳацәа хаҵацара иацәшәоит ҳәа абауаҳахи уажәы?– ииаацьалшьеит Қақала.

– Мшәан, урҭ зыцәшәо ахшараиуразы џарада иахьзышьҭамло ауп!.. Измоу џсыхәак ҟарҵап, аха измам ишџарыџсыхуои?

– Ааи, ааи, абас зҳәаз даараӡа диашоуп! Иахьа џарада ашьҭалара уадаҩхеит,иумамзар урыдрымкылартә аҟынӡа инеихьеит, аха ииланы иҟоу ахәыҷы иан аџара лоуаанӡа ҳәа дыџшума, иаамҭа анааилак арахьгьы хазынарак ыҟоу џьшьаны иҿааихоит. Сара убра сышьҭанаҵы сыбла иабеит,ахшара дзауыз џхәыск аџара џшааны иаалымгакәа лхәыҷы длырымҭарц шақәыркыз! Ишьҭамлац џхәыск абас аалоуҳәар ихалҵараны дыҟам, аха ари мцым, ухәыҷы аџара ихымшәаакәа данурымҭо аамҭа ҳааҭагылт! Убри аџара мыжда ахьсымамыз ауп саргьы саџьал зыркьаҿыз!– алафгьы еипшымкәа агәаалсра аҟынӡагьы иҟамкәа ииазгәалҭеит ахылаџшра змаукәа ахшараиура иахџсаахьаз џхәыс ҿак ицәажәоз дырзыӡырҩуа дыштәаз.

– Уара, сара сырџырҵны сааижьҭеи акраацуеит, ари исыдтәало сҭакәажәгьы лмаҭацәа ныжьны иацухоуп данысзаа, уижьҭеи уахь иҟоу ҳәа акымзарак сыздыруам!

Ҳашьҭахьӄа зегь рыла иманшәалаӡа иӄоуп ҳәа сыӄахын, аха уажәы пыҭҩык излашәаҳәо ала асҵәӄьа ауадаҩрақәа ыӄазар, уара, нас џьара акы ӡбатәыми, акы ӄаҵатәыми?! – ибжьы наиргеит макьаназ ҿымҭӡакәа итәаз даҿа ҭаҳмадакгьы.

– Ус акәгәышьами, Мамаҭла, аха уаҩ ԥсадак имариа збеит ҳәа ауал дарганы даанужьыр ӄалоума? – аӡнырцәынтәи ргәыла Мамаҭлагьы ара дыӄазшәа аниба изымчҳакәа ҿааиҭит Албақьгьы.

– Нан, уцәажәашьа злаӄоу ала уаргьы рыцҳарак ушақәшәаз ҩашьом? – лҳәеит Қақала, лхы ҵыс-ҵысуа дахьрылатәаз апақ-апаққәа лҭаҭын днаҿыхан.

– Џьоукы-џьоукы ракәымзар иахьа шамахамзар згәы ҭганы иӄоу дарбану? – игәы намӡо даацәажәеит Албақь.– Агәаӄ унацәа ырбааӡаны иҿушьыргьы ихашҭуам рҳәоит, аха Ҳаҭџьы лаҵәацақәа лырӡәӡаны илаадырхәон ҳәа угәабзиара ахә ақәҵаны ианулахәҳахәҭуа аԥсра уеилаҳартә уӄанаҵоит. Аиашаз, схы сахашшаауа ҳазшаз иӄаумҵан, акы азыҳәангьы аӡәы симыҳәац, аха иахьа ацәҳәыӄьантазра аҭагылазаашьа иалагӡаны измоу рааста измам ахьырацәаҩу схы ахызбаауа сӄанаҵеит!

– Ҳаи, Албақьхеит, уаргьы ас уҳәозар шьҭа егьырҭ ирҳәараны иӄои! Уҷкәын Кампыта алагаҩага даҿуп, аибашьра ашьҭахь дгәазырҳагаха Маскәа дабжаны дыӄоуп ҳәа ҳаҳауеит, акы аауылакьакьаргьы аҵысхшы угижьрым!– иҳәеит Ҳабыць, иажәақәа еԥныҳәаҭцас иааӄаҵашәа.

– Ҳабыцьхеит, дгьыл харакаҿ иӄоу сара дабасыхәагәышьои! – даақәыԥсычҳашәа ӄаиҵеит Албақь. – Ахәышәтәырҭаҿ сшышьҭалоз изысмыцҳаи, аха деилахазар акәхап, макьана дзымаац. Уи итәы акәым ишәҳәаша, сара схы ахьынӡаласырӄәыз ауп иџьашәшьаша. Иараби, убри иахь сымцакәа сшьапқәа пыҵәҵәаны сыҩны сышьҭазҭгьы исыбаргәыз!

– Ухы ушәиртә, узыниазеи, Албақь? – дҵааит Мамаҭла.

– Схы абасымшәиуеи, бзамыкәҵас сҿыӄасҵазар! – нас иӄаиҵаз аиҭаҳәара дналагеит Албақь. – Шәара ишәҳәан еиԥш, уџьыбақәа ҭацәызар ахәшәтәырҭа аагәарагь умне-

ин. Иаалырҟьаны санычмазыҩха, ацхыраара шԥасимҭари ҳәа амыждараз иҩықәыршәны аӡәы иҿы сахьнеиз, сахьычмазыҩхаз сара исхароу џьушьап, аара насықәыжьны, ачымазцәа зегьы шәызхара аԥара сымоуп ҳәа уаҳама ҳәа насаҭеикит. Ас ансаҽԥниҳәа, ҳаи, иараби, абри сиҳәарц сышԥааи ҳәа гәаныла схы сназаҕьын,уара уеиԥш алшара ҳамамзар акгьы змам зегьы шьҭа ҳаԥсыр аума ҳәа аасҿыҵҟьеит. Иҭысҳапӡа иҟаз имгәацәа ду аԥакьал арахь иҭырбганы дызхатәаз астол иқәымӡо, иҽанааирххалак иааибытлоз икьаҿ аҳәынҵәарақәа еиҭеибаркуа ижәҩахырқәа ааирҵасит, уԥсуазар сара исхароузеи ҳәа аанарго. Уара уҩызцәа тәаны ичаларц азоума, аибашьраан сыҷкәыни сареи ахы ҳзаҿагылаз ҳәа наиасҳәап ҳәагьы аасгәахәт, аха нас, ных-ных, ари иоуҳәаргьы иоумҳәаргьы аӡәы ирыцҳара ззеилкаауа уаҩым ҳәа сгәы сынҭахәыцны уаҳа акгьы мҳәакәа сындәылҵит... Ашьҭахь сыҷкәын адырра исҭагәышьеит, ԥсыхәак сиҭап ҳәа иаара сазыԥшуп!

– Ауаҩра аасҭа аԥара арҳара ианакәзаалакгьы хшыҩ ҕәҕәак аҭахӡам,аха хәыҷгьы-дугьы убри ада даҽакы иазымхәыцуа ианыҟала, нас аԥхьаҟа ҵыбгарахеит шәҳәар смаҳаи! – иҳәеит зарԥысимҭара инархыҳәҳәаахьаз арԥыск, зегь рышьҭахьӡа дахьтәаз Албақь иахь даахьаԥшны.

– Аԥсыцәгьара алԥха амҩа азҭоугьы убри ауми!– игәы ҵкапуа дахьырхагылаз иаазгәеиҭеит Албақь. – Сҭынхацәагьы ирзысыцҳаит, сыԥсырц шәҭахымзар сыҷкәын дсыхьӡаанӡа шәсыцхраа, ԥсыхәак сзыжәу ҳәа, аха иахьанӡагьы аӡәгьы ихабар сымбац, макьана ирзеизымгацзар акәхап. Сџьыбақәа ҭацәызшәа анырба, дабаҳҭаху акгьы змам, ари рыцҳак иоуп ргәахәзар акәхап, сышьҭалеижьҭеи иара ус аӡәы сааигәа дмааиц, гәыр лаҵакгьы сыдрымгалац. Убра акоридораҿ сырианы сахьрымаз, иансаҩсуаз рылаԥшқәа насхьырсны ицоит ауп, егьыс аӡәы имҳәац дрыцҳауп, наҟ дыҩнагаланы дышьҭаҵатәуп ҳәагьы.

– Уахьдыриаша аҭыԥ рымамызҭгьы? – дҵааит Ҳабыџь.

– Ҭыԥымзар иҟои!

– Абаак! Нас, иҟалеи?

– Иҟалаз умбои, Ҳабыць, саашьҭыхны сгәылацәа сахьаарлаз иаразнак исазҵааит узлашьҭалаша кыр умоума ҳәа, – иблақәа гәаҭкрак рхыҳәҳәыла еиҭах иажәа инациҵеит Албақь. – Анкьа амалаҳәа иҟақәаз рҵыхәтәа пҵәеит! Уажәы зегьы ахәҧса рықәҵоуп, аҳақьымцәа рнаҩсангьы узыниало акаруаҭгьы ахә шәатәуп, иара убас алаҵа узыҟазҵо, угәамқәа зыҧссо инадыркны, урҭгьы хәыцык-хәыцык надуркыроуп, мамзар араҟа ус умам, баша ууаны ушьҭаларц уеазумкын ҳәа насаҭеикит, кыр сымаз џьшьаны аҧхьа исыхәаҧшыз ҳақьымк. Шьанаџьалбеит, маҷҙак иаашәычҳа, сыҷкәын лассы даараны дыҟоуп, иаасашәараҙа сҭынхацәагьы адырра рысҭахьеит, урҭгьы акы ааргақәараны иҟоуп сҳәеит, аха убри иааргараны иҟоу аҧхьа сыбла иамбакәа ушьҭаҵашьа сымам иҳәан, дласҧырҵны дцеит. Сҭарыҭыруа акоридораҿ сшыбжьаиаз, ус иаха иансықәнакҙа ашьышьмаҭра сынҭаларц сҿынасхеит, аха сҭамлазҭгьы исыбаргәыз. Арахь узлааиша умамкәа аума ара ууаны ушышьҭалаз ҳәа, уа илатәаз аҧҳәыс акакеиҳәа дансыцаҟьа, ишҧаҟасҵоз,ари усгьы илуам шьҭа адәахьы ааҵра снавалагәышьап ҳәа насгәахәны сахьаадәылҵыз ауп, ус ара шәыштәаз шызба. Ашьҭахь схьагьы еиҳа инасхыҧсаазшәа сааҟалан,маҷк снашәацәажәап, сыгәҿыҭьрагьы аласхызгап ҳәа ауп сшышәҭааз!

– Албақь, уара узықәшәаз аҩыза егьаҩгьы ақәшәаахьеит, аха сара исзыруҵәҟьаз аҩыза ҳаҭоу ихигааит! – убри аамҭаз хаҵак ибжьы гәаҭла иҭәны инаиргеит. – Аиаша шәасҳәап,ухы шутәу нырцәыҟа адәықәлара усҵәҟьа имариоу усым! Ари акгьы змам рыцҳак иоуп ҳәа сатәоумбар ҟалома, хшара гәарҭак ааҙаны адәы иқәызҵаз саргьы суаҩҧсыми, уара!.. Аиашаз, аҳақьымцәагьы зегьы ауеиҧшыху, ламыск змаз, арыцҳашьарагьы злаз аҙәы инапаҿы сҟалан, иаарласҙаны уҧҟатәуп ҳәа сеиҳәеит. Сџьыбақәа ҭыкка ишыҟазгьы срыцҳаишьазар акәхап, астол снықәиҵеит сҧиҟаразы, аха ари ахы иақәиҭым, аҙәы иникылахьеит, ашьыбжьышьҭахь дықәҧаҳҟоит, заанаҵ ахәгьы ахишәаахьеит иҳәан, убри аламҭалаз ус даҽа ҳақьымк дааҳадгылеит, сеизҟьа сызқәыз астол ҳамаикырц. Ааи, аха шьыбжьышьҭахьынҙа сара

сыԥсуеит, сыца шыԥжәаара иҟоуп ҳәа сарҳәеит сҳәан, снаидгьаӡәылеит… Иԥсуа зегьы ҳара иаҳзынкылоума, уара уеиԥш егьаҩгьы ԥсхьеит иҳәан, иаҿаршәӡаны ахәгьы-аҿгьы сықәимыргылт. Асҟак сара исзычҳауазма, абас ҳшеиҿыхоз ус сыԥсы аасылшәашәаны салаԥсит, заҟаамҭа убас сыҟазгьы сгәалашәом. Ԥхыӡк салазшәа схы шызбоз ашьҭахь сан илаҳазар акәхап, дааины даасхагылан, нан, шьҭа араҟа иузаԥсам арахь усышьҭаланы уаала лҳәан, снапы санкны сырқәас-қәасуа шәара шәахь слыманы даанит… Убасҟан схьаақәагьы ааиқәтәеит, уф, гәышьа, сахьааиз сыԥсы еивызымгеи, уара!

– Ахәшәтәырҭаҿ ашьҭалараз иудыршәо ухы иқәукып, уеызлаухәшәтәыша ахәшәқәа раахәара уара иуқәдымыршәозҭгьы! – убри аӡыхәала агәала дуӡӡа шимаз иажәа ииаиыԥшит Албақь. – Илҩааны иааурҭо ахәшәқәагьы аахәаны уара ируҭароуп,џьым,џьым, ма рыхәқәа шԥаҟоу, шәҳәарауеи! Аҿаҳәага азаагӡа, алаӡаҟаӡага, ашьалаӡага инаркны зегьы уара иаауxәароуп, анаџьалбеит, иззаамхәакәа ачымазара иахԥсаахьоугьы заҟаҩы ыҟада! Шәхаҭақәагьы ижәдыруеит, убарҭқәа зегьы рнаҩсан уахьырхәшәтәуа азынгьы хазы ахәԥсагьы шахшәаатәу. Иудыргало иара ахәшә мыждагьы узыԥшаауа иҟазҭгьы иубаргәыз, угәаҟ-ӡәаҟуа ушашьҭоу џьара иааиԥыхьашәаргьы, ҩынтә-хынтә аху ахыумшәаакәа ихьаԥшынгьы иуахәаԥшуам.

– Ех, анаџьалбеит, хәшәык аахәага змам шьҭа ишԥарыԥсыхәо?! – ус аӡәы ибжьы аагеит.

– Ԥсыхәас иамоу убри ауп, заанаӡ уеыҳәҳәа-уеызәӡәа, амаҭәа цқьақәа наушәӡаны,нас ухала уеиқәкны наҟ ацара амш азыԥшроуп иузаанхо, – уи азӡаара лафк наххәааны дагьааԥышәарччеит Мамаҭла. – Аԥара умазар уеиқәхеит, иумамзар урыцҳазшьашагь уаҩ дзыҟалом,сеысхәышәтәыроуп ҳәа ахәшәтәырҭа ашҭагь ушьапы ҭаумыргылан… Иахьа абри аҭагылазаашьаҿ ҳнеины ҳаҟоуп. Арыцҳаибашьареи аицхырааареи ахаҭыԥан хибарӡәарахеит иҟалаз,ԥыҭҩык рџьыба иазхәыцны ирыдыркылахьоу аҳақьым иҭоуба рхарштны аԥсыцәгьара реамардеит. Дааҩнаԥаланы

гәырк наулазыркьакьоу лакәзааит, ачымазцәа ахьышьҭоу ҳәымсагк ҩнызшьуа лакәзааит, инаухылаԥшуашәа зҽыќазҵо инарыдыркны дарбанзаалакгьы рџьыба акы нҭамҵакәа, аԥсхыхра уаҿызаргьы уааигәа аӡәы дааираны дыќам.

– Нан, убри азоуми ауаҩы душәирц уҭахызар ахәшәтәырҭаҿ узбааит ҳәа дшәиыи ҳәа иԥхьан изхысҳәааз,ари сгаӡаны исҳәаз џьышәшьоума, – акры еилызцоз ԥҳәыск лаќара лҽаарҭамамны лыбжьы налыргеит Қақала.

Убри аамҭаз ацәажәарақәа ааиқәтәан, мач ақара иааҭынчрахеит. Албақь дахьынаԥшы-ааԥшуа, аԥсабара абыржәы аќара иԥшӡаны имбацызт, уи ахьизгәамҭацыз азынгьы ихы ааџьеишьеит. Кыр шықәса раԥхьа иԥсхьаз иаб Дажәырагьы адәы аҵыхәан дцәырќьа-цәырасуа акы даҿушәагьы уажәы-уажәы илаԥш даахгылалоит, аха ибара дамеигәырҕьоушәа иааигәа дааиуам, акы игәы иалоушәагьы иара иахь даахьаԥшны лакҭахакгьы иирбахуам, арахь дааќәымҵӡакәа дцо-дааиуа дыбжьоуп. Мшәан, абри саб сбара зицәымыҕхазеи ҳәагьы игәы инҭиҳәааит аҵыхәтәан.

– Ауаа зегьы џьалк-џьалк рымоуп, риишьақәагьы еиԥшуп, аха рыԥсышьақәа зеиԥшхом, ус Анцә ҳаишеит, нан! – лҳәан, Қақала лхаҵа Пехә дахьтәаз ахь дынхьаԥшын, нас еиҭах лажәа инацылҵеит. – Ачымазара бзиа збахьада! Аҵыхәтәан саазқәылаз хьаақәак сыхҭаркуа саныќала, аибашьра зыԥсы алызгаз смаҭа сикәахшоуп, нанду ари баҿыхеи шаќа ибзеиҕьхо ббап иҳәан, ҽнак зны ҭаҭын ссирӡак саирхеит. Аиаша шәасҳәап, уи аҩыза хазынак ыќоуп ҳәагьы сыќамызт. Ажәала сгәы ишаҭаху еиҭаҳәашьа сымам,уи ушаахалак уласкәантраӡа, аԥырԥалыкь еиԥш уԥырԥыруа,хьаакгьы ахааназ иумаӡамызшәа аќыр-ќырҳәа аччара угәаԥхо, адунеи загьы уара иутәушәаҭцәќьа уќанаҵоит. Ашьҭахь убри убысќак сашьцылан, иансимҭалозгьы аҵыхәтәан ицәҕьычрагьы салагеит, аха зегьы акоуп исыҵидыраауан, сгыдҳәыражә! Сыԥсы зфаша, сара сицәҕьычуа, иара ҽымдыр ќаҵо мацара ҳшааиуаз, насгьы игәы иахәашаз усурҭак араќа анизымԥшаа ашьҭахь дҩықәланы Урыстәылаќа дцеит. Сара ашәикка,

уижьҭеи дыгәхьааганы сгәы дыҵалама сыздыруам, убри нахыс ауп цәгьалаҭҵәӄьа саныӄала. Сыбаӷҟәа еилаԥыҵәҵәо, џьарак самкуа,сҭәар сзымтәо,сгылар сеихада сыннамкыло, сыцәа ӄьаланы,амаҷ азыҳәангьы зегь сырзыҭрысуа, арахь хьаашәк сызцәырҵны зынӡа аԥсӡара саналага, ашьҭахь саашьҭыхны ахәшәтәырҭахь сааргеит. Исыхәаԥшыз аҳаҟьым, џьым, ари шәҭакәажә ацаҳәцаҳә шкәакәа ҳәа изышьҭоу асаунара чмазара ауп дзыргәаӄуа ҳәа сҭаацәа ираҳәаны агәра диргеит, ихы ԥиҿыртә.

– Иараби, даныӡгабызгьы абысӄак дцаҳәцаҳәо дзыџьбароузеи ҳәа сыӄахын, уи акәзаарын ак аасҳәацыԥхьаӡа сҿы зԥылжәоз! Иара уажәыгь лӡамӷаҟәа заӄа еицрашәаны иӄоу шәымбои, макьанагьы лгәы ҵкапуа еицҳауеит сҭакәажә леишәацәгьа, ус лара дымсааит! – иҳәан, Пехә иԥшәма аҵыхәтәан лафкгьы налхиҳәааит.

– Нас, уара уеиԥш сгәаҵәа жәпоу џьушьоума, сара арасаӡыхьаа сырҭыԥҳауп! – лҳәан, Ҟаҟалагьы даҵамхакәа нас лажәа инацылҵеит. – Аиашаз, ахәшәҟәа сыгдмырхеит, исзаарымцаз акы ыӄам, аха ииаӄарҵаз иара ус акы иаасмыхәакәа, аҵыхәтәан ишысҭахымыз, амыждара ззыӄалаша даҿа маҷк иаасараӡа ҳәа аԥсцәаҳа сышидгьаҵәылоз имукәа,абра ижәбо абри сыҭаҳмадажә сишьҭаигалеит.

– Уф, Ҟьач-ныха бҿасны бабаӄоу рҳәааит, ибцәажәашьоузеи! Шәышыҟәса ирҭысыз аҭакәажә хачаҟьа есымша бхәыҷу џьыбшьоума! Бареи сареи иарбан хәшәу шьҭа иҳахәараны иӄоу? Уи аӷыза ахәшә шьҭа иахьыӄоу абраӄоуп! – даалафит Пехә.

– Џьым, макьана уахь сыӄазҭгьы уара сабоуԥырхагаз! Жәларык зыӷнасааӡаз ҳаӷнаҭаҿы аҵыхәтәан смыцхәхеит ҳәа уарҳәазма? Макьана арахь сааумгазҭгьы, зны-зынла уаасгәаларшәаны ӡыкгьы узхысымҭәаларыз! Бзиа иубо ачыс хааҟәакгьы чачхадылаз уеишәа иҟәсмыргыларыз! Уԥшыз, шьҭа аҳампалҟәацәгьы уоураны уӄам! Сара саныӄам уара узҭахыда,уахь шьҭа ӡәыр уигәалашәарангьы дыӄоума! – лхаҵа ииҳәаз аҭак ныӄалҵеит.

«Ҟаҳ, Қьач-ныха аҭызшәа имазар, арҭ Чагьамтәқәазар ҟалап!» – убасҟан гәаныла ихы дназҵааит Албақь.

Убри аламҭалазҵәҟьа, аԥсцәа рышьҭаҵарҭа ԝны шыҟаз, ус иаалырҟьаны арҵәаа-арҵәаахәа ҳәҳәабжьқәак ааԝит.

– Сишь, аӡырԝра ҟашәҵеи! – лҳәан, Қақала убри аамҭаз лхы ԝышьҭыхны уи аганахь дыԥшуа ллымҳа кыдҵа дааӡырԝит. – Ҟаҳ, мшәан, ԝашьашьас исымои, ҵабыргны ари сҭаца хәыҷы лыбжьы акәзар? Уажәраанӡа башаӡа ҳаизыҭрысуазаарын, ибыхьша-мыхьша бзыхшаз бан дагааит, аиашаз асҵәҟьа бгәы былуеит ҳәагьы сыҟамызт, нан!

– Бҭаца лакәын быбз зхьымкьысыцыз! Избан, Бырфынкеи бареи шәыззеиҭрысуаз? Илымабкәыз ? – убри аамҭаз иԥҳәыс дналазҵааит Пехә.

– Мшәан, уеизгьы-уеизгьы еимакык ҳамамызт, аха бхаҵкы сцеит, бхәыҷгьы баргьы шәшеибго шәаԥхьа сыԥсааит, сара ҭакәажәык шьҭа аԥсцәаҳа иоуп сызтәу ҳәа есымша ишласҳәоз, ус ҿнак зны, ҳаи шьири усеиԥш абзиара сара исзырбода ҳәа анаалҿыҵҟьа нахыс, рацәак ҳаизыуаамкәа ҳаҟашәа ҳаҟан, аха абар уажәы лмыткәма ҳәашьа шыҟоу... Агха сымазаарын, кыр быхьраны быҟазар бан лакәхааит, нан! Убас,убас, агәылацәа бахьырбоугьы ланхәа рыцҳа шаҟа бзиа дылбооз, дзакә анхәоузеи илыгхаз ҳәагьы бзырҳәап, нан!

– Уф,нхәарас ибылоу аиҳа, быԥсы абакылаӡи рҳәааит! – иҳәан, Пехә ԝаԥхьа иқьышә днықәҵашәа лафк налхиҳәааит.

– Мшәан, аԥсрақәа рҿы аҵәыуара иаҟәыҵхьеит рҳәеит, нас, иарбан ҳәҳәароу уажәы арҭ ирзааз? – ус аӡәы ибжьы ааиргеит.

– Қымса,уара арахь уанааргоз уҵәыуаны ауми ушаарышьҭыз,аха уахьырҵәыуаз акыр иухәашәа убама? – убри аамҭаз зҵаарала аҵәы наилихит аӡәы.

– Џьым,аԥсцәа рҵәыуара иаҟәыҵхьазар, нас, шьҭа ирҵәыуо абзацәа ракәхама? – уи иаҿԥниҳәаз игәамԥхакәа иаргьы зҵаарала аҭак ныҟаиҵеит Қымса.

– Сишь, иааихашәкишь, ҳгәыла ҳәсақәагьы рыбжьқәа саҳауашәа сыҟоуп! Сымԝашьозар, абжьы ҵыршәа иҟоу,

хымԥада Дилчка лыбжьы ауп! Ҳаи, шәызҭаху шәқәақәра ргааит, сшәырԥшӡарц зегьы шәеикәышьшьы шәсышьҭаланы шәаама! – ҩаԥхьа лыбжьы налыргеит Қақала.

– Аҳы, апарпарра бааҟәыҵны шьҭа бҿааибыҭишь!.. Ибхагыланы мыткәмак бхызҳәaaшa зыҟалар,бҵәыуаны арахь баҳзааргаанӡа аҩны быҟаз... Аҳы, Албақь, уаргьы уҩахынҳәны уахьынтәааз уца, макьана араҟа уара ус умам! Ишубо,ари сҭакәажә дымҵьабаӡакәа арахь лаагашьа сымам аҟнытә, лҵәыуараз аҩнынӡа дымҩаԥганы лассы схынҳәыроуп, – иҳәеит Пехә. – Аҳа, дад,баша ара уҳадымхалан, насгьы ас ухы уахымццакын арахь уанаашагь уахьӡап!

– Иаасараӡеи, Пехә, иаасараӡа... Ишьҭахьҟа дшәырхынҳәааанӡа саргьы акы наиасҳәaақәар сҭахуп! – убри аамҭаз зыӷәӷәамҭаҵәҟьа ирҭагылаз арԥыск дкара-уараха даарыдгылт.

Албақь уи цқьа днаихәаԥшызар, аибашьраан инапала еиқәикыз,ҿнак зны ажәылара ӷәӷәа аныҟалаз Ахра џьара ивыршьааз Бақьыр абар иаԥхьа дахьгылоу. Жәыларак аламҭалаз ианеицнагала нахыс иааицрымшәакәа еицын, еиҩызцәа бзиақәахеит, аха уажәы дизымдырӡозшәа, ахааназгьы димбацызшәа иҿыҟаҵны, Албақь иахь гәала дук имазшәа ихаҿсахьа еицрашәаны акәын дшизыԥшуаз.

– Албақь, уара, зегь рыла суқәгәыӷуан, бзиагьы ҳаибабон, аха аибашьраан ҳкеибамыжькәа ҳарҭ зегьы ҳшеихаҵгылаз еиԥшҵәҟьа еснагь ҳаанхоз џьысшьон! – иажәақәа дрыцрала- рыцрало гәынамӡарыла даацәажәеит Бақьыр. – Аибашьра ашьҭахь ишәзыҟалеи ҳәа суазҵаауеит, Албақь? Ишәгәыҵашәеи, ас акәызма ҳгәыӷрақәа шыҟаз? Иараби,ҳарҭ изакәазы ҳҭахаз ҳзымдырууа ҳҟашәҵарц акгьы шәыгым! Иабажәгеи усҟан иҳамаз арыцҳаибашьара? Егьырҭ шыҟазаалакгьы, уара иухьзеи, Албақь? Знык аибашьра ҳалҵны ҳадгьыл ҳзеиқәырхар ҳара-ҳара ҳашьҭибахуа ҳшыҟало, уинахыс ҳаԥсҭазаара шыхазынахо ҳәа еснагь изҳәоз уара уакәымзи! Уара уеиԥшҵәҟьа уи зегьы агәра рымгози, убас иҟаларашәа иагьақәымгәыӷуази, аха иҟалеи нас?

Ҳашьхақәа рылԥхала ҳадгьыл аҽанарыцқьа, ҳжьырақәеи ҳныхақәеи рдоуҳамчла ҳџьынџьдгьыл анеиқәха, аӡәы иҿы аҽырҭаслымра ҟазымҵацыз ҳажәлар ршьацқьа азкаҭәаны рхы анеиқәдырха, нас, иҟалазеи жәларык армаӷырма еихартә!.. Аҭак узыҟаҵару абри?

– Изҳәада усеиԥш? – абри иара изы иҽԥныҳәа дуны иҟаиҵеит Албақь. – Уи аамҭалатәиуп, избанзар адемократиатә ԥсҭазаара иаарласӡаны иузышьақәмыргыло акоуп рҳәеит! Зегьы раԥхьагьы иаҭахуп, иара атәы здыруа аҟәыӷацәа, иарала ииааӡоу ауаа!

– Мап, Албақь,иузымҳәеит! Аԥсуаа демократиас ирымоу, Аԥсуара заҵәык ауп, уи еиҳау даҽа хныҟәгашьак рымам. Адемократиа ҳәа уара узынцәажәо аԥсуаа ианрымаз,адунеиаҿ аӡәгьы имамзар ҟаларын. Уажәы аԥсуара инахырҳәҳәаны иаԥсыуам адемократиа ҟаҳҵоит ҳәа шәызлагаз изакәу цқьа еилымкаакәа,изуасҳәозаалакгьы шәхы шәмырӡын, џьым! Уи ззеиӷьу ыҟазар ҟалоит, иаҳҳәап амилаҭ зҵаара ахьықәгылам егьырҭ атәылақәа рҟны инхо ауаа.

– Уи шԥеилкаатәу?

– Уи аилкаара митәык аҭахӡам! Иаҳҳәап, амилаҭ рхеиқәырхара ыҟамкәа тәылакаҿ еицынхарц еизнагаз ауаатәыҩса еилаԥса роуп уи ззыҳәан ихырҳагоу, аха шәаргьы урҭ ҳреицәамханда ҳәа шәгәахәуазар, зегьы иҟарҵо ҳәа акәымкәаны аԥсуа демократиа акәзароуп шәзеилаҳаша! Уи азыҳәан шәаԥхьа еснагь игылазароуп, адунеи аарш еижьҭеи ҳабацәа имырӡкәа ҳара ҳҟынӡа иааргаз – Аԥсуара!

– Бақьырхеит, уи ус шакәу ззымдыруада?

– Албақь уи уара иуздыруам ҳәа акәым, аха ара ҳахьыҟоугьы угәы узырхьша акырқәа ҳбарҭахеит ҳаргьы! Убри аҟнытә, уахь иҟоу ҳшәыҳәоит, нырцәыҟа ииааз ҳаԥсқәа гәаҟуа иҟашәымҵарцаз! Шәышқәса ныҙҵша уахь еизынхаз зегьы шәыбзиоушәа уӡар уҭахуп, аха шәҭагылазаашьа иахьынӡахәҭоу ишыхирым аҟара ибзиаҵәҟьангьы иудырууеит, Албақь! – дцәажәонаҵы лакҭахаак ҟаимҵацызт Бақьыр.

– Тәанк ҳаицӡаауашәа зегьы ҳнеидкыланы усԥәҟьа уаҳхымцәажәан, макьаназ иҟоуп абзиақәагьы! – убри аамҭаз Бақьыр иварахь данаахьаҳә, убасҟан ахы аниқәшәаз ихәра уажәыгь ашьа алыжжуашәагьы ааиамхабахит Албақь.– Ҳаи, абрахь смаакәа уаҟа сышьҭаԥсырауааз, схы ҟәнысшьартә сышԥаҟанаҭцеи исоуҳәаз агәынхажәақәа! Асеиԥш аҿԥныҳәа уоуыр аԥкыс, иаауқәшәаны уԥсыр џьанаҭ умцои!

– Сажәақәа усеиԥш кыр уанаҳәазар, иаҳахьчаз аимԥәарагьы шәаҟәыԥроуп! Иҟалозар, шьҭа иаашәызшәырха! Шәыхшара шәаарызхәыцны рыхәҭаа зегьы рцәышәымфан, урҭгьы шуаау шәхашәмырштлан!

– Ҳадгьыл еимызԥәаз иҳақәлаз роуп! Аґәыцәҳәы иқәдыртәаз ауааԥсыра ишԥаҟарԥарыз, аибашьра ашьҭахь изларылшо ала ахныҟәгара иаҿгәышьоуп, аха макьанагьы ргәы ишаҭаху рыбґа рзеиԥымхыц. Иашоуп, амамзаара иахҟьаны аԥсыцәгьарагьы ҿыкхеит, дасу ихала ихы дахуар акәхеит... Абрыгь уаазхәыцроуп, Бақьыр!– аԥыхәтәан ахырқьиарагьы иҿаазикыхит Албақь.

– Макьанагьы ауадаҩрақәа шәшырҭагыло ҳаргьы иаабоит, Албақь! Аха, акаамеҭ ҟалоит анырҳәа, иҟалаз абаанӡа ахәац аблақәа ҭнахит ҳәа, ҳаԥсҭазаара цәгьоуп ҳәа иабалак ухы иаҭәоушьар ҟалома! Ҳара иҳацҭахаз ҳқыҭатәик Ноузыџь ҳәа арԥыск дшабиԥазаԥәызгьы аԥәыуара имоуӡакәа даныржь ашьҭахь, иқьашана ҟаԥаны идамра иахадаргылеит, аха иазууеи, ашоурақәа аныҟала иара ихаҭыԥан ҭаҳмадак иԥаԥақәа џар-џаруа ахаҳә ианыԥшуа, аҩыџьагьы џьарак еикәаржызшәа рсахьақәа аныззала иааҟалеит. Абригьы бзианы иҟарԥеит ҳәоума исоуҳәарц иуҭаху? Избан, зыԥсадгьылаз иҭахаз хаҳәцәык даԥсамкәа дзыҟалаз?

–Амамзаара аԥыхәала аԥара мацара иазхәыцыз иҭахаз дигәалашәо дыҟахума!

– О, убри ауп ԥыҭҩыкгьы ԥхасҭазтәыз! Ахаҳәаамҭа еиҭахынҳәызшәа иахьа еиха ҟәырҷахакгьы џьара икаршәны иубом! Урҭ акашәарахқәагьы шьҭа инԥәоушәа анырба, уажәы иаалаган иаҳахьчаз адгьылгьы џьоукы ҏеақәырԥсны аахәареи аҭиреи иалагеит ҳәагьы ҳаҳауеит.

Инамӡаша ахәыҷы агара дакуам ҳәа, иарбан самарлыҟәу шәызмыртәо? Шәхы шәазымиааиртә еиԥш,ишәзыҟалеи аибашьра ашьҭахь?

– Дад, ҳара ҳхаан даҿа аамҭан, излашәҳәо ала уажәтәи аԥсҭазаара зынӡа даҿакхазаап, уи шәара аҿарацәа шәоуп аԥхьаҟа иҟаҵатәу иашаны еилызкааша! – даараӡа данырзызырҩы ашьҭахь иажәа нарылеиҵеит Ҳабыцьгьы. – Ҳадгьыл зҭиуа ҟалеит ҳәа Бақьыр ииҳәаз уазхәыцратәы иҟоуп, избанзар, иуҭиз нас архынҳәышьа амаӡам... Даараӡа аизхәыцра ҟашәымҵар, аԥхьаҟа шәыԥхасҭахар ҟалоит Албақь, дад!

– Ҳабаԥхасҭамхо, Ҳабыцьхеит, аибашьра ашьҭахь аԥсуаа рхәыҷқәа рхатәы бызшәа дызмырҵо рацәаҩхеит рҳәеит, ԥсыуала рааӡара иацәхьаҵуа ҟалеит рҳәеит, аидгылареи аиххәыцреи маҷхеит рҳәеит, уаха-саха ҳәа зхы мацара иашьҭалаз еиҳахеит рҳәеит, уара, нас, изакәазы еибашьи ҳажәлар? Избан, ҳаиқәырхо ҳаазго ҳаԥсуара раҭәамшьакәа, атәым доуҳа еилаҳауа зырацәааҩхаз? Шәҩыла аԥсуаа рҭыԥҳацәеи рҵеицәеи изакәазы иҭахаз, ԥыҭҩык асҵәҟьа лассы иагьанбархашҭи, анацьалбеит!.. Албақь уоуп изасҳәо, избан, абасеиԥш ицәырҵуа иҟалаз амырҕьацагақәа зрылаҿышәымҭуа?

– Дад, уи азын баша шәара шәгәқәа неибамырхан, убарҭқәа зегьы хык иқәызҵаша ауаа ҟалап! – днарыбжьаҟазашәа ҟаиҵеит Ҳабыць.

– Уххь згеит Ҳабыць! Анкьа зхацламҳәа ҕәҭәаз абыргцәа дуқәа аныҟаз, урҭ аҟәыҕацәа ирҳәоз зегьы рзы ихшыҩрҵаган, ирҳәозгьы нарыгӡон, аха иахьа ҟәышрас иҟалаз аԥара рҳара акәхеит. Ани, зыжәлар рзы зхы аҵыка ықәызххьоу уи дырқьарынцьаҩны еснагь дыҟазарц ҟәадас иқәушәа, аҽ-ура аԥшлаԥҟьа хҵәаахак арбаны шахабаала иркуеит ҳәа, ирҳауа ԥсымышьҭыгак иԥсы ҭыркьакьашәа дакуп, аха егьырҭ унарыхәаԥшыр акгьы ишаҿымгьы ақьафмш иалачо игәароуп. Уимоу акгьы зыхӡым уаасгьы ирымшьо иалагеит ҳәа,арахь иаҳзаауа аҵыхәтәан уахьынтәи жәабжьқәакгьы ҳзааргалоит, – ашьамцхә аницәацаз абыржәы акәшәа

ихәра инапы адкыланы дыхцәышааӡа агәамҭра даҿыхуп Бақьыр.

– Дад, Бақьыр, дасу излаилшо ала ихы дахәагәышьоит, аха зегьы ирылшоума аҧара арҳара,уи арҳашьа иаманшәало дшыҟоу еиҧш, иаманшәаламгьы дыҟахми! – иаазгәеиҭеит Ҳабыцьь.

– Ааи, аха аҽхарззаларыла аума ауаҩы ихә злашьатәу, Ҳабыцьь? Аамҭа иарҕарыз уажәы даҽа уаҩхама? Ҳаҭыр имамшәа ихьаҧшны ихәамҧшуа дзыҟалари?

– Ҭәи млашьи ахаангьы изеибамдырыц, дад! Уи, ус Анцәа ду иақәиҵахьеит, аха иҟахуп аҽакгьы, изыхьӡу – Ауаҩра! Дадхеит, уи ахьыҟам аҳәра иаҩызахоит! Сара саамҭаз даараӡа арыцҳаибашьара ыҟан, ҧҳәысеибак лакәзаргьы агәылацәа хлаҧшыда даанрыжьуамызт. Аҧсуаа зегьы анык еицлыхшазшәа усҟан ауаҩра ду рылажьын, уи азын аӡәы ихы дхашшаауа дҟамлацызт, дарбанзаалакгьы ауаҩымра ихы иаҭәеимшьацызт, аха уажәы убри иазрыцҳахазшәа шәзынцәажәо, абри аҧхьаҟа зегьы зызхәыцша акы акәшәа збоит!– иҳәеит Ҳабыцьь, иҧҳәыс Қақала днаскьеигарц илабашьа иҽанҵаны дахьаагылаз иҽаанкыланы.

– Ажәакала, Албақь,еибаҳҳәаша иҵегьы ирацәоуп, аха уажәы зегьы рҳаара ҳахьӡарым! – игәынамӡарақәа иштҵыхәаҧҵәарадамызгьы иажәа ахыркәшара иҽыназикит Бақьыр.

– Аҵьанаҭ узылашааит, дад, Бақьыр! Уара уеиҧш идыру ауаҩы уахь акәмыз дахьаҭахыз! – игәы дахәаны иаазгәеиҭеит Ҳабыцьь.

– Албақь, абыржәы абрантәи ушьҭахьҟа ухынҳәыроуп! – абырг идикылаз арҽхәаҧхьыӡ хырҟьацәароуп ҳәа иҧхьаӡаны уи игәы аҟынӡа инамгакәа иажәа ахыркәшамҭа инациҵеит Бақьыр.– Аиҳабацәа ишуарҳәаз еиҧш,мышкы зны уанаашагь ҟалап, арахь аара макьана уахымццакын! Ушьҭахьҟа урхынҳәра зегь ҳақәшаҳаҭуп, уахьнеиуа ҳгәалақәа рзеиҭоуҳәарцгьы ҳҭахуп!

– Иашоуп, дад, иашаны иазгәоуҭеит! Бақьыр уааизхәыцны иҳәатәы хаҵа,дад! Ҳаргьы иаҳҭахуп ирласны ухынҳәырц,– днақәшаҳаҭхеит Ҳабыцьгьы. – Уахь-

неиуа ҳгәалақәа рцәымҵәахыкәа зегьы иҳазроуҳәарц, абыржәыҵәҟьа ушьҭахьҟа угьежьыроуп!

– Ҳаԥсқәа ҭынчхарц шәҭахызар, ара ҳахьыҟоу агәалақәа ҳаҭаны ҳаԥсқәа шәхьыԥшлартә шәҽыҟашәымҵан!– инациҵеит Бақьыргьы.

– Аиеи, дад, аиеи! Ҳаԥсқәа гәаҟуа иқәшәмырхан!

– Мшәан, сахьааз сзахыжәбаауеи, шәара шәеиԥш саргьы ара саагылар сҭахуп! Ара сыҟазар кыр сышәԥырхагоума?– ахәшәтәырҭахь дахьдырхынҳәуаз ааигәамԥхеит Албақь.

– Албақь! Иаууеи, уаргьы ҳабыргцәа дуқәа рҳәатәы ахаҵара уаҟәыҵызшәа збоит! – убри аамҭаз иӡыза аҽԥныҳәа иҭо ибжьы наиргеит Бақьыр. – Аҳәатәхамҵара узықәнаршәо узымдыруашәа асҵәҟьа уҽыумыргаӡан. Ҳабыџь ухынҳәы иҳәазар, џьоукы-џьоукы реиԥш уахьнеиуа амшгара уалага имҳәеит. Ухы мацара уашьҭаланы аҽырбеиара уҽазкы ҳәа уҵимҳәеит, иҳавыршьааз изакәазы иҭахаз уаазхыцны ауаа ирзеиҭаҳәала, еиҳараӡак аҿар идеилуркааларц иҭахуп азоуп ухынҳәырц еиҳабцас изудиҵаз!

– Ааи, ухынҳәыроуп! Акы зҳәаша ҳәа уахь иҟоу ас шәацәхьаҵуа шәалагар, усҟан ҳажәлар аиаӡаара амӡа иазкылсыр ҟалоит! Химԥада ухынҳәыроуп, ухынҳәы... – абас ааицырҳәан инаиабжьыргеит егьырҭгьы.

– Албақь ухынҳәы... ухынҳәы... ухынҳәы...

Абас быжьқәак Албақь игәы иқәӡӡра иаҿыхуп, аха ихала иҽеиқәикызшәа инапқәа неиқәҵаны асакаса кәры дахьану цқьа иҽизырҵысуам. Адабла иқәҳазшәа ибаӡқәа хьанҭаӡа дахьықәу, даҵәахыртә иқәыршәу азанҵиар шкәакәа иқәихырцгьы иҭахуп, аха имчыдаз инапқәа руак убри аамҭаз игәы иныкәырӡны инаиваҳаит. Ишьҭахьҟа дхынҳәны акыр дшааскьахьоугьы, иҵаҟьаны дыԥхадырсызшәа ухынҳәы ҳәа макьанагьы ишьклаҿырҭуанаҵы доуҳа мчык иханы идысхахьаз ицәеижьы цәаныррак ԥшьаала азыхынҳәра ишаҿугьы,цәыблаҟы дылкызшәа макьанагьы аҽырқәаацара ицәыуадаӡуп.

«Шьҭа уҿых, Албакь,уҿых! Уззаӡа ушҧакажьу, ирласны угыл!.. Угыл!.. Угыл!..» – абас акы игәы иҵанаҳәаара ианаҟәымҵӡа иаҩсҭаахәцәа ихицозшәа аҵыхәтәан даа-ҳәацымацны даанапҟьа-шьапҟьашәа ҟаиҵеит.

Убри аламҭалаз иҿаршәыз азанҵиар дахәаҽуазшәагьы анааиамхаба, ашьҭахь изнапыкла дааханы имаҟҿаҳәаранӡа иааиқәихит, аха дахьыҟаз макьанагьы изеилымкаауа ишҳабызӡа ихтыз иблақәа ахьынкыдхалаз иааҟәымҵӡакәа итаҧтаҧуан. Ҧыҭраамҭак игәы дҭахәыцуа дианаҵы ҧшьаала ихшыҩ еимыгго мацара аҵыхәтәан ус дкаххаа данааихыкка, убри аамҭаз аҳаҷаҳәа иааигәалашәеит ахәышәтәырҭаҿ дшышьҭаз, аха зыҧсҭазаара иалҵхьоу Ҳабыцьи Бақьыри рыбжьқәа макьанагьы илабҿабоушәа игәы иқәыҩҩыхуеит. Макьанагьы иаҳаидеик ыҟамкәа ус ихшыҩаҿ игәҩараха иаацәырҟьа-цәырасит нырцәынтәи дшыхынҳәыз аҟара, ашьҭахь иҵабыргхаҭаны убри шиашаҵәҟьаз ала агәра анига, анаџьалбеит, сыҧсны сыбзахама ҳәагьы аҵыхәтәан ихгьы дназҵаауеит, дахьалҵыз деигәарҕьарызу дамеигәырҕьарызу изымдыруа.

Ахәшәтәырҭаҿ ишьҭаз ачымазцәа убри аламҭалаз зегьы ҭахәхәа ацәа иалоуп, иаразаҵәык дҭынхадаха акоридор еиқәылашьца аҵыхәан џьара дыкҿаршәуп. Иараби, баша ара санбанӡаҟагәышьои, сыҷкәын даар арахь сеиҭаагигагәышьап, ууанӡа сыҩны сыҟагәышьаз ҳәа аҵыхәтәан абас игәы инҭыҳәааны, нас иқәыршәыз азынҵиар наиқәхны дҩагыларц ақәикызар, амбатә ибла иабеит. Иан дшаалыхшаз дҟьантазӡа дырианы дышрымаз аниба, ҳаи, шәарахәашақәа шәаҧсуааӡами, абас ауаҩы изыруама ҳәа даагәрымын, нас аӡәы дибаанӡа иқәыршәыз азынҵиар иаразнак инаикәыршаны иҽаалеиҳәеит. Акгьы имыхькәа ҵабыргны иҧсы шҭаз аниба, ашьҭахь илымҳа анкыдҵаны днаҧшы-ааҧшуа акыргьы дааӡырҩит, аха акрридор уаҩҧсык дыбжьаршәымкәа лахьхынӡа иууаӡа иҭацәуп, дцеит ҳәа аӡәы дибарангьы дыҟамызт.

– «Ных,ных,сцәашәҵатә сымамзаргьы агьаурым, сырмышьҭыр аҵкыс еиҕьуп зынӡагьы схы дсырбарым!»–

аҵыхәтәан абас ааигәахәны дҩагылан, икәиршаз азынҵиар цқьа иеаалаҳәаны ,нас дхьаԥшкәаԥшуа иҿынаихеит, аӡәы иеимырбакәа ашьшьыҳәа ахәышәтәырҭа дындәылҵны иҩныҟа дцаразы.

Убри аамҭаз аихыггара иаҿыз аҵх ҟәызгаӡа акәын ишыҟаз. Амза ыҟамызт, аха уахьцо убаратәы, аԥсабара иахажьыз алашьцара шьҭа есааира аихалашара аеазнакхьан. Еилацәҟәуаз аеҵәақәагьы убри аламҭалаз ԥшьаала ажәҩан аеаларӡра иалагахьан... Дук мырҵықәа ус иаашарккоит, аха ауаа раԥхьа аԥсаатә ҿыханы аибарҷарҷалеира реазыркхьан. Даеа ԥыҭрак ашьҭахь амра бзарыбзыруа ус ашьхақәа иаарыхшәан, еимгеимцараха геи шьхеи неимазакны иаархаԥхеит. Убри аамҭаз меигӡарахда иаҟьоз ашәахәа ԥхақәа дгьыли жәҩани ирхьыгӡо, ус ахәышәтәырҭагьы ахышәқәа иныркылԥханы ачымазцәа ахьышьҭаз иҳалалха иҩарықәаԥхеит.

Убри аламҭалаз ахәшәтәырҭаҿ аус зуаз аԥссаҩцәа инадыркны аҳақьым хада иҟынӡа, иаалырҟьаны амықәшәатә рзыҟалазшәа иҟарҵо-ируа иақәымшәо рызегьы ҕәҕәала иааилаҭырит. Асеиԥш аныҟала ачымазцәа хьаас измадаз,аҳақьым хадагьы ихәда адашқәа ргыланы убри аамҭаз аҳәацәара даҿын, аха икәшаны игылаз ҳәсагьы хацәагьы иаха иӡыз аԥсы дахьырԥшааша рыздыруамызт.

– Уара, дабажәгеи ҳәа сшәазҵаауеит, сара? Иԥсы ҭаланы дыбнамлазар, нас, иабацәыҵашәҵәахи аԥсыбаҩ? Инеиқәҵа-ааиқәҵо ара шәысхамгылакәа, еиҭарҿыцны цқьа шәеимдаа! – игәы ԥыжәжәо ацәҳара даҿын иара. – Исҳәаз шәлымҳа аҭаҩара иҭамлаӡеи, шәааласы!

– Ҷуҷурбеи Ҭамҕьарович! Мшәан, асакаса данҵаны акоридор аҵыхәан дыԥхьазкыз амедеҳәшьа Ҭаҭушьеи сареи ҳауп, аха иахьа ашыцкыраз ҳнеизар, дызныз акәры ахала иҭацәны игылоуп, аԥсы дыҟаӡам! – иҳәеит ҳақьымк дахьгылаз ицәымыхханы.

– Арахь уаасҿаԥшишь Ҷаҕәына Фраҷ-иԥа! Шәаашьаны уаҟа изцәыҵашәыргылоз иҩызцәа аԥсцәа ахьыҟаз ахь иаразнак дзыԥхьашәымки ҳәа ауп сышшәазҵааз, сара!..

Цасҳәан ишәымҭизар,нас иаха иабажәгеи? – ииҳәац еиҭаҳәо аҵыхәҭәан еиҳагьы дхыӄапшьаахеит аҳақьым.

– Ҷуҷурбеи Ҭамӷьар-иԥа! – иажәа аҳәаха иамраӡакәа ахырқьиара иҽыназикит Ҷаӷәынагьы. – Иара данԥсуаз илашьцахьан. Аԥсцәа рыԝны адәахьгьы аԝнуҵӄагьы цәашьык акуоу иамкуоу уажәы иубама, еиқәылашьца уахь излаҳгарыз? Шьыжьынӡа иӄаларызеи ҳәа ҳгәахәны ауп, иахьылашьцаз акоридор аҵыхәан иганы изыԥхьаҳкыз,аха иаацәылашоны ҳнеизар, иабаӄаху,аԥсы дубар дааху, дызныз асакаса ҭацәӡа ахала игылоуп...

– Иахьыԥхьаҳкыз!..Иҭацәӡа!.. Дабаӄаху аԥсы! – игәы изыԥжәаны дааицеикит аҳақьым.– Нас, иабаӄоу иԥхьашәкыз? Издыруада аԥсыбаԝ аԥсы ҭаланы маӡала ибналазар? Аԥсы дырцәызит ҳәа аӡәы иааиаҳар, нас чмазаԝык ҳааигәа дааиру ҳәа сшәазҵаауеит? Ишԥаҳзырҳәо ауаа!.. Аҳы, ара баша шәысхамгылан, амԝа иқәу иԥа дҳахьӡаанӡа уи аԥсыбаԝ иахьышәҭаху иԥшааны абра саԥхьа иааганы ишәыргылоит!

– Ишԥа, аԥагьы димоума? – дҵааит аҳақьымцәа руаӡәк.

–Дышԥаимам,дыхшарадоуп ҳәа акәызма ишыжәдыруаз?

– Ӄаҳ, аиеиҵәӄьа, уажәоуп данысгәалашәа! – иҳәеит даҽаӡәы. – Сара издыруа ҳәа иӄаз ихатә ԥацхаҿ аус иуан, убри иакәхап иааyа!

– Ааи,убри ихаҭаԥсаҭа иоуп амԝа иқәугьы! Уажәы Маскәа дыӄоуп иара. Уаӄагьы аԥацхақәа аартны имазаап, иааиҭаххар ақалақь абжа ааихәартә далаӄоуп ҳәагьы рҳәо саҳахьеит. Араӄагьы изгылоуп «Ӡызлан» зыхьӡу ихатәы асасааирҭа ханчаԥакгьы, иара убас акыр хәааххәҭырҭақәагьы ауаа ыҵаргыланы имоуп, иааилымшо акы ыӄам ҳәагьы изырҳәоит, – иаазгәеиҭеит аҳақьым хада.

– Нас, абысӄак амеилага ду дшалажьу аума, иаб иҽызлаихәашәҭәыша имамшәа иҽыӄаҵаны ихы зҳадишьылаз?! – иааизымбатәбарахеит сыхәшәҭәы ҳәа Албақь аԥхьа ихы зирбаз аҳақьым.

– Иӄалаз ӄалагәышьеит, аха иԥсыз саб ибаԝ сышәҭ ҳәа даашәызкылсыр, ишәҭараны иӄоу ауп исзымды-

руа. Уи шәхы иқәышәкрын, арахь дицны иааауа дызусҭоу жәдыруазҭгьы.

– Дызусҭада?.. Иааигода?.. Ицда? – инеицырҳәеит ԥыҭҩык.

– Арахь иааиго уи Маскәа еицырдыруа ҳақьым дуӡӡак иоуп, ԥара гәарҭак ихишәаазар акәхап, убри дицны днеиуеит ҳәа иԥхьаншәа Ԥсоунтәи аҭел исзасит! Шьҭа егьрыгым «Анхуа лыбз» амҩа аҟынӡа иааӡарц!

Убри аамҭаз аԥсы иҵәыуара иааҩналазшәа ус амедеҳәшьцәа лакҭахаак рымамкәа ииаины еикәашьшьы иааикәагылт.

– Ҷуҷурбеи Ҭамҕьар-иԥа!– рханӡа игылаз руаӡәык лахҿыхрак лымамкәа ус лыбжьы налыргеит. – Иахьабалак еимаадеит, акаруаҭқәаҵәҟьа рыцақәа ҳрыцаԥшит, ааҵрамыҵрақәа акы наҳмыжьит, аха џьарамзар џьара аԥсыбаҩ ахабарк ыҟам!.. Ишԥаҟахҭцари?

– Уара, Ҷаҕәына, издыруада цқьа дыԥсаанӡа дыԥсыз џьшьаны мыхьтәык шәыхьзар? – аԥсыбаҩ ахьыӡыз џьшьаны деиҭаҵааит аҳақьым хада. – Мшәан, аԥсыбаҩ зҭахыда, иҕьычны уеизгьы аӡәы игарымызт. Дыԥсыз џьшьаны шәҩашьеит, убри ауп иҟалаз!

– Мшәан, аԥсцәа уажәада исымбацкәа сыҟоума, заҟаҩгьы сымпыҵаԥсхьада! – аҭак ныҟаиҵеит Ҷаҕәына.

– Ҳаи, шәанаџьалбеит,нас аԥсцәа рыԥсы ҭало иалагама! – иҟамлацыз ахҭыс ааџьеишьеит даҽаӡәгьы.

– Шәаагыли, шәаагыл... Иҟаҵатәу сара издыруеит! Издыруа аӡәы амилициа рҿы аус иуеит, дақәшаҳаҭхозар ацхыраара ҳаиҭарц сиҳәоит! – иҳәан, Ҷаҕәына убри аамҭаз ателефон атрубка аақәхны арыцхәқәа рылхра дналагеит.

Маҷӡак аҟара иааҿаҳа-ҿымҭрахеит. Ашьҭахь, ус дук мырҵыкәа аӡәы ибжьы атрубка иааҭыҩит.

– Сӡырҩуеит!

– Ҕәыҕәын Лапыҕә-иԥа уоума?... Нас, изҳәо уарбану?.. Аа, иҩыза уакәзар дааразa ибзиоуп, ус акәзар уаргьы уҳахәоит... Иҟалеи уҳәама?.. Иахьа иҟамло арбану! Уара, ихауҵозар иаха ԥсык даҳцәыӡит, иԥшаараҿ шәҳацхраар

ҳҭахын!.. Аа?... Ахәшәтәырҭа аҟынтәи сасуеит, уара, ахәшәтәырҭа... Сҳақьымуп иуацәажәо, сҳақьым... Ишԥа?.. Мап, мап,макьаназ сеиқәшәагәышьоуп, усеиԥш Анцә исҟәырхуп!.. Аа?.. Иаха дыбналт, уара, иаха...

Иаалырҟьаны Чаӷәына дааикәашәан, убри аамҭаз илахь еиқәышьшьы, игәы ԥжәаны аҟыгәҳәа атрубка ныкәижьит.

– Иуеиҳәеи? – дҵаа ит аӡәы.

– Исҭахыз дсықәымшәеит, даҿаӡәын сзацәажәоз... Аԥсы дыбналеит ҳәа заҳахьада, џьым, ухы еиқәшәамзар ахагацәа рыҩнахьы узгаша ҭынха думаӡами...Шәаара шәыԥсцәа ракәым абзацәа ҳазкыхуам иҳәан, уаҳагьы сзыӡырҩра иҭахымхеит,– иҳәеит Чаӷәына, дзацәажәаз игәы изыԥжәо.

– Зегьы шәыҽешәырҭынч! – убри аамҭаз иааҩнашылаз ацхыраагӡатә машьына ласы аныҟәацаҩы Кәаӷь бзиара дук ҟаиҵазшәа дҿаԥхаҿаччо дааины даарыдгылт.– Исџьышәшьозар, агәырӷьаҿҳәаша шәзаазгеит! Шәзышьҭоу аԥсыбаҩ, уара, абри аԥсы ҭаланы аҩныҟа имцазааит ҳәа схы иааҭашәан, сашьҭаланы снеизар,иԥсыз иԥсы ҭаланы иԥҳәыс дихагьыжьуа дихагылоуп, иара инапқәа ихы иаҵаҵаны ателевизор дахәаԥшуа диоуп. Уара, уанаџьалбеит, иахьа апалатахь уиаргараны иҟан, аӡәгьы иамҳәаӡакәа убналаны ушԥааи, акы ухьыз џьшьаны аҳақьымцәа зегьы агәыҭҟьа иақәуршәеит сҳәан, сара стәала снаиаӷьшәа ҟасҵеит, аха сыҷкәын дааӠа шьҭа џьаргьы сызцом иҳәан, арахь сыцаара мап ацәикит.

– Кыр игәалашәо егьиуа дыҟоума? – дҵаа ит Чаӷәына.

– Акәхап, избанзар ԥыхьашәа зынгьы убас дҟалахьазаарын, аха нас абыржәы дшалҵыз еиԥш ихала далҵит лҳәеит иԥҳәыс, – еиликаақәаз рзеиҭаҳәаара днала геит Кәаӷь. – Аибашьраан дырхәызаарын, абомба аҟәырҷаха илоу аныҟәаара аҽазнакызаап, убри игәы ианааҵагылалак акәзаап дыԥсхабзаны дзыҟало. Абыржәы ихьызгьы убри ауп, аха аразҟы имазаарын, дырҩегьых ихала даналҵ, иахьа ашамҭаз иҩныҟа дхынҳәит. Уажәы ималазаҵә дааныжьны сызнеиуам, уа ицәынхаз имаҭәақәа сызшәыргьыжь ҳәа иԥҳәысгьы каамеҭ ҟалҵеит, иабихәац,уажәы уи гатәыс

исоуит. Иматәақәа ааилаҳәаны исышәҭар, наӄ иганы инсыжьуан.

– Ҳаи, агәабзиара зауша Кәаӷь! – убри аамҭаз игәы нҭгәырӷьаанит аҳақьым хада. – Уаалаган, ҳгәы аҵәымыӷ жьакца алухит. Иаҳҳәааша аҵыхәа кырҭа анҳаугәышьа шьҭа иԥа дааиргьы иаҳҳәааша ҳамдыруеи,уара. Амала, уажәы иӄашәҵаша убри ауп, абри иматәақәа аниго ҳақьымкгьы уахь диццароуп! Иаҳцәыбналаз акы изымҳәартә игәы ӄаҵа, ихы ӄаҵа цқьа дихәаԥшыроуп... Џаӷәына, уахь ухаҭа уцоит!

– Сышԥамцо,араԥшьга анҳаугәышьа шьҭа шьапылагьы сцап!

– Ахәшә-мыхәшәқәакгьы аашьҭых,аҳаҳаи, уԥсы цәгьаханы уи азын ԥарак имумхын, еибашьыз дарбанзаалакгьы амалаҳәа ишыхәшәлатәу шәымдыруеи! Абри заӄантәы исҳәаахьоу уеизгьы ижәдыруеит, аха иуҳәо заҳауада, ачымазцәа ашьҭалаха рамраӡакәа иаразнак рџьыбақәа ааҭазырцәуа зусцәоугьы ҳамдырхуеи!.. Аҳы, Џаӷәына баша умгылан, Кәаӷь даашьҭхны уца!

Дук мырҵыкәа аҳақьымцәа зегьы рыгәқәа аарҭынчны ашьҭахь индәылҵ-аадәылҵқәан, нас дасу русқәа рахь рҿынархеит. Иахатәи ахҭыс макьанагьы ргәы иҭамӡо, ирзышьҭақәаз егьырҭ ачымазцәагьы аӡәаӡәала ирцәыбналаны ирыцәцарашәа акәын, иахьышьҭаз иѡналаны рхаҵкы камыршәуа урҭ ишынархаԥшлак ргәы ишаарыҵанаҳәоз.

Аиашаз аҵыхәтәантәи аамҭақәа рзы иахьынтәиаанагоз, иахьынтәигәаарлоз уаѡы изымдыруа, анкьа иӄаӡамыз ачымазара хкқәа маҷымкәа, изѡа-ҿыкха есааира арацәахара хҭанакит. Амилаҭ ргәабзиара шыуашәшәырахаз анубашаз аамҭаз,ачымазара злаҽуаз ӡәырѡы, рҽызлархәшәтәыша ахьрымамыз азы, зыѡны зҽаанызкылозгьы рацәаѡӡан. Зхаҭабзиара акырӡа иԥсыҽыз акәзаргьы, мамзаргьы заамҭа цахьаз хәышәқәазаргьы рыԥшаара ус имариамызт, иуԥшааӡаргьы иабаӄаху аахәага, убри аҵыхәала заӄаѡы нышьҭаԥс ицахьазгьы аӡәгьы издыруамызт, кыдды рыдунеи рыԥсахуагьы здырхуада... Иа,шьарда

зымчу Анцәа ду, зџара-зшьара ыҟам ахәшәтәыртахь ҳнанамгарц ҳуашьапкуеит! Ҳахшареи ҳареи ҳгәабзиара уахылаҧшларц ҳуҳәоит ҳәа есҽены ӡәырҩы рхы рныҳәоит, ирныҳәоит иахьагьы.

2007

АИМҨАЛАЦӘА

Ҧхнын. Аҽны даараӡа амра каццеиуан. Ахәырмараҟа ицоз амашьына «Икарус» аҩнуҵҟа иаауӡымчҳаратәы аҳауа ҟәыкы ҭачны иҟан. Иаццараны иҟаз ауаагьы,заанаҵгьы иааишаз ааины иҭатәахьан, иҭаҟәыкны иҟаз ашоура ахьырзымчҳауаз иҳаш-ҧышуа, аҧхӡбаа ахьрылҵуаз рчабрақәа нарҿшьуа. Аксана илкыз аршәы лымпыҵыкәкәаны ус лкалҭ ианаалаҭәа, «Уеишәа иқәырҵаант, ара ааны иабауҭиуаз, иреиӷьысшьоз сыҵкы ҿыц салымгеи!» ҳәа, гәаныла аршәы зҭиуаз днаизышәин, нас ахышә лнапы нҭырҳәҳәаны ирббаӡа адәахьы инкалыжьит. Убри аамҭаз уи амашьына иавҵагыланы аицәажәара иаҿыз арҧыски ҭыҧҳаки ргәырҽынӡамкәа илыршәыз аршәы ршьапы ианааҵаҳа, аҩыцьагьы аахьаҧшны Аксана иналзыҧшит. Уи арҧыс дыгәрымуа ашьҭахь ихы ларҟәны дҟәындҟәындуа еиқәа ашьапы инапы нахьишь-аахьишьын, нас дзацәажәоз аҭыҧҳа лмахәар данкны маҷк наҟ днаскьеит.

«Уеиқәа мҟьашьыхкәа, аҳ иҧа! Иуҳәаз уара иумазаант!»– убасҟан абасгьы лгәы инҭылҳәааит ирзылуыз лызгәамҭаӡазшәа дцәыҭҧшны урҭ дырзыҧшуа.

Амашьына адәықәлара аамҭа ааихьан еиҧш, ус ама_шьынаныҟәцаҩы дааҭаҧалан дынҭаҧшит, аха ауаа макьана имаҷҩызшәа ибазар акәхап, иаразнак наҟ дынҭыҧан, нас иҩызцәа рыбз иаасуа иахьгылаз ахь еиҭаҿынаихеит. Зҭыҧқәа нызкылахьаз апассаҵьыруаа рыҧсқәа ҭаҟәыкны убри аамҭаз иҧслмыткуа иахьҭатәаз шьҭа рычҳара маҷханы ицәҳашҳауа иаагәрымит адәықәлара дахьахымццакуаз аҵыхәала, аха амашьынаныҟәцаҩы цасҳәан ихабарк дирбомызт. Акы дахнагазшәа иҽнырханы кәапеиашәа аҭәра дазыҧшызар акәхарын.

Уи дахьымццакуаз аҵыхәала егьырҭ амашьынаныҟәацаԓцәагьы ԥшны иахьгылаз игәамҵ-хамҵуа изаӷьра иалагахьан, иаамҭа иахьахирԥоз азын,аха ус дук мырҵыкәа иаргьы дклышь-млышьуа дшааиуаз урҭ данаарывсуаз аламҭалаз изгәааны ажәалагьы инаизыҭрысит, аха ихырҳәааз ихахьы инамгакәа, дагьрыламцәажәакәа дышиашаз имашьына дынҭалеит.

– Зегьы шәыҟоума? – уи аамҭаз ишьҭахьҟа даахьаҳәны, иҭыҵны иҟаз аӡә дицәаанхар ҳәа дшәаны иҭатәаз ԓапхьа днарылаԥшны ибжьы нарылаиргеит.

– Ҳаҟоуп!.. Ҳаҟоуп!.. Удәықәыл абааԥсы, ашоура ҳҭанҵәеит! Ари аԓыза амашьына кәыркәамза азы ҳаӷоу дҭатәааит, аҟәыдмжәы еиԥш, ҳамжәи, уара!– уи аамҭаз ԥыҭԓык рыбжьқәа надыргеит, еиҳараӡакгьы аҳәса.

Ус иаагәыӷьны имашьына аус аруны иҿанынаихагьы ақалақь алҵра дахымццакӡо, аангыларҭацыԥхьаӡа дагыланы аӡәаӡәала ишьҭыхуа мацара, ус ииулакгьы шьапыргыларҭак амамкәа имашьына уаала еивҵарԥахны ирҭәит. Дук мырҵыкәа ус ақалақь уахьаалсуа иҟаз амԓақәҵага агәаҭарҭатә ҭыԥ аҟны данааи, имашьына аамԓахыганы иааникылан, нас амԓақәҵага қьаад аҭаԓразы дынҭыԥан иҿынаихеит. Ахышә хәыцҩы зхы кылԥшуаз ахаҵа цәылдыз ду абилеҭ змақәамыз уаҳа ирааимырхәаразы ԥарақәак наимҵаиԥсан, нас инапы аҵаԓразы иикыз амԓақәҵага наимҵаикит.

Убри аламҭалаз, абилеҭ амылхразы ҭыԥҳак амашьынаныҟәацаԓы ишьҭахьҟала дааидгылоит, аха иара дылԥырхагазшәа анылба дылԥырҵаанӡа ҳәа дизыԥшуа даагылт. Аксана асаркьа далԥшны адәахьы дахьԥшуаз уи аҭыԥҳа лышьҭахьҟала иаразнак дылдырит аҵара лыцызҵоз лԓыза. Џабыргны лара шлакәыз агәра анылга, нас дзыдтәалаз асаркьагьы днас-насит, аха лара уи лаҳауамызт.

«Мшәан, ақалақь алҵырҭаҿ дабаанагеи?.. Ари сызҭатәоу амашьына аума ларгьы дзыццарц илҭаху?» – лԓыза дахьылбаз деигәырӷьаны аҵыхәтәан абасгьы лхы днаӡҵааит.

Амашьынаныҟәцаҩы иқьаадқәа аарымхны иаахьаҳәымҭаз ишьҭахь игылаз аҭыԥҳа абилеҭ амылхырц шылҭахыз аниба, убри аамҭаз бзиарак лзиурц иҭаххазшәа илаамырхәакәа амашьынахь дындәықәиҵан, нас иқьаадқәа рҽены аџьыба иҭаҵо иаргьы дналышьҭалеит.

Аксана лҩыза амашьына аҭалаха ламраӡакәа,лыхьӡ ҳәаны лыбжьы налықәлыргеит лара дахьтәаз ахь даaскьаразы. Лынхьаԥшымҭаз лықәҿызҭыз лҩыза Аксана дшылбазҵәҟьа ларгьы лхы-лҿы иаразнакала иналхалашан, нас атәарҭа змаукәа ибжьагылақәаз цәгьала дрывсуа, уи лахь лҿаалхеит.

– Аксана!..Беиқәыкакаҷҳа бабаанагеи, ара? – лҳәан, уи аҭыԥҳа ус цәгьала дааины лҩыза дшаалхагылазҵәҟьа лҽаалырҟәны аҵәах ҳәагьы даагәыдылкылеит.

– Ақалақь ахь имааӡалоз Марушьа бахьызбаз џьасшьеит?.. Анаџьалбеит, ҳаибамбеижьҭеи иҵӡоузеи! Бысцәыӡит зынӡа, бысцәыӡ!.. Марушьа, бышԥаҟоу? Бани башьеи зҿузеи?.. Шәеибгоума зегьы? – лҳәан, Аксана убасҟан илыватәаз арԥысгьы днаихәаԥшит лҩыза дахьтәамыз азынгьы гәалас иҟаҵаны, ашьҭахь аҵыхәтәан усшәагьы нацылҵеит. – Бара бгылоуп, сара стәоуп... атәарҭа ҭыԥгьы ыҟам.

– Егьаурым, сгылазааит! Агылара уажәы избаз џьыбшьоума, – лҳәан, Марушьа лцәажәара иалагӡаны убри аамҭаз атәарҭақәагьы лаԥшыла иааимылдеит издыруада дзыртәашаз ӡәыр дылбозар ҳәагьы.

– Ахацәа гыланы бдыртәар ҳәа бшәо, иахьа изакәытә аамҭахаз бымбои... Абжьысра ҳаҿуп, абжьысра... аҳәса ҳаҳаҭыр абара зынӡа иаҟәыҵит, – лҳәеит Аксана, илыватәаз арԥыс иахьиаҳауаз цасҳәан ҳәа лажәақәа ҩысҭаарак рыҵагаланы.

Убри аамҭаз арԥыс дахьтәаз дааҳәаҵәы-ҳәаҵәын, дызватәаз илҳәаз ажәақәа иара ишизкыз аҟара гәҩарас иааҟаҵаны, бҩамтәеит ҳәа иҳәарашәа дҩагылеит, аха ихагылаз бтәа ҳәа ламҳәакәа ауп дналывсны наҟ дшынаскьаз.

– Марушьа бтәа, арҧыс иҭыҧ биҭеит бымбои... Анцәа иҵьшьоуп,ламыск змоу макьанагьы аӡә дыҟазаап... Иҭабуп! Узтәу урыгымхааит! – лҳәан, Аксана уи арҧыс инаишьҭалҳәеит.

– Ҭынч угыланы уцартә уҟазар иубаргәызеи, уҭыҵаанӡа урҟьацны инаухысуеит, – лҽырҭынчны лꙩыза данаалыдтәала ацәажәара лҽаазылкит Марушьа. – Аксана!.. Хәыҷла-дула зегь шәышҧаҟақәоу? Бхаҵа Рушьни аус ахьиуц уажәыгь иуама?

– Уаҳа дабабышьҭуеи, асталовиақәа реиҳабы... Абааҧс, деимиааны цәгьала дысцәыҟалеит. Акаруаҭгьы шьҭа дакуам, маҭәак иара инаалом, есымза еиқәақәа шиҧсахуаз уаҳа ҳалам... Уи бзиоуп, аха бара бгәы иҭоузеи, Марушьа?

– Иарбан?

– Иарбан ҳәа бышҧаҵаауеи... Ы, хаҵацара зынӡа баҟәыҵырц бгәы иҭоума? Даҽа ҧыҭрак ашьҭахь ауахәамахь бымцозар, нас, бызгаша ҳәа ибдыруеи? Бшылаҧшуаз бахыҧеит, бахыҧа... Алаҧшцәаара бзиоуп ҳәоума ишыбдырyа!.. Џьбеит, ас кыр иаҧсоума!

Марушьа лꙩыза илаҽеҧнылҳәаз лгәарҧханы убри аамҭаз аҟыр-ҟырҳәа дагьаарччеит, аха уи аҭак ацынхәрас лыжәꙩахырла дналаыцәхасит.

– Марушьахеит, ас бшыӡґабу мацара бызцоума! Сынтәа ибыхәаҧшуа, ҳаҧхьа дбыхәаҧшуа џьыбшьоума! Хаҵацара анаамҭо ҳәагьы акы ыҟахми!

– Узыццаша дабаҟоу, Аксана! Даара сыҽныскылеит, аха макьана исгәаҧхаша ҳәа уаꙩ дсымбац.

– Бара бзы ахацәа нҵәеит, усоума? Банаџьалбеит, иахьа аӡґабцәа ҳазгарыда ҳәа иангәароу аамҭаз бара бҽыҵәахны бтәаз!

– Излабҳәо ала, абааҧсы аӡәы симгакәа сшынхаз шәымбаӡои,ахацәа шәабаҟоу ҳәа ишакәхалак аӡәы схы идысгәалар акәхеит, бара бтәала... Аксанахеит, хаҵа ушымцара иҟои, аха хаҵацарагьы гьамак амазар ауми.

– Акгьы згым, ахашәалахә ду змоу, ҭаралагьы ихәыдам бишьҭазар акәхап. Сара сызлабыхәаԥшуала еиҳаракгьы убри ауп ибыхьны иҟоу… Ибҭаху мсааит,исхәаз иашаӡами? Иақәсыршәама?

– Бара… Нас, хаҵа ҳәа уаниццах, дувагыланы уахьаацәырҵуа дыҟәнумшьартә дыҟазароуп ҳәа акәымзар, дахьхаҵоу мацараз уабаиццари! – лҳәан,Марушьа убри аамҭаз еиҭах аҟыр-ҟыр ҳәаагьы даачҷеит.

– Иабихәац, шәышкол аҿгьы уаҳа уаҩ дбымбеи?

– Иҟам, џьым, иҟа…

– Бара, падажди! Иахыбҳәаауа сыздыруам акәымзар, сара аус ахьызуа абыржәы аакьыскьа арԥыс заманаӡак аусура далагеит. Аиашаз, маҷк дбеиҵбызар ҟалап, аха уи бара иабаԥырхаго, ашықәс иахәамԥшыкәа усеиԥш егьаҩгьы еибагахьеит. Бақәшаҳаҭзар, ихы сынҭагьежьны ихала бара бахь днеиуа дҟасҵоит.

– Џьым, наҟ бысҟәаҵ, кәыркәа шоураха иабатәи хаҵацароу иахьа ибзааз…

– Нас, ус бҟалҭыруа бгәараз! Бара ибықәнагахаша хаҵак дымицзаап, бара бтәала! Уаҳагьы уи салацәажәом, ишыбҭаху быҟаз!.. Бара, исгәалашәаз… Ани аҵара ҳацызҵоз ҷкәынки бареи анкьа шәеидҽырбалозшәа шәыҟамзи, ашьҭахь ишәыхьи, ацгәеиқәаҵәа шәыбжьысызшәа ишәзыҟалеи? Дызкабыжьи уи?

– Иабихәац, дԥагьацәан, исеиԥьу уаҩ дыҟам ҳәа аҽырзажәра идыруан, насгьы зегьы иреицәасшьо бааԥсыла аҽхәаарагьы илан.

– Уи бара иабаԥырхагаз. Иԥшра ыҟан, исахьа ыҟан, ихатәы машьына, иҭаацәа уҳәару, аҵыс хшы быгхараны быҟамызт… уа даараӡа агха ҟабҵеит!

– Иабихәац, уи дабабгәалашәахи уажәы… Уи аҵкыс, бусурақәа шцо сабҳәар, убри ауп исаҳарц исҭахугьы.

– Не говори! Абри арҵаҩра ҳалымгакәа ҳаҟазҭгьы иҳабыргәыз! Иабахҭахыз бҳәарауеи, аха усҟан хазынак акәыз џьаҳамшьоз… Аиҵагылара иаҿу ахәыҷқәа ракәзар,

аиаша басҳәап иахьынӡахәҭоу ааӡара рымамшәа збоит. Аурысшәа еиҕьашьаны рхатәы бызшәа раҭәарымшьоушәа, акалашәақәа иҟаланы иҟоуп.

– Избан, аус ахьыбуа абызшәа ззымдыруа рацәаҩума?

– Иззымдыруа бҳәахт, рхатәы бызшәала два слова не могут говорит,слушаи.

– Нас, аԥхьаҟа ҵыбгарахеит бҳәар смаҳаи, – лҳәеит Марушьа, убри лгәы шылнархьыз убаратәы аҵыхәтәан лылахь ааиқәҵаны.– Ари чмазараны ақыҭақәагьы уи акәал иааҭагылар, ҳбызшәа аӡрахь ахы археит бҳәар смаҳаи. Асала ҳҿынаҳҳар, ҳмилаҭ рзы ирыцҳара дуӡӡахоит!

– Нас, ишԥа, уи ауми сгәы иалоу, аха ахәыҷқәа ирхароузеи, зегь зхароу аҭаацәа ракәзар!.. Абыржәы аакьыскьа ҵаҩык сиҵаҟьаны иҩныҟа дсышьҭит, иан ма иаб аӡәы дааигаразы. Амыждараз дысмышьҭуаз, бара! Иааигаз иан дышсацәҳаз бдыруазҭгьы, егьа бҳәарын! Аҵара шәыздмырҵозар, ишахәҭоу ишәзымааӡозар, нас, ҳарҵаҩцәоуп ҳәа аҳәынҭқарра аԥара ыфо ара баша шәзыҟоузеи, лҳәеит... Еиҭахгьы изхарахаз ҳара ҳакәхеит. Аҭаацәа рхаҭыԥан, рыхшара ҳара иҳааӡалар акәхеит, аҵара дҳарҵалар акәхеит, рымааӡатәқәа ҳара инаҳаджьыланы убри аамҭаз дара аԥара рҳара иаҿуп. Рхы иазеиҕьу аусқәа ирышьҭоуп, дара реиԥш ҳара ҳуаам џьушьап, ирзеилкаауазар дара реиԥшҵәҟьа ҳаргьы ахшара ҳамагәышьоуп... Ани сахьлыхәаԥшыз лхәыҷы длааӡо дыҟоума, аџьабаа ахьидызбало азын ҭабуп ҳәа саҳәара ацынхәрас, лыбз ҭҳәаны ала иамҳәара насықәҳәацәаны дцеит. Арупап пҳәыс илыбаргәызи уи лаасҭа... Ҳџьабаа абас аҭаацәа пату ахьырзақәымҵо азы, честное слово, убраанӡа снеины сыҟоуп, иахьаҵәҟьа сзанааҭ нышьҭаҵаны даҿа уск сҿазыскында ҳәа сҳәартә аҟынӡа.

– Арҵаҩра иацу аџьабаа зегьыҵәҟьа иабардыргәышьои, аха ааӡара аганахьала урҭ раасҭа бара бҟәыҕами, дара раасҭа еилыбымкаауеи, иаарҳәо зегьы базхәыцуама!– лҳәеит Марушьа.

–Бара ибҳәан еиԥш, аиашаз изакәытә џьабаауреи иҳамоу! Пытҭәык усшәа ргәы иаанагоит, рхәыҷқәа ашкол ахь ицозар, уаҳа даҽакала рааӡара аҭахымшәа. Ҳара иҳагыу рбоит, ани дара ирыгқәоу рызгәаҭаӡом, акы ҳагуп ҳәагьы иҟам. Уи акәым ибҳәаша, рхәыҷқәа аҵара шырҵо аилкаараз иаангьы иҳадҵааломеи, ус аҭахуп ҳәагьы иҟам, нас аҵара дуқәа ирҭарҵар рҭахуп, ус дара мсааит!

– Бара, абас аныбҳәах, абыржәы акы аасгәалашәеит, – лҳәан, Марушьа мчылашәа дааԥышәарччеит.

– Ибгәалашәеи, бара нҵәа?

– Аҵара ҳанҭаз ҽенак зны, ани, ҳлектор иҳаҽԥниҳәаз бгәаламшәаӡои?

– Иарбан, џьым,џьым!.. Иаасгәаларшәеи!

– Аҩбатәи акурс анаҳаркуаз, аӡӷабцәа ргәаӷ шьҭыхны аԥсуа бызшәазы имышьҭырц анақәикыз ауп сызҿу.

– Аа! Уи схашҭуа сыҟоума! Иабихәац, шәара шәаасҭа уи сараӡәк зынӡа сгәы ифахьан. Аиашаз ацхыраара идыргәышьон, аха иазыбуеи цәгьалаҭцәҟьа дуаҩхжәан. Ачуан диплом боурц азоуп арахь бзаауа ҳәа сеимҳәеи, бара! Мамоу, цҟьа базхәыци, абас аӡәы иарҳәома! Усҟан заҟа сыԥхашьазеи, аха ак сызиаҳәо сыҟазма, ахԥатәи акурсахь симышьҭыр ҳәа сшәаны сыҟан,– уи дацәыԥхамшьакәа лхы ааиҭалҳәеит Аксана.

– Бхала боума, усеиԥш зегь ҳнеилакны иҳаҽԥнимҳәеи.

– Нас, бара!.. Марушьа,аиашаз аҵараҿы зегьы иҳаԥыбгон, аха уи аҽны баргьы ҳара бнаҳадкыланы, хаҵа цага адиплом, ачуан диплом абарцәаҳгари ҳәа шәааyеит акәымзар, аҵара аӡгьы ишәҭахӡам имҳәеи, бара,зхы ԥызҽеша!

– Ихы зԥиҽуеи аиаша иҳәазар.

– Ааи, аха мыцхәы ҳахьиргәаҟуаз азы ауми изхысҳәаауа.

– Шьыри, быхәда иахоу ахьы-хәыдхаҵа сгәаԥхеит, шаҟа ибзиоузеи! – лҳәан, Марушьа убри аамҭаз аҽакахьы реицәажәара нахылгеит.

– Баҵашьыцма?

– Узеиламҳаша аума, ссирӡак ауп.

– Ари ҳамҭас хаҵак исзааихәеит.

– Аксанахеит, ахаҵа дышбымоу, атәым хацәагьы аҳамҭақәа бзаархәо иалагама! – лҳәан, Марушьа лҩыза даалыхлафит.

– Ты не пониала, – убри аамҭаз илгәарԥханы аччара дналагеит Аксана. – Ари сҵаҩык иаб иаахәамҭоуп. Иҷкәын иҵара ҭашьа зеиԥшраз имдыруази, аԥышәақәа рыҭираан сицхраараӡы ҳамҭас исзаaигеит. Ариаҟара зыхә цәгьаз ансыдигала, аиашаз саргьы саамаԥхашьаны ахәшьара бзиа изықәсыргылар акәхеит. Аҳамҭақәа рыдкылараз заҟа рхәаахьоузеи агараноуаагьы, аӡәы акы ааҳадигалар иаразнак рхы аарыхнахуеит... Џьым, арҵаҩы иџьабаа цәгьоуп, аха уи еилыркаарц рҭахым! Ани, иааҟәымҵӡакәа ацәыҵағьычрақәа ирҿу акгьы рарҳәаӡахуам, ҳара ҳакәхуп еиҳа ирбаз, ус дара мсааит. Бог свидетель, аҳамҭа заҵәык ауп изгаз.

Убри аамҭаз, амҩан рахәык амашьына иаԥырамҳакәа иҟам, амашьынаныҟәцаҩы иаразнакы аанкылага данақәыҭәҭәа џьара акы рысыз џьшьаны, иҭатәаз зегьы рыгәқәа нҭыԥсааит, аку-суҳәа еибарҳәаҳәаз ҳәсақәакгьы ҟалеит.

– Шаҟа сшәазеи, чтобы твои гроб видела! – лҳәан, Аксана убри аамҭаз лыбжьы рдуны ҿаалҭит амашьына ҩаԥхьа ԥшьаала аҿанынанахагьы макьанагьы лыԥсы лхаҳаны, лгәы ахьылкыз акраамҭа илзоумыжьуа.

– Ианаџьалбеит, изыҟалазеи ашьшьыҳәа дцалар ӡәыр дишьуама! – лҳәеит Марушьагьы, ԥыҭрак ашьҭахь лшьараҿ данааи. – Ус дук дагхо џьыбшьап, дабаццакуеи бҳәарауеи! Иабихәац, акы ҳанымҟьакәа аҩнынӡа ҳазнеиндаз! Сыԥсы сыманы сызнеир, сан рбағьк лыршьны схы снысҳәоит.

– Убас ауми амашәырқәагьы шыҟало, – иаазгәалҭеит Марушьа.

– Ах, ани былзаԥши, былзыԥшы...

– Дарбан?

– Ани иԥхьан иҭалаз аҭакәажә дҳәаазо цасҳәан арахь дахьаaиуа ббарауеи! – лҳәан, Аксана днаҳәны убри аамҭаз

адәахьы аԥшра дналагеит. – Лықәра зықәро дгәагәо амҩа ианылхуазеи, ҭынч лыҩны дакыр... Баргьы лара лахь бымԥшыкәа сышԟа баахьаԥшны бсацәажәала.

–Бара, ҳуаӡәык даҳмыртәаар ԥхашьарами, – убри аамҭаз ламысрак дааимнадеит Марушьа.

– Ԟаҳ, Анцә иџьшьоуп, хаҵак дгыланы диртәеит, шьҭа бгәы рҭынч!

– Бара, уаҵәы арҵаҩцәа ирымшми, ибыдысныҳәалоит!– лҳәан, Марушьа ашьҭахь даҿа зҵааракахь лҽынахыганы лҩыза лнапгьы кны иаалырҕәҕәеит.

– Насҵәԟьа, иа совсем забыла!.. Баргьы ибыдысныҳәалоит!

– Иансыдыбныҳәалаша, асперантура санҭалалак ауп.

– Ишԥа, бызхара уаҳа ҵара ԟамлаӡеи!?

– Исҭахуп иацысҵарц.

– Уаҳа ус бымам!.. Ах, илыԟасҵеи! Ужас!.. Сыбшьыраyеи, о чиом иа думала!.. Ишысхашҭыз иасҳәар, точно ҳдиректор сума соидиот!– лҳәан, Аксана реицәажәара лҽынахыганы убри аамҭаз лӡамҩақәа еимлагәа иаалкит.

– Ибхашҭзеи, џьым, џьым?

– Ҳминистерстваҿ шәԟәык нсыжьырц исиҭан, сара исхашҭны арахь иаазгеит. Сықәынҵәааит, схы абаԟоу абри сара!

– Мшәан, уи уиаԟара бицәшәозар, ишыбхашҭыз зынӡагьы иамҳәакәа бышнеилак ԥошьҭала ишьҭы.

– Аиашаҵәԟьа бҳәеит Аксана! Аҩны снеиаанӡа сышиашоу аԥошьҭаҿ снеины заказноила идәықәсҵап.

– Изакәытә шәԟәузеи ибхашҭыз?

– Абыржәы аакьыськьа акомиссиа ҳҭамзи... Мчыбжьык ирххо убрахь иҳаманы ҳақәын. Игәарҭақәаз агхақәа шҳарҽееиз ала адырра риҭарц ииҩыз, арахь ирхынҳәны иаазгеит, сара ахҭыкәкәа.

– Бара ибыламтәаӡеи?

– Анцәа иџьшьаны, сара сахь имнеит! Инеизҭгьы идсырбаша ҳәа исымада, аӡәык-ҩыџьак рыда аахҵәоу

рыздыруамеи... Зегьы схы иқәыскрын, аха реиҳараҩык ԥсышәала ишзымцәажәо рбазҭгьы, ҳаи, маладец ҳәа сарҳәап ҳәа быҟазма! Ҵыԥх зны убас иансылатәаз, дҿабырҳацәӡа исызтәаз ҵаҩы аамӡышәак ҵатәыс ирымаз шеиҭеиҳәаз ббазшәа быҟандаз... Исылатәараны ишыҟаз сымдыруази,хар змамшәа иҟақәаз ибзианы иҵаны иаарц, сышразҵаауаз ала заанаҵ ргәырҽанысҵахьан, аха иҳалатәаз даалаган иара ихала иалихит,амыждараз. Аҵарамҵацәа роуп цасҳәан ҳәа дзызҵаазгьы. Уи аҽны, ажәеинраала «Апартизан» аилыргара акәын иҳамаз. Чоԥ зыхьӡу мбжьахк дсызтәоуп, азҵаарақәа иҭара даналага сахьтәаз сыԥсит, сӡаҭит, аха иҟасҵарыз! Ажәеинраала аҵыхәтәанӡа ианизымҳәа «Днепр зыхьӡуи?» ҳәа даниазҵаа, «аречками» иҳәеит. «Иара абаҟоу?» ҳәа аниҳәа, «Уи аречка находитсиа... находитсиа Урыстәыла» иҳәеит.

– Ҟаҳ, бимырԥхашьеи,бара!

– Сирԥхашьеит ҳәоума бышҵаауа... Аҿыбырҳацәқәа рзы, усҟан авигаворгьы ҿаҿаӡа инаганы исырҭеит. Изакәазы бҳәарауеи?.. Иараби, рхатәы бызшәа рзымдыруазар, уи аиқәырхараз сара схала исылшо ҳәа иҟои? Акымзарак! Уи азы сара исхарои?

– Аксана биашоуп! Ҳабызшәа ҳаҭыр ҳзақәымшәа збоит, еиҳарак ақалақьқәа рҿы. Ааи, асеиԥш иҟоу аус ҕәҕәа арҵаҩы ихала имч ақәхом, дасу ихы дырны иара ихьчароуп акәымзар.

– Марушьа, изыхьчаша злаҟалои, реиҳараҩык наганы атәым школқәа ирҭарҵозар?– лҳәеит Аксана, убри лгәы иалеижьҭеи акрааҵуашәа лылахь неиқәҵаны.

– Убри бҳәарауеи!

– Нас, абарҭқәа аҭаацәа ракәӡами изхароу? Рхәыҷқәа акы рылҵраны иҟазаргьы аҭагылазаашьа рырҭом. Мшәан, уиаҟара заҳҳәои, ақалақьқәа рҿы шамахамзар ԥсышәала ӡәыр дцәажәо баҳахьоума. Аурок аҟны ҳанааиқәшәало, убасҟан цәгьаԥсышьала ҟыжәбыжәк мчыла идҳарҳәоит акәымзар, абжьааԥны ҳабызшәа баҳап ҳәа бымшәан.

– Уи азын, атәымуаа уахьрыхәаԥшуа аиашаз уаары-ҭашьыцыртә иҟоуп! Бырзыӡырҩи иҳаланхо амилаҭқәа рхатәы бызшәада аҽакала еицәажәозар... Ҳара иҳаиԥшқәоу џьыбшьоума, рыбызшәа ҳаҭыр аҟәырҵоит азоуп рбызшәа мацарала изеицәажәо! – иаазгәалҭеит Марушьа.

– Ахәыҷқәа рхала роума, иара адуцәа ҳәа иҟоугьы злеицәажәо бымбои.

– Ааи, ари абызшәеиқәырхаҩцәа рзы иус дуны аԥхьаҟа изызхәыцша акәны раԥхьа ишьҭоуп.

– Иабихәац, аҭызшәа шьҭа наҟ иазҳархап, бареи сареи еибаҳҳәеит ҳәа акры аанагоума, ари еибызҳәаша, изызбаша даҽа ууауп... Уи бзиоуп, аха бымацара иахьа арахь баазцеи Марушьа?

– Ибасҳәар бысхыччар ҳәа сшәоит.

– Иҟалеи сыбхыччартә!

– Сан иахьлаҳах дыр, абра Кьалашәыр ԥшҩык дыҟоуп ҳәа анларҳәа, убранӡа бцароуп ҳәа иахьа саалышьҭит.

– Марушьахеит, ажәытәан еиԥш, уажәыгь аԥшыҩцәа брышьҭоума!.. Ирҳәо хабџоума!

– Сара ишԥахасҵо, аха ишԥаҟасҵарыз, сан саныхҭалкӡа сааит.

– Изакәазы?

– Сызхаалышьҭыз ҳәа акры ыҟахума! Сашьа иԥҳәыси иареи абыржәы аакьыскьа рыгәқәа неибырхашәа иааҟалан, абри иԥҳәыс дицәымыӷххазар ҟалап ҳәа азхалҵеит лара лтәала. Акы еимазымкыц хаҵеи ԥҳәыси абаббахьеи. Ҳҭаца цәгьалаҵәҟьа сан бзиа дылбоит, абарҭ ирзеимакырахаз аԥшҩы лыҟны бцаны еилыбкаароуп , арахь ахәаҷы ԥшқа дрыбжьагылоуп, лҳәаан иахьа смаар аалымуҵәҟьеит.

– Нас, бахьааз ибалҳәазеи аԥшҩы?

– Иаасалымҳәаз ҳәа иҟои, аха илҳәаз зегьы сан иласҳәараны сыҟоума, сахьнеиуа мцык дызжьап, ирԥырхаго ҳәа акы ыҟам ҳәа ласҳәап.

– Ибҭаху мсааит, ибалҳәаз хәыҷык шаасабҳәара?

– Аԥшыҩцәа ирҳәо уажәы иббама, анҭ рҳәатәы хаб-

ҵар, нас иҟабҵеит. Барамыжда, ԥҳәыск длыхнаҳәааны дыҟоушәа агәра слыргарц далагеит, аха сашьа ус иҟақәоу ма дреиуахында! Убри иҵдыраааны лара дызусҭоу еилкааны бысзаа, нас убри аҩыза шәҟәык изыҟасҵап, иԥҳәыс лыда уаҳа даҽа ԥҳәыск иара изы дҟамлартә аҟынӡа ҳәа, агәра слыргарц ақәылкит, лара нҵәа.

– Ус бҳәеит, аха издыруагьы ыҟам џьыбшьоума!

– Урҭ ирдыруа сыздыруам, аха иахьада аӡәы лҿы сымнеицызт... Аҳы, шьҭа саргьы аԥхьаҟа снаскьалап, ҳамҩахыҵырҭа ҳазааигәахәоушәа збоит!–лҳәеит Марушьа, адәахьы дынынхьаԥш амашьына дахьҭыҵшаз шьҭа иазааигәахазшәа анылба.

– Банаџьалбеит, зынӡа ҳаицәыӡит, иаагәаҕьны уахак аҩныҟа бсыцааларауеи, ҳгәазхарагьы ҳмеицәажәарыз?

– Иҭабуп, Аксана, аха уаха сан слымбар дхагамхои. Агәылацәа зегьы ршьапы иқәыргыланы иблырбап. Сахьыҟоу лзымдыруа ахаан схала џьара сылмышьҭыц.

– Дбыцәшәартә, иаха быхшәама?

– Иаха схымшәеит, аха аҩныҟа сыхнымҳәыр агәырҩа дамгои, – лҳәан, Марушьа агылара лҽыназылкит.

– Ус акәзар пацелуи мениа, уажәшьҭа ҳанеибабо бог знает.

Аксана абас шаалҳәазҵәҟьа аҵәах-саххәа иаагәыдеибакылан, нас Марушьа ауаа дрылсуа ԥхьаҟа лҿыналхеит. Рҽырбжьаҟуыҟәны атәарҭақәа рыбжьара ирыбжьагылаз амҩа лырҭаразы дрыҳәо мацара, ус илулакгьы днеины амашьынаныҟәцаҩы ивараҿ даагылт, убри аамҭаз амашьына ахьылзааникылашагьы наиалҳәеит.

– Абраҵәҟьа иаанкыл, абра... – лҳәеит Марушьа, амҩахыҵырҭа давигозшәа анааламхаба.

Амашьына дынҭыҵуаны еиԥш,лышьҭахьҟа даахьаԥшны, ус Аксана лыбжьы налықәлыргеит.

– Аксана бымҩахә сшәар сҭахын, аха бара уеизгьы абилеҭ бымоуп!

– Исымоуп, исыма... Иҭабуп Марушьа!

– Аха боуазар, сабшак аҽены аҩныҟа бнеи, Ахәҵа ақыҭаҿ ҳахьынхо усгьы ибдыруеит.

– Ианакәхо сыздыруам, аха хымԥада ари сареи ҳаицнеиуеит.

– Ацәажәара аазырханы ирласны бҭыҵ, аамҭа сымам, сагхоит, – иҳәеит амашьынаныҟәцаҩы, лҽеынлырхоушәа аниба даалықәгәамҵын.

Уи ииҳәаз Аксана ллымҳа ишааҭасызҵәҟьа, лыбжьы зегьы ираҳаратәы иҩҭцаны днаиқәымчит.

– Падажди, уара, апажар умоума... Иҟалозар аҭыҵха аалараӡа!

– Абзиараз Аксана!

– Абзиараз Марушьа!

Марушьа лшьаҵатәы ҳаракқәа ԥхьала аҭыҵра данамырманшәала, нас дааҳәны шьҭахьла ԥшьаала дналбан, адгьыл лшьапы нықәлыргылт. Амашьына адҵыха ламраӡакәа, амашьынаныҟәцаҩы ус ашә наиркын, абри даҵаҳаны машәырк лыхьып ҳәагьы лыгәхьаа мкыкәа алҩа налҿарчны, имашьына аввы ахга иналыварҩны аҿынаирхеит.

1984

НАС ИАНЕИҚӘШӘАЗ

Ахәҵа ақыҭа аҟынтәи амҩа иқәыз автобус машьына, ӡык амбеижьҭеи шьҭа кыр шааҵхьаз убаратәы ижәпаӡа иақәжьыз асаба, анкьаӡа зны изларшәхьаз ашәыга еиқәыцәашьха аарла акәын иаԥшшәыхәыз аҩежьра шаныԥшуаз. Аӡәы дыхәмарны ианиҵазар акәхап, асаба адчыла иҟаз ашьҭахьтәи асаркьаҿ «Кәытка дурак! Помои мениа!» ҳәагы, нацәашьҭала иҩны ианын. Оумакала иқәсхьаз машьынак ахьакәыз азы, аҩнуҵҟагьы даарак ихирмызт, амҩа иқәланы аҿанынахалак, абыржәы иааимҿышәшәарашәа аихасырҭақәа иааҟәымҵӡакәа ишҿыжуаз мацара, ақалақь аҟынтәи аԥсы аманы,уф гәышьа ҳәа машәырда есҽны аҩныҟа иаахынҳәуан. Ажьакца иакны иахьафахьаз азы акырџьара икылыхха иҟалахьан, уантәи акәын ҵаҟантә асаба злаҭалозгьы. Қыҭацыԥхьаӡа ԥсреи бзареи аанмыжькәа зцәа зхыҵхьаз, акырџьара ибҕалахьаз,акырынтә ажрақәа ирҭаҳахьаз, зныкымкәаны иҟәаҟәаахьаз, икыдҟьахьаз амашьына шьҭа «ԥсшьара» иҟазарц ахәҭеижьҭеи акрааҵуан, аха ахы хьаас иамамызшәа аарла аԥсы шҭакьакьазгьы излалшоз ала ақыҭауаа рымаҵ аура иаҿын, макьанагьы ауааԥсыра ауадаҩрақәа иахьырҭагылаз азы ирыцҳанашьозшәа. Неихаркәа змам ауаҩы днатәа-аатәо дыщцо еиԥш, аџьармыкьа аҟынӡа инеиаанӡа икарахазшәа амҩан акырџьара иааҭгылон, ишнеиуаз иаалырҟьаны зны аԥсы азеивымго иааихәлачлон, даҽа зных аӡба еикәанҵәо амҩа агәҭаныҵәҟьа иҟәызгаӡа иаанхалон. Уи аамҭаз

аҩарӡқәеи ажра ӡқәеи наҿархәхәаны ҩапхьа ижьа-жьо аҿынаирхон, аԥсы ацара макьана имышьҭыкәа ҭахак аамҭакәа иаазгоз, ахлаҳәацәгьа Кәытка. Изымҳәацыз аӡәы дыҟамызт, абри акы анахь рацәа ҳаҵабгеит, нас ныҟәашьас иҳамоузеи, ақалаҿь ашҟа аҭитәқәа злаҳгои, уахьынтәи арахь ҳаидарақәа злааҳгои ҳәагьы, ҳәсагьы хацәагьы шынҭалалак иаразнак абри азҵаара аацәырганы рмашьыназаҵәы ианыӡбо аныҳәа-ныԥхьара иналагон. Иаргьы урҭ рныҳәаԥхьыӡ аԥыланы иҟазшәа, уаҳа назлоу иԥсра убааит ҳәа ишыҟалахьазгьы, аԥсы нахшәааанӡа ақыҭауаа реидарақәеи дареи аманы, вара-варала иахьныҟәоз иҵкьаҿӡа иҟалахьаз азганк хьыԥсааӡа, уажәыуажәы иааихәлацәкьысуа,зных аҽадҳәыс еиԥш изымҵысуа иааҭгыло, даҽа зных аҟамчы нахырҟьазшәа иҭрысны иҟәарҽаруа аҿынахо мацара, есҽны ицо-иааyа икараyараха уахь амҩа иангәышьан, шьҭа аҵьал ааины ишаадгылахьазгьы.

Иахьагьы шьыжьнаҵы ауаа реидарақәа аманы амҩа еиҭақәлагәышьеит, ишьшьылаҳауа акыргьы иқәхеит, аха уеизгьы амра агыламҭаз аарла аԥсы аманы ишааиуаз, ус Ҟәараш ацҳа иаақәсны ақалаҿь шыҟаз аҿынанахеит. Ирыцҳахәха излаҟаз азымхозшәа иахьак зынӡа аидара рацәа иаҵарҵеит, араса зҭаз ааҵәақәа рыла ашьҭахь зегьы кҿарҭәааны, аԥхьаҟагьы шьапыргыларҭак амамкәа ауаа рыла кәапеиашәа иҭәын. Атәарҭа змаукәа игылақәаз ршьапқәа ирыҵаҵәиуа, хазы ааҵәақәа ирҭаҿаҳәаз шьарақәакгьы амашьына иахьаҟьоз рыхлахаҵ аргьежьызар акәхап, иааҟәымҵӡакәа аибарҿыҿра иаҿын, ирыхҟьоз рыфҩы бааԥс атыртырҳәа ауаа рԥынҵа иааҭасуа.

Ахәрашәа ахҳәаауа иааргозшәа, иахьакгьы амҩан рыцҳарак азыҟамлакәа, еихеигәо ус Маҷаранӡа иааӡеит. Ари аҩыза амашьына ҟәарҽар, амҩа анылара иахьақәиҭыртәуаз азы есҽны иазыԥҵәаз ахәԥса ахишәааразы, Маҷаратәи агәаҭарҭа аҿаԥхьаҵәҟьа амҩаду азганк ахь Кутка иҽнаҭаны иааникылан, нас дынҭыԥан уаҟа игылаз амилициа рахь иҿынаихеит. Ус, дук мырҵыкәа акәытуаци ашьарақәа рыфҩи

неилалан, зынӡаск игәырхынҳәыгаха иаразнак амашьына иаатҵачит, убри аамҭаз уи ззымчҳаз ԥыҭҩык асаркьақәа инарыха-аарыханы иаадыртит ԥшак ҭадырсразы. Кәытка-гьы убри идыруазшәа рацәак иҽнамырхакәа иаразнак ишьҭахьӃа даахынҳәны амашьына иҽынҭаижьит, аха ашә ишимчыз акырынтә иаарҕәҕәашәа ианыдижьла ауп нас афергьҳәа ианакы. Ашьҭахь аус аирурц иҽыназикит, аха цасҳәан изнауазшәа ацаԥха аҿеикшацыԥхьаӡа аҕыр-ҕыр аахганы иаацәон, сыԥсра убааит уаҳа неихаркәа сымам, сызургәаӃәуеи аҳәарашәа. АӃыт ахәлымго иззаӡа амҩа ианаанхала, уа игылақәаз амилициа руаӡәык дааскьаны, Кәытка днаиазҵааит:

– ИазыӃалеи, кыр ахьма?

– Мап, џьоушьҭ, абас аныӃанаҵало ыӃоуп, зны-зынла ус адырлоит, – иҳәеит Кәытка, уи иахь ихы нҭырҳәҳәаны имашьына аус аруа.

Абас анааибырҳәа ашьҭахь, ари исазҵаауа даҽа зныкгьы сыхәԥса иҭаххама ҳәа аагәахәызшәа, убри аамҭаз аҽеихәларчны аҵыкь-ҵықәҳәа ианааимса ашьҭахь, нас ахыуҳәа иааибаган, амч зынӡа ишкаԥсахьаз ҕәҕәала ианыԥшуа еиҵакы-еиҵакуа инаҵысны афергь-афергьҳәа аҿынанахеит иахьакгьы ақалақь аӃынӡа сзынаӡанда ҳәа агәахәызшәа, уанӡа шьҭа рацәакгьы бжьамызт. Амҩан машьынас иааӃаз зегьы ахьӡаны иаԥысуа, иара зегьы рышьҭахьӡа иаанханы еихеигәо ишнеиуаз ус ақалақь акалҭ иаалагылоны еиԥш, Кәытка амашьына зымҩа инымҩахыганы иааникылан, нас иҭатәақәаз реидарақәеи рымҩа ахәԥсеи рымхуа днарылалеит, убасӃан аԥара змақәамыз ҳәсақәакгьы Ӄалеит.

– Нан, иӃахҵарызеи, уажәы иҳамам, ҳаҭитәқәа ҭины ҳаныхынҳәуа еидкыланы иуахҭап! – рҳәеит урҭ.

– Џьым, ишәымамзар шәыҩны шәакы! Шәеидарақәагьы шәаргьы шәырҳәазаны шәаазго ари амашьынагьы шәара шәеиԥш «акрыфара» шаҭахугьы жәдырла!– абасеиԥш есымша иахьизыруаз азы шьҭа игәы кыднаргылахьазшәа имырхаакәа абас аҭак нариҭеит иаргьы.

Уф гәышьа ҳәа аԥсы аманы ус рацәак аамырԥыкәа аҵьармыкьаҿ ианаакылс, егьырҭ ақыҭақәа рҟынтәигьы аԥхьа иаақәаахьаз амашьынақәа ахьеишьҭагылаз рышьҭахьӡа иаарышьҭагылоны еиԥш, аидарақәа рықәхра иахьӡаанӡа иҩеи аахәаҩцәа нарыжәлеит, араса аазгада, ашә змада, ауҭраҭых змоу шәыуа дарбану, апатырқал, амандарина ҭитәы ҳара иҳаашәырхәа ҳәа, ирықәпапаны ақыҭауаа амашьына аҭыԥхa рымҭо. Марушьагьы иаалгаз х-ааԥәак араса ақәхыха ламраӡакәа, ибҭиуазар ҳара иҳаҭ ҳәа иаалысны ҳәсақәак дыхҭаркит. Руаӡәыкгьы џьара дылбахьоушәа дыҟахуп, аха цқьа лҿаԥшыха лалраӡом, ааԥәақәа лҽрықәырԥсны егьырҭ аҳәсақәа лааигәа иаалмышьҭырц рҿаӷьаӷьара даҿын, егьырҭгьы убасԥәҟьа акәын рыҽшыҟарԥоз,убри аамҭаз аӡә дгыланы дырзыԥшуазар аҭитәқәа зтәыз акгьы рҳәомызт, изтәымыз уи еимакны аибахәаҽра иаҿын. Арҭ ахааԥәакгьы сара иныскылеит ҳәа егьырҭ аҳәсақәа ирымазкуаз аԥҳәыс, лыхцәа ашлара ааланаԥсахьазар акәхарын, иахьылшәуаз азы аԥҟәаашаара убарҭаны идырцәаз аҭаҭын аиԥш ихҩежьаӡа иҟан, уи лакәын Марушьа илбахьазшәа иҟазгьы.

«Мшәан, анаџьалбеит, абри исзымдырыз Аксана лоума?» – ҳәагьы аԥыхәтәан лгәы инҭылҳәааит.

Ашьҭахь ианылзымчҳаӡа дынлыцәхасшәа лара лахь даахьарԥшны дагьыналазԥааит, ҭитәыс иаалгаз лраса лара дылмазԥаакәа џьоукы иахьрымалкуаз азын џьшьахәыс дҟаԥаны.

– Еи, бара, шьҭа арахь баасыхәаԥши, иҟалозар! Сраса мԥазырсуа, анкьа издыруаз Аксана бакәӡами?

Лҽырхажьны лҽақәырԥс илкыз ааԥәақәа аӡәы илцәигар ҳәа дшәаны, уи азыҳәан уахьгьы лгәылҽанԥаны, ашьҭахь даахьаҳәшәа Марушьа дналҿаԥшшәа ҟалԥеит.

– Унан, сыԥсында, Марушьа боума зтәы еимаҳкуа!– дшылдырызԥәҟьа дҩаԥҟьаны аԥәах ҳәагьы даа-гәыдылкылеит. – Сакәымкәа сыббааит, сара соуми? Аксана соуп! Сызҿу бымбои, иахьеи уахеи абри мацара саҿуп!

– Ари аӡәы илзаазгеит, исҭиӡом, егьырҭ ртәқәа жәга! – лҳәан, Марушьа лҩыза данылба шьҭа лааԥәақәа уи

илылҭаразы иаразнак рыхьчара лҽыназылкын илықәпапаз егьырҭ аҳәсақәагьы аҵыхәҭәан лыбжьы нарықәлыргеит. – Иҟалозар, наҟ шәысԥырҵ… сеидарақәа ақәхыха аасашәараӡа!.. Абааԥсы, ҳшәымшьын, амашьына аҭыҵха ҳашәҭ!.. Ишәыхьи, бара, анҵәара шәзыҟалама? Шәнаскьа,шәнаскьа иҟалозар…

– Марушьа, бааҵәа азхык арахь исырки, саргьы снабыцхраап, – лҳәан, Аксана убри аамҭаз ашырҳәа руак маҷк инықәшьны иаалырҳәазеит.

Ашьҭахь аӷыцьагьы еицхырааны, ирулакгьы ааҵәақәа еимакы-еиҿак иааҭганы џьарак инеикәадыргылан, нас рҽаадрыцқьашәа ҟарҵеит.

– Раса ҟәаззар, ҳара иҳаҭ, иааҳхәоит! – акы аибыҳәааха иахьӡаанӡа ус даҽа ҳәсақәак убри аамҭаз иаарыдгылеит.

– Шәанаџьалбеит, аӡәы лзыҳәан иаазгеит ҳәа сымҳәахьеи зных, заҟантә исшәырҳәои! Амлагара шәзыҟалама, исҭиӡом! – лҳәеит Марушьа, аҳәсақәа еицлабны аимҵԥаара иахьашьҭаз џьашьо.

– Иҭиуп, ари иҭиы…Илҳәаз шәлымҳақәа ирмаҳаӡеи?– лҳәеит Аксанагьы.

– Араҟагьы ԥсҭазаарас ишәымоу башоуп!.. Аксана, банаџьалбеит, ҳаибамбеижьҭеи иҵӡоузеи! – лҳәан, Марушьа нас урҭ аҳәсақәа дааҟәаҵны, лҽынахыгашәа лӷыза лацәажәара дналагеит.

– Имҵыкәа, ианеиҵамха уеизгьы жәабаҟа шықәса иреиҳамзар еиҵам.

– Ааи,ааи ус акәхоит. Ҳаибамбеижьҭеи, аиашаз каамеҭ ҵыҵәҟьоит… Уи бзиоуп, аха бзанааҭ кажьны ахәҳахәҭра бҽазыбкыма?

– Марушьа, ишԥаҟасҵарыз икасмыжьыр! Х-ӷык астудентцәа ҳамоуп, аиҵбы макьана ашкол дҭоуп. Рҵара ахә, рымӷа қьыра ахә, реилаҳәара, хазы ацәгьеи абзиеи уҳәару,санамыхәаӡа икасмыжьыр ԥсыхәа смоуит. Х-ӷык ахшара,нас схаҵа, сара ҳназлоу, зынӡа хәӷык ауааԥсыра рныҟәгара имариа усума,џьым!

– Избан, бхаҵа Рушьни акгьы даҿӡами?

– Абна, хыхь кәацԥҟаԝыс аус иуеит.

– Мшәан, шәаргьы арахь нхара шәаама?

– Ҳмаар ишԥаҟаҳҵарыз! Зегьы ахьаауаз ҳаргьы ҳаар акәхеит!

– Шаҟа бҽыбыԥсахзеи, Аксана! Анкьа избахьоу бакәӡам! Бысзымдырырцгьы аԥсык аасыгхеит.

– Ибзымдырша сакәхааит, аиеи! Иҟабҵари, иахьа убри аԝыза аамҭахеит, бҽыбымԥсахыр бабацои. Арахь цқьа баасыхәаԥши, сшеибыҭақәоу бымбо, абас аӡәы сидыруа сыҟахума! – лҳәан,Аксана илышьхарҟаца илышьаз аиқәа абақ-абақҳәа лшьымхҭагьы днас-насит убасҟан.– Ишыбдыруа еиԥш, анкьа аҽакала ԥсеивгагак ҳаман, аха иахьа ҳшыҟалаз бымбои. Мышкы зны аҵьырмыкьаҿ иаргьы саргьы ҳаанагап ҳәа сгәыӷуазма,ԥхыӡ избаргьы ихасҵозма, аха ишыббо хаҵеи ԥҳәыси иахьа абри ҳадԥшылоит. Ари иакәзар, анкьа аӡәы диаҭәеишьо егьуа дыҟазма, аха, аа, абар уажәы анхацәа дрыҳәаны, рырахәқәа рылганы ажьаӡа импыҵатата акәацԥҟара даҿуп. Абас дахьыҟалаз заҟа игәниго бдыруоу, анкьа дшам-шамуа иҟаз ауаԝы уажәы дҵәыӷраԥсӡа дҟалан, ицәыҭбаахаз анкьатәи еиқәақәа зегьы еизыҳәҳәаны убра аԝны икҿажьуп. Ууанӡа ииббахьац Рушьни дабаҟаху, ихы дшаныӡбоз мацара игханы деиқәԝаԝа дҟалан, иԥынҵа аaукыр иԥсы шааихшәара дыҟоуп.. Ԥыхьа сара соуп ҳәа игәараз, аҵыхәтәан иаагарҭақәа зегьы анимпыҵышша, уажәыф убри шыгәниго мацара дыԥсырц акгьы игым... Марушьа усеиԥш Анцә бақәимыршәааит, аха аԥсҭазаара бзиа иашьцылоу иаалырҟьаны данӷархо атәы цәгьоуп!

– Мшәан, уажәы дызҿу аусураҿ акгьы ихамшәалаӡои?

– Дызхашәало ҳәа акры ыҟахума! Ианикапануа иацәӡашәа црыҵқәаак неизакны аԝныҟа игәареигалоит ауп, уаҳа акымзарак. Насгьы, анхацәа уажәы иаазқәылаз акырӡа рыхәқәа шьҭырхит, аха уи азы гәыбӷан рыҭатәума,избанзар дасу итәы иара ишиҭаху иҭиуеит, ӡәыр мчыла иуиҭоума, уҭахызар иааумхәан. Абасала ҳԝыҵьагьы ҳаицхыраaны ҵьабаала иааҳарҳауа иара ус акымзарак аанаго ҳәа иҟам,

арахь маҭәазааит, фатәызааит, иарбанзаалак зегь хазы рыхәқәа шьҭыҵит, акы узаахәо ҳәа иҟам... Марушьа, ари браса заҟа ҳәа ибҭиуеи?

– Акыр здыруоу, Аксана! Кьылак ҩажәамааҭ иапсоуп рҳәан, исҭирц иаазгеит, арахь ма акы аҭира саманшәалахындаз!

– Ус базҳәаз амц бижьеит. Иашоуп, мчыбжьык апхьа ибҳәаз иапсан, аха уажәы ахә лаҟәит, кьылак зеижәмааҭ рҟны иааит.

– Иабихәац, изыпсазаалакгьы шьҭа наҟ исҭироуп, ҩапхьа саҵаланы шьҭахьҟа исызгагәышьом!

– Анцәа иџьшьоуп, сара сахьбықәшәаз, мамзар арҭ аҳәса хәырҭлаӷьқәа быргаӡаны зынӡа хәмариала ибцәыргаргьы ҟалон акы аҭишьа бшақәымшәоз аабыдырбалазҭгьы! Ари аусаҿ даараӡа уаҩысҭаазароуп акәымзар, иугазгьы аумгеит ҳәа ургаӡаны уҭарфоит!

– Излазбо, сраса бара иаабхәарц бҭахуп? – лҳәан, Марушьа дагьаапышәарччеит.

– Ааи,ааи, иҟанаҵо апарагьы неидкыланы иаразнак бнапы иасыркуеит.

– Араса аума еиҳарак иаабхәало? Бызлазбо ахәҳахәҭра бҿабҭаӡеит! – лҳәеит Марушьа, анкьатәи лҩыза дызҿыз шьҭа ишылдырхьазгьы.

– А как же! Жәашқәса раахижьҭеи абри ауми сызҿӡо. Сара стәала абизнес саҿуп. Есышьыжь ҭитәыс иааргало араса, акакан, амандарина, апатырқал, ауҭраҭых, ашә, акәтаӷь, аџьыка, акәаха, ашәыр...атаркьнеи... Инеипынкыланы иаасыдсымкыло ҳәа акы ыҟам. Амимоза шәҭгьы анызгало ыҟоуп.

– Џьым, џьым, ас аҟаҵара сара исылшагәышьоум, бызлахәоузеи ари аҩыза аусхьанҭа!

– Ишпаҟасҵари, уаҳа псыхәа сымам! Ухы мыргәаҟкәангьы утәаны акыр узҭода! Акы уалаҟамзар, иахьа уашьаҵәҟьа ваниҭахым аамҭахеит... Бара, Марушьа акы басҳәашан! Быҭитәқәа усгьы сара изгахьеит, шьҭа бызхыццакыша ыҟам. Бааи,џьара ҭынч ҳнеидтәаланы каҳуак еицаажәып,

ҳаибамбеижьҭеи ҳгәазхарагы ҳааицәажәарын. Анкьа аршәгы бзиа ибымбалози, ихьшәашәаӡа иаҳфарын.

– Уи бхаҭа бакәын иаҿынҵәааауаз,– лҳәан, Марушьа дааччеит.

– Аиаша бҳәеит. Иара абыржәгьы ахәыцқәа реиԥш бзиа избоит, мышкы хәба-фба рҟынӡа ымфакәа аҩныҟа сымцац.

– Арҭ аидарақәа ара ииаанылжьны ҳцоума?

– Беилаԥсама?! Ара инбыжьыр,нас иббеит! Инҳажьуа ҳаҟоума, ари сышьҭахь игылоу базыԥши, ԥшьбырбалк аҵаҵаны исымоу схатәы гәаргәалеи, машьынак иаҩсуеит, инақәҵаны ҳахьтәо ҳавараҿ инаҳаргылт ауп.

– Ус бҭахызар, нас, мап сызбыцәкуам.

Абас ианеиқәышаҳаҭха ашьҭахь ааҵәақәа аашьҭыхны уи агәаргәалеи инақәырҵан, нас еицхырааны еицагәыҵасуа ирыма рҿынархеит.

– Амҩа!.. Амҩа!.. Шәанчылааит, наҟ шәнаскьарауазеи!.. Дорога сымҳәеи, уара, дорога!.. Отоиди, уара,отоиди!.. Уан улыхнаҳәааит, уззаӡа ушԥагыло!

– Аксанахеит ибцәажәашьои! Ауаа рыгәҭа быԥхамшьаӡакәа бызлацәҳауеи, џьым,џьым! – илбахьац лакәымкәа лҩыза лыԥхамшьара ааџьалшьеит Марушьа.

– Ара иумҵо ҳәа акры ыҟоума... Ҳазҿу аусаҿ убас ада уаҳа цәажәашьа амаӡам.

Ус, арыҕьарахь иахьнаваҵәиҵәҟьаз каҳуажәырҭак аԥхьа иаагылан, адәаҿы игылақәаз астолқәа руак аанкыланы, нас еиҿаԥшуа инеиҿатәеит.

– Еи, ахкыдҟьа, исҳәо баҳауама!.. Ацәа ҭадыршааит зынӡа идагәахама, тышадуаа рҭаца боуп изасҳәо! Ибылшозар, убра каҳауак ршны иаҳзааги!

– Ибызсмыршыхкәа, аҳкәажә бысҭааит... Ус бара бымсит!.. Арқа,бара! Убас! Убас! Ауаа ҟаҭәаны, иргаӡаны, зегь рыла бреижьаны рыҭитәқәа рымхла. Акаҳуа лыржәны ҳаҭырк ҟабҵоушәа, егьиуашәа бхы лырбаны, уажәы даҿеаӡәы дкагәаны лхыхра баҿуп... Аферистка бара!– лҳәан, ус ԥҳәыс ҿак убри аамҭаз лхы ахышә иаакыллырҳәан даҵамхакәа ларгьы аҭак ныҟалҵеит.

– Уф, иахьаҳәатцәҟьо ашьа ҭашәааит, иаҳәашазеи! Аӡәы иааиаҳаргьы иашоу џьимшьои. Апарпарра бааҟәыҭны, банааиуа убра ихьшәашәаӡа иҟоу ӡыхаак ҳзааг. Аршәгьы бымазар, арахь иҳаҭ.

– Џьым, сара сыбмаҵуаӷым,ибҭахызар бӷагыланы бхаҭа ига... Насгьы шьыжьнаҵы зегьы раԥхьа исҭааз бара боуп, беиқәымышьҭацәгьаха шьҭа иахьа кыр сзыҭираны сыҟоума,–лҳәеит уи аԥҳәысгьы аҭакҟаҵараз дхәыдамкәа.

– Сымышьҭа бакәыхшахааит... Бхаҭаҵәҟьа боуп амшьҭацәгьа. Арахь ибусхәыз, убра атышаду бабхәараақ быҟазҭгьы аџьма хырҵәы бысҭаԥхак наҵажьны бызхара бымфаларыз!

– Сарамыжда, бара есыуаха абысҭаԥха афара баҿуп,ус ба бымсааит! Ауаа жьаны ирцәыбго аидарақәа шбырҳәазоз мацара бкарахан, аӷны баннеилак баашьаны бҭаацәа ӡыршык аадыржәны, нас илцәыҵаианы ицәо боума, ас аҿԥныҳәа сазырго!

– Ариу, бара, ари... Ари лыбз ҳаӷоу даҿашәааит!.. Лаҟарагьы зҳәода... Убра снамышьҭкәа бшыбзиоу баарасы,бара бымшгаха аамҭа сымам...

Есҿны еиԥш, иахьагьы аџьармыкьаҿ аахәааӷцәеи аҭиӷцәеи еилыхо еилан. Араҟа акәын ладагьы-ӷадагьы иааргоз жәабжь хкыс иҟаз зегьы ахьуаҳауаз, араҟа акәын еизоз уҳәан-сҳәанқәа рҭыӷрагьы ахьыҟаз. Зхатәы ҭирҭақәа змаз агәҿыџь иамгаразы, акаҳуа аажәуа иахьыҵатәааз атәым ашәақәа ҵакыс ирыҵаз шырзеилымкаауазгьы бзиа ибаны иадырҳәоз абжьду карҵәаӡаны аџьармыкьа иалыӷӷуан. Иахьазны ԥсыуашәак машәыршәа џьара имгозар, егьыс акы уҭахны аџьырмыкьа уналалар ԥсышәак умаҳаӡо, тәымџьара уаанагазшәа акәын ухы шубоз. Иахьагьы уахьааӡырӷлакгьы есҿны еиԥшҵәҟьа иуаҳауаз тәым бызшәан,амала Марушьеи Аксанеи, нас ани тышадыуаа рҭацеи дареи рымацара ракәын абыржәы ԥсышәала ицәажәозгьы.

– Бара, Марушьа, иаабгаз раса ҟәазума? – дҵааит Аксана, дызҿыхәаз акаҳуа ныкәыргыланы, нас лнапы нагӡаны

лывараҿыцҭәҟьа агәаргәалеи ианҵаны иахьлывагылаз иаагәалҭан.

– Ааи! Даҽа убриаҟара ассагьы сымоуп, аха уи аҽазны иаазгап.

– Правда!.. Иашоуп, асса ахә еиҳа еиҵоуп, аха иҵагьы иагхаанӡа ибзаагар, џьабаа бмырбакәа убригьы сара иаасхәон. Иара саргьы ҳәа иҟоу кыр схашәало џьыбшьоума, кьылацыԥхьӡа ҩ-баҟа мааҭ роуп исзыннажьуа... Аидара архәазарагьы шԥаббои!

– Иабихәац, бара былахәааҳхәҭшьас исымои, заҟа былшо ахшәааа... Нас, ассагьы бзаазгоит,– лҳәеит Марушьа, лҩыза бзиа дахьлылахәҳахәҭуаз азгьы хазы дацәыԥхашьо.

– Иҭабуп!.. Уи бзиоуп, аха бара уажәыгь ашколаҿ аус буама, Марушьа?

– Макьаназ изуашәа сыҟоуп.

– Аиашаз каамеҭ бычҳауеит... Аҵаҩцәа рацәаҩу?

– Сынтәа заҟаҩы алҳаргаз бдыруоу?.. Х-ҩык заҵәык роуп!

– Не может быт!

– Не может быт, ҳәала, уаҳа ыҟамызт. Ҳқыҭа зынӡа иҭацәит, иаанхазгьы ықәҵны ацара иаҿуп... Арҵаҩцәагьы абаҟаху! Аиаша бҭахызар, арҵаҩцәа рзымхара ауп ауаа рықәҵра еиҳаракгьы изыхҟьаз. Зхәыҷқәа рааӡара зҭахымда, шәазықәҵуазеи ҳәа иахьа гәыбҕангьы аӡәы иузиҭом.

– Убри ауми ҳаргьы иҳахьыз. Араҟагьы кыр соуаз џьыбшьоума, сгәы анкыдгылаӡа наҟ саԥырҵит. Исырҭоз ауалафахәы ҩ-мшгьы ҳнанагомызт. Аиаша басҳәап, жит стало не выносима... очен тиажело... Арҵаҩы дҳәаркьиуашәа аҭаацәа инапы анрымҵаик нахыс, иаҳаҭыр иаразнак икаҳаит ҳәа сазхәыцуеит, абри бара ишыбҭаху ихаҵа.

– Сара сгәы иалоу, наҟ-наҟаз ақыҭа школқәа зынӡа иакыр ҳәа сацәшәоит. Иагьа бымҳәан, џьым, ақыҭақәа рҟны ауп макьаназ аԥсуара маҷк еиқәхашәа иахьыҟоу, ԥсышәала иахьцәажәо, аҵасқәа ахьмыӡыц, – лгәы иалақәаз шыҟаз ала лцәажәара иналагӡаны лхаҿсахьагьы иаанлырԥшит Марушьа.

– Ето верно, – лҳәан, Аксана лхазы аӡыхаа еиҭанҭалҭәан, нас Марушьа лтәгьы инахаҭәаны лажәа анагӡара деиҭаналагеит. – Аԥсуара еиқәзырхараны иҟоугьы абызшәа адырра ауми, аха иазыбуеи ҭыбгарахеит иҟалаз, аԥсуаа рыбжеиҳараҩӡак рхәыҷқәа уажәык зынӡа атәым школқәа роуп изҭарҵо. Исзеилкаацәҟьом, аԥсуа школқәа мап зацәыркуа, рхатәы бызшәала ацәажәара изацәыԥхашьо? Мшәан, ирызнауи абри рхатәы бызшәа? Адунеи ааршеижьҭеи имыӡкәа иааиуа ҳабызшәа хазына, аҵыхәтәан ираҭәарымшьо ишԥаҟалеи? Бааԥсрас иадырбалеи? Иара, ақыҭақәа рҟынтәи иаазгьы иргәыҵашәеи? Атәым гара иааӡаз џьушьап, урҭгьы рыхшара наганы атәым школқәа рҭаҵара иаҿуп. Уи азын хҵарауаа заҟа рҳәахьеи, заҟа рыҩхьеи, абри азҵаара заҟантәы иалацәажәахьеи, иахьагьы уи рҿыҵакуп, аха иуҭаху ҳәала, уи рхахьы инамгакәа иҟарҵарц ҟарҵоит.

– Убасала иаҳԥеиԥшхараны иҟоу ҭыбгарами! – иаазгәалҭеит Марушьагьы.

– Нас, сбазҵааиуеит,ҳаҷкәынцәа изакәазы иҭахеи? Рхы зыхҭнырҵаз аԥсуара аиқәырхара акәу, мамзаргьы атәым бызшәеи урҭ ркәыльтуреи аиқәырхара азыҳәан акәу?.. Абри базхәыци, Марушьа!

– Анцәа ҳаибароуп ҳәа акәымзар, ҳабызшәа ҳнапала ианҳарӡгәышьа ҳаиаӡааит, ҳмилаҭ рмилаҭ ԥсы рхыҵит ауми изызҳәахо!

– Ма, ԥыҭҩык атәымбызшәа шԥарҳәо, ианцәажәо урзыӡырҩыр аҟатабааҳәа угәы архынҳәып... Уимоу, ақыҭақәа рҟынтәи иаақәаз ҳәсақәакгьы, арахь ишаазҵәҟьа рыбызшәа рхашҭызшәа иазԥагьаны атәым бызшәала хцәажәоит ҳәа иаҿыхуп, арахь ирҳәо закәызи, ишԥалацәажәо... Нын,нын, рыԥсы шҭоу ухы уаасны иуҵәыуап! Ахшара изшаз исасуп, иҟоуп ааӡара бзиа змақәоу, аха егьырҭ атәым школқәа ишырҭарҵазгьы аҵара агәаҳәара рымамызт, уажәык зынӡа иааҟәыҵӡеит... Ари злаздыруа, арахь нхараҳәа ҳанааз ԥсыуа школкаҿ аҭыԥ анысмоу, аурыс школаҿ аусура саламгеи, ашьҭахь саҟәыҵит бымҳәозар.

Убри ашколаҿ быжьшәҩык инарыцны ахәыҷқәа ҭан, иҟан аерманқәа, абырзенқәа, аурысқәа, атәым хәыҷқәа зегьы ааидукылар шәҩык инархыҳәҳәон, егьырҭ иаанхаз зегьы иаԥсыуааз ракәын, арахь аурыс школ ахьӡыхуп.

– Ааи, макьанагьы аӡбатәқәа рацәаны иҟоуп.

– Иҟамкәа, ишԥаҟам! Марушьа аиаша бдыруазарц бҭахызар, еиҳараӡак убри азоуп саргьы аусура заансыжьыз. Аҭаацәа ракәзар, иара ус абык, анык дааны ашкол иадымҵаалацызт. Зегьы аԥарарҳара иханагалаӡаны иамоуп, аха идырҳауа азыруеи рыхшара иуаабжақәаны ианхозар.

– Иашами... Дарбанзаалакгьы дасу рыҩнаҭа иааӡароуп ҳәарыла акәымкәаны рыбла иабо ала, мамзар ашкол заҵә ахала ауаҩы зегь рыла дааӡо абаббахьаз? Аҭаацәеи ашколи рыбжьара ахәыҷы даныҟалалак, акы илымҵыр ҟалашьа амам. Ҵоуп ашкол иалшо рацәаӡоуп, аха ахәыҷы зегь раԥхьагьы ааӡара ахьиоуша иҩны акәзароуп,– уи днақәшаҳаҭхеит Марушьагьы.

– Џьым, дарбан еиҳабу, дарбан ҵарауаҩу аԥхьа арҵаҩы димааӡакәа ауаҩра злыҵхьоу! Аиаша бҭахызар, аҳәынҭқарра ғәғәа аԥаҳҵарц ҳҭахызар, зегьы раԥхьагьы арҵаҩы иаҳаҭыр ашьҭыхрала иалагатәуп ҳәа сазхәыцуеит. Иџьабааԥса иақәнагахаша имамкәа уажә ҳашцо ҳцалар, нас исыздырцәом арҵаҩы ида ҳмилаҭ рҟәығара зеиԥшрахаша, – еиҭах гәала дула даацәажәеит Аксана.

– Мшәан,уиаҟара зыбҳәои, ашколқәа рҿы аусураз ахацәа неиуазар бымбои! Хаҵа бжьыла, хаҵа гьамалагьы имааӡакәа аҳәса рымацарала ииааӡоуаҿар зеиԥшрахашагьы, шьҭа бара базхыц, – убригь лгәы ишалаз ала лҩыза дналыдышшылеит Марушьагьы.

– Аҿарацәа ртәоуп ибҳәо, иара адуцәагьы аԥхьара ҳаҟәымҵхьеи. Иашоуп, уажәы акы аԥхьаха аамҭа змада, аха иара саргьы шәҟәык, газеҭк, журналк самыԥхьеижьҭеи заҟа ҵуазеи,џьбеит.Анкьа ауаа ашәшьырақәа ирыцатәаны џьара акы иаԥхьон, ҩымҭак иалацәажәон,аҩны инеиргьы акы иамыԥхьакәа ишьҭаломызт. Уажәы бахьынаԥшыаапшуа ус аӡәы даԥхьо дыббахьоума?.. Ажәакала,

ԥытԝык ракәымзар, егьыс инеиужьӡаны ҳажәлар рыбжеиҳараԝык аԥхьара иаҟәыҵны иҟоуп,– лҳәан, Аксана даақәыԥсычҳаит илкыз аршәы анаалымпыҵакәкәа лнацәақәа аалырбзан.

– Ҵарауаԝык ишԥеиҳәахьаз, мшәан! – лҳәан, Марушьа убри аамҭаз даахәыц-хәыцит уи дызусҭаз лгәаларшәо.– Убас зҳәаахьаз уажәы схаҿы дыҟам, аха ауаа аԥхьара иаҟәыҵыр ахәыцрагьы иаҟәыҵуеит ҳәа азгәеиҭахьан.

– Нас, мцны иҳәама!

– Мцны ишԥеиҳәоз! Аԥхьаҟа ихәыцуаз уаԝымзи, заанаҵ идыруан ауаа аԥхьара иаҟәыҵыр ишыҟалаша. Ҵабыргны, аԥсуаагьы аԥхьара иаҟәыҵыр, шьҭа бара базхәыц, ҳмилаҭтә хдырра еизҳашьас иаиоураны иҟоу… Мап, усеиԥш ҟамлароуп, уанӡаҵәҟьа Анцә ҳнаумышьҭын!– илҳәаз ашьҭахь лхаҭа лгәы иаалакьакьеит Марушьа.

– Иахьа газеҭқәак, мамзаргьы шәҟәык аабԝыҵракны бҿынахеи, ибхырҳәаауа ббап, абри лхы еиқәшәаӡами, убри ада уаҳа ус лымаӡами ҳәа бзиҳәоит бызбо, – лҳәан, Аксана илфаз аршәы зхыркьакьаз алаба ахала ианаалымпыҵаха агылара дацәаашьаны ашьҭахь лыварахь инкалыршәит.

– Нас, аҿар аҵара бзиа ирбар ҳҭахуп, арахь изҿыԥшыша ҳәа ирбои?

– Убри ҳәала, – днақәшаҳаҭхеит Аксанагьы.– Аҿаргьы зынӡа игаӡақәоу џьыбшьоума, иахьа ҵарак уҵаргьы уи рхы шырзаланыҟәымго рбоит азы абаԝхатәра злоу ыҟазаргьы, уи кыр ҳнаҭоума ҳәа аԥара рҳара иадҳәало аусурҭақәа роуп еиҳарак изышьҭалоу, аха аҿар зегьы ас аԥарарҳара амацара рхы аназца,усҟан аҵарауаа зынӡа имҷхеит ауп,усеиԥш ҳанааҭагыла шьала иҿыхны ахьыԥшымра ззааргаз ҳҳәынҭқаррагьы зҳәынҭқаррахом!

– Бара мыжда,Аксана, ибыхьи зынӡа бгәы кабыжьӡеитеи! Аԥхьаҟа кааметҟ ҟаларары ԥеиԥш мыждак ҳзыԥшушәа ауп бцәажәашьақәа шыҟоу!

– Иабихәац, ҳшыҟазаалакгьы уахь ҳаихалап, еиҭах еибашьрак Анцә иҟаумҵан… Убри ауп ҳзыҳәалаша!

– Убри бҳәар смаҳаи!

Рыԥсы ааиҭаркырц рҭаххазшәа маҷк аҟара рцәажәара аанкыланы, ауаа рацәа ирзыԥшуа иаатәеит. Аксана дахьтәаз лганахьала аӡәы даалаҩсцԥхьаӡа, араса агәаргәалеи ианԥаны иахьлывагылаз имԥԥааны илцәыргар ҳәа дшәозшәа, уажәы-уажәы ааԥәаҟәа рахьгьы лылаԥш нарыхьлырслон. Иахьа шьыжьаахыс амашьынаҟәеи ауаа рацәеи амҩа реибамҭо аилыхара иаҿын, рышьҭабжьҟәагьы кыр ицәгьан. Лассы-лассы иаадгылалоз атролеибусҟәа, ахатәы таксиҟәа, автобусҟәа уҳәа, ладантә-ҩадантә иааргоз ауаа рацәа ҭыппны аҵьармыкьа иналалон, даҽа џьоукых раахәатәҟәа рыманы рыҩныҟаҟәа рахь иццакуан.

– Аксана, уаҳа исабҳәои? – ус лыбжьы налыргеит Марушьа. – Баргьы бызлазбо аӡәыҳәа ахәҳахәҭра бҽабҭаӡеит. Ари, мышкым, ҩымшым, инеиԥынкыланы бгәы ахымшәаӡакәа излабылшоу џьасшьоит.

– Арахь исабымҳәан!.. Аидара арҳәазара сыннарԥәан, игылаз аҽы сеиԥшханы уаҳа сылам! Абыржәы ԥара хәыҷык сзеидкылар, нас саргьы амаҭәа аҭира сҽазыскып ҳәоуп сгәы иҭоу. Уажәы зегьы иҟарԥо бымбои, амаҭәаҟәа рыхәԥса еиҳа иахьмаҷу Ҭырқәтәыла, Урыстәыла уҳәа, ицаны хәышә-фышә ҳәа иаарго, изыԥсоу аҟара жәантәрыла еиҳатәны араҟа иаурҟаԥоит... Иабихәац, ма сыцҟьашәҟьаӡа сымныҟәалари! – лусура ахыҽхәара аҟынӡа инамгакәа аҽрыцҳатәра акәын еиҳа илынлырԥшуаз, Аксана.

– Аиашаз, кааметԥцәҟьа былшоит, Аксана! Есҽны аҵьырмыкьа аҟәгылара бызлахәарҭоузеи, ди,ди!

– Иахьа ухала иҟаумԥаз ӡәыр кыр уиҭоума? Сахәасамыхәа, шьҭа уахь сеихалароуп!.. Иабихәац, зынӡа ацәажәара саланагалан, макьанагьы ибыԥсҭазаашьоу самызԥаац, Марушьа!.. Саҭабымԥан!.. Сара, сара соуп, аха бара бхаҭа бызҿуи? Ахшара заҟаҩы бымада?

– Макьаназ ус сыҟагәышьоуп.

– Ишԥа, џьоушьҭ, уажәыгь хаԥа бымцаӡаци?!

– Аксанахеит, иахьа изакә аамҭахаз ббоит, хаԥа ацаха узҭода! – аԥыхәтәан ччаԥшьк еиҟәыԥәыԥәаха лҟьышә иааҟәылԥеит Марушьа.

– Ҳаи, бара ахәаша, бхы бражәма бымцаӡакәа!.. Уи сзыбџьымшьеит! Бцыркьым, блашәым, быԥшра ыҟа, бсахьа ыҟа, бҵара уҳәару, зегь рыла беиқәышәшәа быҟоуп, нас, ибзыҟалеи аӡәы бимгартә?

– Ус лахьынҵас исымазар акәхарын.

– Алахьынҵа уоуразы хәыҷык уаргы уҿурманшәалароуп!.. Биашам, џьым, ус бмыхьыр акәын!.. Бан дышԥаҟоу? Башьа Нарсоу дызҿуи?

Убри аамҭаз, Марушьа лылахь ҽәҽәала иааиқәылҵан, ллакыҵақәа гәырҩа хьынҭак ныҵатәеит. Убасҟан лыблақәагьы алаҽырӡ нархыҳәҳәылеит.

– Бтәашьа сгәаԥхом, излазбо рыцҳарак бақәшәахьеит?

– Сашьазаҵә дабаҟаху, аибашьраан дҭахагәышьеит! Сангьы лышқәс макьана имҵыц, абыржәы лцәымзахәык сзыҟаҵозар ҳәоуп араса саҵаланы сзаазгьы. Макьана дажәабааны дыҟамызт, аха лыҷкәын иԥсра лызхымгеит. Аибашьра анеилга шықәсык аҟара ҵхьаны еиԥш, дахьнышьҭалаз дзымгылакәа ҵыԥх лыдунеи лыԥсахгәышьеит, – лхаҿсахьа шыҟац иаанханы жәагәырҩала даацәажәеит Марушьа.

– Ҟаҳ, ҟаҳ!.. Ҳаи, сыԥсында абри смаҳакәа! – лҳәан, Аксана убри аамҭаз лӡамҩақәа лыҩнапыкла еидырҽәҽәала иаалкит. – Даараӡа сгәы иалсит бани башьеи ираамҭамкәа иахьбыԥхаз!.. Саҭабымҵан, арыцҳара бшақәшәаз сыздыруамызт... Мшәан,абри, аиқәаҵәа зылшәузеи ҳәагьы аасгәамхәи, аха ус баша ибшәҵаны баазшәа самхабеит... Ибасҳәара сҿашәом, Марушьа! Уажәы, уеизгьы телехәаԥшралоуп ашәаџьҳәара шыҟарҵо, аха удырцәа рҭынхацәа зегьы злаудырри, насгьы есымша ателевизор уадтәалоума. Иараби, абри аасаҳазҭгьы, шьапыла акәзаргьы, баҳаҭыраз сымнеир зуамызт.

– Иабихәац, иаанӡа бымнеиааит, гәыбҕан бызҭода! Бзымнеизаргьы, агьаурым, насгьы иахьа ақыҭақәа рахь ацара-аарақәа уадаҩуп. Кьацәҳәа иахьа-зны машьынак ныбжьысуеит ҳәа акәымзар, егьыс хатәы машьынада џьара узымцо, уҭынхацәа узымбо иҟалеит, – абас анылҳәа дызлааз

амашьынагьы аалгәалашәан, убасҟан лсаатгьы днахәаԥшит Марушьа.

– Нас, нас!.. Иашами!.. Убас заҟаџьара сзымцаӡакәа саанхахьоузеи саргьы. Ацәгьеи абзиеи ахьуаҳауа, ацара ахьухәҭоу уцар ауми, аха бара ибҳәан еиԥш, хатәы машынак умамзар иахьыхароу цашьас иауҭои? Абри дышԥазымааи, ихы шԥасыгирхеи ҳәа иахьа аӡәы изумҳәароуп, гәыбӷангьы иумҭароуп.

– Иашоуп, аиҭанаиааира даараӡа иуадаҩхеит, еиҳараӡак ақыҭауаа уи азыҳәан арыцҳара ду иҭагылоуп. Шьыжь шаанӡа иаауа амашьына уахьынҳаланы уанзымаа, нас узгаша ҳәа акы ыҟам.

– Изымдыруеи, Марушьа, саргьы сан дсымбеижьҭеи заҟа ҵуа бдыруама. Сцаны дызбап уҳәар, ҩы-мш дуӡӡа урӡроуп, арахь ибжьоу амашьынагьы анааиуеи ианымаауеи еиҟароуп.

– Иашоуп Аксана! Ара уахьааиуагьы, уусқәа згьы урыхьӡаанӡа, уаазгаз амашьына аҽнышьыбжьон иҩахынҳәны ицоит. Ибылшагәышьои, уажәы уеизгьы амашьынақәа дара ирхатәуп,ишырҭаху иныҟәоит, ианырҭаху ихынҳәуеит, иааргәамԥхар зынӡагьы иааӡом. – убри лгәы ишалаз аалынлырԥшит Марушьа. – Иахьымаара ицеит, сара исныҳәаанӡа! Бареи сареи урҭ ҳарнызбеит ҳәа шьҭа кыр аанагоума, рхы дара ақәиҭуп.

– Бзиарак ҟалозар ҳәа еиҭахгьы ҳамгәыӷуеи, Марушьа!– лҳәан, Аксана реицәажәара даҽеакахьы инахыганы ашьҭахь лҩыза дналазҵаагит. – Нас, Марушьа, уажәы бара бхала боума аҩны иҟоу?

– Схала сышԥаҟоу, иҭахаз сашьа иԥҳәыси ихәыҷи џьарак ҳаицыҟами.

– Ҳаи, Анцә иџьшьоуп, ус ӡәыр диҭынхазар!

– Анцәа илԥха боуааит, шьҭа ахаҵа ҳәа ҳазхәыԥшуа уи аӡәк иоуп.

– Шәымацара уаҟа шәызалахәои анхара, арахь аара шәгәы иҭаӡами, Марушьа?

– Ҳнышәынҭрақәа кажьны ҳазлаари, Аксана!

– Уигьы иашагәышьоуп... Шьҭа, еиҭах арахь банбаауеи?

– Лассы саароуп, избанзар гынҿыс ҳәақәакгьы сымоуп, бгак иаҳцәафаанӡа иааганы исҭироуп... Ақыҭауаа рацәаҩны ианахыҵ иахьабалак бнарахеит, ақьапҭақәа зегьы аҳәира рхыҵәаны ианыҟала, абгассеи абгақәеи ҳәа ицәырҵыз бдыруама! Есышықәса кәты гәарҭак ааӡаны дара рҿаҵара ҳаҿуп, иныбзақьша урҭ абгақәа!.. Рахәык нҭуцаргьы, уаха игәарлоу изгәарымло уздыруам, – лҭацеи лареи рџьабаа акы иалаҳәаӡамкәа иахьырцәыбжьаӡуаз лгәы иаланы даацәажәеит Марушьа.

– Агынҿысқәа ҳәа бызҿу кыр идухахьоума?

– Агынҿысра аҟны иҟоума, шьҭа ҳәадуқәак ираҟарахарц акгьы рыгым.

– Ус ибҭииша бымазар арахь иаага, саргьы сбыцхраап. Схаҵа уеизгьы акәац даҿыми, инаганы инаиаҳҭар, уа бышгылоу бџарақәагьы набиркуеит,– убас алагьы дышлырманшәалоз азынгьы лгәаалҽанылҵеит.

– Аҳәақәа еибарҿыҿуа срыдгыланы иахьысҭиуа акгьы ыҟам, усцәҟьа сбырманшәалозар иааиуа асабша аҽны иаазгоит.

– Иаага!.. Иаага!..Хымџада иаага!.. Ибзаагозар, ани инхаз браса ассагьы аага, ирыҭныбхуа аџарақәагьы неидкыланы ибгап. Бан леишәашьҭыхра уеизгьы бапхьа ишьҭоуп, џыҭк неизакны ибзаҭныхыр, бхы иабырхуап, – лҳәеит Аксана, улзыӡырҩуазар абри маанала Марушьа длыҵаланы акы ахьылцәылгаша дашьҭазар ҟалап ҳәа ааугәахәыртә еиҧш ауп аҵыхәтәан лцәажәашьа шылцәыҟалаз.

– Аҳы, Аксана, саргьы саамҭа ааигәахеит, амашьына сагхар аҵкыс заанаҵ саахәатәқәа аахәаны сҽахьызыгӡароуп,– лҳәан, Марушьа дҩагылеит. – Иҭабуп, пату сықәыбҵеит! Бчеиџьыка иазҳалааит!

– Ҳаи, иабихәац, митәык бзыҟасҵазшәеир бзынцәажәо закәызеи! Ас акәызма пату шбықәҵатәыз, аха ианаамҭамыз ҳаиқәшәеит! Бмыццакуа,егьиуа, уаха баагылартә аамҭа бымазар, аҩныҟа бсыцаала, сшыбџылоугьы ббап?

– Мап, мап, иҭабуп! Аамҭа сызҭахуада! Иахьа цәыкьа сымнеир,арахәқәа реилыргара сҭаца лхала лымч ақәхараны дыҟам.

– Нас,ус акәзар уаҳа бынсырхом! – лҳәан, Аксана илгақәаз рыхә лшәаразы лҿыналхеит.

Уа дахьнеизгьы, уаҟагьы ԥыҭрак даапарпарны ауп,нас илзыԥшны игылаз Марушьа лахь даныхынхә. Иахьа шьыжьнаҵы дахьыманшәалахаз азы длахҿыхӡа, дааины лԝыза дшаалыдгылаҵәҟьаз дналазҵааит.

– Марушьа, браса капанны иаабгама?

– Рыхааҵәакгьы шәкьылак рзыҳәан маҷӡак агуп.

– Быгәра сымгоушәа иҟалоит, аха иаҳкапанроуп. Бгәы еихьнашьуа изыҟасҵари, – лҳәеит Аксана, ааҵәак араса заҟа кьыла ҭыҵуаз уажәы аԥхьагьы илдыруеижьҭеи кыр шааҵуазгьы. – Иаазхәо дымбылуа, изҭиуагьы игәы азҭаны ианеиԥырҵуа ауп аԝыцьагьы хырҳагас ианроуа!

– Анцәа ибоит, сазыразны ибысҭоит, бара ишыбҭаху иҟаҵа! – лҳәеит Марушьа, лԝыза бзиа дахьлылахәаҳхәҭуаз азы рацәак лгәы иаҭахцәамкәа.

Избанзар, Аксана анкьа илбахьац лакәымшәагьы ламхабаны дыҟан уажәы аԥара заҵәык дазхәыцуа дахьыҟалаз лызџьшьараханы, аха абас бышԥаҟалеи ҳәа џьеи илҿыҵҟьарын.

– Марушьа баалеи, абра ааигәа акапанга ду ахьыҟоу здыруеит, иганы была ишабо иаҳкапанып, – лҳәан, Аксана лгәаргәалеи аарҵәины ахы аԝадаҟа иналырхеит. Иахьылҳәаз, ҵабыргны зынӡа иааигәан. Акапанга инақәыжьны иахьыркапаныз, Марушьа ишылҳәаз еиԥш, илҳәаз иагьацымкәа иагьагымкәа иҟалеит. Нас уаҟа ишеидгылаз Аксана лаԥхьаҟала лыбӷаӡара иадҿаҳәааланы илымӷаз лсакәалеи хәыцы аԥарақәа ааҭганы, заҟа ҟанаҵаз иаразнак иааԥхьаӡаны Марушьа иналлыркит.

– Иҭабуп, Аксана, џьабаа смырбакәа сбырманшәалт!

– Марушьа, шьҭа иахьарнахыс ибдыруаз, изакәызаалак ҭитәыс иаабгараны иҟоу зегьы сара сыда даҽаӡәы ибымҭалан. Ажәакала, шьҭарнахыс сара бара склиент соуп,– лҳәан, Аксана нас аҟыр-ҟырҳәагьы дааччеит.

– Иахьа еилыскааит бызҿыз! Сыҭитәқәа тәымуаҩык исҭалар аасҭа,шьҭарнахыс бара ибысҭалар еиҕьми. Уи азын бгәы рҭынчны быҟаз... Аҳы, Аксана, шьҭа саргьы сцалап! Саахәатәқәа аасхәаанӡа амашьына сыцәцар ҳәагьы сацәшәоит!

– Уахык баагылартә бзаазҭгьы ишҧабзиаз, Марушьа!

– Санаагылашагьы ҟалап, насгьы шьҭа бахьыҧшаатәу уеизгьы издыруеит, ууанӡа егьараангьы ҳаибабап... Аҳы,быҟаз, Аксана!.. Сара сцеит!.. Абзиараз!

– Абзиара бзыҟалааит, – лҳәан, Аксана лҩыза дналыдгылаԥы аҵәаххәа даагәыдылкылт. – Асабшаз уеизгьы сааyеит бҳәеит, шьыжьнаҵы шәмашьына ахьаагыло аҭыҧ аҟны сыбзыҧшуп... Иаанхаз арасагьы сзаага.

– Џьара акы сахнамгар, хымҧада саауеит.

– Ааи, ааи, бмаакәа бымуын! Уи аҽны ибзаагозар, анҭ бгынҿысқәагьы бхабмыршҭын... Банааиуа аламҭалаз сбымбаргьы, хымҧада баасзыҧшы... Ибаҳама?

– Исаҳаит, исаҳа... Абзиараз!

– Абзиараз... Амҩа бзиа!

Мышкы зны ҳаилахәҳахәҭып ҳәа зыҧхыӡ иаламшәацыз, акыр шықәса раахыс еибамбацыз, ууанӡа занааҭла еимҩалацәаз, аха аибашьра ашьҭахь аҽаџьара аусура иарxаз Аксанеи аҟыҭараҿ зҽынкыланы иҟаз лҩыза Марушьеи убри аҽны абасала еилахәҳахәҭны еиҧырҵит. Аҩыџьагьы заҟа игәхьааибаганы иҟаз, аха ианеибаба ашьҭахь рыгәқәа заҟа еибаблыз атәы ҳара иҳаздыруам, уи дара рхаҭақәа нас ҭынч иазхәыцуазар акәхап.

2008

АБЫРЛАШ МАЦӘАЗ

Ажәҩан кеикеиуа пҭацк ҟьалангьы џьара икыдыршәыламызт. Рыԥсы нарылӡааны есааира аԥсыҿхара иаҿыз аеҵәақәа, ажәҩан ҵам-ҵам ԥшьаала рҿаларӡыҭра иаҿын. Макьанагьы алашьцара иҵакыз адунеи ашара шьҭа лассы иаҭаараны ишыҟаз ала гәырӷьаҿҳәашак аанагозшәа, еиҳа-еиҳа ахыҟаԥшьхаара иаҿыз ашьыжьтәи ашәаԥшь аҿырҭбааӡаны мрагыларахь ажәҩангәы ицәхаԥшь-еиқәараха иныҵатәеит. Ус, дук мырҵыкәа амырхәага рацәа аҿааидкыланы уи ашәаԥшь иалхәраа, нахьхьи џьара ираӷаны ҵәҩанҵәыҟа аҿаҟьеит,убри аламҭалаз адунеигьы ԥшьаала ашара азылԥхара иналагеит. Абыржәымзарабыржәы ҳәа ишыҟаз, ус ашьхақәа рҟәаҟәа ибзары-бзыруа иаахшәаз амра гьагьа иагәыҵаҳәҳәа иаанагоз амырхәага шәахәақәа меигӡарахда аҳәиҵәҳәа иԥсаҟьаны ашьха тәыла, геи шьхеи зегьы ламҿахакны афырҳәа иҩаланаԥсеит.

Абжьааԥны еиԥш, иахьагьы ажәлар ццакы-ццакуа дасу русқәа ирыхьӡаразы, шьыжьнаҵы амҩақәа ҭырҭәаа ирныланы рҿынархеит. Зхатә машьынақәа змаз, ус шьапыла иҟаз, автобусқәа ирзыԥшыз уҳәа, ақалақь ҩаԥхьа аԥсҭазаара аилашыҩкра иаамҿеханакит.

Арсоу Кадыр-иԥа ишыҟаиҵалац еиԥш, шьыжьнаҵы дышиашаз аргыларақәа ахьцоз аусқәа рҭагылазаашьа гәаҭаны дшааиуаз, ус дааихьӡеит аргылара аусбарҭа аиҳабы Қаласа Мачархәыхә-иԥа.

– Арсоу, шьыжьшаанӡа арахь уабаҟаз? – аԥсшәа анеибырҳәа ашьҭахь дҵааит Қаласа.

– Аргылаҩцәа зҿу збап сгәахәын, дара рҟынӡа снабжьҟьеит, аха иазууеи сахьнеиз усда еилатәоуп.

– Ирыгхаз арбаныху уажәы?

– Иацы ашьыбжьышьҭахь иааргараны иҟаз алампаҕәы уажәыгьы ирзаарымгац!

– Иабихәац, исзеилкааауам, абри, Хына Мыҷа-иԥа игәы иҭоу! – уи дизгәааны дыҟеижьҭеи акраатҵуазшәа иҽааҟаиҵеит Ҟаласа.– Зны ацемент ҳагижьлап, аҽазных аҟьырмыт ианаамҭоу изаамышьҭлап, уи шаҳҳәо, нас аҵәымыҕ ҳшазыԥшу ҳаанхалап... Ас кыр иаԥсоума, ауснархага! Исзеилкааауам, нас абасоума аҿҳәаара иҵагьы еиҵатәны аргылара ҳалиргарц шиҭаху? Ҳаргьы аамҭа ҳацәирӡуеит, мызкала иҟаҳҵаша ҩымз-хымз ҳадирхалоит, ас уаҩы ибахьоума!.. Аа, уажәы, алампаҕәы анбаҳзааиго ҳәа шьҭа ҳаԥшны ҳҭәаз!

– Ԥыхьа наплакқәас иҟаз зегьы аҳәынҭқарра ианахатәыз даҽа ҭагылазаашьак ыҟан, аха уажәы усеиԥш акгьы ыҟам, Хына еиԥш иахьа зегьы зхатәызтәыз рҳәатәала шьҭа аус улатәхеит, – гәынамӡарак илыжжуа иаазгәеиҭеит Арсоу. Ииҭахыз аҵыхәтәанӡа изымҳәазшәа, нас ҩаԥхьа иажәа инациҭеит.– Анкьа акы угха уаҟәыҵ, иаразнак зегьы ршьапы иқәыргыланы иудырбарын. Зхарала аус еиҵаҟьоз иаразнак иԥхьаны игәиҽанырҵон, иамуӡакәан ианыҟалагьы, баба, ари уара иуҭыԥым ҳәа наиаҳәаны даԥырыргон,аха уажәы... Уажәы иамухәада, иауҭода, дасу ишиҭаху аус иуеит, ирхатәыртәыз анаплакқәагьы уаанӡагьы дара ирхатәызшәаҭцәҟьа иԥхьаӡаны ишааргәахуа аусқәа дырҵәиуеит идырхынҳәуеит, уи азыҳәан акы узраҳәогьы иҟам.

– Ари аӡәы ихала иӡбаз џьушьоума, адемократиатә ԥсҭазаара убас ада иауӡом! – убри иара дахьынӡазыраҳаҭыз налкааны имҳәазаргьы шьҭа убас ада ԥсыхәа шыҟамыз, изышьцыламыз ҿыцла аусура аҽаҟәыршәара шахәҭаз ирҵабыргырц иҭахызшәа иаазгәеиҭеит Ҟаласа. – Иҟалаз аҽеиҭакра ду ганкахьалагьы ицәгьоу џьушьо, аха убри иацу абзиаракәа лабҿабахарц азыҳәан иара аразҟы знапы иану дарбанзаалакгьы дуаҩыцқьазароуп. Насгьы, аҕаркәеи

абеиақәеи ҳәа ауаа еиԝшаны иҟанаҵгьы, иапахҵоит ҳәа ҳазҿу ахақәиҭра бзиарак азаагараны иҟам!

– Абзиара згымхаша, Қаласа Мачархәыхә-ипа! – уи иихәаз гәахәас иааҟаиҵеит Арсоу. – Иуҳәаз иашагәышьоуп, аха ҳара ҳнапы злаку аргылара аҳәынҭқарра иацәыбзаҧоушәа џьоукы ҳаҿрыдҳәааланы ҳҧара-ҳшьара ыҟамкәа, анкьа арашәатә змада ҳәа ҳәа ауаа ирылаз џьоукы умдыруеи, убарҭ реиҧшҵәҟьа уажәы аусутә змада ҳәа ҳҵааҧшаауа ҳдәықәзар акәхеит. Зегьы ишыҟарҵаз еиҧш, Қаласа Мачархәыхә-ипа, иара уаргьы уаалаган ҳара ҳнаплакгьы ухатәутәыр еиҕьӡами?

Убри аамҭаз, Қаласа аҟыр-ҟырҳәа дааччеит, аха иаразнак аҭак ҟамҵакәа, Арсоу диваҕәҕәа дивагыла днеиуан. Ари арҧыс иабжьигарц иитахыз цқьа дазхәыцырц иҭахызшәа, пыҭраамҭакгьы ибжьы иргомызт.

– Урҭи ҳареи еиҧшымзаарас иҳамоу умбои, Арсоу! – ус ҿааиҭит Қаласа. – Ҳара ақалақь анапхгара есышықәса иазоурыжьуа ахарџь алоуп аус шаауа, насгьы аргыларатә маҭәахәқәа рылагьы ҳаиқәдыршәоит, егьырҭ зхатә наплаккәа змоу, урҭ дара идырхауа ала аус руларoуп. Уи азоуп, Хынагьы ҳарҧшны ҳазимоу, аха уажәы зегь рыла деиҧҟьаны дыҟазар акәхап.

– Исыздыруам иалсхәаааша, исыздырҵәҟьом, аха акы иаҿу дарбанзаалакгьы ари зырҳаз сара соуп, изтәугьы сара заҵәык сакәзароуп ҳәа ахашәалахәы зегьы дасу рџьыбақәа рахь ирышьҭуазар, уи азыҳәан улахь уџьымшь ыҟоуп ҳәагьы аӡәы иреимҳәозар, нас, исзеилкаауам, абас мацара аҳәынҭқарра аџьыба анҭәыша!

– Идырҳауа рыҧсы иаацәганы иҭарҵар имҭәуеи.

– Имҭәгәышьои ахылаҧшԝы бзиа дҟалар, – уи днақәшаҳаҭхеит Арсоугьы.

Абас ажәеи ажәеи шеихырҳәаалоз, ус аус ахьыруаз ахыб иааҭагылт. Қаласа икабинет ацаҧхақәа ырхьархьаруа иаацәырганы аартра иҽыназикуаны еиҧш, ус иварахь дынхьаҳәны Арсоу инаишьҭеиҳәеит, Хына аҭел дизасны ишизыҧшыз адырра иитаразы.

Қаласа Мачархәыхә-иԥа анаалашьа бзиа змаз, аҵьабаа ду зыжәҩа иқәызххьаз, еснагь аиаша иашьҭаз, ҳаҭыргьы зқәыз уаҩын. Иԥсҭазаара зегьы аргыларатә занааҭ акәын изыдҳәалаз, шьҭа иқәрахь дышнеихьазгьы макьанагьы аргылара аус камыжькәа дааиуан. Дызхагылаз анхамҩа, аҭыхәтәан игәы ишаҭахыҵәҟьаз еиԥшҵәҟьа аусқәа ԥхьаҟа изымцозаргьы, зегь рыла ирыгыз шырацәазгьы ицәгьа-ибзиа уеизгьы уахь еиламыжькәа иааигон. Арсоу ибон, рус шынарыгӡози уи ахаҭабзиара ахьынӡаҳаракызи адкылараз аиҳабыра рҟынтәи хылаԥшҩыс ирыдырҵаз, Ҳаҵьадла Чахә-иԥа даныҟарҵа нахыс Қаласа мачк иҽешиԥсахыз, аха излаил-шоз ала инаимырԥшырц дшаҿыз. Акы аҟаҵараз ишьҭырхуаз аусутә нагӡаны ианалгалак ашьҭахь, Қаласа инапы аҟынӡа илеиаанӡа аԥхьа Арсоу инапы аҵеиҩыр акәын, аҟаҵатә шынагӡоу ала шаҳаҭра азуразы, аха рхыдҵақәа зны-зынла ианырзынамыгӡалозгьы иҟаҵам ҟаҵоушәа Ҳаҵьадла еиқәиршәоз ақьаадқәа амза анҵәамҭаз инапы аҵаҩразы идигало далагеит, уи азын иара ихәҭаагьы хазы ишизыԥҵәаз агәра ирганы. Абри, Қаласагьы изымдыруа дҟаларым, аха акгьы захимҳәаауеи ҳәагьы иааҵьеишьақәаахьан, ашьҭахь убри ибжьы ақәимыргаӡоушәа аниба игәы иҭеикит,шьҭа иаарласны абри илымҳа инҭишьырц. Ус иагьыҟаиҵеит, аха Қаласа иҽынахыга-аахыганы зыдҵақәа наҳагӡо ус аҭахуп рҳәеит, ҳазхьымӡақәаз нас инаҳагӡап ҳәа аниеиҳәа, анаҵьалбеит, ламысцқьала иҟаз ауаҩы, иажәымҭыҽха ҵьоукы еижьаны рҳәатәаахьы диаргама ҳәагьы аҵыхәтәан хәыцырҭас иааҟаиҵеит. Ажәакала, Ҳаҵьадла хылаԥшҩыс данрыдырҵа нахыс изыхҟьоз изеилкаауамызт, аха уи ихара дара ирхара ишыҟазаалакгьы русура еиԥҟьо аҿанынанаха, уи ҽыҵгас изауз аусуцәагьы аӡәаӡәала ирԥырҵны аца-ра иалагеит. Ианакәзаалакгьы аиаша иашьҭаз Қаласа иҿымҭра, рыҟаҵамҭақәа ахә азҭоз Ҳаҵьадла Чахә-иԥа дызлачоз ахамакәачра, реиҿкаанаплакы усда аиԥҟьара уҳәа, зыхҟьоз амаӡақәа бжьрабжьҵәа инаганы макьаназ Арсоу изы иҵәахын, уи ахы цәыҵнагараны ианыҟазгьы из-дыруамызт.

Абарҭқәа гәыҵхас иҟаҵаӡаны дшыҟаз ҽнак зны икабинет иааԥналамҭаз, аԥнуҵҟала ашәхымс иларшәыз бӷьыцеицарса хәыҷык илаԥш наҟәшәеит. Иаашьҭыхны днахәаԥшызар, хьӡы зҵаԥымкәа имаӡаз ашшабӷьыцк аҳасабеиларгаԥы илызкны аӡәы иԥуан, аха Қаласа иахь акәымкәаны хыла иара далкааны икабинет иахьыԥнадыршәыз азы акырӡа иааизџьшьарахеит. Ашьҭахь ҭынч днатәаны данаԥхьа, иашаҵәҟьаны шьҭа лабҿаба еиликаартә дҟанаҵеит, Ҳаџьадла инаԥсангьы даҽа ԥыҭԥык маӡала рҽеидкыланы еиҵаҟәаҟәарақәак ишырҿыз шараргамоз аҟара. Ираби, снапы зҵазԥхьоу рацәоуп, саргьы џьара акы салырҟьашьаанӡа сцаны иҟоу еилсыргап игәахәын, акадрқәа рыҟәшаҿы еиҳабыс иҟаз Фаина Адгәыр-иԥҳа шаҳаҭс даашьҭыхны, амаӡақәа реизгарҭа ҳәа иахьалыркааз аҳасабеилыргаԥ хада иналыдҵааларц аҽныҵәҟьа иԥықәланы ицеит. Уа ишнеизҵәҟьа Арсоу иаацәырганы Сузанна Ӡыкәыр-иԥҳа уи ақаад маӡа аацәырганы дшаирԥхьазҵәҟьа даараӡа илцәымыӷххеит, иалылҳәаара лзымдырууа илҳәашагьы лҿамшәо убри аамҭаз дхәантеисантеиуа даарыдхалт.

– Сузанна, цқьа базхәыц, иааԥшыз хәмарга усым! – иҳәеит Арсоу, абжьгара лыҭо. – Ари бхала бакәӡам, аԥареихшаԥгьы арахь даҵанакуеит. Сара анџьныр хадас сызлаҟоу ала азин снаҭоит снапы зҵазыԥхьоу иарбанзаалакгьы аиҭахәаԥшра, насгьы исҭахуп иаҳхысыз амзаҿ аҵыхәтәан снапы зҵазԥыз заҟа рыхә артәои, аусутә назыгӡаз аусуцәа уалафхәны заҟа-заҟа рырҭази еилыскаарц. Убри аҟнытә, сынтәа ауалафахәы зышәҭахьоу зегьы рыхьӡынҵа зну аџьамшанҵақәа ԥшааны исбырбароуп.

Уи азын уаҳа имырҳәакәа иаразнак деимдаауа ақьаадқәа днарылалеит, уи аԥшаара шыуадаԥмзгьы маҷк лҽаадлырхалт, аха уи акгьы шаанамгоз аҵыхәтәан лхаҿы иаалгазшәа ашьҭахь аҟаԥыҳәа иаацәырганы инаиларкит. Арсоу уи наимҵаҵаны, нас ихҭакӡаны ахәаԥшра данаҟәымҵӡа, аԥареихшаԥыс иҟаз Аду Тарас-иԥҳа дахьтәаз убри аамҭаз ҳәаҵәыҳәаҵәараха илысит, уи аагәеиҭеит иаргьы,

аха ҽемырба ҟаҵашәа дызхәаԥшуаз ақьаадаҿ иарбақәаз аусуцәа рыхьӡқәа дмыццакыкәа аҭҵаара даҿын.

Сузанна лхаҵа Анзори лареи ҳәатәыеиқәшәала еинаалашьак рзыҟамҵозаргьы,еибачҳашәа х-ҩык ахшара рааӡара иаҿын, ашьҭахь ақалақь ахь нхара ианиас, аусурҭақәа рзынгьы иаразнак ирықәманшәалахеит. Ақыҭаҿ ашә аркны иаанрыжьыз анхарагьы карыжьыртә иҟазма, аха ахәыҷқәа раԥхьаҟатәи рыԥсҭазаара иазхәыцтәуп ҳәа, есыуаха ианаатәалоз лхаҵа иахь аҭызшәа лыршо далагеит абасеиԥш: « Ҳара ҳада зхы иахәоз зегьы ҭыҵны ицеит, ашколгьы ашә адыркуеит рҳәеит, ахәыҷқәа уаҳа ирыцҳаумшьаӡои? Ҳгәыла Ԥианцагьы дықәҵны Кьалашәыр дахьцаз, иԥыхьашәаз нхара дук дахатәеит рҳәеит! Уажәы ус саҳауеит, Фытагьы Аҟәаҟа нхара диасырц игәы иҭоуп ҳәагьы! Мшәан, зегьы ҳара ҳреицәоушәа ара ҳзаанхари! Арахь иааҳакәыршаны бнарахеит, кәты нхом, рахә нхом, иааҳамоу зегьы абгақәеи абгахәыҷқәеи иаҳцәырфахьеит!.. Ахәыҷқәа ракәзар акы рбом, акы раҳауам, агыгшәыгқәеи ҳареи ҳааицрыхо ара абна ҳанбанӡалатәари, ҳаргьы ақалақьахь нхара ҳаиасыроуп!..»– абас лхаҵа дазыҟаҵо мацара аҵыхәтәан илулакгьы длыманы дааит.

Арсоу ихы азышьҭ дызхәаԥшуаз аӷьамшанҵа, иараби, абригьы маӡак аҵамзааит ҳәа игәы иҭыҳәаауа, убарҭқәа зегьы рханӡа игылаз даҽа хаҿык гәырӡ-шашәарӡҵас ҷьара аҽыҵәахны ишыҟаз аҟарагьы аҵыхәтәан гәҩарас иааҟаиҵеит. Убри аиаша еиликаарц аниҭахха, нас ҽамыршьагала Сузанна лахь ус иҳәеит:

– Сузанна Ӡыкәыр-иԥҳа! Амц анарха шамам уеизгьы ибдыруеит, аха ари дусеиларгаҩым, дгәаҭаҩым иусс иалоузеи ҳәа быбла сызлаԥырыбгаша башьҭазар, уажәнатә ибасҳәоит агха ғәғәаны ишыҟабҵо. Сара сзышьҭоу акгьы сшалаҟьашьым арҵабыргроуп, убри аҟнытә быҵа цқьазар, аказы бхы бацәымшәозар, усҟан хымԥада аиаша сабымҳәаар бгәы иаурым.

– Схы сацәшәаартә ахаангьы сҟамлац! Зегь рыла сыцқьазар, иараби, нас схы сзацәшәаарызеи! – аҭак ны-

ҟалҵеит, аха убри аамҭаз илкуа-илшьҭуа дақәымшәо деиқәыпсы дшааҟалазгьы аалнымҵшыр амуит.

– Цәгьаҳәароуп ҳәа иҵхьаӡаны, џьоукы снырхарым ҳәа измырӡо, нас уи аҳҟьарала изгәамҭаӡакәа ихаҭа харада ахара ихы анынаҿаижьуагьы ҟалалоит, – лыҵсыҿера ахьыҟаз дақәшәаны лаҿакырҭа аниоу ашьҭахь агәҿынҵарақәагьы лыҭара иҿыназикит. – Уажәы баргьы баалаганы бызҿу убри акәушәа збоит. Уи шыбдырыуа ауп ишыҟабҵоугьы, аха акгьы бзеилымкаауашәа бхы сбырбоит акәымзар. Шаҟа исҭаху бдыруама, ххәаак бымамкәа быцҟьаӡа баанхарцаз.

– Арсоу, исзеилкааурам, ахара зду цәгьаҟаҵаѡык еиҵшҵәҟьа сыҵхьаӡаны узсацәажәо! – илиҭоз аҿҵныҳәақәа аанимкылар лгәы ннархар шыҟалоз илырдырырц аҿыргәаара лҿеиуатәны даацәажәеит лара.

– Аиаша бҭахызар, ацәгьаҟаҵаѡы иаасҭагьы ацәгьахәыцыѡ еиҳагьы дшәарҭоуп ҳәа сихәаҵшуеит, – рзеиҵш маӡа лара лызгьы ишшәарҭаз леилыркааны лхаҭа илирҳәаразы аҿазышәара даҿын Арсоу.

Убри аамҭаз, парпылҵас еицрашәаны иҟаз Сузанна лхы-лҿы ашьҭахь иаалырҟьаны иаахцәышаахан, лхы налықәыжьшәа дахьтәаз лыблақәагьы ыртаҵ-таҵуа ирццакны реихарҟәысра дналагеит.

– Угәы уажьоит! – лҳәеит Сузанна, аха иҿаҵшраҵәҟьа лзымгәаҕыкәа ганха џьара аҵшра даҿын. – Сшааубац сыҟоуп, уажәы сҿысыҵсахызшәа субоит акәымзар... Џьоукы акы еиқәдырҿаҿазар, суҳәоит уи сара салаумҟьашьын!

– О, уажәы бхала аҳәара балагеитеи маӡақәак шыбдыруа аҟара! – иаразнак уи днаҿеикит. – Амала, схахьы исзаагом џьоук рыцәгьа быҵсы иахырӡааны ибҵәахырц зыбҭаху? Издыруада, аӡәы бицәшәаны мап ацәыбкуазар? Абри иашаны иақәсыршәазар, усҟан беилыскаауеит, уи азын гәыбҕангьы сызбыҭом, аха саргьы ақәҿымҭшьа сымам,иҟасымҵац аҵмыҳәҳәарахра схаҭагьы сахьаланакуа азын... Ажәакала, ибабжьызгада аџьамшынҵа быриашаларц?

Сузанна иаразнак уи аҭак аҟаҵара аалцәыуадаҩхеит, дынкахәыцуа ԥыҭраамҭакгьы лҽаанылкылт, аха Арсоугьы иҟаиҵоз аҿымҭрала дшылзыԥшыз анылба, насгьы шьҭа аиаша лымҳәар шимуазгьы даназхәыц, аҵыхәтәан афергьҳәа лыбжьы налыргеит:

– Сус злам схахьы изгар сҭахым, уи ааилумкаар умуазар, уцаны Ҟаласа Мачархәыхә-иԥа уиазҵаа! Сара саҵкысгьы урҭқәа бзианы издыруа иара иоуп!

Аус маӡақәа реиҵаҟәаҟәараз ахаангьы згәалашәараҿ иҟамыз, уи хаҵашьагьы змамыз ауаҩы ҳаҭыр избаху анаалҿыҵҟьа, Арсоу иаразнакы иихәаша иҿамшәакәа азҵаарақәа наиҿабаны убри аамҭаз акыргьы иааицәымыӷххеит, игәҩарақәа зынӡагьы иахьыҟаӡамыз лажәақәа анлыркша. Даашанхашәа илаԥш ахьынылыдирхалаз иаанханы ишыҟаз, нас даалҟьаны иҽырҭынчшәа ааҟаиҵан, аҵыхәтәан еиҳа иҽырхаашәа даацәажәеит.

– Ус акәзар, иаасабҳәаз зегьы аҟьаадаҿ иҩны, шаҳаҭгас бнапы аҵаҩны исыбҭоит. Насгьы, еиҭабасҳәахуеит, атәым харагьы бхахьы имгакәа ԥсыцҟьала бшыҟоу быրҵабыргырц. Бхәыцқәагьы макьана ааӡара шырҭахугьы баазхәыц, анда аҟазаара макьана ирцәыуадаҩхашт... Иахьынӡабҭаху аамҭагьы бымоуп, бмыццакыкәа еиқәҷаб иҩны снапы иабыркуеит. Саргьы,џьаргьы сыццакӡом, ибҩаанӡа саабзыԥшуеит.

Сузанна уаҳа ажәак мҳәакәа ахьышәҭҳәа астол акьыԥшь днадтәалан, нас ҟьаадцҟьак налымҵаҵаны аффаҳәа аҩра дналагеит. Акыргьы даадхалт, аха ус илулакгьы иҩны данаалга, Арсоу иаалымхны днаԥхьеит. Ҵабыргны иара ишиҭахыз илҩызшәа аниба, нас ианылҩыз амза лнапы налаҵаирҩын, ашьҭахь иаарҿены иџьыба инҭеиҵан, ицамҭаз ус иҳәеит:

– Абри мцрак аламкәа аиаша бҩызар, нас аӡбаҩцәа рҿаԥхьагьы арҵабыргра быҟәшәар ҟалоит... Уаанӡа быԥшыз!

Иаалырҟьаны иааԥшыз амаӡа ус Арсоу иахьахәҭоу ианцәырига аамҭаз аҳәатәы рацәаны ишцәырнагоз,

усҟан ари аус ацәгьарахь ишкылсуаз аҟара Фаина цқьа даназхәыц, аҩыцьагьы рышьҭахьҟа ихынҳәны ишнеиуаз лажәа ахы наларкит абасала.

– Мшәан, уажәы аакьыскьа акәымзи агәаҭаҩ данахҭаз, нас, абарҭқәа изгәамҭаӡакәа ишԥаицәынхеи? Исзеилкаауам!

– Ибазаргьы џьара еиҭазмырҳәаша акы дыхнахзар акәхап, аԥара иҟанамҵо арбану? Иахьа закәытә аамҭахаз бымбо!

– Уи бзиоуп, аха Қаласа инапы аҵаҟа иҟоу ауаа зҿу шԥаизгәамҭац? Игәыҵашәеи, хырҩаа риҭартә еиԥш? Ма, иара ус иҟоу аӡә иакәхында! – лцәажәара аҵыхәтәан изҵааралтәит лара.

– Макьаназ акы аҳәара уадаҩуп,аха иҟалоит, аџьамшынҵа иара иахь ианнаргоз дара ишырҭахыз еиқәыршәаны, нас еижьаны инапы иаҵадырҩуазҭгьы.

– Уара уақәшаҳаҭхо сыздыруам, аха убас сгәы иаанагоит, аԥхьа убри цқьа еилымкаакәа макьана Қаласа иаҳәатәым ҳәа, избанзар Сузанна акы лҳәеит ҳәа иашаҵәҟьаны убарҭқәа акымзарак изымдыруазаргьы ҟалоит. Сгәанала, убри Сузанна лымаӡа лыцеиҩызшо Аду лнаҩсангьы иҵагьы убри иалахуқәо ыҟазар ҟалоит, насгьы џьара аӡәы иқәымгәыґҵәҟьо иҟазҭгьы, имшәа-имырҳа асҵәҟьа аҟаҵара рзыгәаґьрымызт, – иҽеимкәа ииаԥшыз аус ларгьы лгәы ишалаз лныԥшуа даацәажәеит Фаина.

– Ааи, сбықәшаҳаҭуп, иҵагьы аҭҵаарақәа аҭахны иҟоуп, аха иахьа аусурахь имааз аҩбатәи аҳасабеиларгаҩ, Қәаҭалеи-ԥҳа Амина илҳәараны иҟоу ауп шьҭа аус злоу.

Ҩымшҟа рышьҭахь Фаина дацәхьаҵырц шылҭахыз убаратәы, Арсоу ихала изқәикыз аус аҭҵаара аҽалархәра лҽацәылыхьчо далагеит, иҟалап дацәшәазар, мамзаргьы дара рҵыхәала аӡәы игәы нлырхар ахьылҭахымыз иахлырҟьазаргьы. Убри аҵыхәала ҽенак зны, Арсоу днаиабжьарцы абасгьы наиабжьылгеит.

– Убри наҟ иухаршҭ, Арсоу! Џьоукы рыгәнаҳа зуқәуҵари! Ацәгьара ухахьы имгакәа убри зусу рҟны еиҭоуҳәар еиґьушәа збоит. Қаласеи уареи шәгәы еихшәыршәарц

уҭахымзар, унаидтәаланы иҟоу еилыркаа... Изҭаху ииҭаху азиуааит, ҳара ҳазусҭцәаада?

– Фаина, абри сара бзиа ибаны саҿу џьыбшьоума, аха саргьы снапы зҵазыԥхьоу ақьаадқәа аԥхьа схала иҭысҵаар сҭахуп, убри азы уаҳа ԥсыхәа сымам сызлагаз намыгӡакәа ааныжьра. Ас зхыбҳәааауагьы еилыскаауеит, аха абри аус шьҭа схаҭа цқьа агәра згаанӡа иахьыбҳәааз ахь ацәыргара макьана иахыццактәым ҳәа сгәы иаанагоит. Бхаҭагьы ибымҳәеи, макьана Қаласа иаҳәатәым ҳәа, иашангьы иазгәабҭеит, саргьы уи сақәшаҳаҭуп, избанзар ари амаӡа зықәԥҽераны иҟоу уажәтәиала дҳаздыруам, – усеилыргаԥык иаҟараҵәҟьа иҽааирҟасеит Арсоу.

Аусурамшы ашьҭахь ҽенак зны, Арсоу иԥныҟа дцарц дышнеиуаз, аибашьраан ирблыз ԥндук даавсуаны еиԥш, ахатәы крыфарҭакаҿ хәыҟаҵаԥыс аус зуаз ргәыла, Ерына Макьындол-иԥҳа уа дааиԥылеит.

– Хәлыбзиа, Арсоу!.. Иҟалеи, аԥсшәа самҳәаӡакәа узсыв-суа? – лҳәан, Ерына дааҭгыланы Арсоу изыԥшра дналагеит.

– Ҟаҳ, Ерына боума! Абыржәы акы сазхәыцуа акәын сшааиуаз, бсызгәамҭеит!.. Саҭабымҵан!

– Агьаурым, ус ауаԥы ианихьло ыҟоуп... Уи бзиоуп, аха аусқәа шԥацо,Арсоу?

– Иарбан усу бызҿу?

– Сара сызҿу, Сузаннеи Аминеи рус ауп!

Ерына лцәажәашьа иаразнак игәиҽаннаҵан, Амина ҳәа дызҿу дазусҭадашь ҳәагьы убри аамҭаз хәыцырҭас даaҟаиҵеит. Насгьы, иааџьеишьеит макьана аӡәы имаҳац абри аус иаразнак Ерынагьы илаҳартә ишԥаҟалеи ҳәа, аха урҭқәа акымзарак изымдыруашәа цасҳәан ҳәа дыҽхырҵаант иаргьы.

– Ерына бзиа, асеиԥш ажәабжь базҳәада?

– Сымԥашьозар иаԥыжәац ус маӡак аҭҵаара уашьҭан ҳәа сарҳәеит. Убра аԥарашаԥыс иҟоу саҳәшьаԥҳа Аду иаха аԥныҟа дшыхынҳәызҵәҟьа лыфа-лыжә ыҟамкәа ауха шаанӡа дышҵәыуаз мацара лыԥсы ааҭылхт. Адкыларҭаҿ уа ирызтәо аԥхамшьа длазҵаар, маӡала идыршо зегьы

цқьа еилкааны иалҳәап ҳәа, уара узы акы далацәажәон. Убас акы салҳәақәеит, аха сара цқьа исзеилмыргеит, убри аҟнытә абас зхылҳәааз еилкааишь, Арсоу… Аду абаржәы акьыскьоуп убра аусура даналагаз, макьана ҧышәа дукгьы лымам, дыргаӡаны ҷьара акы лдырҟаҵар ҳәа слыцәшәоит. Усеиҧш акы данақәшәагьы, ҳаӷеиҭа, саҳәшьа днасылӡааит ауп!.. Иарбан цәгьароу иҟарҵаз сара исыздыруам, аха убри ҭызҵаауаз уара шуакәыз ансалҳәа, бымшәан, уи ҳара иаҳтәу уаҩуп, ҳгәыла бзиа иоуп ҳәа цәгьала дсыргәыбзыӷшәа зуит. Иалудыраауеи ахәыҷы рыцҳа дырҩашьаны, илеижьаны ус хәымгак даларҟьашьыр ҟалоит… Суҳәоит, Аду угәы дҭаз! – лҳәан, Ерына илҳәаз аҭак дазымҧшыкәа ахәаҭаҳәа лҿыналхеит, аха маҷк днаскьахьаны еиҧш, ус даҽакгьы анаалгәалашәа лышьҭахьҟа даахьаҳәны абасгьы наишьҭалҳәеит. – Арсоу, исҳәо уаҳауоу! Убра адкыларҭаҿ итәоу убри аҭыҧҳа, абырлаш мацәаз Аду изакәазы илылҭаз атәгьы еилкаа!

Адырҩаҽены шьыжьнаҵы, Арсоу аиҳаб иахь днеиразы адкыларҭа уада иааҩналамҭаз илаҧш нақәшәеит, уаҟа ирызтәаз Елита дшылбазҵәҟьа зыҩра даҿыз ақьаад еицарса хәыҷы аарҟәыҷны,иаартыз ахышә инкылыршәҭны адәахьы ишынкалыршәыз. Қаласа макьана дмааиц ҳәа аниалҳәа, ани ргәыла Ерына иалҳәаахьазгьы игәы иҭахәхәа иҭамзи, дицәшәаны икалыршәыз уи абӷьыц ҷьара маӡак ишазкыз аҟара гәҩарас иҟаҵаны, нас уаҳа иҽнамырхакәа ишьҭахьҟа даахынҳәны адкыларҭа дындәылҵит. Ус баша днаҧшы-аанаҧшырц ааҵра днавалазшәа ҟаҵаны, аҭаҭын днаҿыхо ҭынч дышьҭаҧшуа дышнеиуаз,ус илаҧш нақәшәеит дзышьҭаз аҩашьҭра ишаваршәыз.

Икабинет дныҩналаны данынатәа, уи ақьаад цыҧжәаха ааиҵыхны урысшәала ианыз днаҧхьеит: «Сузанна! Арвелод ҧсшьара дахьцазынтәи макьана дыхнымҳәыц, аха Изольда дыҧшааны иласҳә…» – абас иҿахҵәаз ажәа анагӡаха дахьызмыгӡаз иара шиакәызгьы идырит.

Ҧыҭраамҭак абри дазхәыцуа дыштәаз, нас дырҩегьых уи абӷьыц илаҧш еиҭанахигеит,аха зыҭҵаара даҿыз аус изладҳәалаз ҳәа акгьы изаҵбаауамызт.

«Ҵакыс ирымоузеи инагӡам, арҭ ажәақәа? Изусцәаада Арвелоди Изольдеи? Сыҩналамҭаз дзыцәшәеи Елита? Издыруада лара ус аӡәы изылҩуазҭгьы, аха дхаҵоу дыԥхәысу ззыҳәан илҩырц илҭахыз дарбанхарушь?..» – иаалырҟьаны ахәыцра рацәа лаижәлан игәҭыхақәа аарҿыхеит.

Аҵыхәтәан игәы дажьазар ҳәагьы ааигәахәит, избанзар Арвелоди Изольдеи ҳәа дара рҿы аӡәгьы аус иуамызт, ашьҭахь уи абҕьыц ԥижәарцгьы аақәикит, аха нас днеиԥхьхәыцаан истол амгәа дааханы инҭаиршәит.

Сузанна аус лыцызуаз Қәаҭалеи-ԥҳа Амина есымша лыхәда ихшьыз лсакәалеи азна есѐны аԥара луҭозаргьы, хәылбыѐханӡа акгьы лымамкәа иааныхны даатәон. Ианлаамҭазҵәҟьа зыԥсы еивыганы иҟаз аҭаацәа дрылаӷагалт, аха лхаҵеи лареи рҳәатәы зеиқәымшәакәа, ҩ-баҟа шықәса ааҵхьаны, лхәыцҩы заҵә даашьҭыхны лҭаацәа рахь дхынҳәит. Зегьы реилкаара иашьцылахьаз агәыла ҳәсақәагьы иаразнакы аилкаара иахьӡахьан, Амина лыҩныҟа дзааз, аха лхаҵа ацәыбза данлыдибала дыԥхарсны дшааишьҭыз аҳәараҵәҟьа макьаназ ирзымгәаҕьыцызт.

Ан лгәы иахәон лыԥҳа Амина луалафахәы анаҩсангьы даѐакалагьы аагарҭа бзиа ахьлымаз, аха насыԥла дахьеиқәымшәаз даназхәыцлак, уаҳа аӡәы димгакәа зынӡа дрыдхалар ҳәагьы длыцәшәон. Аусурагьы усуран, аха лаԥхьаҟа азыҳәан еиҭах лынасыԥ дазхәыцларцгьы лассылассы дналабжьалон: « Анцәа исгәаумырԥхан акәымзар,шьҭа сышҭакәажәугьы даѐа зник хаҵа сцап, иабихәац! Иараби, зегьы бреицәоушәа ибыхьи, бара? Бара бакәым, Жьужьуна лыԥҳа Ҷутиҵәҟьа хынтә хаҵа дцахьеит. Зегь рыла быԥшра ыҟазар, бсахьа ыҟазар,ибеиѐырбақәо рацәаҩызар, нас уаҩҵас иҟоу даѐаӡәы дыбзымԥшаауа быҟоума! Ибзыҟалеи, бара бзыҳәан ахацәа нҵәама?.. Џьым, избасҳәазаалакгьы баша бхы бымражәын, есымша бызҕабу џьыбшьоума!» – абжьгарақәа анлылҭалоз абасгьы нацылҵалон.

Арсоу Амина данылҿацәажәоз, аԥхьа акгьы лзымдыруашәа, акымзарак лзеилымкааӡозшәа лѐыҟалҵеит, аха убасала илызмырѐеиуашәа анылба, аҵыхәтәан акыр

лыҽлыртатеит дшаҿашәоз аҟара анеилылкаа. Лыхәда лыкәарҽешәа дахьтәаз, ишәыгәӡа илымҕаз ахьы мацәаз лнацәа инахаргьыжьуа, нас илымҕыхуа, лгәы иҭашны иҟаз агәамҵра ду алалхылгозшәа дааҟәымҵӡакәа арҟаҵыматҵра даҿын.Аҵәымыҕ жьакца злаз аҟынтәи алхра шыуадаҩыз еиҧш акәын, убри аамҭаз лажәақәа мчыла лҿы иааҭыганы ацәажәара дшаҿыз.

– Амина арахь баасыхәаҧши!.. Аџьамшынҵа ҳаиҳабы инапы аҵаҩымкәа шәхала уи аҟаҵара шәылшарымызт, – иҳәеит Арсоу, аҿымҭра лҽалҭаӡоушәа аниба. – Насгьы, амза анҵәамҭаз ҳазхьымӡаз аусутә нагӡаны ҳалгазшәа, уи снапы аҵаҩымкәа иҟаз сара схаҭыҧан знапы аныздҵоз дазусҭада?

– Урҭқәа акгьы сыздыруам ҳәа сымҳәеи знык!

– Ибзиоуп, уи бзымдыруазааит, аха абырлаш мацәазк ибыднагалахьаз иахылҿиааз аӡбахәқәа бзианы ибдыруеит ҳәа аӡәы исеиҳәеит, ма уи атәы аацәыргеишь?

Арсоу убри атәгьы шеиликаахьаз аҟара анылба, уи нахыс лажәақәа еиҳа ирҟәаата-ҧсатаны ацәажәара дналагеит, ҭаха зылымҭоз лмацәаз ахаҭыҧан уажәы лнацәкьарақәа акы рыдылбалазшәа аҵыхәтәаан урҭ аахҭалкит.

– Сара излаздыруа ала, Елита луалк Аду илыдхаланы дыҟан, – шьҭа илымҳәар шамуаз анылба уи атәы аиҭаҳәара дналагеит, – аха, изыҧсаз аҧара анылзымҧшаа, ашьҭахь уи ацынхәрас лбырлаш мацәаз анлыдылгала, Елита илгәаҧхан мап ацәымкыкәа илыдылкылт. Уи даҵаҽарбо ҧыҭрак иныҟәылгахьан еиҧш, уахык амилициа лыҩны инеины дрыманы ицеит, убри ауха Адугьы дыргеит, аха адырҩаҽены Елита амацәаз лымхны ашьҭахь аҩыџьагьы еицоурыжьит. Иҟалаз уи ауп, амацәаз маӡарахк изҭиуаз ҧҳәыск лҟынтәи Аду илхәазаап, аха уи лара иабалдыруаз, ашьҭахь Елита лнапы ишамҕаз, ацәыӡ зтәыз илыдылбалазаап, излалдырызгьы амацәаз зтәыз адырга ҷыда алҭахьазаарын. Елита уи амацәаз амилициа ианылцәырга ашьҭахь, иҕьычыз амаӡарах шҧасыдыбгалеи ҳәа еимакны Адуи лареи ркәакәыл аақәибагеит, убри еимакны аусураҿ еибаҧҟеит, рыхцәқәа ыҵибахыртә аҟынӡа инеибагеит.

– Ари анбаҟалеи?

– Шьҭа ѡымзҟа ҵуеит.

– Уи аахижьҭеи еинышәахьоума?

– Макьана ишеибамбара иҟоуп.

– Ажәакала, уи абырлаш мацәаз акәхеит амаӡақәа рыҭра ҧызжәаз! – иҳәан, Арсоу иқьышәқәа ччаҧшьк нарықәирхәмарт, аха ус зхиҳәааз Амина иабалдыруаз, иара ус гәѡаракгьы лнамҭеит.

Мышқәак ирылагӡаны Арсоу еиликаақәаахьаз рацәан, насгьы шьҭа мдыршьа имамызт изҿыз аиҵаҟәаҟәарақәа зегьы реиқәҳәаларҭа Қаласа инапы ишакыз. Иараби, ҳаҭыр зықәны еицырдыруаз ауаѡы абри аѡыза аус ҟьашь ихы ишҧаҭәеишьеи ҳәа заҟантә дизхәыцхьааз, насгьы шьҭа агәра мгашьас имоузеи адкыларҭаҿ изтәоу Елита лыҟны инаганы иара ихәҭаагьы нрыжьуазар ҳәа азхаҵаны дыҟан. Қаласа уажәшьҭа акгьы изымдырӡоушәа хҿыхшьак имамызт, насгьы шьҭа Сузаннагьы иалымхәацкәа дыҟазма рымаӡақәа шрыҵыҵыз, аха уи аҵыхәала ибжьы ахьимыргоз азы дзықәгәыгша џьара акы далаҟазар акәхап ҳәа азишьеит аҵыхәтәан. Уи анаѡсангьы Сузаннеи, Адуи, Елитеи ишыхѡыкыз иаразнак рҿы рықәшаҳаҭхахьан уеизгьы, уажәшьҭа ииаанхоны ҳәа иҟаз абарҭқәа зегьы Қаласа ҭакс иҟаиҵараны иҟаз акәын. Иааирҧшыз аилагаракәа рҵыхәала шьҭа иара иҿы анеира ииамҭоуп ҳәа анигәаахәуаз, алкаақәа зирбаз ақьаадкәеи, амза анҵәамҭаз иадыркыз аџьамшынҵа ахьыриашақәаз иирбаразы ҽнак зны, еизикыз ақьаадкәа Қаласа иаҧхьа иныкәҵаны днаиҿатәеит.

– Ари агәра сызгом, Арсоу Кадыр-иҧа! – имҵаиҵаз ақьаадкәа акакала илаҧш анырхига ашьҭахь џьшьарак зҵаз цәымыӷххарыла ибжьы наиргеит Қаласа. – Асҵәҟьа ҟалашьа амам, гхак умыхьзааит? Мап!.. Мап!.. Ари цқьа еилкаатәуп!

Еснагь ашьанҵа иаѡызаз Қаласа, уажәы дааилашшаны иихәашаз цқьа иҿамшәо, абри аѡыза аҵмыҳәҳәарахра ыҟоуп ҳәа игәы иҭамкәа, ихы иҭамкәа, амаӡақәа зырша-

ҳаҭуаз иаалырҟьаны иқьышә иахьнықәикыз оумашәа ибаны иалиҳәаара издыруамызт.

– Умыццакын, Арсоу, аиаша уаҩҵас еилаҳкаап! Ара џьара рыцҳарак ыҟоуп ҳәа акәымзар, сыхәҭаахьала агәра злазгаша збом!

– Ара ирыцҳароу ҳәа акгьы ыҟам, Қаласа Мачархәыхә-иԥа! Ари заанаҵ иӡбны иҟаҵоу усуп, ашьҭахь амаӡа арахь ицәыҵырҩит умҳәозар! Израргамазгьы, иахьабалак унапы ахьаҵаҩу ауп, – иҳәан, Арсоу инацәа ақьаадқәа инарықәкны инапы ахьаҵаҩқәаз наиирбеит.

– Иашоуп, снапы ауп иаҵаҩу, аха... – иҵабыргхаҭаны инапы ахьаҵаҩыз аҵыхәала азы акгьы изымҳәакәа иажәа наҿахиҵәеит.

Убрыгьы азмырхакәа, ихьӡала иааргоз иара ихәҭаагьы адкыларҭаҿ изтәаз Елита лнапала ишиоуаз ала здыруаз хҩыуаак ишдырҵабыргхьаз анеиеиҳәа, уиак зынӡа иааизымбатәбарахан, ибз аҟәаҟәа акы иԥнаҵәазшәа уи нахыс ажәак ихәламшәо, дҳашҳатәаарахазшәа аҵыхәтәан дҟәызгаӡа дааҟанаҵеит. Игәы мыцхәы иахьыԥжәоз акәхап, иаалырҟьаны ихы-иҿгьы хшәааӡа иааиқәарахеит.

– Егьа абри урҵабыргыргьы, зегьы акәоуп макьанагьы агәра сызгом абасҵәҟьа ҟарҵон ҳәа! – ус аарла ибжьы аа-иргеит.

– Ихауҵа, ихаумҵа, уи шьҭа уара иуусуп, аха арҭ ақьаадқәа амц шыддырҳәоз ала жьымдырҵас иаргама-ханы ҳабла ихыԥалозар, хамҵашьас иумоу ауп исзеи-лымкаауа... Қаласа Магархәыхә-иԥа! Ибзиоуп, абарҭқәа рхала еиқәдырҿаҿеит ҳҳәап, аха аабыкьа ахәыҷбаҳчагьы ргыланы ирахҭазшәа арбаны, сара схаҭагьы снапы аҵазҩызшәа иҟаҵаны схаҭыԥан аӡәы инапы ахьаҵаҩу сызлақәшаҳаҭхари? Усеиԥш заҟаџьара снапы аҵаҩузеи! Уи азын иазоужьыз ауалафахәы шҳауз ала уаргьы унапы наҵаҩны, нас хылаԥшҩыс иҳаду Ҳаџьадлеи уареи шәеибадырны аԥара амхны ибжьыжәгазшәа иҟаҵоу, убригьы акгьы уанамҳәаӡеи? – абарҭ ажәақәа игәы иныҵырхх-ааҵырххны ауп ишиҳәаз Арсоу.

– Усҵәҟьа зегьы ухахьы иумган, Арсоу! – иара иамҳәакәа маӡала диҵаланы дызҿыз аус аҵҵаара игәы ишамыхуаз иирдырырц иҭахызшәа даацәажәеит Қаласа. – Имырзакәа ухатәԥышәала агәаҭара угәазырԥхаз сыздыруам, аха абарҭқәа шубаҵәҟьаз иаразнак сара сҿы еиҭоухәар ухәҭан! Макьана сара соуп ара еиҳабыс иҟоу, џьара акы ҟаларгьы уара иуазҵаарым, еиҭахгьы сара аҭыԥ иқәсҵароуп!

Қаласа дызҿашәаз шьҭа ҵәахышьа шамамыз дырын, аха абарҭқәа зегьы Арсоу макьана џьара еиҭеимҳәаразы дахьимыҳәоз азгьы игәаԥсахы еибанаркуан. Ҵабыргны, Қаласа ихаҭагьы акырынтә игәы иҭиҳәааит, ари амаӡа ус цәыргамзар ԥсыхәа шамамыз, аха уи аҵыхәала иара ихаҭагьы аԥхьа цқьа иҭиҵаар акәын. Аҩны даннеигьы, уи ауха лацәааихьшьк изыҟамҵакәа, аҵхабжьон адәахьы дындәылҵны аҭаҭын ахара аныхҭеикӡа, знықыр ас ҟаиҵо зымбацыз иԥшәма ԥҳәыс ивараҿ дахьышьҭаз ацәаха ахьлимҭоз акырынтәгьы даагәрымит, аха измыцәара змааназ лаҳәара аҭахны ибомызт.

«Иацы ихшәаз арԥыс сыгхақәа сҿеикырц иҽазикит!– ашьҭахь ииарҭаҿ иҽаашьҭеикын, Арсоу иажәақәа еиҭарҿыцны игәаларшәо ахәыцрақәа рдунеи дазцеит Қаласа. – Ацәгьа аҽаҵәахуа абоубахьеи ҳәа дысҿагыланы исеиҳәеит! Иҟаз аилагарақәа еилкааны ихала дырҿагыларц акәикит... Ишԥеиҳәеи, мшәан? Апаркь зҳаз аҟанҷқәа ԥарԥалыкьхоит, аха зегьыҵәҟьа апаркь аҭыԥраара рылшом ҳәа саҽԥнимҳәеи, уара! Аха, изхарада, ус иҳәартә сара схаҭа дҟасҵазар?.. Мап, мап, иҳәатәы злахасҵақәаша ыҟоуп, избанзар Ҳаџьадла Пехә-иԥа иусура аанижьырц иҭахуп ҳәа саҳаит, иҟалап аусқәа шҽеимыз аӡәы ианиеиҳәа, заанаҵ ихы ҳԥыригарц иҭаххазар? Ааи, зегьы сара исхароуп, ахылаԥшра сыцәрыгхеит...Ҳаи, иараби, иараби, изакәытә ԥхашьара дузеи сызҭадыргылаз!.. Мап, мап, зегьы зхароу схаҭа соуп, урҭқәа зегьы рҭаққәа ҟазҵашагьы сара сакәзароуп!..» – абас дышхәыцуаз мацара ус иаацәылашеит.

Қаласеи иареи абри аус аҵыхәала ианеицәажәа ашьҭахь адырҩаҿены шьыбжьоншәа, ақалақь ахада дупхьоит ҳәа Арсоу аҭел ианизас, иаразнак игәы азҩеит, Хапара Хындыгә-иҧа иаалырҟьаны дзиҭаххаз змааназ. Мшәан, маӡала аҵырҭышагара ишаҿыз дсырдырит, Қаласа ухаҭагьы уи уалаҟьашьуп, шьҭа иуҭаху ҟаҵа, ишуҭаху изба ҳәа ишьақәысцалаз ақьаадқәа наҟ инаимҵажьны сиҧырҵып, мамзар ара гьамала аус сзыруыша ракәым ҳәагьы аҵыхәтәан абас ааӡбны, ашьҭахь иҿахымгакәа иахьиҧхьаз ахь иҿынаихеит.

Арсоу адкыларҭаҿ аҧшра иқәымшәакәа дышнеизҵәҟьа ақалақь ахада икабинет данааҩнарыжьла, Хапара ашырҳәа дҩагыланы днаиҧылан аҧсшәа иаҳәо инапгьы ааимихит. Асҵәҟьа иаҳаҭыр баӡаны данихаҵгыла, анаџьалбеит, аригь кыр дацәшәоума ҳәагьы убри аамҭаз Арсоу игәы дааҭахәыцит. Ианеибартәа ашьҭахь, иныҵҩҩы-ааҵыҩны акы шиаҳақәаз ала Хапара Хындыгә-иҧа аиҭаҳәара даналага, Арсоу уи азын аӡәгьы аара иқәымҵакәа, ишакәым алагьы аӡәы дихымцәажәакәа иааҧшыз аилагара заҵәык еилыркаара иҿыназикит.

– Изҿыз аҵырҭышагара ахьрыҵудыраз уџьысшьоит, аха Қаласа Мачархәыхә-иҧа игәра ахьузымго агха уыхьызшәа збоит, – иҳәеит Хапара, аҵыхәтәанӡа данизыӡырҩы ашьҭахь. – Уи, ус аҟьашьрақәа зхы иаҭәазшьо уаҩым, ишакәым ихцәажәарагьы аӡәгьы ҳақәиҭӡам! Усурала зцәа зхыҵхьоу Қаласа иҧсыцқьара ахьынӡаҟоу ҳара ибзиаӡаны иаадыруеит!

– Хапара Хындыгә-иҧа! Иузеилкааузм ҳәа сызҳәом, аха уаргьы иудыруеит уи арҵабыргра шаҭаху, насгьы сара исхарои маӡала еиҵарҟәаҟәоз аус иара ахала даҧшаазар, уи аҵыхәтәан дцәырнагазар? – иҳәеит Арсоу, ахара здибалаз ауаҩы гәыбӷан иҭара ахаҭыҧан дихьчарц зиҭаххаз изеилымкаауа. – Акгьы ихарамзар, нас, ишихарам ирҵабыргааит, сара игәаӷк сыманы изызуама. Анцәа иҳәааит дыцқьаны далҵуа, саргьы исҭаху уи ауп. Дызларкыз аҧсымцқьара шиашам изырҵабыргыр, усҟан хылаҧшҩыс иҳадуҵаз

Ҳаҵьадла Пеҳә-иҧа иакәхоит ахара зыдхало,избанзар нап злаҳамкыц аҟаҵатәқәа наҳагӡазшәа, ҳазлымгацызгы нагӡаны ираҳҭазшәа, урҭ зегьы сара снапы аҵазыԥуазшәа иҟаҵаны аҧара маҷымкәа ишыбжьыгоу цәыҭсыҧшаапт. Насгьы иҵьоушьаша, абыржәы аакьыскьа ԥымчыбжьҟа гәаҭаԥыкгьы даҳҭан, нас абарҭқәа акымзарак изгәамҭакәа ишҧеицәынхеи, мамзаргьы зегьы баны ицәыримго?.. Хапара Хындыгә-иҧа! Иакәымала иааҧшыз аилагарақәа рдырра ухаҭагьы иуҭахым ҳәа сызҳәом?

Убри аамҭаз ақалақь афинансқәа реиҳабы, Мирон Ламшьаҵә-иҧа дааԥналеит, аха ақалақь ахада иаха имамшәа аниба дырҧырхагамхаразы кәакьк иҽаҭаны даатәан, излацәажәоз азыӡырԥра дналагеит. Ҳаҭыр ду зқәыз Қаласа иҭызшәа шрымаз аниба, ҧыҭраамҭакгьы днарзыӡырԥит, аха нас изымчҳакәа реицәажәара иаргьы ихы налаигалт.

– Мап, Қаласа уи дацәыхьчатәуп, мамзар ҵабыргыҵәҟьаны урҭ рҵамыҳәҳәаарахрақәа иаргьы даларҟьашьыр ҟалоит! – иҳәан, Мирон иаҿаршәӡаны Арсоу игәаанагара мап ацәикит.

– Сара сеиҳабы аус дақәыршәатәуп ҳәа сымҳәеит, аха инапы зҵаԥқәоу ақьаадқәа абоугои иҳамбылуазар?– иҳәан, Арсоу иварахь дынхьаҳәны иблақәа уажәы Мирон инаидирхалт.ьт – Ихала иакәӡам, иара саргьы снапы аҵазԥызшәа еиқәыршәо ақьаадқәа ахәыҷбаҳчақәеи, ашколқәеи, ацҳақәеи, зынӡа иҟаӡам аԥнқәеи,иара убас аӡышьҭрақәа рырҕәҕәаареи уҳәа ҟаҵазшәа ақьаадқәа амц шаҳаҭс иҟаҵаны ибжьыгоу аҧара рацәа ҵәахышьак аиоуӡаргьы,нас хыхьынтәи даҽа гәаҭаԥык днеины иаагәеиҭар? Урҭқәа рыдагьы, уажәы адәыҕбақәа агәгәаҳәа ицо-иааыа иаҳзыбжьоу ҵьушьап, иарбан дәыҕба аадгыларҭоу аабыкьа иҟаҳҵаз?

– Хапара Хындыгә-иҧа! Ииҳәааз ушазхәыцуа сыздыруам, аха абри ауаԥ диашоуп! Сызлахәаҧшуа, иааҧшыз ҵәахышьа змам усуп, убри аҟнытә еиҕьзар ҟалап, абри аус апрокуратура иаҭазар. Убасҟан иааҧшуеит, ахара здуи издыми зусҭцәақәоу, – иажәа налеиҵеит Миронгьы.

– Ааи, Қаласа гхак имам ҳәа сызҳәом, избанзар инапы аҵаҟа иҟаз хылапшра ицәагхеит,аха еиҭасҳәахуеит иара иахь иқәыргыло агәаанагара шиашам! – иҳәеит Хапара, иџьамшьқәа данаарԥаха илахь рҕазҵас иалдаз акаҷырақәа ааизыҵәаны џьарак рҿааидыркылан, аха дук мырҵыкәа нас ԥапхьа рҭыԥаҿ инаганы иажәа инациҵеит. – Псшьахак имамкәа акырӡа аџьабаа збахьоу уаԥуп, уаҳа наҭахымкәангы даапсахьеит, иҟалап убри иаапсара ахҟьарала инапы аҵаҟа иҟоу ауаа зҿыз ахылапшра рыцәигхазар. Иахьа ашьыжь ара сара сҿы дыҟан иара, акыргьы ҳаицәажәеит абыржәы ҳазлацәажәо аҵыхәала, насгьы агәра гаҵәҟьаны сыҟоуп акымзарак акы далаҟьашьны дшыҟам ала.

– Ааи, аха ихы злаириашаша ҳәа имоуи? – дҵааит Арсоу.

– Иҟоуп ихы злаириашашагьы, убри азоуп супхьаны узаазгазгьы. Зыгәра умго Қаласа дуеигәырҕьаҵәа дыҟоуп, насгьы абаԥхатәра анаԥсангьы адырреи агәырҵҟәыл бзиеи змоу арпысзаап ҳәагьы узиҳәеит. Ҵабыргуп, иаапшыз амаӡақәа даарак иҿеим, аха Мирон иҳәан еипш, ари аус апрокуратура иаҳҭаргьы ҟалоит, – нас истол амгәа дааханы қьаадк ааҭганы Арсоу инаииркит. – Абра иану уапхьа, нас еиҳа даҽакала угәы упсахып! Ари уа адкыларҭаҿ ишәызтәоу илырҭоз апарақәа Қаласа ахаангьы ишилымҭацыз, маӡала идыршоз аиҵаҟәаҟәарақәагьы шизымдыруаз ала илырԥны иахьа исзааигеит.

Арсоу дмыццакыкәа, Елита лнапала илԥыз апхьара дналагеит. Убри аамҭаз уажәы-уажәы илапш наҟәганы Хапара иахьгьы дынхьапшлон, аха нас еиҭах инацҵаны апхьара дналагон.

– Абри узыпхьаз аршаҳаҭга аус аӡбраангьы аӡбаԥцәа ирыхәоит. Иҟалап уи амацара азымхозаргьы, аха ахылапшразы ишәзынаҳашьҭыз ауаԥгьы ацхыраара аиҭап, Қаласа акгьы шихарам ала.Уи адагьы,адкыларҭаҿ ишәызтәоу илырҵабыргит, Қаласа ихәҭаа ҳәа илыдыргалоз Ҳаџьадла инапала иоуазшәа,еилкааԥ усшәа ҟаҵаны урҭ апарақәагьы иара ишихатәитәуаз, аха убарҭақәа

ахьынӡаиашоу цқьа еилырганы шьҭа аусҭҵааҩцәа ишьақәдыргылап, – иҳәан, Хапара истол амгәа дааханы Арсоу дзыԥхьаз ақьаад имхны инҭаиршәит.

– Хапара Хындыгә-иԥа даара агәра ганы уҟоуп, Ҳаџьадла иҿы иқәшаҳаҭханы, Қаласа хҳәаак имамкәа дыбжьыҭцып ҳәа? – уи азынгьы игәаанагара шыҟаз аацәыригеит Арсоу. – Иашоуп, Ҳаџьадла Елита диҿагылашт, аха иаҿаԥҵеразы уи азхәомашь дызлаҿалкша мзызк лымамкәа? Инапы зҭаиҩуаз сара сус иалоузеи, уи азын сара ӡәыр дсазҭааауазма, шәара шәеибадырны маӡала еиҿшәырцаауазҭгьы сара исхароузеи ҳәа хазы аҳасабеиларгаҩгьы даақәгылар, усҟан зегьы раасҭагьы Қаласа иакәхоит ахара зыдхало...Ааи, уи акгьы шихарам аҟара уажәшьҭа саргьы сгәы азҩеит, аха иҟаҵоу аилагарақәа рзы егьа ихы ирқьиаргьы ахаҵара уадаҩуп.

– Агьаурым, уи аекспертиза ишьақәнаргылап! – иҳәан, Хапара дҩагылеит.

Арсоу ишьҭахьҟа дхынҳәны аусура даннеи, Қаласа иҭыԥаҿ дыҟан, уи аҽны икабинет дааҩнымҵӡакәа дшыҩнатәаз мацара иааирхәлеит. Иахьак Арсоу дицәгәышуазшәа зныкгьы димыԥхьеит, аҭел дизасны аказы димазҵааит,иара Арсоугьы иара иахь дыҩнамлакәа ус аусура мшы анынҵәа, икабинет ашә наркны аҩныҟа дцаразы иҿынаханы дышнеиуаз аԥҭека дазааигәахоны еиԥш, ус Фаина уахьынтәи даадәылҵны дааиԥылт.

– Арсоу ицәыҵуԥшааз аус еилаҳанта иарырҳаз џьоук шыҟалаз мҩашьо, хазы маӡала аус уҵаура иаҿушәагьы збоит! – лҳәан, Фаина гәҽынҵарала даацәажәеит аԥсшәа шааибырҳәазҵәҟьа.

– Изхыбҳәааи?

– Макьана ицәыргамыз Џьаанымба Арвелод иацуха Сузанна луадахь дышхалоз абарҭ сыблақәа рыла дызбеит, – убри аамҭаз лыблақәа лнапгьы нырхылкылт.

– Арвелод бҳәама?.. Арвелод!.. Арвелод!.. Мшәан, уи гәаҭаҩыс иҳазнеиз иакәӡами бызҿу?

– Ааи, уи иоуми сызҿу!

– Аа, абыржәоуп шьҭа схы аназца! – иҳәан, Арсоу дкахәыцуа даагылт. – Аԥсшьара ахьынтәи ихынҳәыз Арвелод абар дхынҳәны дахьааз, аха дызусҭада Изольда?

Убри аамҭаз, Елита иҩны зны икалыршәхьаз абӷьыц абыржәы ианааигәалашәа, ашьҭахь уаҟа ианыз Фаина иналзеиҭеиҳәеит, аха кыр азын исҭахума ҳәа мышқәак рышьҭахь дазымхәыцкәа иахьԥижәаз азыҳәан агха шыҟаиҵазгьы налирдырит аҵыхәтәан.

– Ҟаҳ, ус акәзар зегьы еилкаауп! – лҳәеит Фаина, аӡырҩра дшаҿыз даалҟьаны илакҭа дынҭаԥшын. – Рымаӡақәа шрыҵырҩыз аҟара Сузанна ианеилылкаа, Арвелод иҩныҟа Елита дрышьҭырц рҭаххеит аусқәа шшәарҭахаз ала адырра илҭаразы. Уи аамҭаз Арвелод аҩны длықәымшәеит, аха иԥшәма Изольда илаҳәаны даакит, лхаҵа дшаахынҳәлак диԥшаараӡы. Арвелод ус аԥсшьарахьынтә даныхынҳә, иԥшәма иалҳәазар акәхап ишишьҭаз, ашьҭахь Сузанна дзылҭаххаз еиликааразы иацуха лыҩныҟа дааит. Шьҭа еилукаама иҟақәоу?

– О!.. Арқа, бара, иашаны базхәыцит! Усеиларгаҩыс бҟаҵазар акәын, – аҵыхәтәаан лафкгьы налхиҳәааит.

– Исылымшап угәахуама?

– Ибылшоит азын ауми ус зхысҳәааз...

Ииасит мышқәак. Аргылара усбарҭаҿ зыҭра ԥжәаз амаӡа арахь ишдәылырҩхьазгьы, макьана уи аҭыӡшәа мырҳауҳаукәа ицәыҵахәыҽшәа иааиуан, Ҵабыргны ақалақь ахадараҿ аус зуқәозгьы усшәа инцәыҵаҩ-аацәыҵаҩшәа акы раҳақәаахьан, аха уи аргамара аӡәы ихахьы агара изымгәаӷьыцызт. Есшәахьатәи аилатәара аҟынгьы уи аҭыӡшәа дырҩегьых ицәырымгакәа ианааилгақәа ашьҭахь, апрокуратура аусеилыргаҩ Шьалуа Џьыргә-иԥеи аекспертиза ҟаҵаҩы Фыфа Дыргәын-иԥеи еицны иааҩналеит.

– Ааи, аргылара анҵьныр хадас иҟоу агха имыхьит, – иҳәан, Фыфа ауалафахәқәа зҭаҩыз ахҩылаа Хапара иаԥхьа иныкәиҵеит. – Ҵабыргны арыцхәқәа шыриашоу убаратәы иҟоуп, иаххәап 9000 мааҭ зауаз инапы наҵаҩны

иуалафахәы анамихлак ашьҭахь «1» арыцхә анадургылалак, 19 000 мааҭ амхны игазшәа алҵуеит. Арыцхәқәа рыдыргылара ахьауа аҭыԥқәа зегьы рҟны, убас иахьабалак иацҵаны ириашоуп… Хапара Хындыгә-иԥа! Абар, уахәаԥши убасала заҟаҵьара ириашоу убап!

– Шьалуа Џьыргә-иԥа, абри уара иахыуҳәаауеи?– дҵааит Хапара, ҵабыргны иахьабалак ишыриашаз агәра анига ашьҭахь, илаԥш нас уи иахь инырханы.

– Иахысҳәаахуеи шьҭа зегьы еилкаазар! Иаалаганы аԥхьа Қаласа инапы иаҵадырҩуан, нас инеидтәаланы ишырҭахыз маӡала арыцхәқәа дыриашон. Арсоу Кадыр-иԥа ишышьақәиргылаз еиԥш, зынӡагьы аусуракәа ахьымҩаԥгам аҭыԥқәа арбаны иҟаҵоушәа уи здызкылоз ахылаԥшҩи аҳасабеилыргаҩ хадеи маӡала еиҿдырцаауаз усуп ҳәа сахәаԥшуеит. Убри уаҳа ӡәыр даланакуа сыздыруам, аха уажәы азын урҭ аҩыџьагьы нкыланы иҳамоуп.

– Ааи, иҽеимкәа иҟалеит, – иҳәан, Хапара игәы дынҭақәыԥсычҳаит. – Амаӡақәа рҭыҩра зыртатыз анџьнырс аус зуа уи арԥыс убас ҟаимҵазҭгьы, макьанагьы еиҭах заҟа бжьырфараны иҟаз, шьҭа шәара шәазхәыц!

– Жәааҳәарада? – днақәшаҳаҭхеит Шьалуагьы.

Абасала ииаԥшыз амаӡа иахҟьаны излагаз аҭҵаарақәа аҭыхәтәаан зынӡа аҽаџьара ахы архо иалагеит, изқәымгәыҕуаз ауаагьы аланакыртә аҽцәырнагеит, акы зхаразгьы изхарамызгьы еилыргатәыс аусеилыргаҩцәа рҿаԥхьа иаагылт.

– Арсоу аӡәы дицәымшәакәа иаахәыҵиԥшааз закәызеи шәҳәаарауазеи! – иҳәеит Хапара, ҽенак зны еиҭах Қаласа иара иҟны даннеиз убри аҭыӡшәа дырҩегьых иаацәырганы.– Узықәгәыҕша ҵеиуп, мышкы зны уҭыԥ иара иаҳҭаргьы ҟалап! Абри иахыуҳәаауеи, Хапара Хындыгә-иԥа?

– Ааи, уи еиҕьу дузыԥшаарангьы уҟам! Уи адагьы, егьырҭ аҭыԥқәа рҿгьы ухы дахьаурхәаша рацәоуп, аԥхьаҟа угәы дҭаз! – днақәшаҳаҭхеит Қаласагьы. – Уи бзиоуп, аха ари излагаз аҭҵаарақәа ахьынӡанарцахьоу ҳәа иудырыуеи, Хапара Хындыгә-иԥа?

– Макьана исыздыруам иуасхәаша! Аусҭцааҩцәа злахәаԥшуа ала иҵагьы аҭыӡшәа ҕәҕәа арҵысраны иҟоуп рхәеит. Пыҭҩыкгьы маӡала уи рҿаҿажьны ирҭцәахырц ишашьҭалахьоугьы саҳахьеит!

– Усшәа саргьы слымҳа акы ҭасқәахьеит, аха убри уара ушԥахәаԥшуеи Хапара?

– Пшра аҭахӡам, шьҭа аусӡбарахь икылгатәуп ҳәа сазхәыцуеит.

– Иашангьы уазхәыцуеит, саргьы исҭахым убри рҵәахыр! Саҳаҭыр алахьынҵа џьоукы рнапы иакәушәа ирҭаххар ирҵәахуа, иааргәамԥхар ицәырырго, сыԥсы ҭанаҵы ус ҟалашьа амоуроуп! Сыламыс аҿаԥхьа еснагь сыԥсы шыцқьаз иҟан, аҵыхәтәанӡа убас иагьаанхароуп!

– Иҟауҵари, аԥсыцәгьара иахҟьаны ибжьнахыз раԥәаҩхеит. Иахьа аԥара арҳара мариахазшәа збаз ҳәсагьы хацәагьы ор, хьи змаҳауа ракәхеит. Анкьа ззин ыҟамыз абжьахәҳахәҭра иахьа абизнес ахьӡҵаны, жәларык хызхыз иахьа хыхәароуп иҟалаз рҳәан, ҭыҕьӡаа реиԥш маха-маха еихеит, шьҭа нкылашьагь рымам. Убас мацара ҳахькылсыша сыздыруам, аха ҳзышьцылаз ахымацара азхәыцра аҵыхәала ҳмилаҭ наҟ-наҟ иԥхасҭанатәрашәа збоит.

– Хапара, иумдыруеи анкьа ишьақәыргылаз аиҿкаара заҟа иџьбараз, еилазгазгьы аҟаԥыҳәа дшахьдырхуаз. Икәалӡбаагәараха иҟаз аҳәынҭқарра ҕәҕәа акы ахьуеит ҳәа иҟадаз, насгьы ахырбгалара ҩыџьа-хҩы заҵәык рымацара ирылшоит ҳәагьы иҟадаз,аӡә иоуҳәаргьы ихазҵодаз? Иахьа ҳхы здаҳкылаз аԥсҭазаара ҿыц иннаҵуа сыздыруам, аха уара уазхәыц, уаанӡа амчра дуӡӡа змаз жәлар дук реидгьыла ханҩажәижәаба шықәса заҵәык роуп иннаҵыз, ахааназ акы ахьып ҳәагьы игәыҕуадаз. Усҟантәи аԥсҭазаара ҿеимызт, ажәларгьы зынӡа иарҕарит, убри аҟнытә адемократиа еиҕьу акгьы ыҟам рҳәан, иаалаган ажәытәра ахьышьҭрахь аиҭархынҳәра рҿазыркит, амала абеиацәа раасҭа аҕаруаа еиҳа еиҳартәит акгьы рзымҳәарц азы, – агәала ду иманы аԥсҭазаара ацашьа днахашшааит урҭ ирзыӡырҩуаз Қаласа.

– Бзиара збаша Қаласа, аӡәы инапы уананҵшыло убас акәхоит ишыҟало, – иаазгәеиҭеит Хапара.

– Хапарахеит, аӡәы ҳидымҵшыло ҳеыҟаҳҵарами! Аиаша уҭахызар, џьабаада иҳауа иахҟьаны ауп иахьа аҵмыҳәаҳәарахрақәагы зырацәахаз, – игәы иныҵырххны аҭак ныҟаиҵеит Қаласа.

– Усҵәҟьа угәы умышьҭын Қаласа,аамҭа асҵәҟьа ицарым! Уажәы азын егьа ҳгәаҟыргы, аҧхьаҟа еиҭах џьара акы ҳашҧазызкылымсри ҳәа сгәахуеит!

– Усеиҧш лҧхак ҳазкылсаанӡа ҳара ҳаҧхасҭахозар, ҳмилаҭ зламаҷҩу ала ҳаҧсуара хаҿра зынӡа иарӡыргы ҟалоит.

– Ааи, убас ҳмыхьразы аиххәыцра ҳамазароуп! Иумбои макьанагы ауалафахәы заҟа имаҷу! Убри заҟа сгәы иалоу удыруама, аха иааг ирыҭ? Иабантәиаазгари? Ирзацаҳҵашагы абаҟоу?

– Уи азын уара иухарагәышьои!

– Ааи, аха аӡәы ихы дахамышшаауа дыҟазар сҭахыми.

– Ажәлар рымчи рыхшыҩи еиҳау зыҟалом, убри аҟнытә ажәлар уи рзеилымкаауа иҟоу џьушьоума!

Зхы рҵысыз аус маӡа ҧыҭрак ашьҭахь инкылашәа иҟалеит, аха ус дук мырҵыкәа аусҭҵаара еиҭах иаадырцыхцыхт, изызҵаақәахьаз дырҩегьых ирҿыцны рчанабақәа рҿыхра рҽазыркит, рҳәаахьанҵақәа знырҵоз ақьаадқәа рхыҧхьаӡара ҩаҧхьа еизҳауа аҿынанахеит, уаҳагьы хыркәшашьак амоукәа ишааиуаз ашьҭахь аилагарақәа ҟазҵаз абарҭ роуп ҳәа маӡала зыӡбахәқәа рҳәаахьазгьы аҵыхәтәан иаалырҟьаны ирхадырштуа иалагеит. Аусҭҵаара зны иаанкыло, нас еиҭахыртло ирыма ишықәыз мацара аамҭа акырӡа аныбжьыс, насгьы ҭызшәа дукгьы ахылымҿиаакәа ианынха, аҵыхәтәан иашамзар ҟалап ҳәа згәахәқәазгьы ҟалеит.

Убри аахижьҭегьы уаха-сахаҳәа есҽны аусура еилашуеит, аҧарарҳаҩгьы акы зыҭнихша, џьара ҧыхьашәак ахьиоуша иахьеи-уахеи дгьыжьы-хынҳәуа дашьҭоуп, уи аамҭаз

даҽа ҵьоукых зегьы рзы рхы аҵьыка ныҟәхуа амзатәи ауалафахәы анбаҳаури ҳәа иазыԥшуп,рҵьабааԥсахә аҟараҵәҟьа абаҟаху, аха мчыбжьыктәи рымгәаахәгьы акыр ирзаԥсан. Усурҭада иаанхозгьы есааира ирацәаҩхон, ишышәҭаху шәхы ныҟәыжәгала ҳәа зегь рыла ахаҟәиҭра рызҭаз аамҭаҿыц иахьеи-уахеи иҟәҳа ацара иаҿуп ацәгьеи абзиеи азеиҟараханы уаҩ деилнамхӡо, аагылашьак амамкәа ҵьоукы зынӡа ирҕаруа, даҽа ҵьоукых абеиара алԥха нарыҭо...

1998

УС СГАЗАНДАЗ…

Егьырҭ аҳәсаамгацәа реиԥш, усҟан саргьы аԥацхақәеи акрыфарҭақәеи снарыԥцаҳауа срыԥцан. Ꙩынꙩажәа шықәсагьы ныжьны, шьҭа наҟ схы сырхахьан, аха Анцәа иџьшьаны макьанагьы ачарақәа рҿы зегьы рышьҭахьӡа акәын сангылоз. Ԥыҭꙩык ахацәа ирыцҳараны ҳазшаз иҳацишаз аԥыхәала схы агәҭа кылҟьашаахьазаргьы, уеизгьы иара уажәыгьы исеиҿырбақәоз рацәаꙩын, есԥхынра арахь ԥсшьара иаалоз алаҳамԥозар. Ақалақьаҿ сыздыруаз рацәаꙩын, ахацәа рхыхра иазҟазаз инадыркны зхацәа казыжьхьаз рҟынӡа, уажәшьҭа шәара шәазхәыц, асҟатәи аҳәса уанырдырлак изакәытә хақәиҭроу иуоураны иҟоу. Иснылахьаз акаҷырақәагьы хьаас иҟамԥакәа, убасеиԥш ҳәсақәак рнапаҿы сахьыҟалаша иашьҭан, иаагозар иаҳаракыз, илаҟәыз, ишәпажәпаз, зцәеи зыбаꙩи еикәыршаз, злакыԥақәа ԥызшәаауаз, зыџьымшьқәа ыԥзыркәукәаз, бжаранӡа зыҿхтны иныҟәоз, ахацәа раасҭагьы игызмалқәаз, уааргәабзыҕны уџьыбақәа ааҭазырцәуаз уҳәа,аха урҭ сара срызхыхуа иҟазма, саргьы дара ахьысҟаҭәаша сашьҭан. Урҭ рахьынтә иҟан, сара сеиԥш иԥшаауа идәықәқәазгьы, рхы иадырхәаашаз, рымаԥ здыруышаз аӡәы мариала дырԥыхьашәозар ҳәа ахацәа ирзышәарыцақәоз, амала агәра згеит, аԥара рацәаны иумажьызар реиҳараꙩӡак уара ишутәхоз ала, аха ауадалықь ҳәсақәа реиԥш ԥсшьара иаауа зегьы рныҟәгара узларыхәарҭоузеи. Саргьы урҭ ишрацәаажәалатәыз, ргәы кышьас иҟаԥатәыз сзымдыруа сауыҟахыз, абас даргьы саргьы ҳнеибажьа-ааибажьо,

схы иазынханы иҟаз сыхцәы аԥшь хәыҷы саҵаҽырбо сышдәықәыз, ус иаалырҟьаны сара истәымыз аразҟыдара аасыхәлачҷеит. Убри ҳаргьы иаадыруанда ҳәа агәаҳәара шәымазар, уи шыҟалаз абас ауп.

Аԥхьа-аԥхьаӡа аиашаз акырӡа иаасцәыцәгьахеит, аха сызҵаԥсхьаз аихаӡа еизганы иалаҵо мацара ԥыҭк анеизызга ашьҭахь саалаган аҟалаҷь агәҭаныҵәҟьа аршәыҭирҭак аӡәы имсхәҳаит. Инеиужьӡаны уи аҭира сшаҿыз, нас аӡы еиларӡҩакгьы сҩаланагалашәа сшааиуаз аҵыхәтәан акаҳуагьы нацсырхырааит. Абас мацарала исырҳауаз неизакы-ааизакуа ус ԥыҭк анеидыскыла ашьҭахь абылтәыҭирҭагьы аасхәеит,исырҳауаз зегь неицырхырааны аҵыхәтәан амҩаду ааигәараҵәҟьа схатәы ԥацхакгьы сыргылт. Хар сымаӡамкәа сшьапы санықәгыла, аԥара аԥара ҟанаҵоит ҳәа шырҳәо еиԥш, инкыланы исымаз ауадақәагьы аԥсшьаҩцәа ҩнаҵо мацара, убасала исырҳауаз аԥсеивгарҭа ду снаҭеит. Снапы злакыз зегьы ԥыҭк-ԥыҭк рыцрыҵуа ианыҟала,уажәы асасааирҭа аҩны еихачаԥакгьы аргылара нап аласкит, акымкәа ахәаахәырҭақәа аахәаны сыхьӡала ауаа ыҵаргыланы исымоуп,амашьынаӡәӡәарҭа азаагӡа иҿысхәҳаз амшынҭаларҭа аҟәара уҳәа, сымч зықәхаша аусқәа снапы рыласкит, урҭгьы исханаршәало збап. Анкьа троллебусла аныҟәага ахә змамыз ауаҩы, уажәы есышықәса аҳәааанырцәтәи амашьынақәа сыԥсахуеит, иахьа соуп зхәо аӡәы шьҭа саргьы ишьҭахь сгылом, аха иазыууеи аҵыхәтәан саазқәылаз агәыхь сыхҭанакуа иалагеит, иаалырҟьаны исыдызгалах дыр. Исхымԥсааӡоушәа анызба ҽенак зны сҩықәланы ахәшәтәырҭахь сцеит схы аӡәы исырбаразы, уа сахьнеиз зегь раԥхьаӡа знапы сампыҵашәаз аҳақьым заанаҵ исырмазеихьаз ԥарақәакгьы иҵьыба инҭасыҵьгәан, нас сзыргәаҟуаз, сзынхьаауаз зегьы ааҭырттаны исырдырит. Акгьы змам реиԥш снапы ҭарцәны сшизымааз аниба, уашьҭан азынгьы дысзаап ҳәа игәаахәзар акәхап, ашьҭахь даасыцәнымхаӡоушәа иҽыҟаҵаны,ианеиҵамха уеизгьы саатк инеиҳаны сыхәаԥшра иҽадирхалт. Калакәытла сшьа-

мхқәа дрысит, сыбла агәқәа дырхыԥшылт, ала абз шытнаго еиԥш, сыбз ҭганы дахәаԥшит, сҿу џьушьап, аҵыхәтәан сҿы аартны схаԥыцқәагьы днарыҵаԥшит. Акы игәамԥхоушәа иҿсыдырхалаӡаны сыхәаԥшра данаҟәымҵӡа, саргьы сгәы иамукәа кыр сыдубалама ҳәагьы снаиазҵааит, аха иара аҭак сымҭакәа, ихәда ихшьыз «абыкь» хәыҷала аҵыхәтәан сгәы аисышьагьы дназыӡырҩит. Даасыцәнымхарашәа снарҳәы-аарҳәуа мацара акраамҭаӡагьы сыхәаԥшра даҟәыҵуамызт.

– Ҟаҳ, иауеуи, угәгьы ашша ыҵачны иҟазаап!– иҳәан, аҳақьым исыхьуаз аҵыхәтәан ианеиликаа ицәымыӷхазшәа иҿыҟаҵаны ибласаркьақәагьы ихы агәҭа иныҟәыргаланы ус даасҿаԥшит.

– Нас, уи ишԥаԥсыхәои? – снаиазҵааит иаасцәымыӷ-хханы.

– Амцхә уфацәоит, шьыбжьышьҭахьла зынӡа акрыфара уаҟәыҵроуп!..

– Акрыфара саҟәыҵыр сымԥсуеи ! – исеиҳәаз ааџьас-шьеит сара.

– Апива-мивақәагьы уаарҟәаҵны аӡыжәрахь уиасыроуп. Даҽа ԥыҭраамҭак уҟазарц уҭахызар зегьы урҟәыҵроуп, мамзар умҩа ахьурхо аԥсцәаҳа иахь акәхоит, – аҭак насиҭеит абас.

– Нас, ишԥаҟасҵари!? – иџьшьаны снаиазҵааит.

– Иҟауҵаша убри ауп, ааанӡа иуфақәоз уаарҟәаҵны аиаҵәа-бӷьахьы уиасыроуп,есҽны убри адагьы даҽакы ум-фалароуп, – иҳәан, нас инапқәа ӡык нархьыршашәа истол хәыҷы днахатәаны хәшәқәакгьы рылҩаара иҿаназикуаз аамҭазы аҵыхәтәан абасшәагьы нациҵеит: – Мамзар иаар-ласны арахьтәи адунеи ааныжьра уқәшәоит!

– Нас, макьана сыҟазарц азы иҟаҵатәузеи? – зынӡа иаасықәшәацәгьаханы снаиазҵааит.

– Иҟауҵалаша убри ауп, лассы-лассы уаасыдҵаалала! Ахылаԥшра шуҭаху алагьы уҭазыҩуеит, сара сыдагьы шьҭа ԥсыхәа умам, мызкахьы ҩынтә-хынтә иадамзаргьы хымԥада ааны ухы сырбала, мамзар уусқәа ҽеихом! – ԥара гәарҭак

шисҭазгьы аԥхьаӷа азыхәангьы шьҭа есымша убасеиԥш шаҭахыз ицәажәашьала исырдыруа, аҭак ныӷаиҵеит иара.

– Мышкы ажьҵаа сымфар ззымчҳауаз ауаҩы,ашьҭахь сыџьмахаз џьушьап, шьҭарнахыс абҕьы иаҵәа уфаларо-уп ҳәа исабжьигаз аҵыхәала сгәалаӷазаара бжьысны ахәшәтәырҭа сындәылҵит. Аиашаз, саргьы усҵәӷьа зхы иацәшәақәоз среиуамызт, аха егьа умҳәан, уи аҳақьым исиҭаз агәҽынҵарақәа срызхәыцыртә сӷанаҵеит. Уи сгәы иахәашаз акәмызт, насгьы убри ҕәҕәала иахьыгәнызгаз гәалаӷазаарак сымамкәа, шьҭарнахыс адунеи уаҳа акгьы сзаламшәа сгәы ӷаланы, ашьҭахь ԥшахьк насҿасырсырц смашьына «Џьыԥ» сынҭалан, ахәшәтәырҭа аӷынтәи сыши-ашаз амшын аӷәарахьы сцеит. Убри аамҭаз сыблақәа ла-шарак рымбо ишыӷазгьы зҽызкәабақәоз аҳәса ԥшӡақәа сылаԥш нарыдырхаланы, смашьына ашәқәа аартны аԥша ҭарсуа сышҭатәаз, ус ихажәаахьаз ҭыџьҳак дшамшамуа даасыдгылан, арыжәтә ааигәа иахьырҭиуаз здыруазар ҳәа днасазҵааит.

– Ани сҳақьым аҳәсақәагьы уҽаарцәыхьчала ҳәа шсеиҳәазгьы уеизгьы сгәы иамукәа бабантәиааи? – сҳәеит сара, убри аамҭазҵәӷьа сгәырҩақәа зегьы насыхӷьаны ицазшәа амра иашәхьаз лцәа ԥшӡа сылаԥш сзаӷәымго.

– Сабантәиаарыз, уара утәала? – уи аамҭаз илгәарԥханы даачҷеит лара.

– Иаҳҳәап, Маскәантәи, Питернтәи, Казаньынтәи, мач-хәума аԥсшьаҩцәа ахьынтәиааша, – налаҭаскит сара.

Убри аамҭаз лыбжьы ԥшқарах нарганы, абыржәык зынӡа илгәарԥхаҵәӷьаны акыр-кырҳәа даасҿаччеит.

– Сара Иаштхәантәи иааз ԥсшьаҩуп! – лыччара иналагӡаны аҭак ныӷалҵеит.

– Мшәан, араӷатәума,бара?

– Ааи, уажәы ара Каштак сынхоит.

– Араӷатәызар, нас, арыжәтә ахьырҭиуа шԥабазымдыруеи?! – сҳәан, иагьааџьасшьеит сара.

– Ишԥасзымдыруеи, аха сганы сааугозар ҳәа ауми... Иахьак иӷоу ашоура умбои, сгара уацәымаашьозар еилы-

скаар сҭахын, – убасҟан хыргәапхаҩык шлакәыз аҟарагьы аагәасҭеит.

– Ааи, аха аӡәы ҳааидибалар?– сналазҵааит иаразнак.

– Умшәан, иуҧырхагахаша ҳәа уаҩ дыҟам, схаҵеи сареи ҳаиҧырҵижьҭеи акраатҵуеит, – насаҭалкит лара.

– Бхала боума иҟоу?

– Ааи!

– Нас,бымалазаҭҵә арыжәтә бжәуама?

– Уара исыцужәуазар ҳәа ауми.

– Ари аҩыза аҟаршоураха ажәра бгәазырҧхеи?

– Иахьа сиирамшы ауп... Иуҭахӡами уаасыкәныҳәар?

– Ишҧасҭахым! Бара бҩыза ауҧшәыл сбыкәымныҳәар, бызшаз ашацәагьы исцьыршьарым! – сҳәан, сыкәа ҧшак нҭасырсып ҳәа иааибасыртыз аҳәынтҵәаракәа иаразнак еибаркны афырҳәа смашьына аус насыруит. – Бҭатәа! Бара бзыҳәан машьынала акәым, шьапыла ашьханхыҵҟагьы сцоит!

– О, узлазбо уара аҳәса ргәы иазмырго аӡә уакәҵә-ҟьазаап! Ҵабыргны сгәы самжьеит,абыржәоуп цкьа агәра анызгаҵәҟьа. Насгьы избоит сшугәаламшәо– амашьына дшынҭатәазҵәҟьа абас ацәажәара аахлыртлеит лара.

– Ҳабеибабахьеи? Имаӡамзар иаасырдыр!

– Уара бзиа иҟоу аӡәы шуакәу здыруеижьҭеи акраатҵуеит. Иугәалашәом ҳәа акәымзар, ҵыҧх Шьоҭа иҧацхаҿгьы ҳаицыкәашахьан. Убасҟан сҩызцәеи сареи иаҳгаз афатә-ҟәагьы рыхәҧса ахшәааны уцеит.

Ас лхы сзааигәаӡатәны лҽаныҟалҵа, иаразнакала саргьы амыргәырҕьак ласыҕралан, амҩа ҳахьынӡакәыз дзырччашаз лафкәакгьы наласхәашәа ҟасҵеит. Алафҳәаара шылнаалоз аҟара анызба, издыруада дакәшаҳаҭзар лирамшы азгәаҭараз иреиҕьӡоу ресторанкахь дызгарц шысҭахызгьы налсырдырит. Мап сцәылымкразы акы аҳәааха ламраӡакәа, агәапхачара лысҭарцгьы ажьҵаа,ахәша агәылыҵәҵәа ашәырҟәачы згәылаз абысҭаҧха, ишәымацараха иӡыз ачашәмгьал, акаҳуа, ицаҳә-цаҳәо иҟаз ашампанска ҩы уҳәа, илгәапхашакәа анеикәысыҧхьаӡоз аамҭаз лыблакәа рыла иаразнак издырит, шьҭа дахьызгозаалакгьы сыццара дшакәшаҳаҭыз аҟара.

– Саргьы схала соуп иҟоу, аҳәса уеизгьы сара сзы иӡит, – сҳәахт аҵыхәтәан, шьҭа зегь рыла сыкаҭа дшалашәааз аҟара анызба.

– Ҳәсамзар иҟои, избан, хаҵаҵас уеибамгаӡои?– еиҭах илгәырпҳаны даачҷеит лара.

– Аибагараз макьана сеибагагәышьоит, насгьы бара бѡыза аӡә дсыҟәшәазҭгьы бзиагәышьан, аха макьана усеипш разҟык сҧымлац... Амала, издыруада абыржәы исзылпҳазар?

– Ааи, аха макьана цҟьа ҳзеибадыруам, – лҳәан, лыбла ҟәаз ҧшӡаҟәа рыла даасыхәаҧшит, сзашьҭоузеи ҳәа иаасҿыҵҟьаз агәра ганы.

Ларгьы убри лаҳарц лҭахызшәа аҵыхәтәан лцәажәашьаҟәа злаҟалҵаз ала иаразнак издырит, шьҭа аҟәшаҳаҭхара ишамааназ аҟара. Убри аамҭаз аҟаҧыҳәа сыгәгьы нҭгәырҁьааит, хымҧада уажәшьҭа снапы дшампыҵашәаз аҟара агәра ганы.

–Иашоуп,ҳаибабахьанбҳәеит,ахасарабысгәалашәомызт. Абыржәы цҟьа санынбыхәаҧш ауп ҵабыргны шаҟа бысси-ру анызба, аиаша басҳәап бырѡышьыгаха зныкҟьарала аҟаҧыҳәа сыгәгьы бынҭашит ихабҵозар. Шьҭа цҟьа ҳаиба-дырырцгьы сҭахуп, – сҳәан, дахьсыватәааз сызнапыкла лӡамѡагьы снахьыс-аахьысит. – Иахыбҳәаауа сыздыруам, аха бшысгәаҧхазгьы бцәызӡом!

– Саб уиҟәлахару? – исызнымкылакәа дзыршьы-шьуаз снапы лшьамхҟәа шыҟаз ианысцәыбры наҟ дна-хашәа ааҟалҵан, нас дыхәмарны илҳәазу ҽҧныҳәаны исылҭоу сзеилымкааув иаалырҟьаны абас анаалҿыҵҟьа аҵыҟәҳәа дсеихсызшәа сааҟалеит, аха саргьы саҵамхакәа иаарџьаџьашәа аҭак налысҭеит.

– Баргьы иацы бышхымшәаз збоит, ахәажәцәа беи-ҽырбозаргьы уеизгьы акы бысгәанарпхеит!

Схаҿсахьа сымбеижьҭеи акырӡа ҵуазшәа,убасҟан сгәы иазымчҳакәа саҧхьа иамаз асаркьагьы снанҧшылеит. Аҵла иаҟәло ашыцламшә еиҧш, ауаѡы дрыцҳазымшьо абарҭ акаҷыра мыждаҟәа шаҟа уҧшра еицаркуазеи, аха каҷырала аума ахаҵа илшараҟәа злашьатәу ҳәагьы

аҵыхәтәан сгәы инҭысҳәааит, асаркьа ианыԥшуаз сылахь акаҷырақәеи ахәажәцәа шьҭызххьаз сӡамҩа ԥсылеи сылаԥш ианаахгыла.

Аиашаз, абыз азыҳәан ларгьы мыждаӡак лакәын, амҩа ҳақәнаҵы изласылшоз ала ирмаанашәа ахацәа раҳаҭыр сыхьчон, аха ларгьы лҽаҵамырхакәа аҳәсақәагьы ахацәа рышьҭахь ишымгылоз агәра слыргарц даҿын. Илҳәоз абжакы сшақәшаҳаҭмызгьы мыцхәы уи лымаскыргьы сҭахымызт, избанзар лҳәатәаҿы сҽыҟасымҵар, нас днасымпыҵԥраа дсыцәцар ҟалон. Уаҳа даҽакы ҳаламцәажәакәа аҳәсеи ахацәеи рҭыӡшәа шҳамаз мацара, ус иҳазгәамҭаӡакәа Мархьаултәи аԥацха ҳаадгылеит, насгьы ақалақьаҿ сыздыруаз рацәаҩын аҟнытә иахьыԥхьакырҭаз џьара ҳнатәарц сҭаххеит. Аҭәа-ҵла ду амҵан иҭацәны игылқәаз еишәак аҟны ларгьы саргьы ҳаиҿаԥшуа ҳшынатәазҵәҟьа, убри аамҭаз еихьыс-еиԥысуа ауаа рымаҵ аура иаҿыз ахәыҭаҩцәа руаӡәык дааԥхьаны иаҳҭахқәаз ҳзаалгарц налыдысҵеит. Уи лцамҭа иақәыршәаны зхыхра саҿыз аԥҳәыс ус иаалырҟьаны азаара лзаазшәа ччараха илысит акы лкьатеиах ахыԥҵәо, аха зынӡа даҿхагаахаӡаны аччара данаҟәымҵӡа сналазҵааит:

– Мшәан, асҟак бзыҿгәыҕьаауа змаанои?

– Мне смешно!

– Почему?

Аҭак сылҭаанӡа саргьы лыцыччара сналагеит, дызхыччоз шысзымдыруазгьы ҩызара лызуа. Аҵыхәтәан, мшәан, абри дызхыччо сара сакәымзааит ҳәагьы азнаказ усшәагьы сгәы иаасыҵанаҳәеит, аха уи азҵаашьа сымамызт, избанзар есымша ишсыхьлоз еиԥш, нас иахьакәым џьара исыцәкылсыр ҳәа сацәшәон. Дызхыччоз аилкаара сахьӡаанӡа ус афатәқәа ачарма ианыргыланы дааҳхагылт ахәынаҳаҩ,убасҟаноуп дызхыԥсаауаз лыччара анаанылкыла. Урҭқәа хьаас изкыда, насгьы иахьа акы сеигӡо сыҟазма, ишымцхәыз шызбозгьы аишәа фатәы-жәтәыла исырхиеит, ԥыҭҩык ҳадтәалазаргьы ирызхаша ыҟан.

Акакала зыхҩақәа зхысыҟьҟьоз ашампанска ҩы сара даасыҵамхо илжәуазшәа анызба,ашьҭахь аишьыкь ишҭаз иааганы иҳамҵаҳаргылт. Ҵабыргны шьҭа сыкаҭа дшалашәаз аҟара анеилыскаа сгәы ахьынҭгәырҕьааз иаанханы, лҿы иааҭшәоз иарбанзаалакгьы сеигӡомызт, амузыка ҳанацкәашозгьы иаагәаҕьны знык аҟарагьы аҵәах ҳәагьы даагәыдыскылеит, убри нахыс шьҭа сара дшыстәхазгьы збон. Илзаасцоз ларгьы илгәаԥхозар акәхарын, амузыка абжьы аагацԥхьаӡа сымахцә санкны кәашара сныҟәылгалон. Егьаумҳәан, арыжәтәгьы иара атәы ҟанамҵоз, игәаамыгӡаӡакәа исамхажәыз кыргьы сарԥаҵьԥаҵьит, уантәи ҳанцоз аԥацха аҟынтәи ҳшыхынҳәыз, смашьына аҩныҟа аагашьас иасҭаз ҳәа акымзарак сгәалашәомызт, амала схамыждараз иҟасҵаз анеилыскааз адырҩаҽны ауп ...

Есҽны еиԥш, адырҩаҽынгьы заанаҵ сҿыхеит схы стәны. Сыблақәа цқьа иаахыстзар, иацижьҭеи исыцыз аԥҳәыс абар ара сывараҿ дахьышьҭоу. Убри аамҭаз исцәымыҕҕханы схы еимлагәа ииаскит, аха ухы иазууа уаҕа иузиуам ҳәа, снапала схы зҭасыргылаз аҵыхәала иаразнак сцәагьы насхыбзааит, убасҟан ԥхызҵас аҳаҷаҳәагьы иаасгәалашәеит иласҳәахьазгьы. Анаҵьалбеит, кыр даҟәсыргәыҕызма ҳәа сгәы сҭахәыцуа сшылхатәаз, ус ларгьы ацәа даалҵын дааҿырҳасны, лҽырххо лыбжьы насыҟәлыргеит.

– Уҿыхахьоума, мои теленок! Даи мне сигарет!

– Иа, не телеонок, иа человек... Бгылар бахап!– сҳәан, убри аамҭаз схы сназгәааны маӡала сыжьгьы нҭысбҕыҷаамт.

– Слушаи, бичок! Амц сумжьазааит, уара? – дҟьантазӡа дшыҟаз ашырҳәа дҩыҵыззаны аиарҭа даалатәеит.

– Изакәазы?! – ииааҵьасшьеит сара.

– Бзиа сшубаз, сыда ушхәарҭам,уара санутәха заҟа сҭаху аԥара, амаҭәа шсыгумырхо, амашьына «лексус» шысзаауxо, унапы сыҟәыргыланы сшубо, сара сзы акы ушамеигӡо... Аиаша ҳәа, мамзар зегьы унапала иԥхасҭоутәуеит! – лҳәан, ашьҭахь схалаҭ ашәҵара сахьымыгӡакәа лара налышәхалырԥеит.

– Избан, бшызго ала анахьхьи, аҳәсеи ахацәеи ахьеилдырго снапы аҵазыҩхьоума? – исалҳәааз зынӡа иаасзымбатәбарахеит.

– Ну, лыисаиа голова, излазбо арыжәтә иагахьазаап! – лҳәан, лыхцәы ҭакуа дҩагылеит. – Ы,аԥхьа унапы уаҭасмарҩыр, угәра гашьас исымааз! Сшубараз субеит, да? Хаҭеи ԥҳәыси реилыхҩыси реибыҭаҩыси уа итәоу аԥҳәыс лахь сануга, арзаҳал ҩны мызкы аҟара шәааԥшыроуп ҳәа анылҳәа, уара уакәӡами иумукәа ԥара гәарҭак налымҵажьны, уиаҟара аԥшыха ҳамаӡам, иахьаҵәҟьа дсыԥҳәысны дҟабҵароуп ҳәа мчыла илзырҟаҵаз? Иахеижьҭеи уԥҳәыс шсакәу иагьынбаухашҭи?.. Иараби, абарҭ ахацәа зегьы тышак шәеицҭыҵызшәа шәышԥеиԥшу, уҳәарауазеи!

– Ибыхьӡу схамшҭи?

– Аиқануш.

– Мшәан, бызмилаҭда? Ибыжәлои?

– Сермануп, серманы… Кочканиан сыжәлоуп.

– Аԥсшәа абабҵеи?

– Сан ислырҵазшәа.

– Ишԥабҳәеи! Бан даԥсыуоума?

– Ааи.

– Баб дызҿуи?

– Уи дабауҭаху, сани иареи анеилыҵ дықәҵны дцеит. Сара зынӡагьы дсыздырӡом. Сыжәла ус иҟоуп ҳәа акәымзар, аерманра ҳәа акымзаракгьы сылам, издыруа аԥсуара заҵәык ауп.

– Ус акәзар, ҳаргьы ҳаилыҵроуп!

– Уԥшыз.

– Избан?

– Избан ҳәа ушԥаҵааауеи! Иацижьҭеи ишыуҭахыз усызныҟәаны, нас сыԥхаурсырц уҭаххеит! О, нет, умник нашиолсиа, да? Сургаӡарц уҭахуп, аха не получитсиа! Амала, иумуӡаҵәҟьозар, нас, саргьы иҟасҵари, амала, нас умашьынагьы сыхьӡала иҭаҩны, иухатәу анҭ ухәҳахәҭырҭақәагьы рыбжакы сзынуыжьуазар ҳаилыҵра сақәшаҳаҭуп. Издыру-

ада мап уҳәозар, усҟан сыхәҭаа соуразы аӡбарҭа иалазгалоит, нас уаҟа еилдыргалап исыхәҭоу.

Смазара абжакы зтәызтәырц зҭаххаз сыԥҳәыс гьангьаши сареи убри аҽны инаркны абас ауп аицынхара шаҳлагаз, амала егьырҭ сыҳәсакәа раасҭа лара дызлареиԥшкәамыз рацәан, егьырҭ раасҭа уажәтәи еиҳа абз хаа лҿан, сгәы акышьа лҽақәлыршәон. Аусура аҟынтәи саныхынҳәуаз аҩны аҩналаха самраӡакәа амаалыҷь бжьы налхаҵаны, «Уара, соуԥшәыл! Сгәалшьап ду! Сбегемотик!» ҳәа, саргәабзыҕны сџьыбақәа ааҭалырцәуан. Схы санақәиҭыз иаасҭахыз зегьы ҟасџозҭгьы, уажәы убас еиԥш дҵақәак аҵыхәтәантәи сыԥҳәыс сыҭара лҽазылкит, иахьа аҳәса рхаҭақәа аҵәаашьаны зыҟаҵара иаҟәыҵхьоу асаанӡәӡаара, аԥссара,афатәҟаҵара, аӡәӡаара-аҳәҳәара уҳәа, аҩнытә усқәа зегьы нагaны сыхәда иныкәлыжьит...

Уахык, абар асааҭ жәаҩа инахысит, аха сыԥҳәыс лыхабар ыҟамызт. Дахьымаара дцартә, дыхнымҳәӡар еиҳагьы еиҕысшьон, аха дабакылаӡи ҳәа сшыҟаз, ус аҵхыбжьон агәазы аҵәҵәа абжьы аагеит. Снеины ашә аасыртызар, дыблаҟьаны дшааиуаз даасгәыдҳалеит, аха лыҽкамыжькәа сыхәда днахьынԥашалт.

– Бабаӡааҳалеи иахьа? – сҳәан, иаразнак лаҕьра сналагеит.

– Мерси, – лҳәан, лҿы зеилымго убри аамҭаз даaихәлацәкьысит.

– Уажәшьҭа бара бануп ибдыруазар, шьҭа быԥхашьаргьы ҟалоит! – саҕьуа-сыԥсуа лкаруаҭ ахь слыҵагыла дсыманы сҿынасхеит.

– Ех, уара агаӡажә! Аԥара ада уаҳа акгьы зымбо, сабауднагалеи, сара, хыԥҽы! Иахьа аҳәса рымш ныҳәа акәын, аха уи згәаларшәаны аԥҳәыс илыдызныҳәалаша ахаҵа сара дсызҭагәышьада... Ҟааҳ... Ыҟ.. Уфф!– аҕьфҩы лыҿҟьа аҵыхәтәан еиҭах дааихәлацәкьысит илжәыз шьҭа лгәы изықәымгыло.

– Аҩны иазгәабҭар ҟамлаӡоз?

– Нас, анҭ уцәыбза ҳәсақәагьы ааганы исыдуртәаларц... – лыбз еилаго абас шаалҳәазҵәҟьа дшеилаҳәаз аиарҭа лыҽнылажьны иаразнакы ацәа лҽеналҭеит.

Ицон аамҭа ықәҳа. Сыҩнаҭаҿы уеизгьы сыԥҳәыс лакәын еиҳабыз, сара егьрааны субаргьы, схыԥ-хыԥуа лыдҵақәа рынагӡара сшаҿӡаз саҿын, сызбоз агәылацәагьы шьҭа сырцәыԥхашьо аҟынӡагьы сналгахьан. Акыргьы исычҳаит, аха иаасымаз-исыхӡыз зегьы лгозаргьы шьҭа хьас исымамызт, ҳаилыҵырц акырынтәгьы сгәы иҭаскхьан, аха иаҳхылҵыз сыԥҳа лырӡра сзымгәаҕьыкәа сааиуан. Ауаҩы знык ауп аԥсҭазаара анимоу, дыҟанаҵ гьамала, игәы ишаҭаху данзыҟамла, нас, ари дыҟан ахьӡума? Саргьы сыҟәоушәа сыҟамшәа акәын сҭагылазаашьа шыҟаз, аҵыхәтәан убри шьҭа зынӡа схы иаалнарҟьаӡа, иаасымаз зегьы лара ишлысҭоз агәра лырганы аилыҵраз ҳаиқәышаҳаҭханы арзаҳал алазгалт, аха иааины ианааҳадгыла, днықәгьежьааны мап лкит, убри зыхҟьазгьы аӡбаҩ иоуп, сыгәнаҳа изымгартә ҳаилыҵра иаԥырхагахазгьы ихаҭа иоуп, уи шыҟалазгьы абас ауп:

Ҳаилыҵраны ҳаныҟаз аҽены ҳҩыџьагьы инықәыршәны аӡбаҩ иахь ҳцеит, ҳашнеизҵәҟьа ҳмырԥшыкәа иаразнак ҳус ахәаԥшра иҽыназикит. Ҳаилыҵра зыхҟьаз еиҭасҳәаразы аԥхьа ажәа сара иансиҭа, шьҭа усгьы ҳаилыҵуан аҟнытә сыԥҳәыс лыграқәа зегьы аацәырганы аҳәара сҽыназыскит.

Ҵабыргны убри аамҭаз зылахь еиқәҵаны зҭагылазаашьа цәгьа еиҭазҳәоз ахаҵа, иҭахыз зегьы иҳәаанӡа ҳәа аӡбаҩгьы ихы азышьҭ изыӡырҩра даҿын. Иԥыригарц иҭахыз аԥҳәыс лыграқәа зегьы акакала еиқәыԥхьаӡо, лыцәгьа аҳәара дахьаҟәымҵуаз аҵыхәала ларгьы илзымчҳакәа уажәы-уажәы даацҟьалон, аха ацәажәара иаҿыз лхаҵа диԥырхагамхаразы, убри аамҭаз аӡбаҩ инапы дааҩаханы иналирбон лҽаанылкыларазы.

...– Уххь згеит, аӡбаҩ! Ишысҳәаахьоу еиԥш, ҳҩыџьагьы ҳаиқәышаҳаҭны иҳаӡбеит хымԥада ҳаилыҵразы. Суҳәоит, уаҳа ҳаихьыԥшымкәа ирласӡаны наҟ ҳаилургаразы! – ихы ааиҭаҳәаны иажәа аахиркәшеит.

– Ааи, ааи, нақ ҳаилырга, ус еиҳа иаҳзеиҕьуп! – лҳәеит сыԥҳәысгьы, исҳәашаз ҳәаны саналга ашьҭахь, лыбжьы қәымчрак аныԥшуа. – Схәыцызаҵә дымсааит, сара сызҭагылоу аҩыза ахамышҭыхә збахьазар! Амҽеи ииҳәаз уаҳаит, уаҳа сахәоум ари ауаҩ ицынхара!

Ас иаармариаӡаны иаразнакы шәшеилыҵлак ауама, уигьы азыԥшра аҭахуп, шәахымццакын! Макьанагьы аамҭа шәымоуп, шәгәы иҭашәкыз еиҭахгьы цқьа шәаазхәыц!– иҳәеит аӡбаҩ, иажәақәа абжьгарак рыҵагаланы.

Схы сгәы ахшәаӡаны сахьтәаз избон, ахаан зылаҕырӡ аказы имаацыз сыԥҳәыс, уажәы аӡбаҩ дахьибоз цасҳәаан ҳәа аҽхарҵәыуара дшалагаз. Машәыршәа лаҕырӡык шылзымаауазгьы,лыблақәа ачабра нарыхшьыло мацара мчыла ллакыҵақәа аалырҟаԥшьын, нас маҷк лҽеиқәылкызшәа ҟаҵаны ацәажәара деиҭаналагеит.

– Анцәа ибоит, сара акры схаразар, – дызлаҟаӡамыз аҟазшьақәа лхы инадкыланы убри аамҭаз реиқәыԥхьаӡара дналагеит лара. – Иараби, ма леишәацәгьак сакәхында, арахь митәык сыдибалазшәа алакышьашь еиԥш сыхҭакны симоуп. Изызҳауа ҳхәыҷы дызшаз дисасуп, насгьы убриаҟара дуаҩгәыԥшқәоуп, гәцәыхьажәак аалоуҳәар иаразнак убри днахыԥсаа дцоит. Лаб иҭыӡшәа убысҟак ҳҩыцьагьы ҳагәқәа кыднаргылахьеит, шьҭа ларгьы саргьы иаҳзычҳаҵәҟьом. Сара сакәзар, аԥҳәыс гәшаҭа ду, ариаҟара сгәы иалаӡо сыҟоума. Иареи сареи ҳааиднагалеижьҭеи ҭыӡшәамзар, ҟыҟ-ҿыҟмзар аҭынч ԥсҭазаара смоуит, иара убас ҳшыҟазгьы сцәа иҭагӡаны зегь сычҳауан, аха ушеицнымхара иҟоузеи. Аицынхара ахьӡума, ҳааибабар ҳаблақәа кны иҭибахуазар! Акыргьы исычҳаит, аха шьҭа избоит ҳаилымҵыр ада ԥсыхәа шҳамам, амала ахәыҷы лхы зланыҟәызгаша лыхәҭаагьы лзынижьроуп.

– Илзынижьша имои? – дҵааит аӡбаҩ.

– Илзынижьша мачхума, ихатәы машьына, ихатәы сасааирҭа, мамзаргьы абылтәыҭирҭа, ахәҳахәҭырҭақәа уҳәа акымкәа имоу иԥҳазаҵә дахибаауазар, нас абарҭқәа зегьы зиҭода, данԥсуа анышәаахь имгозар?

Аӡбаҩ ихшыҩ лзышьҭ аԥхәысгьы лзыӡырҩра дахьаҿыз, убригьы илҳәоз азгьы хазы дақәшаҳаҭызшәа иҽыҟаҵаны дтәан.

– Шәҩыџьагьы шәцәажәашьақәа злаҟоу ала, шәеилыҵыртә еиԥш аҭагылазаара сара избом, – иҳәан, аӡбаҩ дԥышәарччо ацәажәара иаҿыз аԥхәыс дналԥыҩлеит аҵыхәтәан. – Сызлахәаԥшуа, шәыԥсҭазаараҿ шәгәы ишаҭаху шәыҟоуп,шәгәқәа неибархазаргьы хьаас иҟашәымҵан, аҩнаҭаҿы акы еимазымкыц ҳәагьы уаҩ дҟамлац, шәаргьы наҟ ишәхашәыршҭ. Шәҳәатәы анеиқәшәыршәа, аԥхьаҟа шәшеицынхаша макьанагьы ишәыриашартә шәыҟоуп.

Убри аамҭаз сыԥҳәыси сареи бызла ҳааибакит. Ҳшашьцылахьаз еиԥш, узаку-бзаку ҳәа акыргьы иааиҿаҳакшеит, аха ҿаԥыцла лара дшысиааиуаз аҟара аӡбаҩгьы ибон. Даҳԥырхагамхакәа ԥыҭракгьы дааҳзыӡырҩит, аха ашьҭахь игәы ианамуӡа ҳаиҟәикразы, ҳҩыџьагьы иаҳзеиԥшны днаҳазҵааит:

– Шәхәыҷы заҟа шықәса лхыҵуеи?

– Сынтәа жәаа шықәса дырҭалеит, – саԥхьа аҭак ныҟалҵеит сыԥҳәыс, лыԥҳа дышлагәдуыз ала убри аамҭаз лхаҿсахьа гәаԥхарак наҟәышьшьылан. – Есыуаха ҳаҟыԥҟыԥра ахәыҷ рыцҳа убысҟак лгәы ԥнаҵәахьеит, ҳҩыџьагьы ҳалбар аиҵкыс ҳахьылымбаша еиҕьылшьартә аҟынӡа. Арахь лара убриаҟара аҭыӡшәаҟаҵара бзиа илбаӡом, схы аахҵәаны илхагылоушәа зынӡа схаҭаԥсаҭа лакәхеит, зегь рыла сара сахь дцеит.

– Ус акәзар, шәеилыҵ! – иҳәан, аӡбаҩ убри аламҭалаз инапгьы нациҟьеит. – Ас шәыҟазар аҵкыс наҟ шәеилыҵыр еиҳа ишәзеиҕьуп. Хаҵа ицаша аҭыԥҳа лыда уаҳа аныҟәгатә дшәымамзар наҟ шәеилыҵгәышьа, уи нахыс шәыԥсгьы шәшьап!

– Изыхьӡуи, уара, шәеилыҵ! – лҳәан, сыԥҳәыс уи аамҭазы зегь иреиҳаз ашхырцәаҕь лыцҳазшәа аӡбаҩ ииҳәаз даарԥаԥашькит. – Ҳаилыҵроуп ҳәа ԥҳәыск схы иԥнамҟакәа исҳәаӡазаргьы, уара излоугәаҕьзазеи аҭаацәа реилыхра!

Ахәыҵы дҳабжьагылоуп, сара сеиԥш сыԥҳагьы абыда даанхар дныҟәызгода?.. Шаҟа имарианы иҳәазеи – шәеилыҵ!.. Ҳыҳ!.. Шәеилыҵ!

– Наҟ ҳаилырга,абааԥс,наҟ!.. Суҳәоит, ҳахьеибамбаша наҟ ҳаиԥырга! Хык ҳақәымҵакәа ус ҳаанумыжьын! Ҳаилыҵразы арзаҳал алазгалазгьы сара соуп, иаалҭаху лыхәҭаагьы лыманы дысԥырҵааит!.. Суҳәоит, иахьаҵәҟьа наҟ ҳаиԥыругарц! – убри аамҭаз аӡбаҩ снаидҕьаҵәыҕьаҵәылеит.

– Абрахь усаԥыҟьаны уцалеи! – аӡбаҩ сара дсыдгылар ҳәа сыԥҳәыс дшәаны ашырҳәа дҩаҵҟьан, сымахцә санкны саалыргылан, аҵыхәҭәан сықәмақаррагьы дналагеит.– Аҩны ҳаннеилак узықәшәаша дырла! Аӡбаҩ ила уара сузыршәарым! Абыржәыҵәҟьа саԥхьа угыланы уцала акәымзар, абра ахьымӡҕ усыргоит!.. Аӡбаҩ ҳәа иҟоугьы шәихәаԥши, уара! Ахәыҵы дызмоу аԥҳәыс лыцхыраара ахаҭыԥан, лҿаҵахәы лҿихыр иҭахын. Уара узашьҭоузеи, џьым! Ус сгаӡандаз!..

1990

ИЗХАРАДА

Иаркыз ацәашьы шаацәазҵәҟьа, иаразнакала ауада аҩнуҵҟа еиқәылашьца иааҟалеит. Убри аамҭаз зҿааилыхны ишьҭалаз аҭыԥҳа, уахагьы ацәашьа дақәымшәоушәа ҩаԥхьа наҳәы-ааҳәраха илысит, аха лышьҭабжьык ыҟамкәа дахьқәыԥсычҳауаз мацара заҵәык акәын иуаҳауаз. Азмыцәара ҵылгеижьҭегьы шьҭа акраатҵуан, насгьы аҵыхәтәан даазқәылаз зынӡа лхы лгәы ахшәаӡаны акәын дшыҟаз, аха дзықәшәаны иҟаз мҳәаӡакәа иахьынӡалзычҳауазгьы лыздыруамызт. Уаҳа разҟык лмоукәа днеимгәажә дцарашәа ахәыцра рацәа еиҳараӡак ианлыжәлоз, есуаха лхала лхы даназаанхалак акәын, убарҭ лыгәҭыхақәа шаалыцрыхоз мацара дмыцәаӡакәа ианлыршалозгьы рацәан. Зны-зынла зынӡаск лхы лгәы ахшәаӡаны даныҟалалоз аамҭаз жәаҟәандак лазҳәаша дахьыҟамыз аҵыхәала, убасҟан лыблақәа иаархыжжлоз лылаҕырӡқәагьы лӡамҩа иқәланы лыхәда ианааҵаҭәалоз дааиҵақьызқьызыргьы цәгьа илымбо аҟынӡагьы днеилон,иара уахагьы убасҵәҟьа акәын дшыҟаз, аха мчыла лҿеихәлагәаны лгәаҵанӡа дынҭақәыԥсычҳауа мацара, нас дааҳәшәа егьи лывара днықәҩеит. Ишырҳәо еиԥш, зхы змыхьыц лхыхь макьаназ аӡәы иалымҳәацызт, есааира дзыргәашахоз лымаӡагьы аӡәгьы издыруамызт. Шаҟа ацхыраара лҭахызгьы лбагәышьон, аха изалҳәарыда, дрыцҳазшьарыда,насгьы граны илымаз аҭәамшьарақәеи алаԥшцәареи шьҭа иаалхаршҭны лхы данамыхәа, нас даҿа ԥыҭрак ашьҭахь аӡә дхьаԥшынгьы дылмыхәаԥшуа дшыҟалоугьы лдыргәышьоит. Убранӡа дышнеихьоугьы иара

уажәыгь илылаҳәаҵа даанызкылоз убри лгәыӷра мыжда макьанагьы лхы дахымццакразы лыҵанаҳәозшәагьы лгәы иабахуан,аха даҿа ганкахьалагьы лыхжьара аҵыхәала амшқәа акатаҳәа иниасны есҿны лышқәасқәа акакала инеицҵо, шьҭа ахажәаара дамҵпаа ахьҿынанахахьоугьы гәҭыхас илымагәышьоуп.

Изхарада?!.. Лара иаалхарам ҳәа иҟои, ухы иазумуа уаӷа иузиуам ҳәа, илзеилкааyазар ахцәымыӷххара аҟынӡа днaзгаз лхала лхы иазылуз ауп. Иахьак,уаҵәык шылҳәоз лышқәасқәа еицыло мацара аҵыхәтәан ахәажәцәа шьҭылхуашәа анылба,иаууеи ҳәа лгәахәзар акәхап, ашьҭахь сақәлеи ҵәапшьлеи лҭеиҭпш еиқәлырхарц ақәылкит, аха ус алагьы аҿырхәыҷра шыуадаҩыз аҟара агәра анылга, убри нахыс лхы дахгәаазшәа лыҟазшьагьы хаарак аҵамкәа имырӷьапалха, аӡәы днаиацәажәаргьы амаӷ лҿыҵыҳәҳәо акалашәақәа дҟалеит, зегь рыла дыздырхьазгьы хаҵа амцара ус адыруеит рҳәеит. Убри иахҟьама, аҿакы иахҟьама, ишыҟазаалакгьы аҵыхәтәан даазқәылаз алеишәа ҷыдакгьы ҵылгеит, уаанӡа илымаз анаалашьа бзиа лызгәамҭаӡакәа аҿлынаркьаҳәит, ус дшааиуаз ахааназгьы лаӡарак лымаӡамызшәа зынӡа лгәы ҵаӷаӡа даныҟала, аки-аки еиҧшымкәа илызкнаҳаз лышәҵатәқәаҵәҟьагьы дҵәылхны илхыччозшәа есыуаха днышьҭалацпхьаӡа абас акы илыҵанаҳәозшәа лхы иадылбалақәоз агpaқәагьы ҵылго далагеит. Абасала лхы иадылкылоз аҵыхәтәан убысҟак аҿараргамо иалагеит, мшәан, абри пхыӡу, мамзаргьы лабҿабоу ҳәа лхы иазылҳәартә аҟынӡа, насгьы есыуаха дгьазкны аиарҭа дшылаз данкараӡахалак акәын лымаҭәақәа ахьҭакнаҳаз лҭыӡшәа ыршо иахьеибырҳәоз акы илнарҳауашәа даныҟалозгьы. Ааи, ҵабыргны убарҭқәа зегьы лара лхала иӡбны лхы иадылкылоз акәгәышьан, лгәы иҭылҳәаауазгьы лцәашәҵатәқәа ахьылныӡбоз рыбжьқәа ракәызшәагьы ламхабон, аа,абар урҭ абжьқәа уажә уахагьы цасҳәан лгәы ақәҩра иахьналагаз. Лылацәақәа еиқәпсаны дахьышьҭоу урҭқәа лылмырҳац ллымҳақәагьы еимлагәа иаалкит, ус алагьы данамыхәа ашьҭахь лыхчгьы лхы инақәлыжьит, аха зегьы акәоуп

еибархәытхәытуаз урҭ абжьқәа ахчгьы иннамкылакәа ишлаҳац илаҳахуеит абас еиԥшгьы:

...– Уи дзакәу сара саҟара шәара дыжәдыруама?– убри аамҭаз лыҵкы ҕра ахьҭакнаҳаз аҵыхәтәан уигьы абас лыхнаҳәаазшәагьы ааламхабеит.

– Иабихәац, макьана цқьа ауаа рахь ицәырымҵыц бара уиаҟара ибдыруеи?– уи иавакнаҳаз аԥхынтәи лыҵкыҟаԥшьгьы абас аҳәазшәагьы даҽа бжьык гәырҩаха лгәы иаақәҩыхит. – Иахьазаҵәык блышәҵаны адәахьы дындәылҵзар, уажәы ҳара ҳааста бара еиҕьны дыбдыруашәа баҳҿамԥан, абааԥсы! Сара есҽены Алиса дахьсырԥшӡашьа сашьҭагәышьоуп, аха ҽхарззаларыла адәахьтәи аҽырԥшӡара мацарала аӡәы уигәаԥхартә ухы узҭыгом! Дхаҵа, дыԥхәыс дарбанзаалакгьы уаҩрыла, ламысла, гәаҭала, ҟазшьала даныԥшӡамха, усҟан уԥшражә ада уаҳа акы уаԥсамкәа, абна лхаҿы иқәгыло ашәҭ фҩыда уаҩызахоит... Аҵла ацәала излаудырри, иԥҟаны агәаԥшь мбакәа ҳәа рҳәо шәмаҳаӡаци?

Уахагьы ацәашьа иақәымшәоз Алиса аҳәацымацра дааҟәыҵын,убри нахыс дыцәазу дыцәамзу узымдыруа лаҳеидеик ыҟамкәа лҽырҭынчӡаны диоуп, убри аамҭаз абыржәы дырҩегьых лхы иадылкылақәаз зегьы иԥхыӡлабҿабоушәа урҭ абжьқәа еиҭах лгәы иқәҩҩуашәа даҳәынҷаны дахьаку аҽацәгашьак анылзамҭаӡа, нас лҽырҭааслымны лыхҭҳәаақәа лыҽнарымалдеит. Лцәамаҭәақәа еицҿакны ауаатәыҩса реиԥш цасҳәан ҳәа лықәӡбра иахьаҿу рыбжакы дрыхьчарц рҭахыхуп, егьырҭ дахьҵәылырхыша иашьҭахуп, илхырҳәаауа азы ларгьы урҭ лгәы рзыԥжәаахуеит, аха ҽырқәацарак лымамкәа дшьаҳаиҭхазшәа дахьышьҭоу лыбжьы лызҭкааум, арахь дара ааҟәымҵӡакәа ирҳәац рҳәаахуеит.

– Мшәан, бцәажәашьа зынӡагьы иаҳзеилымкааит! – абҕьы ссақәа зқәыԥсаз лыҵкы мыҕрахҵәа убри аамҭаз илыдгыларц аҽазнашәазшәагьы ааламхабеит. – Бара, излабҳәо, нас, Алиса ҳара лхы ҵәахыгас ҳлымоуп, усоума? Иараби, абзиара шԥашәнымаало,бара, абри, шәара!.. Џьым,

баахәыцны бцәажәалеи, илзыбҳәаз сара сыхәҭаахьала зынӡагьы сақәшаҳаҭым, ишакәым блыхцәажәаргьы зуам!

– Ҳаи, аҩ ишԥасцәырфеи ҳәа беиҵахәхәа бналымҵалҵааит, бышԥаҳацәажәо! Ҳалымкаа дбыхьчарц бзаҿу, ҳара ҳаасҭа бара еиҳа бзиа бахьылбаз азоума асҟак зылхыбҳәаауа! – зегь рханӡа икнаҳаз ҵкык иаалырҟьаны иаагәрымшәагьы лаҳахуеит. Убри аамҭаз лыԥсыԥ алагаҩагара аанкыланы зынӡалыҽлырҭынчӡеит,дҵәылхны илыхцәажәоз уи аҵкы цқьа даазыӡырҩырц агәаҳәара лоузшәа. – Џьым, изыбымҳәари, џьара данцало адагьы адәахьы даадәылҵыцԥхьаӡа бара быда аҽак лшәылҵар лҭахым! Уи азоума, Алиса илеиҕьу дыҟам ҳәа бызлаҿынҵәаауа? Ҳара ҳаасҭа быӡахышьала цәгьа былнаалоушәа бхы лбырбан,ларгьы акәу џьшьаны дбылаҽырбаларц хәлаанӡа дгәарлом. Есҽены ҳари-ҳари ҳәа аҟылҭырра дабыршьцылан, бара бҵыхәала мышкы иадамзаргьы лан дылмыцхраац, аҩны лҽаанкыланы саанк лмыӡәӡәац, бысҭак лымуц, ҳәымсагк аашьҭыхны аҩны иҩнылымшьыц.

– Мшәан, шәара шәаасҭа сара еиҳа сеиҕьзар, сыжәла аху ҳаракны иршьозар, нас, исхароузеи, шәаҵкыс бзиа сылбазар? – инарҿаххит уи аҵкы. – Аԥшӡа зегьы рыблақәа хылымкуеи, убасеиԥш иҟоу соуп саргьы, зыжәла нагоу маҭәажәлоуп, зыхә ҳаракӡақәоу среиуоуп. Абыржәы аабыкьа абас-абас ҳәа сыӡбахә Алиса ишаалаҳазҵәҟьа иаразнакала дҩасышьҭаланы слыԥшаан, хынтәахә сыхҭынҵаны саалхәеит, даҽа убриаҟарагьы сыхҭынҵаны сылӡахит, сара исыбзоураны уажә зегьы ахьлыҵашьыцуа аҵыхәала иаасеилаҳауа зегьы чаракахь ицоума, сасра ицоума ӡәырҩы лыҳәаны лассы-лассы уаара ҳәагьы сыргалоит, урҭгьы срышәҵаны исылаҽырбоит.

– Уф, быжәлагәаахәык ыҟамкәа дук мырҵыкәа иабаӡи рҳәааит, абасҵәҟьа бжьаны блымоума! – уи аагәамԥхеит аҵкы ҟаԥшь. – Мыцхәы иҽырбацәо лгәы ажәуам ҳәа, ҳарҭ зегьы ҳаҵкыс беҕьылшьазшәа анбамхаба, ашьҭахь ҳара ҳалымкаа бара еиҳа дбырԥшӡоушәа лхы ламхабырбеит. Ларахәаша, дбырԥшӡазшәа анламхаба, уи

ауп илеиҕьу дыҟамшәа джьаны дызмоугьы!.. Аԥшреи аԥагьареи еснагь еидҿырбалоит рҳәоит, аха аӡбагьы ауаӡы иуаӡра аҵыхәтәанӡа ирызҭымгац, убри ауп Алисагьы илыхьны иҟоу. Бара беиԥш иҟоу рҵыхәала зынӡа лгәы хышәхын, шәызегьы шәеицхырааны ишакәым лхы бзиа иламхабацәартә дҟашәҵеит, аха арахь лара илыздыруам гәаҭала дахьынӡаԥшӡоу зегьы ишеицгәарҭахьоу.

– Бара, илмырхаша, шәызегьы арахь шәаасзыӡырӡи!– ичҳашәа макьана акгьы зымҳәацыз аҵкыжәӡангәаԥшшәыла аҵыхәтәан урҭ инарҿаԥеит.– Шәлыдызцалазеи, бара, абри Алиса? Ариабжьарак алакышьашьеиԥш зынӡадыхҭашәкӡеит, ас аӡәы ибахьоума! Шәазхәыцыр зышәҭахымзеи ауаа зегьы ԥшралеи сахьалеи, гәаҭалеи, ҟазшьалеи ишеиԥшым, дасу еиԥшкәоу роуп еибаԥшаауагьы, адунеи ааршеижьҭегьы усоуп ишыҟоу! Алисагьы леиԥш зеиԥшу мышкы зны аӡә дылбап, длаҳап, уи лынасыԥ ахыццакра ҳара иаҳуысым!

– Ааи, аха аҽы змамыз акәадыр даҳәон ҳәа, макьанагьы дзыкәгәыҕуа лҭеиҭԥш деигәыҕны зегьы дреиҕьушәа лыԥшра лхаҭа дыхнаххьазар, лгәаҭа иҭаԥшхьоугьы шырацәаӡу гәӡарас илымазар, нас, илыхәамԥшыша дахьрыдҿырбалаша дзашьҭаларызеи ҳәоуп абас зылхысҳәааауа, – қәшаҳаҭхашьак азыҟаҵомызт уи аҵкы ҟаԥшь. – Ҳара дахьҳарԥшӡо иабзоураны мыцхәы лхы бзиа иламхабацәеит, абри ауп илыхьны иҟоугьы. Ауаа дахьырбо аҽырԥагьара зынӡаск лааигәа иҟамшәа лҽыҟалҵоит, арахь лхы инаркны лшьапы аҟынӡа лхамхабзиацәахара иахҟьаны дпеипеиуа ԥагьарыла дышҭәу рызгәамҭац џьылшьоит. Дарбанзаалакгьы дыԥҳәыс,дхаҵа зда дхәарҭам ақьиареи, аԥшӡареи, ауаӡреи, аҟазшьа бзиеи, анаалашьеи уаниуа иуцироуп ҳәа акәымзар,нас уаалаганы узлаҟам ала мчыла сыҽсырбзиоит, сыҽсырԥшӡоит ҳәа уалагар, усҟан иаразнак зегьы уеицгәарымҭар ауам.

– Шәарҭ зегьы дук мырҵыкәа дышьмаӡәӡаагас иҟалҵаша, исзеилкаауам абри Алиса абасеиԥш шәгәы лыхшәартә аҟынӡа шәызлыхцәажәо? – аабыкьашәа илӡахыз абырфын ҵкы иара шҵаҕаз еиԥш абжьгьы ҵаҕаӡа убри аамҭаз иааргазшәа ааламхабеит Алиса.

– Бырфынка ибзеилымкаазар, бара аабыкьоуп ари аҩнаҭаҿы банаанагаз! – убри аамҭаз уи инаҿаԥазшәа Алиса лгәы иаақәҩҩит, ҩынтәќа адәахьы даалацәырҵны, аха нас иаразнак лгәы ахшәаны зышәҵара даќәыҵхьаз аҵкы хәаԥшшәыла. – Бара бызлаҿыцу ала макьана ибымбаци ибмаҳаци рацәоуп. Ибыздыруам акәымзар Алиса лҵынхацәа зегьы еицҿакны ари ҳаԥшӡа лоуп ҳәа анылзырҳәа, ларгьы убасҵәќьа дыќоу џьшьаны сара исеиҕьу иќада ҳәа даақәгылт аҵыхәтәан,ус дыќәоижьҭегьы шьҭа маҷгьы ҵуама. Баргьы уи барҩашьеит, уи ауп ибыхьны иќоугьы, аха лхымҩаԥгашьеи, лцәажәашьеи, ллафҳәашьеи, дахьцо дахьаауа, дзыцныќәақәоу зусҭцәақәоу, лыхӡыргашьа зеиԥшроу уҳәа, урҭқәа зегьы ҳара ҳаќара бара иабабдыруеи! Имырхакәа икалыжьхьоу лҵыкқәа шаҳаҭуп, убарҭ анылшәылҵоз даараӡа дҽырбеит, анс ќалҵеит, арс ќалҵеит, аха аӡәгьы дизгәамҭакәа ус лышқәсқәа акакала инеицыло аҿанынанаха, иараби, шьҭа схы сацклаԥшлароуп ҳәа лгәахәны сақәи ҵәаԥшьи ахьылбоз иаамхәакәа давсуамызт. Ашьҭахь акьынтыр аӡагьы бзиоуп ҳәа џьара иаалаҳахын, есҽны лан лутра дынҭаланы инаҿало зегьы нҿыќәшәааны, нас есыуаха акакала еихырссаны лхы-лҿы ақәҵара далагеит. Ус даҽа ԥыҭк аацхьаны еиԥш, ашьҭахь лара леиԥш иаанханы иќаз лҩызак илалҳәазаап ахырҵәы уҿушьлар еиҳагьы еиҕьуп ҳәа, асеиԥш шаалаҳазҵәќьа иаразнак агәра ганы илҿалыртатоз ахырҵәы абжеиҳан имрыцқьаӡакәа илҿашьых дшыќаз акәын дышьҭаланы дшыцәалоз. Лангьы лабгьы ирбон лхы дшацхраауаз,лара лыда уаҳа ӡҕабк дрымамызт аќнытә,аӡәы димгакәа дрыдхалар ҳәагьы иахьлыцәшәоз аҵыхәала есҽны дыкҿацаланы дрыман дымлаԥшыкәа шьҭа аӡәы иҿы даагыларц, аха абысќак дыхҭакны дышрымоугьы дызгаша лара дрыццомызт, арахь дрышьҭынҵәаауа дзышьҭаз дзымгашаз абеиауаа ракәхеит.

– Нас, шәара шәтәала, илзымдыруа ауаҩы цқьа деилымкааӡакәа иаразнак лхы илыргарызма? – инарылабжьашәа ќанаҵеит аҵкыќаԥшь. – Сара ибзианы дыздырҩуеит арԥыс заманак. Азнаказ игәы зыҭќәаз Алиса дыл-

ҿынҵәаауашәа аак̓аиҵан, аха нас дук мырҵыкәа ихы налцәыԥхьаикит. Иаалырк̓ьаны анасыԥ анаалгәыдҳалагьы, лнапахьы анагашьа даҟәымшәакәа иналымпыҵышшан, аҵыхәтәан еиҭах дкәеҩӡа лхала даанхеит, лара, ашәикка.

– Мшәан, зҭыӡшәа бымоу уи саргьы дыздыруеит,акультура Ахан аиҳаб иакәӡами бызҿу? – убри аамҭаз иҵааит аҵкы жәҩангәаԥшшәыла.

– Ихаҭаԥсаҭа иоуми, иаҟәбыршәеит! – иаразнакала уи аршаҳаҭит аҵкык̓аԥшь. – Сара слаҭәашьаны санылшәылҵалоз ҽенак зынгьы илеиҳәахьан, ибшәыу ари аҵкык̓аԥшь цәгьала ибнаалоит, есымша ибышәҵала ҳәагьы, аха уск̓ангьы лԥагьара шылиааихьаз убаратәы сара исшәысҵалак зегьы снаалоит лҳәахт ларгьы. Адәахьы дзырԥшӡо сара соуп, аха лгәаҭа аԥшӡашьа зеиԥшроу цҟьа еиликаанӡа ҷьара акы иҿыҵымшәандаз ҳәа сшизыԥшыз, бысгәаԥхоижьҭеи акрааҵуеит, бара быда ԥсҭазаашьа сымам ҳәа, ус ҽенак зны абас ааиҿыҵк̓ьеит. Абзиабара мыцхәы ауаҩы данаргаӡоугьы ык̓ами!.. Унан,закәызеи иуамхаҳәаз! Ҳаи, ублаҟәа ушьҭахь иамандаз ҳәагьы аасгәахут, аха ииҳәаша ҳәаны далгахьан.

– Ик̓аиҵарыз, абзиабара лашәуп рҳәоит,лыԥшӡара даныхнах инарҳәазар акәхап! Ихароузеи бзиа диамхабазар! – зҭыӡшәа цәырыргаз уи арԥыс ҩызара изнаурц аҭаххазаап абырфынҵкгьы.

– Нас, уажәы реизык̓азаашьа зеиԥшроузеи? – иҵаахт даҽакгьы.

– Сгәанала игәы лыхшәазар к̓алап! Ухы анузымдырлак убас ауми ишуыхьуа... Аҷынҷа абымбыл ианыладыртәа, амаҕра иазыҩуан ҳәа, изакәытә насыԥыз илоураны ик̓аз, аха лгәы ааи ҳәа лзамырҳәакәа лхы агаӡара ду шазылуз лԥагьара илеилнамыркааит! – абас Алиса илызгәааны агәалаҟәа нҵәомызт уи аҵкык̓аԥшь.

– Мшәан, Алиса аӡәы диҳәараны дык̓азшәа!.. Убри итәы шәҳәоз ҷьшьаны даараӡа сҽааныскылеит, аха уи зынӡагьы дахьышәгәаламшәо ауп ҷьшьахәыс исымоугьы!– егьирахьтәи аҭӡы иадгылаз каруаҭк аханы ихшьыз даҽа

ҵкык аҵыхәтәан иаргьы урҭ ахы аарыланагалазшәа аалам-хабеит Алиса.

– Џьым, џьым, бара бызусҭада! Ахаан иаҳамбац ара бабаанагеи!? Ҿыц былӡахыма зынӡагьы бҳаздыруамеи?– лҵыкқәа зегьы уажәы уи аахҭаркызшәа лгәы иабеит Алиса.

– Сыжәдырырц шәҭахызар, иахьа ақыҭа аҟынтәи сасра ҳәа ҳааит! Алиса ланшьа иҧҳа Асида ана лнаҩс дахьыцәоу шәымбаӡаци?

– Банаџьалбеит, бцәышҳабица ибсахьоузеи! Аныцә андыршҳауаз аамҭазтәи ирхашҭхьоу ашугьаҭ маҭәа баба-кыллыҧшааи, бҳәарауазеи! Лцәа зынӡа ицәымсамзар, аҟаҿыҳәа быцҳауа беиқәыџьаџьаха бахьылшәу злалч-ҳауазеи, џьым-џьым!.. Ибҭаху мсааит, заҟа ҳәа баалхәаз шааҳабҳәара? – абас лыҵкқәа руак анҵаа асасҵкы атәарымбазшәагьы лгәы инҭылҳәааит Алиса.

– Шәара ҧаралоума шәхы шышәшьо?

– Нас, абзиа ахәбзиа ишаҧсоу бзымдыруаз, аха уи азын бара гәыбҕан бызҭода! – аҽханарззалаӡеит уи аҵкы. – Ажәытә цынҵәарах быҽбырзажәӡарц бҭахуп, аха иааба-гәышьоит алахтыра шбыцәмаҷу, аабагәышьоит! Бара бҩыза ҵкык наушәҵаны иахьа ақалақь уналалар, иараби, ари ара дабаанагеи, иарбан тышоу дахьҭнагаз ҳәа уаазбо зегьы иузырҳәоит... Асида ҳәа бызҿу Алиса длыуазҭгьы, нас, лыҽшеилалҳәалаша уажәыгь илалымҳәацкәа дыҟоума?

– Избан, ақыҭаҵққәа шәаҵкыс еицәоума?! – аҽҧныҳәа агәампҳеит Асида лыҵкы. – Есҽены усда-ҳәысда ашәшьыра шәыҵатәаны ахныҟәгара қьафуроуп ҳәа аума ишыжәдырyа? Аҭыҧҳацәа реиҳараҩык рнацәхыҧқәа аҽага еиҧш ихыри-ааны, аҷапанхтра мода ҟалазшәа рымгәацәақәа ҳәаҟьаӡа ихтны, шәыбжаҩык азеҭын фҩы шәхышәшәа аҭаҭын лҩа шәылачны, ҳалаҽырбоит ҳәа апақ-апаққәа шәгәаҵәақәа былуа,шәханагаланы шәызмоу агәҿыҕьра шәхәаҽырц есы-уаха амузыка ацқамсара, есиаашацҧхьаӡа усда-ҳәысда шәҟалҭырyа амшгара шәахьаҿу азоума алахтыра змоу ҳара ҳәа шәхы шәзахыҽхәо?

– Бара бакәын уажәы ихшыҩрҵаганы иҳагыз! – убри хьымӡҕыс иааҟанаҵеит даҽа ҵкык.

– Азин шәызҭада ақыҭауаа ратәамбара? – урҭ инарзыцҟьеит асасцкы. – Урҭ ыҟамызҭгьы ара шәааны шәахьеилатәоу ишәфоз ҳәа ижәдыруеи? Галина Бланка леиларапа аӡыршы иналаршәны кәтыжьда акәтыжь фԥы зхышәшәо аӡеиҵырҧхьа ахәырпҳәа шәнахәо, кәахак мыршӡакәа «кьечуҧ» кәахала, ҟәыдк аамрыхкәа аҷьар ҟаҧшьаа рҟәыдала, ишәчаҧаргьы иалашәыххыша хәсхәак шәзыламкәа, лаҵа шәымамкәа ҟәбанаа рыхрыҁла, кәҷышьк хымхкәа, кәтык мааӡакәа гәырла ирҧсылоу кәтыжьла, ҵлак еиҭамҳакәа имбаарцаз ихәшәырку шәырла, рахә шәзанымкәа асақә хышхырҵәыла, сасык днышәҭааргьы каҳуамзар аҽак шәызцәырымго, шәеиҳараԥык шәызхара шәзымфо шәымлаҟымлаҵәо,арахь ҟаҵа шәымамкәа шәшьапқәа еиқәыршәны ашәшьыра аҵатәара мацарала шәхы шәызныҟәгарым, џьымраа! Ирыцҳамхеи шәхәыҷқәагьы!

– Ди, шьҭа бҽаанкылишь,бҽаанкыл!.. – убри аамҭаз уи гәалас иааҟанаҵеит ҵкык аҽыргәааны. – Усеиҧш баҳмацәажәанишь, зегь здыруа аҟәыҕа! Бара бтәала,бахьааз бгәы иамыхәашақәа ббеит,усоума?.. Ибзиоуп, ибҳәаз ҳақәшаҳаҭхап, аха шьҭарнахыс ақалақьқәа рҟны инхаша ҳәа ибдыруада, ҳара ҳакәӡами шьҭа иааны инхаша? Мамзаргьы иқәырцақәаз анҭ ақьаафырқәа дырԥегьых арахь иааганы инҳархару? Абри бышҧазхәыцуеи? Ибылшозар цқьа бгәы бааҭахәыци! Џьым, аҧхьа еилкааны, нас аҽҧныҳәа ҟаҵала!.. Шьҭа ибзеилкаау?

– Арахь шәзаазеи ҳәа аӡәгьы аҽҧныҳәа шәиҭом, аха шәахьааиз акы шәаҿызар акәӡами? Шәеиҳараԥӡак усурҭак шәымамкәа шәгиуа ақалақь шәахьалоу, мшгарамзар ишәнаҭеи? Уаҳа акымзарак!.. Аӡәы иҧсцәа анигәалашәа иҵәыуан ҳәа, зегь рылымкаа Алиса лакәхуп уажә шәылаҧш иҵашәаз,ҵабыргәуп уи леиҧш ахаҵацара иахыҧаны иҟақәоу рацәаԥуп, аха аҧҳәысаагара иахыҧаны иҟоу ахацәагьы шырацәаԥу аагәашәҭала! Иашоуп, иахьатәи аамҭаз аҭаацәа аҧцаны рныҟәгара уадаԥуп, уи ауп ҧыҭԥыкгьы еиҳарак ирыхьны иҟоу, аха асҵәҟьа рхы

иацәшәо иалагар, шьҭа шәазхәыц аибашьра ду зхызгаз ажәлар ҿиашьас ироураны иҟоу,ихазырҭәааауада иҭахаз рхыԥхьаӡарагьы? – ирымаз агхақәа рҿарцциеира иаҿын Асида лыҵкы.

– Иаҳзеилкаауазар, ари аҵкы ҳхы ҳаазнархәыцыртә иҳацәажәеит! Избанзар, знапы аӡыхьшәашәа амбац Алиса леиԥш иҟоу ақыҭа рԥарацәа ирго иалагар, иахьнарго иҟарҵараны иҟоу ҳәа ижәдыруеи? Уҭрак баҳаны хәысхуак казымԥсац, кәтык нхыртәаланы кәҷарк хызымхыц, хрыҕк ҵыӡәӡааны бысҭахьык зымуц, џьымшьхык иадамзаргьы илазымҵац, жәык инаҵатәаны изымхьац, ҟәыдк нҭаԥсаны изымжәыц, изымчаԥац, ашылаҵәҟьа ахәышьа ззымдыруа, мажәак аакәаҳаны мгьалк зымӡыц, шәхак хызымхыц, ахааҵа наҭаны хырҵәык арҵәышьа ззымдыруа ақыҭақәа рахь ианага, ҵабыргны уаҟа ахәашьас ирымои? Сара сыхәҭаахьала Алиса лымкаала дахьшәырџьо зынӡагьы шәиашам ҳәа исыԥхьаӡоит – аҵкы цхаԥшшәыла абас лыхнаҳәаазшәа лгәы иабахт Алиса.

– Мшәан, ҳара ҳазлацәажәоз зынӡа даҽакын, уажәы шәызланагалаз закәыхи, даҽаџьара иахымгакәа убри шәалацәажәала! – ус даҽа ҵкык абас аҳәазшәа иҟамыз быжькәак лгәы иаақәꚙꚙит Алиса.– Ҳара уаха еилҳаргарц иаҳҭаху, аӡәы имгакәа иаанханы иҟоу аҭыџьҳацәа рҭызшәоуп иҳамоу. Уажәы, ҳара Алиса ҳәа лараӡәк дыхҭакны даҳҿыҵахеит, ақыҭақәеи ақалақьқәеи рахь шәцаны шәнаҵаа-ҵаақәеи, заҟаꚙы тәанхаланы иҟоу жәбап. Аҭаацәара иаламлац арԥарацәагьы шырацәаꚙу агәра жәгап, ахшара рааӡара ҳамч ақәхом ҳәа ишәаны еилатәоуп. Алисагьы дышгаӡаз наҟ аӡәы диццазҭгьы илыбаргәыз, абар уажәы урҭ ркәал дааҭагылт ларгьы. Шәлыхәаԥши қәрала дахьынӡанеихьоу, есымша лыҽлырхәыҷуеит акәымзар, иацоума данꚙыҵшәаз?

– Бара, ашықәс атәы анцәырыжәгах еилыскаар сҭахын, абри Алиса ҳәа шәызҿу заҟа шықәса лхыҵуа?– аабыкьа ҿыц илӡахыз даҽа ҵкыкгьы убри еилнакаарц аҭаххазшәа лгәы иабахит ларгьы.

– Иацы дыхшәаз ҵьыбшьо, лхаԥыцқәа рыбжеиҳарак лыцәкаԥсахьеит, аха уажәы амса хаԥыцқәа ҿалҵеит ҳәа сыҟоуп. Илҿалаз акаҷырақәагьы есҿены сақәла ашьыхра даҿуп, аха зегь акоуп ԥҳәызба тәахьак шлаку удырыртә ақәра шьҭылххьеит, – рҵьарамзар макьана бзиак зымҳәацыз ани аҵкыҟаԥшь еиҭах аҭак ҟанаҵазшәагьы бжьык лгәы иааҟәыхит Алиса.

– Аламаҟа гәаацԥхьаӡа аҵыхәа иазыҭрысуан ҳәа, нас, лхы аума дзаґоу, лара, мыжда! Аӡгабгьы ианлаамҭо лхы лырманшәалароуп ҳәа акәымзар, аԥша насны ишныҵабо еиԥш, илызгәамҭаӡакәа лқәыԥшра зегьы ныҵацәа ишцо дышԥазымхәыцуеи лара, ашәикка!..

– Ашанаҵәҟьа шәалашоуп,абри,шәара! Бара,дрымгозар, нас, иҟалҵари, аӡәы сышԥеимгац ҳәа шьҭа лҿылшьрыма? Ааи, аҿԥныҳәа луҭартә далаҟагәышьоуп, лараҟадыцьь, аха абыржәыҵәҟьа сугароуп ҳәа мчыла аӡәы дызиццару? – абжьы наргеит аҵкыҟаԥшь.

– Уеиԥш зеиԥшу иҟны ухы узнагар,усҟацәа уигоит!– иаагәынқьит аҵкы мыґрахҵәа.

– Сара дысцәымґны акәу ҵьышәшьоума лыграқәа зцәырызгаз? – дызлақәиаз лывара анааԥса ашьҭахь аҭӡахьы лынаҳәымҭаз лыҵкыҟаԥшь аҿыркьиара аҿазнакызшәа аҵыхәтәан абасшәагьы лгәы иныҟәыызшәа ааламхабеит Алиса. – Шәгәы иаанагазар акәхаԥ,абри бааԥсымзар Алиса лыбзиарак уаҳа илымбаӡои ҳәа? Ааи, лыцәгьеи лыбзиареи еиҟараны илыдызбалақәаахьоу рацәаӡоуп, аха дшыҟазаалакгьы шьҭа аӡәы димазаргьы сҭахуп. Грак змам ҳәагьы иҟада, аха урҭқәа зегьы урызхәыцуа уалагар…

– Зегь иреицәаз ажә абоура аҭынхеит ҳәа, жәоангәашәԥхьара лзаатраны иҟамзар, нас, Алиса дызгаша ага ишыҟоу, дахьырымгаша ашьха аганахь дызхьаԥшрызеи? – изҵааратәны иаазгәанаҭеит кофҭашкәакәагьы.

– Ирымгакәа инхаз аҭыҵьҳа лыбз цәгьахоит рымҳәои, даазқәылаз ллеишәагьы акыр илыркьаҳәӡеит,– даныщьҭалоз лханы ихылшьыз аоныҭә лхалаҭ дугьы уи иадгылаохазшәагьы ааламхабеит Алиса.

– Ибзиоуп, адәахьала дҵәахны ҳара дҳарԥшӡап, ҳнеицхырааны лҭеиҭԥшгьы ҭаҳгап, аха лгәы ҿаҳаханы ҿнамҭуазар, дырбартә-драҳартә лыԝнуҵҟатәи адунеи арԥшӡара ҳара ҳамч акәхару? – аиаша адгылаԝцәа иреигәыӷны Алиса лыграқәа агәылырпатра иаҿын аҵкыҟаԥшь.

– Ааи, иаалхышәҳәааз згьы иашагәышьоуп, аха шьҭарнахысгьы лаԥхьаҟа ишԥалыԥсыхәо? – убри адыруазарц аҭаххеит даҽа ҵкыкгьы.

– Иалаҳдыраагәышьои, аԝны дыштәоу мацара дажәуазар акәхап! Асаркьа уадымҵӡар уԥшӡоушәа, макьанагьы уҿоушәа уамхабоит, ларгьы убри акәхап джьа-жьо даазго, – згь рышьҭахь урҭ инарықәшаҳаҭхашәа ааламхабеит лышьҭалага харԥыкгьы

– Егьаумҳәан, ашықәсгьы иара атәы амгар ауам, аҵыхәтәан даазқәылаз мыцхәы ацәеижьгьы лкуа даналага, исыгсырхоит ҳәа есышьыжь крымфаӡакәа ҵәыцак азна аҵәҵәыра ыжәны ауп усура дышцало... Ланаџьалбеит, џьара аӡәы дигаанӡа аҳәаса кәаха дырцәашьра дыҟоуп ҳәа лзызҳәақәо агәылацәагьы ҟалеит, – уи инақәшаҳаҭхеит асаркьа ду днадтәаланы лхы-лҿы анлырхиалоз илшәылҵалоз лхалаҭгьы.

– Лхы дацхраауазар, нас, уи бааԥсрас иамоузеи? – зҵаарала иаазгәанаҭеит аҽакы.

– Дацхрааит, уи азын мап зҳәода, – ани аҵкыжәԝангәаԥшшәыла дырԝегьых абас аҳәазшәа лгәы иааҭыԝит, – аха, ухдырны уҽурԥшӡар еиӷьу арбану? Иахьынӡахәҭоу ухаазароуп, уԥшӡазароуп ҳәа акәымзар, уи унахыҳәҳәар иашоу аԥсҭазаарахь уархоит. Алисагьы убри аша агьамахьоуп уажәы лҭагылазаашьа ахы архазшәа ахьубо.

– Џьым, ианаамҭо хаҵа узцагәышьар ахы ахыгәырԝара уахнарԥоит! Алисагьы иахьа-уаҵәыҳәа лымшқәа лыԥхьаӡозар, макьана лынасыԥ мааиц ауп. Заанаҵ шәылнымӡбан, алаԥш лышәмыркын, лынасыԥ лышьҭаланы ианылзааишагьы аамҭак ҟалап! – аҳәеит аҵкыӷрагьы.

– Лынасыԥ злааиуеи лыгәра рымгозар! – ус митәык наргәыднажьлеит ҵкык ахьхәыҵаҵәахыз аҟынтәи.– Асҟаамҭа зхы нызкылаз лхы дақәымгәыҕуазар акәхап ҳәа лзызҳәақәоугьы ҟалеит аҵыхәтәан. Знык ауаа рыц уанаҿашәа рыбз узынкылоума, убри иашамзаргьы зегь акоуп акы ахьырҳәо акы ыҟазар акәхап ҳәоуп абзасцәагьы ицәыҵагәаны ишузырҳәо. Алисагьы усеиԥш акы далаҟамкәа илзырҳәазар дрыцҳамхеи, аха изхарада, насгьы абас аххәаа знык ианлоу нахыс шьҭа дызҭахыда!

– Мап, мап, уиак сызхаҵом! – инарҿаххит Алиса лыуа ҵкы.– Убранӡаҵәҟьа лхы налгеит ҳәа илхырҳәаауа шиашам ала, Асида днышьамхнышгыланы Елыр-ныха аҿаԥхьа дықәуеит! Мап, ишәзымҳәеит, Алиса усеиԥш аҟьашьрақәа зхы иаҭәазшьоу дреиуам! Ишәзымдыруа шәымҳәан!

– Мап, џьоушьҭ, усҵәҟьа лыдҳамбалац!.. Рыбзқәа ахышьшьааит, акы далаҟамкәа дыҟазар абас аалзызҳәаз зегьы!.. Иабихәац, абзасцәа ҳрызхәыцрым!.. Дызлаҟам далаҟәоушәа аххәаа лыҭара иашам, уи гәнаҳароуп! – аҵыхәтәан лҵыккәа зегьы неицҿакны абас инеицырҳәазшәагьы лхы инҭылҳәаахт Алиса.

– Ишԥагәнаҳарам, аха цасҳәан уаҳа аӡәы даалышьҭанамгалеит, асҵәҟьа иақәшәахьада? – иаазгәанаҭеит лгәаҕ змаз аҵкыҟаԥшь.

– Бара,издыруада малрҳаҩык лхы илыргарц дшыԥшыз даанхазар? – абас аазгәанаҭеит аԥхынтәи лкофҭашкәакәагьы.

– Ааи, аха дабалԥшаари усеиԥш иҟоу лара лзы дыҟамзар,– еиҭах иаагәрымит аҵкыҟаԥшь.

– Бара, нас ларгьы гәыбҕанс илымоузеи, ахацәа реиҳараҩӡак иахьа рхы ианзамыхәо аамҭаз аӡәы иццара агәаҕьра уадаҩзар? – хәылбыҽхала данаадәылҵлоз бзиа ибаны илшәылҵалоз лыҵкы цәыш уажәы урҭ рылымкаа дахьчарц аҭаххазшәа ааламхабеит Алиса.

– Иараби, џьоукы-џьоукы аӡы шыцәоу ирбазшәа изакәытә насыԥузеи инарҿаҳауа! – бзиа илбақәоз ире-

иуаз даҿа ҭкыкгьы убри иҵьшьа-ҵьшьо иаазгәанаҭазшәа лгәы иныҟәҩит Алиса. – Аҟыҭа аӄынтәи нхара иааз ани ҳгәыла Кәыткәыт лыԥҳа Макака аицаӄьашәа иӄоу дызлаҳаз закәытә насыԥу жәымбо. Лыхьӡ шыӄоу ауп лыԥшрагьы шыӄоу, аха уи азын дынхама, дшымгәыҕӡоз амал мазеи дагәылатәеит. Сара иҵьасшьо,Алиса ԥшӡа дизгәамҭакәа ахьажьршәага ацәаҳа асахьа лыҭаны абниҭцәӄьа деиҕьашьаны дигеит, даалыцәнымхартә. Уи лааста ԥшрала-сахьала Алиса дабаӄоу егьи дабаӄоу, аҳәыҳәи аҷынҷеи узеидкылараҳа еидкылашьа рымам, аха улахь иану уаҟәшәозар акәхап.

– Уи лтәоуп ибҳәо, ани актәи аихагылаҿ ҳаҭцаӄаҭцәӄьа инхо ҳгәыла Ҭцыҭцыжә лыԥҳа ашьҭаҕьачшәа иӄоу Мытытаҭцәӄьа дшыманшәалахаз жәымбо, насыԥ змоу алабаӡа адгьыл иныҭцаиркьакьаргьы абҕьы аҿалоит ҳәа, иагәыҭцҳәаӡаны иӄаз аҭаацәа дрылаҳаит, – ашәҭ дуҟәа зҟәыԥсаз ҵьара лцага аҭцкы убри аамҭаз лгәы иааҭахәыҭхәыҭызшәа анламхаба лыӡырҩра еиҳагьы иаалырҭцрит Алиса. – Имԥсыша аҵьма амаҭцә азылаӄәит ҳәа зхырҳәааyагьы, Мытыта леиԥш зҿаҭцахәы мыӡуа рзын ауми. Дызланагалаз ишынҭаацәоу машьынак-машьынак ирыҟәтәоуп, зынӡа фмашьынак рашҭа иҭагылоуп ҳәа саҳауеит. Абыржәы аабыкьашәа лара Мытыта лхаҭагьы арҭцага машьынак даҟәтәаны аҟалаҟьаҿ дшылаҩеиуаз збеит,рҭаца аицаӄьашәа иӄоугьы шьҭа машьынак лзаархәозар акәхап. Иахьа илшәу уаҭцәы илшәым,хьылеи бырлашлеи лыҿҩычаны,анкьа дызлаӄаҟәаз лхарштны сара исеиҕьу иӄада ҳәа лыҿҭҳәаны,нын,нын, лыҿшыӄалҭцаҟәо жәбандаз, бхы шԥабхашҭи ҳәа ухы уаасны дуҭцәыуап. Дызланагалазгьы ҳара ҳауп ҳәа рыҿҭҳәаӡаны рҿыӄарҭцеит, ԥшьҩык раӄынӡа амаҭцуҩцәагьы рыдкыланы ирымоуп, рхы иацәшәартә цәгьарас иӄарҭцахьоу сыздыруам, аха иахьеиуахеи изҷаԥшьаша ахылаԥшҩцәагьы адәы иҟәыргыланы ирымазаап… Зегь разӄуп иӄоу, уаҳа акымзарак!

– Егьзмам укҿаҩра дыкҿаумырԥшын рымҳәои, аха егьзмам роуп еиҳагьы зынасыԥҟәа маншәалахо! – убри азы агәы еихьнашьуа иаазгәанаҭеит кофҭашкәаакәа.

– Бара, ак шәасҳәашан! – лгәы ахшәаны ҵыԥх аахижьҭеи илшәылымҵацыз ҵкык ирмаҳацыз акы ранаҳәарц аҭаххазшәа убри аамҭаз убасшәа лгәы иаалыҵанаҳәеит Алиса. – Ауаҩага иикыз икит ҳәа, Алиса леиԥш иаанханы иҟоу аҭыҵьҳацәа ртәоуп уахатәиашара зҭыӡшәа шәымоу, анҭ ишылаԥшуаз иаанхаз аҳәсаамгацәа ртәы шәзаламцәажәои?

– Иаууеи, иаууеи, заҟа шәрыцҳаузеи, анаҵьалбеит!– еиҭахгьы аҽԥныҳәа ааҟанаҭеит Асида лыҵкы. – Аҭыԥҳацәа раҳаҭыр, рыпату, рхымҩаԥгашьа, раамсҭашәашьа уҳәа, ԥшӡаракәас ирымакәаз згьы наҟ шәнагәҭасны, амал ҟамса қьымсажәуп ҳәа зхырҳәаауа шәазымхәыцуа аҟынӡа шәхы шԥанажәгеи шәара рыцҳаҟәа! Ахан аасҭа аԥацха агәы ҭбааупҳәа зныкыр ирҳәо шәаҳахьоу,бара?

– Иараби, ианамуӡах ма анкьеиԥш аҭыԥҳацәа мҵадырсуазҭгьы ишԥабзиаз! – убри аамҭаз абас иаазгәанаҭеит кофҭашкәакәа. – Ҿык иҭыҵуа шә-ҿык ирҭалоит ҳәа ахьырҳәо шәмаҳахьеи, Алиса лан Қьаҭа убри амҵарсра деилаҳаны заҟантәы лыԥҳа илалҳәо саҳахьоузеи.

– Ҟаҳ, ҟаҳ! Иаууеи, зынӡаск шәиаӡаахьазаап,араҟа!– уиак зынӡа џьшьахәыс иааҟанаҵеит Асида лыҵкы. – Бзиа еибабо арԥызбеи аԥҳәызбеи ԥсыуа ҵасала реибагашьа иацыз аԥшӡаракәа згьы еицакуазшәа збоирт.

– Бара, иахьа ахныҟәгара аныцәгьоу аамҭаз аҟалаҟьаҿ инхо убас малуаҩык дицымцар нкас ишԥалыԥсыхәо?

– Ашана шәалашоуп абри, шәара! – убри аамҭаз урҭ инарҿанархьит аҵкыҟаԥшь. – Бара, малк змоу рыда егьырҭ ууаӡами, аҕар уиццар ԥхашьарахама иахьа?

– Нас, бгәы ишԥаанагоз! Акы змам аӡәы уиццар,ҳаи рыцҳа,убри дицымцазҭгьы уаҳа дызгодаз ҳәа амал иарцәыцәхьоу агәыла ҳәсаҟәа згьы иузырҳәоит,– иаазгәанаҭеит абырфын ҵкы.

– Бырфынка илҳәаз иашоуп, уи саргьы садгылаҩуп! – убри аамҭаз уи инаҟәшаҳаҭхеит аҵкыҟаԥшь.– Ҳханӡа, ажәафтәи аихагылаҿ инхо ани ажурналист, Алисеи иареи шеибадырызҵәҟьа лгәы изцашәа дыҟамзи. Маҷкгьы

иааицныҟәашәа ҟарҵеит, аха иуалафаху анаԥсан аагарҭак имамкәа,қьаадымзар иуада акгьы изыԥнагыламшәа анылба, акыраз дылҭахызма, дук мырҵыкәа иаарласӡаны наҟ дылхалырштҭит.

– Нас, ишԥаҟалҵарыз! Иҟәышра акыраз илҭахызма, – аҳәатәы анаиау иаразнак абас аазгәанаҭеит ажәауаара змауцыз амыҕрахҵәа.

– Ааи,аха зынӡа даанхаӡар аиҵкыс ма убри диццазҭгьы лзеиҕьымхоз, лараҟадыҵь! – иара ус акала Алиса лхы ахьылмырманшәалоз аҵыхәала лгәаҕ шамаз еиҭах иааныԥшит лыҵкыҟаԥшь. – Шьҭа дызгараны иҟоу ҳара дҳаздыруам, аха, ажьымцхәгьы шьҭылхуа дшалагаз шьҭа мбашьа амам, арахь лжьыжәлагь рбаҕьзаап!

– Ҳыҳ, уи акәын уажәы Алиса илыгыз! Аӡәы данимгаӡа аҵыхәтәан дарбаҕьхеит,усоума? – уи ҵьшьахәыс ааҟанаҵеит ҵкык.

– Мшәан,зжьыжәла арбаҕьу мамзаргьы иарцыноу аҳәса рхала ракәӡам, ахацәагьы усоуп ишыҟоу! Ауаатәыԥса ус ишоуп, ианиуа ирыциуеит.

– Ех, ҳаҕоу дышәҭоуп! – убри аамҭаз Асида лыҵкы иацәымыҕҕазшәа лгәы иаалыҵанаҳәахит Алиса. – Сасраҳәа саажьҭеи избақәаз рацәоуп,аиаша шәасҳәап сахьаашәылаԥшыз уаҳа арахь аара сҭахымкәа сҟалеит.

– Џьым, го-го бызҳацәажәо, иҳадыббалаз бымҳәо?! – уи аҽԥныҳәа агәампхакәа инацыҵҟьеит ҵкык.

– Иаашәыдзымбалаз ҳәа иҟои! – уи агәалақәа убри аамҭаз лгәы иааҟәԥуашәа дааҟалоит Алиса.

– Иабихәац, абри, бара, бааԥсымзар бзиарак бымбаӡо, ибзыҟалеи? – уи гәалас иааҟанаҵеит, – ихәаԥшшәылаз аҵкы.

– Мап, абзиарақәагьы збоит, аха абааԥсрақәагьы абзиара аҽаҟаранатәырц анубо, аӡәы агәахәара инаҭап ҳәа сыҟам, – аҭак ныҟанаҵеит асас ҵкы.

– Бара, башаӡа шәзаҿаԥои зегьо рыла ииашазар!– убри аамҭаз аҵкыҟаԥшь егьырҭ инарҿанархьит. – Мшәан, ҳаргьы иҳамдыруеи, ани уныԥналааҥӡа аҟаҿыхәа ахәқәа цҳаны узыргәыҕьуа, ҳгәыла Пачҳа лмагазин, «Алаԥсырҭа»

иҵаргыланы илымоу Фыҷаҷа лԥа аамӡышәагьы амшгара дшыбжьнахыз.

– Уи шәааиҟәаҵны аҳәсаамгацәеи аҭыџьҳацәеи ирыхәаша акы шәалацәажәалар, убри ауп хәартәара злоу,– инарҿанархьит аҵкыҟаԥшь.

– Џьым, ибзеилкаауазар ианаамҭоу аҭаацәа алалара-гьы азҵаара шьҭыхуп, – убри аамҭаз иаагәрымит аҵкы цхаԥшшәыла.

– Абарҭ амырҕьацагақәа роуп сааижьҭеи ишәыдызба-лаз!.. Ҳаи,абааԥсы! Наҟ-наҟ, уаҳа арахь саауа жәба-рым, еиҭахгьы ақыҭа рыцҳа зегь рыла ишәеиҕьуп! – иназгәанаҭеит ақыҭаҵкы.

– Џьым, ибаҭәабымшьо ҳара ҳаума,усала бқьышә ҳақәҵаны баҳмацәажәан! – ақыҭаҵкы иҟанаҵаз аҽԥныҳәа инацыҵҟьеит ҵкык.

– Иабихәац, шьҭа наҟ лассы ишандаз! Асида араҟа ус лымам,дшааз еиԥш дхынҳәыр еиҕьуп. Уаҟа убызшәа ԥшӡа уаҳауа, инхогьы рыгәқәа разӡа, макьанагьы аҳа-ҭыреиқәҵареи аламыси еиқәханы иахьыҟоу, насгьы ԥсыуа ҵасла унхо-унҵуа уҟазар еиҕьу арбану…

Алиса лҵыккқәа абас деимаркуашәа лхы иадылкылақәоз лыхҭҳәаақәа шиашоу аҟарагьы агәра лгоит,избанзар ҵабыргны аамҭа лара илзыԥшума, даҽа ԥыҭрак ашьҭахь длеимгәажә дышцоугьы лдыргәышьоит,абыржәы убри лҭакәажәхарагьы ааины иаалыдгылазшәагьы ааламхабаху-еит аҵыхәтәан. Абас лгәырҩақәеи лареи еизынханы, арахь ҩызара лзызуша длымамкәа ихәлар ишо, иаашар еиҭахәло мацара амшқәа акатаҳәа иқәҳа ацара иаҿушәагьы даазхәыцуеит. Аанҿасрада игьежьуаз адгьыл лара илзаан-кылозма,лышықәсқәа акакала инеицҵо еишьҭаргыла иахьа-гоз аҵыхәала шьҭа хьаас иҟалҵартәгьы дыҟоуп, убри ҕәҕәала ианаалныԥш лҟазшьагьы аҽааԥсахызшәагьы ламхабоит, лыччаԥшь ахаара акәзар, иаалырҟьаны лқәышә иқәбеижьҭеи акраатҵуазшәагьы дааҟалоит. Дшылаԥшуаз мацара дынзыр-хаз аҽырԥагьарагьы даҽа ԥыҭрак ашьҭахь илхалырштҭыр акәхоит, аха уеизгьы дшашьцылахьаз еиԥш, имырхакәа

икалыжьуаз лымаҭәақәа рхаҭыҧан аҿыцқәа цәырҵуашәа, ахәажәцәа шьҭызхуаз лцәеижьы урҭ рыла илҵәахуашәагы аҵыхәтәан усшәагы лгәы иаалнаҭоит. Акаҷра зҽазызкыз лҭеиҭҧш шьҭа аиқәырхара уадаҩын, аха макьана лгәы ажәны дахьыҟамлацыз азы ишыҟалҵалац еиҧш, есышьыжь хкыхкыла аҿшьтәы џьбарақәа рыла лхы-лҿы арбылра дшаҿыц даҿыхушәагы дыҟахуп. Аҵыхәтәантәи алаҧшҵашәарақәа ракәын зынӡа лыҧсы ҭызхуаз,аха ишҧаҟалҵари,мышкы зны убасеиҧш дҟамлар ада ҧсыхәа шлымам аҟарагьы лбахуеит абасгьы... Лыбҕагьы шьҭа ахәарахьы иааихәоны еиҧш, уахык зны ус хаҵеиқәак акаруаҭ аханы иахькнаҳаз илкаҩрны адашьма ианаақәҳа, уи збаз уажәтәи Алиса лҵыккәа, убри аамҭаз урҭгьы иаарзымбатәбарахазшәагьы лыбла иаахгылоит. Лаҧхьаҟа акыр шықәса инахараны абыржәы убасшәа иаалырҟьаны дахьаазхәыцыз, убри аамҭаз лҭакәажәхара ааламхабазшәагьы лгәы иаалыҵнаҳәеит.Алакә анеиқәдыршәо еиҧшҵәҟьа лхы иадкыланы лгәы иҭылҳәаауаз лабҿабаханы лыбла ихгылазшәа акәын аҵыхәтәантәи лыгәҭахәыцрақәагьы ишылнарбоз, ашьҭахь уажәтәи лыҵккәа руакгьы абас лыхнаҳәаазшәагьы лгәы иабахт:

– Унан, ди-ди, хаас, ара уабаанагеи! Алиса лкаруаҭаҿ ухыршьыртә, узусҭада, џьым,џьым?!

– Сзеиқәоу ана Алиса лышьҭахь дахьышьҭоу шәымбаӡои! – хаҵаҵас аҽаарҧагьеит аиқәагьы.

– Улыгажә ҟылдаџьаҟә иҧсымҭаз, иарбан бзиабароу уажәы изаахыз!

– Абзиабара закәу шәзымдыруашәа, ахааназ Алиса уи лыдшәымбалацызшәа шәҽыҟашәымҵан,дадраа, – убри аамҭаз аҵыккәа инарҿанархьит ахаҵеиқәагьы аҵамхакәа.

– Узышьоугьы ҧҳәыск дымгакәа зхы азражәыз аӡә иакәхап?– иҵааит аҵыккәа руак.

– Урҭқәа сара исыздырам, џьымраа! Сызхааным шәаҳәашьа сымам! Абыржәы избо, иажәымҭаз аразҟы шизылҧхаз ауп!

– Лахьынҵала еиҧшыз ҩыџьа ауаа аҵыхәтәан ишеиқәшәаз ауп ишәҳәаша! – уи мбатәыс иааҟанаҵеит ҵкык.

– Ааи,сыҭаҳмадеи лареи арахь еибамбазҭгьы, лассы нырцәыӄа еиқәшәон! Ҵабыргны, иара шықәсыла акыр длеиҳабуп, аха макьана акы илшақәартә дыӄоуп... Уи бзиоуп,аха аурыс пенсиа заӄа лоуа жәдыруазар? – аҵыхәтәан убрыгь еилнакаарц аҭаххеит аиқәа.

– Зегьы ироуа ларгьы илмоуеи!

– Иӄауҵари, уигьы рацәам, аха иумоуӡар аҵкыс илоуагьы кыр иаԥсоуп...

Алиса лгәы иқәыҩуаз абжьқәа иаалырӄьаны иныбжьаӡын, лхы иадылкылақәозгьы аҵыхәтәан илхашҭшәа дааӄалеит,урҭқәа уаҳа илгәалаларшәарцгьы лҭахымызт. Ашьҭахь усшәа ааламхабахуеит, убри аҽны ашьыжь деихеигәо дҩагыланы лҽааилалҳәан, нас ани аиқәа зтәыз ахаҵа лывараҿ дахьыцәаз днаицәхасшәа луит, аха цәыблаӄы дылкызшәа ааԥшышьак изыӄаҵомызт.

– Иахьак ҳашьҭахаӡеит, асӄаамҭа аӡәы дыцәо убахьоума... Уанаҵьалбеит, зынӡа уцәламԥсызар, шьҭа наӄ уҩагыл, ацәарҭақәагьы аадәылганы амра иасҭар сҭахуп!.. Еи, уара! Мшәан, иумаҳаӡои исҳәо? Уҩамгылартә, амлагьы уамгеи, иӄалозар шьҭа уҿых, узҿыхозар! – еиҭах дницәхас-ааицәхасшәа ааӄалҵеит.

Убри аамҭаз иара ҽыркәацарак имамкәа ахаҳә хьшәашәеиԥш деиқәшәы дыӄазшәа анылба, ашьҭахь илцәымыҕхханы инапгьы кны даахеит, аха еиқәҩаҩаха игәы иахьықәыз илықәырҩны инаиваҳаит.

– Унан, уара, неиҭамҳәа! Шьыжьнаҵы чагәылажәк узыӄасҵап, хаа-мыхаақәакгьы уҿасҵап ҳәа сгәы ишҭаз, уирамшы аҽны наӄ ургама, уарамыжда! Ҳаи, ихәылаурцәааит, ихәылаурцәа!.. Ихәылазкыз, уахь урымгар ҳәа ушәозма, иахьак ма иааучҳарауааз!

Пыҭрак днаихатәаны данылцьаба ашьҭахь, дҩагыланы лкасы еиқәаҵәа налхалҵан, илыдԥсылаз деиқәызкшаз шьҭа џьара гәылак даалгаразы, нас ллабаҷашь хәыцы лҽанҵаны маҷк ихәахьаз лыбҕа аариашашәа адәахьы дындәылҵызшәа лхы иҭылҳәааауаз аҵыхәтәан илабҿабахазшәагьы дааӄалахуеит...

Иашоуп, аԥсҭазаараҿ иҟамлац арбану, аха Алиса лгана-хьала макьана асҵәҟьа иҟамлаша уахагьы лхы иадкыланы лгәы дҭахәыцуа лылацәақәа еиқәԥсаны дахьиаз дыцәоушәа дыцәамшәа, ԥхыӡк далоушәа даламшәа еидылхәыцлоз зегьы абыржәы дырҩегьых иаргамаха илбаз анҵәамҭа аҵыхәтәан ишакәымыз ала дазхәыцзар акәхап, ҵабыргны убранӡаҵәҟьа днеихьазшәа лгәы ианаалыҵанаҳәа, убри аамҭаз афырҳәа дҩагыланы ацәашьгьы наларкит. Иҟаӡамыз урҭ асахьақәа макьанагьы лыбла ихгылазшәа дышгылаз, ашьҭахь лҭаацәа мырҿыхакәа иахьыцәаз ауада ашьшьыҳәа дныҩнысын, нас ашә уахьааныҩналаҵәҟьо икыдкнаҳалаз асаркьа днадгыланы днанԥшылеит, ԥыҭраамҭакгьы даадхалт ҵабыргны аҭакәажә сахьа шьҭылххьазар лбаразы, аха иацы илбахьаз лхаҿсахьа акәын абыржәгьы игәырҩацәгьаха арахь илыхәаԥшуаз. Асаркьа аҟынтәи илбоз лҭеиԥш ԥшагьаҭаду макьаназ ҽыԥсахрак амамкәа ишыҟаз аҟара агәра анылга ашьҭахь ашырҳәа днықәҵәиааны ахәыҟаҵарҭа дныҩналан, нас аҵәца азнаҵәҟьа аӡы нҭаҭәаны дӡышозшәа даҿгәаахәааны илжәит. Уаҳа ашьҭалара лҭахымкәа дахьынатәаз, анҭ лҵыккәа есыуаха илныӡбозшәа лхы иадылкылақәазгьы иашаҵәҟьаны мышкы зны иҵабыргхар шыҟалоз аҟара агәра лгазшәа: «Ҳаи, шьири, бысгәаԥхоит ҳәа шьҭа иаарласӡаны аӡәы исеиҳәандаз!» ҳәагьы, аҵыхәтәан лхы иназылҳәеит. Аиашаз, дарбанзаалакгьы шаҟа лхы лырманшәалоз акәхон насыԥс илоураны иҟаз, Алисагьы убасеиԥш жәҩангәашәаԥхьарак лзаатны, шьҭа џьара днанагаргьы цәгьа илбомызт, издыруада усеиԥш алԥхак лоуны дзыҟалагәышьар уи нахыстәи илыԥсҭазаашьахоз ҳара ҳзы имаӡаны иахьаанхо азы уаҳа лҭыӡшәа ҳҳәарым . Иара убас ҳалацәажәарым аԥхәысаагара иахыԥахьоу ртәгьы, избан-зар иззымдыруада дыԥхәыс дхаҵа дасу ихы иазиуа шакәхо иаԥхьаҟа ԥылас иоураны иҟоу.

1987

ИРЫДРЫМКЫЛАЗ

Амацәыс лакьы-лакьуа алашьцара уажәы-уажәы иналыҵҷаауан. Аԥсҭа-гәаҩа иҭагәыргәаруаз ададгьы, есааира арахь ааскьара иаҿын. Ирҵәиуа, ирхынҳәуа афырҭын зысуаз аԥсабара еилаӡыӡон,агаҿа азааигәа игылаз аханчаԥа ашҭа агәҭа игылаз аҵәа-ҵлагьы иазымчҳакәа иныҵыҩрын, еизҟьа агәараҳа инкаҳаит. Асеиԥш амш бааԥс ҟамлеижьҭеи акраатҵуан, икыдҵәаны илеиуаз аҟәыршаҩы, зны-зынлагьы аҳәиҵәҳәа кырцхҟәакьы ааланаԥсалон. Аҩны ашьҭахьшәа иааигәаӡаны ус аҵыҟьҳәа адад абжьы иоумаха ианаага, аԥсхыхра иаҿыз ахаҵагьы даарҭрысит, икьацәӡа игәы иҟәыргыланы идыркхьаз ацәа цәашьгьы убри аамҭаз имҟәыҵшәаны инкашәеит. Уи збаз аҷаԥшьаҩцәа руаӡәык днаихаххын, ацәашьы аашьҭхны амца наиркын, нас мчыла еиҭах инаимҟәыҵакны ишьҭахьҟа даахынҳәит.

Уи аԥсхых макьанагьы игәы аҟәышра имазар акәхарын, бжьы ахылымҵӡо иҟәацҟәацоз иҿы акы аҳәара иаҿын. Егьи аԥсцәаҳа ичалаа ихарззала дааины дихагылазшәа ибозаарын, уи диацәажәозшәа ахьибоз акәзаарын иҟьышәҟәагьы зырҟәацоз, аха уи макьана ирызгәамҭацызт шьҭа дыԥсуеит ҳәа ихатәаз аҷаԥшьаҩцәа. Илашьцакхьаз ихдырра макьанагьы, идыркыз ани ацәацәашь еиԥшха иҭааӡа игәҟәышрак ҵьара дунеик аҵаҿ иххаӡа еихәлакыхуп, аха нас иаалырҟьаны аԥсцәаҳа дахьцо дишьҭаланы иҿынаихаразы инапы наҟьаны ианиирба, убри аамҭаз ибжьы нарганы днаидҕьаҵәы-ҕьаҵәылеит.

– Уанаҵьалбеит, макьана сзыхурҟьои, даҽа ԥыҭрак иаасараӡа адунеи аҟәԥшра! Сыҟаазрц ахьынӡасҭаху уеигӡоума?

– Мап, Кацыҭа! Сара сыда шьҭа уаҳа уаҩы уиҭахым! Дуцәнымхоушәа убра аусураҿ иудтәалаз иоуп, еиҳаразакгьы уқәгара еилаҳауа. Асакаса уанҵаны уҩныҟа ушыргазҵәҟьа, ари шьҭа уеизгьы ԥсык дыҩызоуп ҳәа ааибырҳәан, нас иаразнакы иара даалырхын уҭыԥаҿ дкәаԥза иара днадыртәеит, – аԥсцәааҳа абас иҳәазшәагьы Кацыҭа игәы иаақәҩыхит.

– Уи, ҟалашьа амам!.. Исызхаҵом!.. Ех, сара агазажә,башаза игәра згахуан! – иаалырҟьаны аԥсхых ибжьы ааргань иблақәагьы ҭызза иаахтны данааҳәацымацы, иикыз ацәашьы еиҭанаимҟәыҵшәаны инаивашәеит, аха нас иаразнакы иеааиқәкны ҩаԥхьа дынҭаҳәаахаа дынҭанагалт.

Убри аамҭаз аҷаԥшьацәа ирҳәара рҿамшәо, зҿы акны нырцәыҟа амҩа иқәлахьаз ибжьы ахьиргаз аарзымбатәбарахеит. Згәы еицамкыз гәыла хаҵакгьы ашырҳәа днаихыххын, ҩаԥхьа дырҽеины днықәиҵан, ивашәаз ани ацәашьгьы наркны еиҭах инаимҟәыҵаикит.

– Нан, уажәшьҭа ихчгьы иҵх, иҟаиҵақәо рыла шьҭа нырцәытәи ацҳа аҟынза днаргахьазар ҟалап, рыцҳа! – аԥсхых ишьапахьшәа итәаз анхәа уи ахаҵа лыбжьы наиқәлыргеит.

– Макьана иԥсыԥ лаҩга-ҩеигоушәа дыҟоуп, иԥсра ҳахыццакуашәа ҟаҳҵарым, быххьзгеит! Ҵасым!–иҳәеит уи ахаҵа.

– Аиеи, нан, аиеи, иԥсы мцо-имаауа излаҟоу ала нырцәыҟа арра изымгәаӷьуазар акәхап, неиҭамҳәа! Ех!.. Сызӷаби уареи шәаԥхьа сара сыԥсыр акәымзи, нан! Алаҳа салбганы сшьапы аныԥҵәоз, сыԥсра збашаз шәара аиҵбацәа шәакәмыз, аха аԥсцәааҳа сара саҵкыс уара уеиӷьишьеит,умбои, нан!.. Ҳаи, абаақәа!.. Егьыди, ҳшԥашоу, анаџьалбеит!– лҳәан, Кацыҭа ианхәа аҵыхәтәан лыхгьы дназышәит уажәы -уажәы лгәы дынҭақәаԥсычҳауа дахьтәаз.

Ус иаалырҟьаны аԥсхых дгыларц ақәикызшәа аҳәацымацра иеаназик, аԥсеизгара далагаз џьшьаны аҷаԥшьацәа ҩаҵеибарҟьаны,дрыцәгылар ҳәа ишәозшәа иеизмырҵысуа дықәырҟацаны даркит. Шьҭа аԥсцәа дышрылалаз убаратәы,

зыдунеи зыԥсаххьаз ҵьоукы рыхьӡқәа даақәымҵӡакәа иҿашәон, арахь дзымԥсуа дзыбзамхо дшыркыз мацара ианааԥса,ашьҭахь мчыла деиқәыркырцгьы рҽыназыркит, аха макьана дшаҳә-шаҳәуа дшыҟаз анырба, иаууеи, ари иԥсра цәгьахозаап ҳәа неибырҳәан, нас даҽа ԥыҭрак иааизыԥшразы инеихыҵит. Убри ашьҭахь ауп, аҷаԥшьацәа абламбатәқәа рбо, ираҳауа ианалага. Аԥсхых ихдырраҿ дшыҟамызгьы ас аӷаҵҳәа дцәажәо анырба, иихәозгьы еилдыргартә ианыҟала, аамҭа алархыргарц еидшыланы изҿыз амаца асра иааҟәыҵын, рызегьы ӡыӷәӡа аӡырҩра иналагеит. Аԥсцәа ирылалахьаз ауаҩы уахь иибоз дара ирбарҭамызт, аха далҟьа-аалҟьаны арахь ииҳәоз зегьы еилфаҷа ираҳауан.

– Каҵыҵа бзиа сара усцәымшәан!– аҵанаа дреиԥшны аҵьма ԥаҵаҵас ажакьа змаз ацәажәаара дналагазшәагьы ибахуеит.– Уныҳәа-ныԥхьаны снапала умҩаԥызгарц сузааит! Мшәан, сузымдырӡеи, сара еснагь узырманшәалоз уаҩсҭааху соуми? Аҩсҭаацәа иаҳхьыԥшу дқаҷааума, дхәарҭлаӷьума, дыцьнышума зегьы ааизибаганы снапы ианырҵеит уаха усыманы срызнеирц! Ҳара ҳашҟа даарц ақәикит, уцаны унаидҵаал, уҽнымырхакәангьы лассы арахь даҳзаага ҳәа сузаарышьҭит!

– Наҟ усԥырцқьа, иарбан дҵаалароу ишәзааз! Сызбарыда ҳәа санбаҟалахьаз! Абааԥс, шәсыдҵаалароуп ҳәа ӡәыр иуасҳәаахьазма? – аӡәы диацәажәозшәа ибжьы наиргеит Каҵыҵа.

– Каҵыҵа дуӡӡа, ас шԥауҳәо! – убри аамҭаз аԥсцәаҳа ибжьы игәы иаақәҩыхит. – Аилкаара змоу уоуп ҳәа зегьы ҳухәаԥшыхуеит, арахь уара уаалаганы ҽыргаӡа-ҽырҟәыш ҟауҵарц уҭахуп! Сара узлазбо, урҭқәеи уареи зынӡаск шәеимаҭәахәым, иагьунаалом! Сыхәҭаахьала бзиарак узыҟасҵанда ҳәа саргьы сушьҭаланы сааит, сҳәатәы хауҵозар шьҭа ушьҭахьҟа ахынҳәра узаԥсам, ушыбзоу наҟ урԥырҵыр хараӡа иузеиӷьхон. Заҟаҩы ргәы узынханы иҟоугьы ухаумырштлан. Урҷаԥшьарц рҭахушәа абра иудтәалақәоу рыбжаҩыкгьы, ирласны наҟ даҳԥырӡаанда ҳәа ауп ишыҟоу... Каҵыҵа,сара ҭынхак иаҟара усҭахуп азо-

уп шьҭа ҳашҟа уиас ҳәа уцаҳәара сзаҿу. Џьым, уажәшьҭа уара уазхыц ишыҟауҵаша.

– Уи агәра сызгом!

– Иарбан?

– Ирласны сыԥсра зҭахәқәоу ыҟоуп ҳәа иуҳәаз!

– Аа, иузхаҵом акәу! – алахь ааиқәнаҵеит иаҩсҭаауху. – Ус акәзар, абна уанхәа илыдтәало,џьыԥх ешьас уҟазҵаз ани ахыдамаҟьашәа иҟоу уизыԥши. Уи есымша аԥацхақәа рахь уганы пату зуқәиҵалоз, дахьуцәнымхоз акәыз џьушьоума? Уаргьы даараӡа уиқәгәыҕуан, аха уажәы амыргәырҕьа ихы иҭаланы дыҟоуп, Кацыҵа иԥҳәыс шьҭа зынӡа сара дысзаанхеит ҳәа агәра ганы.

– Еихакы!.. Маап-аап!– убри аамҭаз аԥсхых ибжьы наргані дгыларцгьы дынҩыҵыззеит, аха иааигәа итәақәаз хацәақәак иҩаҵеибарҟьан, мшәан, дцозар шьҭа наҟ даҳԥырӡаарауазеи, изакәызеи дааҟәымҵӡакәа иҽырхагаха иҟаиҵо ҳәа еибаргәрымуа инихеибаҳәан,имч мырхакәа иаразнак деиҭаныққәыргәеит.

– Уара, машәырк ҟаиҵаанӡа иику ацәашьгьы наҟ имшәхи! – даҽаӡә ибжьы нарганы урҭ инарыкәиргеит.– Абра ҳашидтәало иҳамбаӡакәа амца ҳацреиҵоит, ԥсышьацәгьа зауыша! Аҷаԥшьацәа аԥсы дшырцәыблыз ҳәа, иара иҵыхәала ахьӡ ҿаасҭагьы ҳхы иаҳҭоит мамзар!

Кацыҵа наҟ дышҭанагалахьазгьы деимазкуаз изырҳәаз убри аамҭаз дазхәыцызшәа иаразнакы иҽааиқәикын, аҵыхәтәан дшьаҳаиҭхазшәа зынӡа аԥсы исахьа ааихуеит, аха иԥсыԥ алагаҩагашьа макьана иҭынчын.

– Убри игәра умгалан ҳәа заҟантәы саргьы иуасҳәаахьааз,Кацыҵа? – иаҳахьаз бжьык ус игәы иааққәыҩыхит, уи азоуп иҷаԥшьаҩцәагьы мыцхәӡа иҽирҭынчӡазшәа дзырбозгьы. – Иҩны уганы баша аӡарақәеи ашьтәақәеи узишьуаз џьушьозма, ус зхыҟаиҵоз акы ишамааназ удырыр акәын! Ашьҭахь ианузеилымкааӡа, уара, абри иҽееиу уаҩым ҳәа науцасҳәеит, аха усҟан сҳәатәы хаумҵеит. Иҽыргьангьашны ҵаҟала иуцаз иҿы иааҭшәоз згьы ахьыуирҟаҵоз узеилымкаакәа, иуцеиҳәоз агәра

ганы сусура самухит,убри ауп саҵьал зыркьаҿызгьы. Абас суцәымыӷххартә, бзиарамзар цәгьарас иузызухьааз, Кацыца? Маҭәа бзиак анысзаанагоз зақантәы амалаҳәа иусҭахьаз иагьынбаухашҭи? Уԥшәма лакәзар, лсумка дуқәа кны есҽены уақа дсыдтәаламзи…

– Мшәан, Ҷапыра уоума исзымдрыз? Иараби, усқан агха сыхьзаргьы угәы иалумырсын,уи азын зақа сахьхухьо удыруама? Исыцархәоз акәыз ҵьшьаны исдырқацеит! Ашьҭахь исызбеит уҭыԥахь еиҭа усырхынҳәырц, аха иахьоуп уаныз- ба ҳәа акәымзар уԥшаара саҿуижьҭеи ицуа удыруама?

– Аа, уажәоума цқьа санеилукаа! Шьҭа иудырма сзыԥсаз, аха усқан суабжьарц анысҭаххалоз, ҵьым,аԥсыӡ аӡсашьа аумырҵалан ҳәа соумҳәози, уажәшьҭа иубама аҳәатәхамцара иузнауыз?

– Ҷапыра, баша убарбаруеит ҳәа акәымзар, иуҳәо шьҭа иара ихәо ҳәа иқам! – убри аамҭаз иаазгәанаҭеит аԥсцәаҳа.

– Иабихәац, абри уара инеиԥынкыланы зегьы рыԥсқәа ахьугаша ушԥашьҭо! Уԥсы акы иамырҭәит, иузықалеи? Цыԥхтәиқәеи цыԥхцәатәиқәеи ҳарқәацып, ари ашықәс макьана ишнымцәацгьы сынтәа мацара зақаѡы рыԥсҭазаара угахьои? Раѡсҭахәцәа рцәыцәгьаханы зыҽздыршьуа,анкьа иқаӡамыз гәаӷшақә аибарԥсрақәа, амѡаҿ амашәырқәа,аԥара змамкәа ахәшәтәырҭақәа рҿы ирыдрымкылакәа нақ иугахьоу уҳәа, хазы аҿарацәа мацара кыдды зақаѡы арахьтәи адунеи иацәурӡхьоу уажәшьҭа уаазхәыцыргьы ухәҭоуп! Ауаа зегьы нцәарц уҭахымзар, иқалозар шьҭа уԥсы мачк иаанкыл!– абри даараӡа Ҷапыра игәы ишалаз иныԥшуа аԥсцәаҳа иахь даагәрымышәа ибахит Кацыца.

– Уара, сара исхараны исыдыжәбалои,дара еиханы арахь иаауазар? Уажәы ари шәзыдтәалоугьы сара мчыла дызгарцы саама, иара ус аниҭахха ауп саара зыхқьаз!

– Аиаша шәҭахызар, Кацыца иаѡсҭаахә ауп зегь зхароу! – аира зшаз ашацәа аҵыхәтәан дахьчарц аҽазнакызшәа ааиамхабахит. – Аԥсыцәгьара аԥхьа инаргыланы цәгьарас, бааԥсрас, гәымхарас, цмыҳәҳәарахрас, уаѡымрас иаақаз

зегьы ирҟаҵо мацара, иуулакгьы иаҵьал ааигәоутәит! Убас ауаа шәырԥырхагамхозҭгьы, адунеи зегь аҟны ҳаҭыреиқәҵарахон, еицхыраарахон, рыцҳаибашьарахон иҟалоз, аԥсҭазаарагьы зынӡаск даеакхон, зынӡаск игәазырҳагахон!

– Сарамыжда, шәара ашацәа ҳәа иҟоу есымша ауаа абзиара дырҟаҵара шәаҿымзи! – игәаазшәа ҟанаҵеит Каҵыҵа иаԯсҭаахә. – Абри, уара ухаҭа, Каҵыҵа ахазына ҳәа избахә зларҳәаша ҳәа бзиарас иурҟаҵахьааз? Даба иҳәеи?.. Ҳаи, зыԥсаҭа бзиахаша Каҵыҵа, дзакә хаҵааз, дышԥабзиаз, дышԥахазыназ ҳәа ӡәыр иузирҳәозар, абри сжакьа мсит, иахьарнахыс аԯсҭаа ҳәа хьӡы схымкәа стәыԯақәа нхаҵәҵәаны ишкасыԥсо, иамуӡакәа иҟалозар, иара сжакьагьы нҿырҟәыдааны Каҵыҵа иаԯсҭахә ҳәа уаҳа сыӡбахә шәзымҳәо зынӡа наҟ схы салгоит!

– Ус узыҟаҵар бзиагәышьамзи, нас иаргьы даеакала дҟаларын, аха сахьухәаԥшуа уи згәаҭьыша дабаҟоу! – аеԥныҳәа ныҟанаҵеит аламыс.

Каҵыҵа илацәақәа еиқәԥсаны дахьықәыз, игәы иқәыԯуаз абжьқәа цқьа дырзыӡырԯырц, иаҳеидеи ыҟамкәа зынӡа иеааирҭынчӡеит. Усеиԥш иеаныҟаиҵа, егьа ҳаирԥшызаргьы шьҭа рацәак нызҵуа иакәым ҳәагьы ааргәахәт идтәалақәазгьы.

– Уара, зегьы шәеицлабны изыжәуша анизыжәуы, уажәшьҭа аимакра азнауеи? – абжьы наргахт аԥсцәаҳа. – Умыжданы ҳара ҳзы ушԥаԯагылеи, угылара уҵабааит ҳәа изызҳәо рацәаԯызар, шьҭа шьҭахьҟа ирхынҳәра изаԥсазар шәазхәыци? Сара сыхәҭаахьала,зынӡагьы уи сақәшаҳаҭым!

– Убас изырҳәозар, аԯны дыҟа, аусура дыҟа, дахьцоза-алакгьы иааиԥырымшәарц идикылаз ауаԯымра ауп зегьы зхароу! – азгәаҭа мацарала зегьы идеилнаркаарц аҭаххеит Каҵыҵа иламыс. – Дызлеицгәарҭаша бзиарак знызаҵәык иадымзаргьы изыҟаҵанда ҳәа санишьҭаз аамҭаз,ауаԯымра наидтәаланы даргаӡон,иаргьы ҳара иҵаҳҳәоз аасҭа уи аҳәатәы акәын еиҳа ихаиҵоз,уи дақәгәыҕны иара иааигәаԥхоз амацара акәын есымша инаигӡозгьы! Уажәы

убарҭқәа зегьы неидкыланы ҳахьахәаԥшуа, иҟаиҵараны иҟаз абзиарақәа, иԥсы ҭанаҵы рыбжеиҵарагьы инамырҟаҵеит.

– Аиаша иаиааиша акы зыҟалом ҳәа есымша идәықәу шәара шәоуми, нас уи шәзаҿхагахаауа абзиарақәа ишәырҟаҵаландаз! Уахьгьы дыҟамкәа арахьгьы дыҟамкәа, хылаԥшракгьы имамкәа дгыӡҳәыӡӡа дшаанхоз аҟара аныз-ба, аҵыхәтәан сара даасыдыскылеит сихылаԥшразы.

– Уара, аиҿыхара шәааҟәыҵны, ауаа дзырцәымыҕххаз абраҟа абыржәы саргьы иаасшәырдыри, иҟалозар? – ус аԥсцәаҳа абжьы наргахт.

– Уи уажәшьҭан еилукааԥ, уажәы саргьы акы аҳәааха аасараӡеишь! – ашацәа аԥсцәаҳа агәааҽаннаҵахызшәагьы ибахуеит Каҵыҵа. – Ҳарҭ, ашацәа шәҳазҵаауазар, ҳахәҭаахьала дцаркьымкәа длашәымкәа, хшыҩлагьы дхәыдамхарц ауаа зегьы еиԥшны ишаҳшо еиԥшҵәҟьа иаргьы дшаны адәы дықәаҳҵеит. Ҟәыҕарыла зегьы ираԥимгозаргьы, уеизгьы ихы зланыҟәигаша ахшыҩгьы иаҳҭеит. Нас, исзеилкаауам абри ауаҩ абриаҟара деимашәкыртә дзышәҿыҵахаз, иарбан цәгьароу иҟаиҵаз?

– Уи, сара соуԥ ибзианы издыруа!– Каҵыҵа изынха-ны иҟаз ламыс хәыҷык абжьы нароуӡаны игәы ақәыҩра иналагазшәагьы наиамхабеит. – Ашацәа, ухаҵкы, уара гәыбҕан аӡәы иануиҭагьы диашам ҳәа азысыԥхьаӡоит, из-банзар, ари иаҭәаушьаз ауаҩра иаҩсҭаахә напхгара анаҭо ианалага нахыс, ихы аахҵәа иара еиԥшқәаз џьоукы иараз-нак дааицгәарҭан, еиҳа-еиҳа дхагало мацара, абыржәы аҵыхәтәан дахьыҟаз дааганы дхәаԥӡа днадыртәеит. Усҵәҟьа ухы уахыццакны зегьыҵәҟьа рыгәра умгалан, аеҵәа ахькыду ианкыдшәалоугьы ыҟоуԥ ҳәа есымша игәиҽанысҵалон, аха иҵасҳәоз цасҳәан ихахьы инеиго-мызт. Аԥхьаӡа, аԥхьаӡаҵәҟьа хар имамшәа иҽааҟаиҵашәа иуит… Ҳаи, Анцәа иҵьшьоуԥ, егьаҩы аанагахьазаргьы абри ауаҩ шьҭа зегьы ирыхәаша иакәхоит ҳәа ишизыԥшыз, аҵыхәтәан ргәыҕрақәа рымпыҵашшо мацара, абыржәы дахьынӡажәбо дааит.

– Џьым, аиаша шәҭахызар, абри Каҵыҵагьы убри аԥсыцәгьара ауп дызқәызӡыз! – аҳәахт ашацәа. – Иламыс ишаҳәаз еиԥш, иаргьы ихатәитәқәаз рацәаӡоуп,сасааирҭак иаҟараны иргылаз ари аҩны аҩыза уаҳа аӡәы изгыланы џьаракыр ижәбахьоума? Еилыргаҩцәаси ԥссаҩцәаси идикылаз фҩык аҳәса рымч ақәымхо ианыҟала, даҽа хәҩык ациҵеит... Ирҳәоит, шықәсыкахь ҩынтә-хынтә атәыла дуқәа рахь дцаны иԥсы ишьалоит ҳәагьы. Иахьынӡаиашоу сыздыруам, аха иахьыхароу тәылакаҿ миллионла аԥараҵәахырҭа изалоуп ҳәагьы изызҳәо рацәаҩуп. Абас иҟаиҵақәоу роуп дыԥхасҭазтәызгьы. Убри азоуми, уажәы ара ҳаԥхьа деизҟьа дзықужьу!

– Ааи, ааи, иашоуп! – иаазгәанаҭеит аламыс. – Игәра ганы дызхадыргылаз имариа усызма, иаразнакы иԥсыцәгьара амҩа аназааирҭӡа, уи згәамԥхаз џьоукгьы неины игәиҽанырҵеит, аха урҭ рҳәатәы хамҵакәа иҵахәыцуази иҵатәази ргәаҳәаракәа нагӡо иҿааихеит. Аҵыхәтәан адунеи амаа зынӡа иара идыркызшәа ихы ибо даныҟала, сара соуп ҳәа иҽыҟаҵаны ииҭахыз даиҭон,ииҭахымхаз дрырҳаны иара итәык днахаиргылон. Алаԥшҵашәара иоузшәа убас аабыкьа зусура иамихыз аӡәы тәамбашақә дышизныҟәаз ала ихы еиҭеиҳәазаап, аха акыр зылшо Каҵыҵа ҳәа еицырдырыуаз игәы иасуазма, ашра дахьнеиз дыргәыбзыӷны ишьҭахьҟа ддырхынҳәит, усурҭада дшаанырмыжьуаз агәра ирганы.

– Ҳаи, џьаҳаным алԥха уоуааит, Каҵыҵа! Асҵәҟьа уҟоуп ҳәа сыҟамызт, шьҭа сушьҭыҵраны сыҟоума! – џьаҳаным иаҳаз агәы иахәазаап.

– Аҳы, ҳдәықәҵа, Каҵыҵа! – аԥсцәаҳа ацара аҽаазнакит.– Аамҭагь шьҭа рацәак сымам, ҭакәажәык лыԥсы лхымҵыц ҳәа адырра соуит, уигьы лассы сналыдҵаалароуп!

– Абри, уара уанымццакуа аамҭак шԥаҟам, уеизгьы! – уи аҭахымхеит ашацәа. – Думаны уцоит, аха дабантәиааугеи, макьана дзааугеи ҳәа дахьноуго иуазҵаар ишԥароуҳәои?

– Шәанаџьалбеит, уара,нас маҷк шәааласы, аамҭа сымам ҳәа шәасымҳәеи, сусура сагхоит!

– Џьым, ари цәгьа баны бзиарак ҟаимҵацзар, шәгәы иалымсын,сыхәҭаахьала џьанаҭҟа дсызгагәышьом, иҭахы-

зар ҵьаҳаным дигааит! – абас бжьык игәы иаақәԥит Каҵыҵа.

– Мап, мап, ҵьаҳанымҟа сызцом! Уаҳа аӡбахә арахь исышәмырҳан, уахь сҭахым! – убри аамҭаз аԥсхых даалҟьаны ибжьы рдушәа инаиргеит.

– Ҳаи, уанаҵьалбеит, ҵьаҳанымҟа ургартә абысҟак цәгьарас иҟауҵахьааз,уара ахәаша! – аԥсра иаҿыз абас анааиҳәа иаалцәымыҕххеит анхәа.

– Зҿы акны иқәу дцәажәо збахьада,ҳазшаз улԥхаугәыԥха ҳаҭ!– анхәа илыдтәалаз агәыла ԥҳәысгьы лылахьлыҵьамшь аалӡатәит.

– Ус деимашәымкын, уара! Изахьӡузеи даҳҭахым! Ҵьаҳаным уоуп изасҳәо! Ҵьанаҭҟа дрыдыркылом, аха агәаҕ рацәа зышьҭоу ауаԥы, ҵьаҳанымҟа игара шԥауҭахым? Уахь азыҳәан, ари еиҕьу дузыԥшару? – аԥсцәаҳа уи инаҿаԥеит.

– Уара, шәихымццакын, иахьиҭыԥу дшәызнамгар ҳәа шәшәоума! Ихәаԥшраз иааранЫ иҟоу аҳақьым, ииҳәараны иҟоугьы макьана иаазыԥштәуп! – иаҵьал абас аҳәазшәагьы игәы иабеит Кавҵыҵа.

– Мшәан, ԥыхьашәа зынгьы ихы ԥиҟахьоушәа, еигьушәагьы акы саҳақәахьан?... – убри алҵшәа еилнакаарц аҭаххазаап ашацәа.

– Ааи,ааи, ихашыгә аартны иҭамԥшхьеи!– уи аарҵабыргит аҵьал.

– Нас, идырбалеи зырҳәа? – иҵааит аԥсцәаҳа.

– Акымзарак! Аҳақьымцәа ихы ԥҟаны инҭаԥшызар иҭыкка иҭацәны ишыҟаз анырба, ара иухәшәтәыша ҳәа акгьы ыҟам рҳәан, ус ишыҟаз иӡахны наҟ дызтәыз дрырҭеит! – аҭак ныҟанаҵеит аҵьал.

– Ҳа,ҳа,ҳа! Шәара уажәоуп уи анеилышәкаа, ари хшыԥда дыҟоуижьҭеи иҵуа жәдыруама? Аламыс аниԥырҵ нахыс ауп абас даныҟалагьы. Ашьҭахь даалаԥшықәҵаны аламысдара анапахьы данаанага, аҵыхәтәан дахькылнагаз жәбоит уеизгьы, аха данхәыцша аамҭоуп макьана шықәсла дызҭагылоу, ижәдыруеи ихҭацәы иааҭашәаны ирӡыз иламыс ԥшааны еиҭа дазыхынҳәыргьы!– аҵыхәтәан абасшәагьы аазгәанаҭеит ашацәа.

– Иараби, абри ауаҩ ихарашәҵозаалакгьы, убриак агәра сызгацәом сара! – уи инаҿапеит аԥсцәаҳа.

– Уара, ани иахароуп, ари иахароуп ҳәа иҭыӡшәа мацараха изакәызеи шәызланагалаз! Харак аӡәы иҳадымшәа ахалыршәшәара аҭахӡам! Аиаша шәҭахызар, абарҭқәа зегьы ҳара ҳаидымгылара иахҟьаз ауп, абри ауаҩгьы иахьа рххатәыс дызҳауыз! – иаазгәанаҭеит Каҵыҵа ирӡхьаз ауаҩра.

– Хаҭала шәсазҵаауазар, зегьы шәапхьагьы сара соуп ицәыӡыз! – еиҭах ахы ахашшаара иналагеит Каҵыҵа иламыс. – Аԥсыцәгьара аасҭа ауаҩы иуаҩышьа еиҳа ианыҕәҕәамха, нас, ашьақарҭра иҭашәаз ашышкамс аҭыҵшьа иақәымшәакәа ишҭаԥсуа еиԥш, ауаҩгьы иԥсыцәгьара иуаҩра налаԥс ицоит. Ари зхысҳәаауа, ашьҭахь Каҵыҵа иахьеиҳаз даҽа ҭыԥ дук ахь аламысдара данианага нахыс саҳаҭыр имбоушәа даналага,нас ицрысхуааз, дук мырҵыкәа сицәгәааны наҟ сиԥырҵны сцеит.

– Зегьы арахь шәаасзыӡыришь! Иара, иара иоуп, аха дшыҟазаалакгьы ихшаз ирызхәыцтәуп! Даргьы даараӡак ихирны иҟазар жәбоит, раб еиԥшҵәҟьа макьанатә рыҽхадырззаларцгьы иаҿуп, рхатәы бызшәаҵәҟьа раҭәашьаны ирҳәахуам дара ртәала. Макьана рықәрақәа шынамӡацгьы машьынак-машьынак аахәаны ириҭахьеит. Уажәы иаалырҟьаны абыда иаанхар илыбжьахәаша иӡуеит, мамзаргьы иԥырхага дуқәаны зегьы ирзыҟалар ҟалоит!– иаарылабжьеит ашацәа.

– Иабихәац, иахьа дызгап ҳәа смаахзи, аха шәара уи шәақәшаҳаҭымзар, мыш дуӡӡак ырӡны шьҭа снапқәа ыркало сышԥахынҳәри! – иаагәынқьит аԥсцәаҳа.

– Дыузамгар ҳәа ушәоума, даҽа ԥыҭрак иааиараӡеишь! Уихымццакын!.. Аиашаз, раԥхьаӡа аусура даналагоз заҟа дуаҩыеиқәҷабыз? Зыԥсынҵры духаша, абри дҵеи бзиахоит ҳәа зегь шизыԥшыз, ашьҭахь ихы абанӡанеигеи, иара,ашәикка! Саргьы заҟа дсеиҷаҳауааз, еснагь иаԥхьа сыргылангьы симамзи! Ацәажәара данналагозгьы зегь раԥхьаӡа сара сыла акәын дшалагоз,жәак

ааиҳәацыԥхьаӡа сара сарбаны, сҭызшәа мҳәакәа сихаштны иҟалахьазма!.. Ашьҭахь иаалырҟьаны иҕрашәах дыр, избахьац иакәымшәа ихьӡи-иԥшеи даҿхагахаауа, иара ихы заҵәык зегьы ирыхирҳәҳәарц, иамуӡаргьы мчыла игаларц иҽхарззалаӡаны иҽыҟаиҵеит. Аԥсыӡ амшын зегьы иара иахатәушәа шабо еиԥш, аҳәынҭқарра амал уаргьы уалақамсала ҳәа дақәиҭыртәызшәа, дызлажьыз амеилага зегьы иара ихатәызшәаҵәҟьа иамхабеит, неиҭамҳәа! Зынӡа ихахьгьы иҟамызт, мамзаргьы ацәыцәра иханарштҭит, ани амшын иалаӡсоз аԥсыӡ, мышкы зны аҕлам илбаанадар шыҟалоз, уимоу еижәлантәу аԥсыӡқәа дара дарагьы анеибафалогьы ыҟахми,аха ахааназгьы игәы иаанагомызт иара изыҳәан иҕламхараны иҟаз иԥсыцәгьара дылбаанадараны дшыҟаз, – агәы нырханы иаазгәанаҭеит Каҵыҵа иламыс.

– Убарҭқәа зегьы сара исыбзоуран! – аламыс иаҳәаз агәы иахәаны ахы иахыҽхәарц аақәнакит аламысдара. – Дыззымдыруаз днардыруа-аардыруа, џьоукы бызла ихыхуа, егьырҭ ргәыҕуа,урҭқәа знымаалоз рџьыбақәа акы нҭаџьго, аӡәы игәы дамыргакәа иныргәабзыҕ-ааргәабзыҕуа, убасала есааира сиҵгәо мацара, ахааназ ибараны иҟамыз аҭыԥқәа акакала ирԥсахуа мацара,уажәы аҵыхәтәан дкәаԥӡа днагаӡаны дахьсыртәаз жәбоит.

Каҵыҵа ихы итәымкәа дшыҟазгьы дахьеимаркуаз быжьқәак иаҳауашәа ҩаԥхьа ибла аԥыџьқәа ааҵасит, аха нас еиҭах илацәа ҭашәашәақәа еиқәышьшьы иааҟалеит.

– Ишьыгаҿ дааганы дкәаԥӡа дуртәеит! Убри ауп иулуршаз. Ишәгәаламшәои аԥхьаӡа ихамаԥагьара даныхнахыз, иҽырҕәапӡаны иҽшыҟаиҵаз! Иҟауҵахьоу аазырха, убарҭқәа уара иузаԥсам, мышкы зны уԥхасҭанатәыр ҟалоит ҳәа, есҽны сааҟәымҵӡакәа иҵаҳәара саҿымзи, аха егьа зундаз знызаҵәык иадамзаргьы даасзымхәыцит, абри ауаҩ! Уара, абри иаџьал ааины иҟәаҟәа иаадгылама ҳәа дахьцалакгьы сааицрымшәакәа сишьҭагәышьамзи, аха иазыжәуеи ахаангьы сиднамгалацызшәа, сизымдыруашәа иҽыҟаҭаны схаҭыԥан аламысдара еиҳа ҳаҭыр ақәиҵо далагеит... Ашацәа, уххьзгеит, абри ауаҩ даниуаз аламҭалаз иԥсынҵра ануӡбоз иаҭәаушьаз ауаҩра, исҳәаз хауҵозар,

абасоуп ауаҩымрахь ишкылигаз! – еиҭах ииаазгәанаҭеит аламыс.

– Аламыс уара уанирӡ ашьҭахь ауп аҧхашьарагьы аниҧырҵыз, нас ауаҩрагьы рацәак идымхалацәакәа дныжьны ицеит, – уи аарҵабыргит Каҵыҵа дныжьтәума аԥсра дахырҧатәума ҳәа згәи-згәи еилаҧшуа изыԥшыз аҵьал.

– Ааи, ааи,ҳаиҧырҵны ҳцазар, уи азын гәыбӷан ҳаҭатәума? – аҿаркьиарц аҭаххеит аламыс. – Сара саасҭа ауаҩымреи,аламысдареи, аԥсыцәгьареи ҩызцәас ианишьҭых сара сымацара исылшоз? Еиҳараӡак дыргаӡаны, еижьаны игәы зҟаҭәоз ауаҩымреи аԥсыцәгьареи есҿны астол иахартәаны иахьимаз рҳәатәы хаҵаны сара иааигәа снаимышьҭуа далагеит. Сыбла ишабоз аламысдареи аԥсыцәгьареи еиҳа идиҧхьало даналага, ишҧаҟасҵарыз, узҭахымхаз бзиа дызлоубари? Аҩны иҩнармыжьлаз ала сеиҧшны саниҧхьаӡа, ицрысхуааз, ихы ас азиуа даналага саҳаҭыр аӡәы лахь аиҭаанӡа сицрыҵит.

– Џьым, шәгәы иалсыргьы аиашоуп исҳәо, абри шьҭа ихашәҵа-ихашәымҵа, сгәанала зегьы шәыԥсыҿроуп убранӡа инагара зыхҟьазгьы! – ихашшаара иаҿыз рахь аҵыхәтәан аара нархеит ашацәа. – Шәышҟа ииагара шәылымшакәа ахылаҧшыдара анишәҭа ауп, шьалеидалеи доуҳаԥсылеи ишәзаагәам аԥсыцәгьареи аламысдареи, ауаҩымреи, аҧагьареи рҿааибаркны шәара шәҭыҧқәа зааныркылаз… Изааныркылаз акәым, аха шәшымгәыӷӡоз ишәцәаанылеит, убри ауп иҟалазгьы. Иҧхьан шәуаӡәык аӡәы иазгәеиҭеит,убри саргьы уи сақәшаҳаҭуп, ижәдыруеи урҭ изыруыз ҵабыргны шьҭа дахьхәхьазаргьы ҟалоит.

– Уаҳа умҧсит! Ала аҵыхәа узыриашараҳа уи шьҭа акы дариашап ҳәагьы сыҟам! – иаагәрымит ауаҩра.

– Уи бзиоуп, аха иаркы-ирцә ҳәа иҟаз ауаҩы ашьҭахь игәыҵашәеи дыԥсхабзаха, иԥсы мцо-имаауа еимарххатәыс дҳауртә? – ҳәа иҵааит ашацәа, Каҵыҵа даниуаз ицшаз аилагарақәа шамаз аҟара анеилнакаа иара иацәагхаз џьшьаны.

– Ауаҩы ихы иамакәачрахар иҽшыҟаиҵало уажә ижәбама? Кацыцагьы иҽхаирззалаӡаны, ахааназ акы имыхьрашәа, акы дамгарашәа, уи згәаҕьышагьы дҟамларашәа иҽҭҳәаӡаны дышдәықәыз ауп, аҿап шааиҿдыргаз! Иҟалазгьы уи ауп, сара сахь акы аҳәара згәаҕьуада ҳәа дшыҟаз, инапхгарала идыргылоз аҩнқәа ирыгыз шырацәазгьы, еиқәышәшәа иҟарҵазшәа иԥсыцәгьа анапы натцаҩны аиҳабыра рахь иашьҭуазаарын. Уи адагьы зыҭира азин ыҟамыз адгьылқәа аахәаны аԥсшьарҭа ҩнқәеи, асасааирҭақәеи, ахәахәҭырҭақәеи ргылаꞏны, инеиужьӡаны аԥара рҳара даҿызаарын. Убрыгьы измырхакәа аҳәынҭқарра иаҭахыз аҟаҵатәқәа ҟаиꞏҵозшәа аԥара ацәганы, ақыҭанхамҩа дацхраауашәа, ауҭраҭых ааирыхуазшәа, аҳәа ферма иргылозшәа, акәтааӡара иҽазикуашәа, ижьаны имазаарын. Анаџьалбеит, исымҳәазгьы заҟа ыҟоузеи, абылтәы ҭаҭәарҭа иазаагӡа, аԥацхақәа, аҭхаџьырҭақәа, ихатәы ахәшәҭирҭақәа уҳәару, ахә зыхшәаатәыз ашьышьмаҭраҵәҟьа инаркны иааимамыз арбаныз, аҵыхәтәан измырҿеит акәымзар. Аха,ауаа зыргаӡахьада, абарҭқәа зегьы иҵдырааны данеиҭарҳәа ауп, ашьҭахь аизара ааидҟаҵаланы лахьы ҕәҕәа анирҭа... усоуп, сыхәҭаахьала ишыздыруа! – иадырқәоз нареилнаркааит, Кацыца икаижьхьаз ауаҩра.

– Џьым, иҟоу шәасҳәап! – аҵыхәтәан инарабжьарц аҭаххеит аламыс. – Кацыца ихьша ихьит, уи шьҭа риашашьа змам акоуп, аха аринахыс дшыҟалаша ауп ҳазлацәажәашагьы. Ианакәзаалакгьы ашьыцра бзиоуп, аха аҵашьыцра гра бааԥсуп, узмырԥшӡо акоуп, сыхәҭаахьала иагьҳаҭырларҟәыгоуп ҳәа сахәаԥшуеит, убри аҟнытә ашьыцра ахаҭыԥан ҳара-ҳара ҳаиҵамшьыцкәа иҳацәуаҩагахаз Кацыца ԥсыхәак изутәуп!.. Иахышәҳәаауеи ишәыдызгалаз?

– Ааи, аха ҳазҭахым ҳхы злаидаҳкыларызеи? – иааџьанашьеит ауаҩра. – Ҳбаны дныммхозар, имԥан ҳақәимыжьлозар, мчыла ҳхы бзиа ирбаны ицхыраашьа атәы шыҟалаша шьҭа исыздырцәом! Насгьы нырцәыҟагьы ирҭахымхаз ауаҩы,ҳара еиҳа арахь дзаҳҭаххари?

– Уиашоуп зегь рыла, аха иара иакәу џьышьоума еибадырбо? Иԥсы аҵәы ахьыршьыртә абысҟак аԥсыцәгьара изҭазеи, иабаҟоу иуаҩра, иабацеи иламыс ҳәа, еиҭахгьы ҳара ҳакәхоит изхыччо! – ауаҩра иналабжьеит аламыс.

– Иуҳәо еилкааууп, аха исыздыруам, исыздырҵәҟьом, избанзар сара сгәы ицәкаҳаижьҭеи акрааҵуеит, уажәшьҭа ҳныҟәгара илшап ҳәагьы сыҟам! Икылҵәаз ахаԥыц ахьы ахырԥаны иуҵәахыргьы, зегьы акоуп ишкылҵәо иаанхоит!– макьанагьы агәы наӡомызт ауаҩра.

– Ҳа,ҳа,ҳа! – убри аамҭаз иааччашәа ҟанаҵеит Каҵыҵа иԥсы аҟара дзыхӡыӡаауаз ауаҩымра. – Ҩаԥхьа шәнапаҿы дҟалар, аҕьараҳәа дҟашәҵап, сарамыжда! Зегьы деицырдыруа дҟазҵаз, есааира дҳаразкуаз шәара шәакәзу, сара сакәу? Сара сакәмызҭгьы иуалқәа изымшәо, ирасақәа рххо, ааҵәақәа иҟәаҟәа иқәҵа, аԥшаҵәыҵә дарчаланы иахьагьы Ԥсоу дықәзаарын!

– Џьым, ишәасҳәара сыздыруам,ҳара ауаа анаҳшо рызегьы еиԥшны иаҳшагәышьоит, аԥсыцқьагьы еиԥшны ирхаҳҵагәышьоит, аха нас зегьыҵәҟьа уи аныҟәгара рылымшакәа ԥыҭҩык аалаганы рыԥсы ԥсыцәгьартәуеит акәымзар! Убри аԥсыцәгьара ауп аламысгьы еснагьы изқәыӡуа! – ауаҩымра иазгәаанаҭаз наҿанархьит ашацәа.

– Иашоуп, иаша... Аламыс сахьыҟам ауаҩра ахала иамчгәышьои! Сара заанаҵгьы идызбалақәаахьан агра бааԥсқәа ҵигараны дшыҟаз! Ҳабацәа рџьынџь Анцәа иумырӡын ҳәа аныҳәааҿа анникылозгьы, ииҳәоз акәу џьышәшьоума? Сара дызлаздыруа ала ахаангьы иџьынџьдгьыл хьаасгьы иҟаимҵацызт. Ауаа иахьраҳауа ҳәа, зџьынџьи зыжәлари ҩыжәгас мацара измоу уицлар, нас зегьы уеибарбаны иухыччо уҟалар аҵкыс ушыцқьоу наҟ уиԥырҵыр еиҕьми. Баак ргыланы, баак зырбгаз ҳәа, зыбзиара аҵкыс зыцәгьара еиҳазтәуа ауаҩы иаабра цәгьоуп, бзиа ҳаизымбакәа ҳаҳаҭыр иаҕрагылаз ицраҳхгәышьои, џьым! – агәынамӡара макьанагьы иаиааиуа Каҵыҵа дызлаҟақәаз еиҭах иаазгәанаҭеит аламыс.

– Уара, абри, Кацыҵа ҳәа иахьа ихҭаркыз ҵарас имоу еилыскаар сҭахын? – убри адырырц аҭаххазаап апсцәаҳа.

– Ахшара зауа аҳәсақәа реилыргаратә ҵара далгахьеит! – уи иаазгәдуны аҭак ныҟаиҵахт аламысдара.

– Аа, шьҭа еилкааут! Ишәыргылоз аҩны еихагылақәа шықәсык ҵаанӡа изеилаҳауазеи ҳәа сыҟахын! – иаазгәанаҭеит ипырицахьаз ауаҩра.

– О, сахьынапшы-аапшуа, Кацыҵа иханчапа аҩнуҵҟагьы акырӡа иааныпшыртә амал ҩнаижьхьазаап! Ани,ашәҭ зҭагылоу шәазыпши, иара амацара машьынак ахә уеизгьы иапсоуп!– ргәыҵхақәа аҽаџьара иааиаганы иаазгәанаҭеит ауаҩра анипырицоз иацыпхаирсыз аламыс.

– Џьым, знықыр уара акыр иурҟаҵахьазма,иаажәбо зегьы изаазгаз сара соуп! – иаразнак ахы иаахыҽхәеит, Кацыҵа ипсыцәгьара. – Сара исыбзоураны амамзаара далызгеит, уажәы ҳауп ҳәа иҟоу аҽхарззалацәа раасҭагьы ирапиго дыҟоуп,аха ашьҭахь дызҭахымхаз аалаганы акы дапсамкәа дҟарҵеит акәымзар. Сицхраауа, сиҵгәо мацара зда псыхәа ыҟамыз ауаа дуӡӡақәа дыдсырдырауа, аӡәы дыргәыбзыҕуа, егьи мап измырҳәашаз наиҿаџьыго, убас мацарала аҵыхәтәан зегьы иара иҳәалартә аҟынӡа днازымгеи, аха иазыжәуеи, игылара иаразнакала иҵабазшәа даадыртәеит иҵашьыццәа.

– Убасала уаалаган, зегь рапхьагьы дламысдаутәит! Ипсы ахьурқымқымцәаз ауп, уажәы игарҭа ҳамамкәа ара дызҳамҵоугьы!– уи инаҽпнаҳәеит ауаҩра.

– Ее, цқьа уаахәыцны уцәажәалеи! – аламысдара ахьчарц уи инацыцҟьеит апсыцәгьара. – Џьым, ҳара иахьа акыр ускәа зырхыџхыџуа ҳауп, усҵәҟьа унаҳадыххыланы иуршәақәо ҳреиуам! Уажәы аамҭа аҽыпсахшьақәа злаабо ала, даҽа пыҭрак ашьҭахь зегьы ҳара иҳазҵаауа, ҳада псыхәа рымамкәа иааҭагыларгьы ҟалоит… иҟалоит акәӡам, аҟалара иалагахьеит!

– Ахш ухыпшылацәар, ихәашьушәагьы уамхабоит, убри ауп ишәыхьны иҟоугьы! – уи инаҿапҵеит аламыс. – Уажәнатә

ас агәыҕра шәхы иашәҭахьазар, сыгәра га, хара ицаша шшәакәымхо ала! Убас иагьыҟалароуп ҳәа акәымзар, амаҵа реиԥш хыԥхьаӡара шәымамкәа шәыпланы иаашәҭахәу зегьы ҟаҵо шәаагәарлар, нас аиаша иацныҟәаша, уи назыгӡашагьы цәашьыркыла уишьҭаларгьы, даҽа ԥыҭрак ашьҭахь џьара дузымԥшаауа иҟалоит!

– Уара,аказы сшәазҵаашан! – ирзеимакыраз азҵаара даҽаџьара иааианагеит ауаҩра. – Сара, уеизгьы сиԥырҵижьҭеи акрааҵуеит, иара иганахьала исзымдырқәо шырацәоугьы иахьа избеит, исаҳаит. Иԥхьаншәа аӡәы аҳәара уналаган, аха нас изакәазы Каҵыҵа дыԥсхабзартәыз цқьа инамыгӡакәа аҽакахьы инахигеит, убри аҟнытә аҵыхәтәанӡа еилыскаар сҭахын, ари ауаҩ аԥсҭазаара хазына аанижьыртә азҵаара зықәгылаз?.. Иаалырҟьаны изыҟалеи? Дычмазыҩхазма?

– Дычмазыҩхама уҳәахт! – ауаҩра аҵаашьа џьшьахәыс иааҟанаҵеит аламыс. – Иацы ишакәымыз ала ианиацәажәа, зхы иақәгәыҕуа згәы каршәӡаны иҟаз ауаҩы иқәырҳәацәаз ҕәҕәала игәнигазар акәхап, убра дыштәаз ихы ашыгәра ашьацәгьа насын, ихы изымдыруа деизҟьа днарылаҳаит. Дзыхдырҟьазгьы убри ауп, ҽнак иусураҿ дыштәаз исзымдыруаз ԥсыцәгьак икабинет иааҩналан, иргәаабзыҕра иналагеит. Иаразнак издырит уи гьангьашрак ӡбны ишиҭааз аҟара. Иаҭахыз дахаҵгыларазы, аҵыхәтәан еилаҳәаракгьы иаԥхьа инықәнаҵеит. Абааԥсы, аԥсыцәгьара аҳәатәы хаҵаны убри умган, иҽеим мыждарак уақәнаршәаргьы ҟалоит ҳәа дрыцҳашьаны инаиҵасҳәеит сшиԥырҵхьазгьы, аха схаҭыԥан ишьҭиххьаз аԥсыцәгьара убри аамҭаз уи аилаҳәара ыртланы илаз аԥара аԥхьаӡара иалагахьан. Уи акәхеит,ишеилыркаах дыр, ҽнак зны аиҳабыра рҟынтәи иаакылҟьаны имҩаԥыргаз агәаҭаракәа рышьҭахь аизараҿ уаҳа акы даԥсамкәа, ӡык дазымыӡәӡәо дҟарҵеит мышрақә! Издыруада, шьҭа убри ихы дазнархәыцыргьы здырхуада?

– Џьым, изыруыз уиаҟара уара ухы иақәымҵацәан, еиҭахгьы сара џьара ҧсыхәак изызуроуп! – аламыс цәымҕыс икӡаны инахгәааит аҧсыцәгьара. – Иудыруазар,макьанагьы акыр зылшо, акыр зымчу аҧсыцәгьақәа ҳрацәаҩуп, ҳнаицхрааны ҩаҧхьа ишьапы дықәҳаргыларатә ҳаҟоуп! Мамзар,ҳара ҳуаа ҧсыцқьақәоуп ҳәа зхы иахыҽхәо игәароу роума шьҭа еиҭах ишьапы дықәзыргылараны иҟоу?

– Уара, абри ауаҩ аҧхьа дшыҟаз, ашьҭахь дшыҟалаз ҳәа баша изеимаҳкуеи, ари шьҭа уеизгьы ҧсык диҩызахахьазар? Ауаҩы данҧслак иҩызцәа аҧсцәа ахьыҟоу ахь дыргоит,аха уажәы уахь игара мап ацәышәкуашәа асҟак ахцәажәара азнауеи?– инарҿаҧеит аҧсцәаҳа.

– Иаууеи, шьҭа ари сара дысзымгар ҟалап, дуҭахызар уара дгагәышьа! – игаразы еиҭах мап акуа иалагеит аџьанаҭ.

– Уара, арҭ аламыси ауаҩреи еицҿакны абзиарахь дыргьежьтәуп ҳәа ирҳәо умаҳаӡеи, џьаҳанымҟа игара уажәшьҭа саргьы ақәшаҳаҭхашьас исымои? – иаалакҩакит џьаҳанымгьы.

– Мшәан, нас, ара дықәҵаны ас мацара ҳанбанӡаидтәалари!? – дахьыргаша рзымдыруа ас данааимарк, агәынамӡара ааныҧшит аҧсцәаҳагьы. – Анс иамуазар, арс иамуазар, нас, изаҳуша шәааласны џьара акы шәазкылс! Дгатәызар даҳгап, мап шәҳәозар дызтәу рахь дҳархынҳәып!

– Иашаны иазгәоуҵеит аҧсцәаҳажә! – убри аамҭаз џьарантә иааҩналаз цәыблаҟы лыбжьы налыргеит. – Ари дыҧсуа џьышәшьоит, аха акымзарак ихьраны дыҟаӡам! Ҵоуп, ихы итәымкәа аҩны дааргеит, аха сара дрыцҳашьаны дымҧсразы дысҟит. Саргьы џьара сымнеир-смааир ҟалоума, агәылараҳәа сахьындәылҵыз, убра снеины саиааӡа,шәарҭ зегьы ара шәышидтәалаз ауп ус сшаашәыхҭыгәла... Ааи, иашоуп, абри иҩыза ауаҩы хазына дышҧаҳагхеи ҳәа ажәлар ргәы иалсны ирҵәыуа иоуп џьанаҭҟа ирго. Џьаҳанымаагьы шәмачҩым, аха изыхәҭоу ас еилышәхуа шәалагар, ҧыҭрак ашьҭахь ижәгаша дышәмоуа шәаақәхаргьы ҟалоит, амала сара сухьӡаанӡа ари игара заанаҵ мап ахьацәукыз иашаны иҟауҵеит.

– Еилкааул! Ибзиоуп, уажәы џьара дмышьҭыкәа ҳааиԥеиԥшып, аха иԥсыцқьа ахаҭыԥан иԥсыцәгьа еиҭах даашьҭнахыр, нас ҽыԥсахрада ԥыхьа дшыҟаз еиԥш деиҭаанхоит? – агәҽынҵара ҟаҵо иаазгәанаҭеит аҵьанаҭ.

– Еиҭах уи данаҿыҵашәа, усҟан ашацәа уакәхоит ахара зыдхало, избанзар ихы апеωра цқьа ихәыцлартә еиԥш, дузымшеит ауп иаанаго!

– Мшәан, иуцәажәашьои, зегьы шшоу еиԥш аригьы дшаны адунеи дықәысҵазар, цәгьарас иаҵубааи? Џьым, сара исуалыз насыгӡагәышьеит, аха нас ишахәҭаз ихы изымωаԥымгазар исхароуи, шьҭа гәыбҕан зышәҭалаша иара иоуп!

– Иабихәац, думшаӡар еиҳагьы еиҕьзар ҟаларын!

– Усҟан иани иаби хшарада иаанхон.

– Шьҭа дырҿыцны дахьушо ҳәа акгьы ыҟам, дыбзиастәып ҳәа уалагаргьы акгьы алҵуам,убри аҟнытә абыржәы дыԥсымкәа дыбзамкәа дшыҟоу дааныжьзар еиҕьзар?– Каҵыҵа ишизутәыз аазгәанаҭеит цәыблаҟы.

– Мап, мап, ус изура гәнаҳароуп, уи Анцә дугьы иҳаҭәеишьарым! – ус аҟаҵара аҭахымхеит аҵьанаҭ.

– Мшәан, ишьҭахьҟа иргьыжьра шәеилаҳахма уажәы? Иабихәац, ишәҭаху шәхаҭагьы ишәыздырам! Ауаωра ныҟәигаларц ашацәа дшаны дуаωитәит, аха уи шизныҟәымгаз еилышәкаазар, уара, нас, наҟ ауаа дрылгатәыми? – ачалаа аҟыгәҳәа инықәкшаны иаагәрымит аԥсцәаҳа. – Дгьыли жәωани рҟны иара изы ҭыԥк ҟамлазшәа ара дҳамҵаҵаны ҳанбанӡаихәаԥшлари?

– Игара шәахымццакын, даныжәгашагьы аамҭак ҟалап! Макьана арахь дыҟазааит,ауаωреи аламыси акәу, мамзаргьы ауаωымреи аламысдареи ракәу шьҭа рыуа иалихуа ҳбаанӡа! – инарабжьеит аҵьал.

– Мшәан, агәнаҳа рацәа ҟазҵахьоу, усгьы ишәасҳәаахьеит џьанаҭҟа игашьа шсымам! Шьҭа дааншәыжьыргьы даанышәмыжьыргьы, ари ауаω иӡбахәқәа иахьа изласаҳаз ала, шьҭа зегьы акоуп уеизгьы ҳашҟа ахаангьы неишьа имам! – Каҵыҵа уахь ишиҭыԥмыз ала агәҽынҵара ныҟанаҵеит аҵьанаҭ.

– Цьаҳанымҟагьы иара изы иахьа инаркны ашә аркуп! Иҧсыцәгьареи, иуаԥымреи, иламысдареи иаартәаххар зегь рыла ддырманшәалоит, аха ргәырҿанӡамкәа дырцәыбзиахар, нас уахьгьы ишьапы алихит ауп!

– Ассир шәышҧалашо, абри, шәара! Шәанацьалбеит, асҟак зихышәҳәаауа, нас дахьаҳгаша џьара акы шәымҳәо! Ида шәхамшәалартә, ара дҷаҧшьо ханбанӡаихатәоу? – еиҭах иаагәрымит аҧсцәаҳа. – Уахагьы цасҳәан дҳамҷаҧшьозар, шәааласны наҟ акы изыжәызба!

– Знык иҳамҳәахьеи, дызтәу рахь дырхынҳәтәуп ҳәа!– ирхынҳәразы агәеилаҧшра шамазгьы инақәшаҳаҭхеит аџьанаҭ.

– Мшәан, уахьгьы дырҭахӡам ҳәа зҳәоз, Кацыҵа иламыси, иуаԥреи шәакәӡами? Акгьы захышәымҳәаауеи? Анацьалбеит,игарҭа ҳамамкәа ҳшҧеидхалеи шәҳәаpауазеи! Аиаша шәасҳәап, асеиҧшҵәҟьа ахааназ сақәымшәацызт! Иараби, уахь шәара дышәҭахымзар, ҳашҟа игара ҳара ҳақәшаҳаҭымзар,нас ишҧаизутәу ари? Ида рхамшәалартә дызҭаху дыргааит, нас уахь дрымаз ирҭаху изырулап! – иаарыбжьаҟазеит аџьанаҭ.

– Мап, ҳара аӡәгьы диаҳҭаӡом, уи дызтәу ҳара ҳауп!– убри аамҭаз иагәампхакәа иԥыцбыбит Кацыҵа иламысдара. – Ари, ариаҟара аџьабаа идбаланы, зегь рыла дааӡаны шьҭа амалаҳәаҵәҟьа аӡәгьы дҳазиҭагәышьом! Маҷӡак иааҳашәраӡеи! Харҭ аламысдақәеи,аҧсыцәгьақәеи, аҵмыҳәҳәарахқәеи иааҳалымшо акы шыҟам,шьҭа абри зегьы ирдыруазарцгьы рыхәҭоуп!

– Ида шәхамшәалааит, ҳара акыр азыҳәан даҳҭахума, аха нырцәыҟа дрыдрымкылакәа ишьҭахьҟа дыргьыжьны шьҭа ҳара данҳадрыжьлах, шьҭа аԥызцәа ҿыцқәас ишьҭухуа зусҭцәаада ҳәа ҳнаиазҵаап, аха дзышьцылахьоу ацәгьаршрақәеи, аиҵаҟәаҟәарақәеи, ауаԥымреи, аламысдареи дырҿынҵәаауа, дырԥегьых цәгьарамзар бзиарак ҟаимҵо далагар, шьҭа уаҳа ҳхы ҳзырҧхашьагәышьом, шәара дшәымазар еиҕьуп? – аҿаргәааит аламыс.

– Иабихәац, шәхы данышәꝁьааит,абысꝁак еимактәыс дызшәоузеи абри! Ара еимашәкыша ҳәа сара аӡәгьы дызбом! Ирҭахым ауаҩы деимаркуа абажәбахьеи? Нырцәыꝁа игара мап ацәышәкуазар, нас, наꝁ дырҿыханы дыҵшәырꝁьа! – иаагәамҵит аԥсцәаҳа.

– Ааи, наꝁ сихыҵроуп!– уи иазыразхеит цәыблаꝁы.

Убри аамҭаз, Каҵыҵа зегьы ираҳаратәы ибжьы нарганы даачҷеит,аха ибжьы ахьаагаз ада, егьыс макьана ҽырҵасы имамкәа иблақәа еиқәԥсоуп, ԥхыӡк далоушәа ԥшшы ихга деизꝁьа дықәуп.

– Унан,блаҭых,избо закәызеи!.. Шәизыԥши, шәизыԥши, аԥсхых аччарагьы даҿуп! – лҳәан, дҷаԥшьарц иааз агәыла ҭакәажәык лӡамҩа каҷмаҩанқәа нҭылбӷыҷааит.

– Насҵәꝁьа!.. Сыԥсы уфааит,нан, шаꝁа иугәарԥханы уччоузеи! – лҳәеит анхәагьы,уи аалзымбатәбараханы. – Аиеи, рыцҳа, шьҭа аԥсцәа дрылалазар акәхап, дахьырго гәыкала ддырччоит бымбои!

Каҵыҵа ишьарахь ахынҳәра иҽазикызшәа шьҭа иӡамҩақәа уаркалеиуа ишыꝁалахьазгьы, уеизгьы макьанагьы ихаҿсахьа гәырҩацәгьак аꝁәышьшьы иꝁан. Аҵыхәтәантәи ацәыкәбар анкашәо еиԥш, изблак аꝁынтәи ҳәапаҿак иаꝁараны лаӷарӡыкгьы ꝁьалазшәа иӡамҩа иқәланы ишааиуаз, ус акәапаҳәа иламшәаны ихәда иныҵашәеит. Убри аламҭалаз, иԥсы ахәыц еиҩнаҵәо амлагьы дшакуагьы игәы еилнаргахуеит, ашьҭахь ианизымчҳаӡа еиҭах даалꝁьаны ибжьгьы наиргахт абас:

– Амла сакит, амла!.. Исфаша шәырмазеи, исфаша!..

– Ꝁаҳ, асꝁак уздыргәаꝁәуазеи, иараби! Акрызфаша дабаꝁаху, аха аҵыхәтәантәи иҿаҵа даҳәеит, уажәшьҭа иԥсы ихыҵуазар акәхап, рыцҳа!– лҳәан, ани агәыла ҭакәажә лылахь лыцьамшь ӡатәуа анхәа ллымҳа инҭалҳәеит.

– Иауеи, ари башаӡа даҳҷаԥшьозаарын, акрыфара иаҳәаз шьҭа акгьы имыхьуазаап!– рҳәан, аҷаԥшьаҩцәа ҩеибаргылеит, аха убри аамҭаз руаӡәык ус иҳәеит:– Каҵыҵахеит, зегьы цәгьаӡа ҳуршәеит, асцәꝁьа алҵра узымариахап ҳәа ҳаꝁамызт... Ҳаи, Анцә иҵьшьоуп, ушьҭахьꝁа удыргьежьызар!

– Избан, кыр сыхьит ҳәа шәаҳазма?

– Кацыҵа уеипш иҟоу ауаҩы иурхьуеи, мамзаргьы акы дазгараны дыҟоума! Апсцәаҳагьы дымчыдоуп уара уҟны!– абас аазгәеиҭеит уи агәыла.

Зегьы андәылҵ ашьҭахь днапшызар, иацы ҕәҕәала иацәҳаз еиҳабы Хәмаскьа Зафҟара-иҧеи изымдыруа хаҵаки, абар акәакьаҿ иахьыкҿатәоу. Анамаз ркуазшәа аҩыџьагьы рылахь рнапқәа адкыланы иааҟәымҵӡакәа акы рҳәон, нас аҭуан инаҵапшны иҟәындҟәындуа рылахьи рыџьамшьи аарӡатәхуеит. Адәныҟа ҳәа рхы рныҳәозшәа, рапхьа иқәгылаз ацәымзагьы аҵыхәтәанӡа ихыблаарцгьы шьҭа рацәак агмызт. Ианхәа Ҳаурхангьы еиқәа дук лышьаҵаны, дзыдтәалоу астол лаҟә лшьапқәа ахьықә еиқәырршәны, акаҳуа ажәра даҿыхуп.

Анҭ ахацәа,Кацыҵа иблақәа камкамуа далҵызшәа анырба, иаразнак аҩыџьагьы рхырҿқәа нархалашан,ашьҭахь Хәмаскьа ибжьы наиргеит.

– Кацыҵа уалҵызар шьҭа ҳара ҳахь уааи, уаргьы ҳаргьы иҳахәаша усказ ҳнауацәажәарц ҳҭахуп!

– Сыҩны ууаны араҟагьы усацәҳарц уҭаххазар?– еиҳаби иареи аизараҿ еибырҳәаз уажәыгь игәы ишалаз иныҧшыртә даацәажәеит Кацыҵа.

– Арахь уааины уааҳадтәали, нас сызуацәҳазгьы еилукаап! – иҳәеит Хәмаскьа.

Кацыҵа иацы игәы ахьҧижәацәаз иахҟьаны, еиҳабы дибар аҵкыс имбара деилаҳауа дшыҟазгьы, днеины рнапқәа аарымхны ҧсышәак наҳәашәа, нас ҟәардәык дааханы дырҿаҧшуа днатәеит иаргьы.

– Кацыҵа, ари исыцу Чыра Лаҕь-иҧеи уареи шьҭарнахыс шәеибадыруаз, ҳара иаҳҭәу анаплаккәа зегьы рҟны иара «смотриашчис» дҟарҵеит, шьҭа угәы рҭынчны аус ула. Иахьатәи аамҭаз аиҳабацәа раасҭагьы уажәшьҭа абарҭ роуп еиҳа амч зманы, ирҳәогьы акы аанаго иҟалаз! Иаҳҳәап, цәызк уоума, ҕьычҩык дуҧырхагахама, уаазмырбуа еиҳабык духарахама, ацхыраараз уаарацәажәаны дыррак шруҭалак, ҩымш-хымш иалагӡаны иаразнак аҟапыҳәа аҭыҧ иныкәырҵоит. Кацыҵа унапы аҵаҟа иҟоу амазара

маҷума,убри азын ахылаԥшра уаргьы иузыҟаиҵаларц дузаазгеит. Мызкы шәнызқь заҵәык роуп иҭалатәу, уи уара узы акымзарак аанагом, насгьы иҟаларызеи, исыхьрызеи ҳәа умҳәо убри нахыс угәы рҭынчны ишуҭаху аус ула. Убри аҵыхәала шәеицәажәарцгьы сҭахуп!

– Избан, даҽа ҿыцкала аусура ҳалагараны ҳаҟоума?– ирҭахыз макьана цқьа изеилымкаауа дҵааит Каҵыҵа.

– Мап, шәусушьа шыҟоу иаанхоит,аха уи аҵыхәала саргьы ишәыҵасҳәашақәа сымоуп! – Хәмаскьа иаасҭагьы еиҳабыз иара иакәызшәа аԥшәмара нкыланы ацәажәара дналагеит Ҷыра. – Зегьы раԥхьаӡа гәҽынҵарас ишәысҭарц исҭаху убри ауп, есҽны зыхә цәгьоу аресторанқәа шәнарыҵаҳауа,есышықәса иаашәхәо «аџьыԥ» машьынақәа, «алексусқәа», «амерседесқәа», «бемвеиқәа», «атоиотақәа» уҳәа, хкыла амашьынақәа шәыԥсахуа сымбароуп, избанзар ауаа рыблақәа аш хылаз џьышәшьоума, убас заҟа иҟашәҵо аҟара иаразнак зегьы шәеицгәарҭоит,рыгәқәагьы шәзыԥжәартә иҟанаҵоит. Шәгәаӷ шьҭыхны ишәызкылԥшуа амашьына мҵарсыҩцәа шәеҩаӡо, уаха иҳақәларыда, акы ҳаҵаԥызжәарыда ҳәа шәшәаԥырхаԥуа,шәгәы ишаҭаху ҭынч шәызмыцәо,џьара шәзымтәо, иахьышәҭаху шәзымнеиуа шәзымааиуа изыҟашәҵари? Убарҭқәа сара сгәы ԥырҵәахьеит, аӡәы имашьына рӷьычма, ӡәыр иҩны иҩналама,ӡәыр акры ицәыӡма, ӡәыр ддырҳәыма, рызегьы еибарҩны, абааԥс уҳацхраа ҳәа иаасызкылсуеит, аиаша шәасҳәап, шьҭа уаҳа сыламкәа скарахеит, насгьы асҟаҩык зегьы урыхьӡаны узларыцхраарызеи?

– Уеилаҳкаауеит Ҷыра Лаӷь-иԥа! Уааԥсарагьы цәгьагәышьоуп, аха Каҵыҵагьы саргьы улаԥш ҳагумырхароуп!

– Ибзиоуп, абриаҟара анышәҳәах,шәара шәҩыџьа заҵәык рыда уаҳа даҽаӡәы ихылаԥшышьа сымам, аха шәаргьы уажәнатә шәгәышәҽаныс ҵоит, иаашәырҳауа иаразнак шәџьыбахь имышьҭыкәа аԥхьа аҳәынҭқарра ақьышә хәычык шықәшьлатәу жәдыруазарц, насоуп зегьы рзы шәыгәрагаҩцәаны шәаныҟало, убасҟаноуп шәаҳаҭыргьы анышьҭыҵуа. Насгьы шәманшәалахарцаз есыуаха

шәанышьҭало шәыхәсақәа идмырбакәа, шәылахь-шәыҵьымшь шәӡатәла.

– Ҳара ҳашьҭра аӡатәра рыздырӡом! – иҳәеит Каҵыҵа.

– Ҟаҳ, шәиашам, уи гха дуны ишәымоуп!.. Аиашаҵәҟьа уҭахызар иара саргьы сацәнымхәо сыҟоу џьушьо, аха сыстол аҵаҟа уаҩы иахьимбаша аҵьаргьы кыдҵаны исымоуп, анҭ «аҵьнышқәа» анысзааилогьы, «Абыржәык еиҭах сеиқәырха!» ҳәа, гәанылагьы сматанеиуеит! Есышьыжь скабинет сааҩналацыԥхьаӡагьы «Сыбла иамбаша урҭ иахьакгьы арахь иқәумгалан!» ҳәа, снапгьы нагӡаны инеиԥхьысшьаауеит! – имаӡақәагьы ааиамхаҳәеит Хәмаскьа. – Еиҳаракгьы узысҭаххаз удыруоу Каҵыҵа?

– Иалыздыраауеи, макьана акгьы умҳәацзар!

– Ана, ҳаҵаҟа игылоу ахәырџьан уазыԥши...

Каҵыҵа иҽхырнааны изхатәаз астол дныҵаԥшит, иашаҵәҟьаны хәырџьанк еимгәалыҿӡа акы ҭаны иҵагылан.

– Иубама? – дҵааны, нас иажәа инациҵеит Хәмаскьа. – Убра иҭоуп жәамиллионк аԥара! Ҷыреи сареи угәра ахьаго азы, убра иҟоу ахԥатәи ахәҭа уара иутәуп! Уазхәыц ибзианы! Иашоуп, аԥара уаргәаҟуа ушыҟам здыруеит, аха жәамиллионкгьы ус баша амҩаҿ икаԥсам.

Каҵыҵа еиҳабы идигалаз иахиҳәаара издыруамызт, издыруада салаԥишәарц иҟаиҵозар ҳәа азнаказ игәгьы дааҭахәыцт, аха излеиҳәаз ала иара ихәҭаагьы маҷ ыҟамызт, уахьгьы хазы игәы азхьаауа дыҟахуп.

– Хәмаскьа Зафҟара-иԥа! Исҳәаара сыздыруам, аиашаз гәрамгарҭасгьы усамхаҟаҵеит, избанзар иацы ала иамҳәашала усацәҳаит, исаҽԥныуҳәаз уахьхәызшәа уажәы уааҳәны иахьа амиллионқәа сыдугаларц уҭахуп! Саб имаҿуп, акымзарак шысзеилымкаауа?

– Иараби,суацәҳауазшәа зхыҟасҵааз уажәыгь ухахьы иузаамгаӡаци, уара мыжда? Егьырҭ иахьраҳауаз азауп, суқәымчырц зысҭаххаз! Иацы убас аҭахын, мамзар егьырҭ акы раҿакышьа сзаҭараны сыҟамызт!.. О, Каҵыҵа! Нас, суацәҳаз џьшьаны аума уажәыгь угәы шыҟоу?

– Заанаҵ исоуҳәаандаз, иалздыраауаз сара избны иумыз! Убыз сахԥсаарцгьы акы аасыгымхеит!

– Сара сеилукаауаз џьысшьон!

– Уи ухарштә!.. Нас, сара иузыҟасҵараны иҟоу арбану, зуҳәа? – аҵыхәтәан дҵааит Каҵыҵа.

– Ақьаад унапы аҵаҩроуп иатаху, уаҳа акымзарак!

– Изакәазы?

– Ашьҭатҵарҭақәа рҿы ашәҟәы ианыхны иқәаҳагаз рацәоуп, убарҭ иҟарҵараны иҟаз ауп ани иубаз ахәырџьангы иҭоу! Насгьы, узҿу аргыларақәа ирзоужьхараны иҟоу аԥара хыхь иҵагы имаҷымкәа инацҵаны унапаҿы иҟалартә иҟасҵоит, нас уара уаалаганы урҭ иацысҵақәаз ахаршәаланы иныхушәа ашәҟәқәа неиқәыршәаны иҟауҵар,нас абра еидтәалоу ҳахҩык ҳзы аригьы акыҳәа игәыршшагахоит!

– Уа иузтәоу аҳасабеилыргаҩ дзеиԥшрои?

– Уи уицәымшәан, ҳара иаҳтәу уаҩуп!

– Убас аҟаҵара ҳазшәартахап ҳәа угәы иаанамгаӡои?

– О, Каҵыҵа, ас ашәара даараӡа игра бааԥсуп! Уцқьаӡа уҟазарц уҭахызар, убасҟаноуп еиҳагьы ухы уанацәшәаша,усҟан узҭаххаша дҟалом, амлагьы уагеит ауп! Насгьы, асҵәҟьа ушшәыргәындо анахьхьитәи ҳаиҳабӡа иааиликаар, иаргьы дуцәшәаны угәрагара даҟәыҵуеит, ушымшәо иурбар, нас уара дутәуп. Саргьы есымша ҭыԥкаҿ сыҟоума, даҽаџьара сниаргар, сҭыԥ кәаԥӡа уара унахаиргылап. Убас дуыхәарц уҭахызар, иаахауршәало абжа иаргьы изыҭила, еиҳараӡак пату аҟәиҵоит ԥсшьара данцало ихьугӡалар. Узашьҭои усгьы уџьыба иҭугом, ацхаҭра анапы аҭшьроуп иатаху, амала заанаҵ еилкааны иумазароуп, хыхьчагак умамкәа ашьхымӡаҭра уҭалар, зхәы зцәыугарц аҟәукыз аауcны ушырфауа. Цхахәшала учаларц уҭахызар, зегь раԥхьагьы маанала аҵәгашьас иҟаҵатәу дырны иумазароуп.

– Хәмаскьа Зафҟара-иԥа! Мшәан, иацы уара уакәӡамзи шәызҿқәоу аазырханы шәҽаанышәымкылар зегь ҳлақәӡ ҳцоит ҳәа, агәра ҳарганы ҳгәааҳҽанызҵаз? Нас, уажә иаалырҟьаны узахьхәи?

– О, Каҵыҵа, Каҵыҵа, афашьагьы ҵала,Каҵыҵа! – иҳәан, Хәмаскьа цәыбзашақә дааԥышәарччеит. – Ҳара

ҳаиҳабы инаҩсангьы, знапы аҵаҟа ҳаҟоу ҳхылапшхәы «смотриашьчи» абар ара дахьҳадтәало! Иагьынбаухашҭи, ҳашьҭаҵарҭақәа заҟантәы иԥены идырҳәхьоу, ани ҳҭахәп,ари ҳҭахуп ҳәа ҵыхәапҵәара рымамкәа заҟаҩ ҳҭаауа,ҳмашьынақәа зҕьычуа, ҳаршәаны аԥарақәа ҳцәыргарц заҟантәы иақәыркхьоу! Иухашҭма, Кәарата ихәыцы заҟаамҭа дҕьычны дрымаз, абысҟак аажәымгар даҳшьуеит ҳәа агәра дырганы усҟан аԥара заҟа ицәыргаз умдыруеи? Уаргьы ахшара умоуп, уԥҳәыс дыҟоуп, Анцә дугимырхартә уанхәагьы макьана дҿоуп, убарҭгьы ахылапшра шырҭаху дыр!

– Нас, иҟасҵараны иҟои?

– Иҟауҵаша убри ауп, иҳадтәало абри Ҷыра игәы акышьа уанақәшәа,мцак уналаҳаргьы кьыс умамкәа иаразнакала уналиԥаауеит, нас уи нахыс уалазыжьшагьы дзыҟалом… Каҵыҵахеит, иахьа хылапшҩык думамкәа усушьас иҳамои! Жәаԥҟаны ирымҳәои, анапи анапи еибаӡәӡәоит ҳәа, напык ахала иаурҟаҵаша, даба исаҳәишь? Иуԥырхаго дҟамларазы, шьҭа Ҷыра заҵәык иоуп убри зылшараны иҟоу. Иареи уареи знык шәыгәра еибаго шәанеизаагәаха, нас аӡәгьы хьаас думкын, улакьакьара аӡәы иааигәаҕьӡаргьы иухылапшуа дызусҭоу шеиликаалакь, нас иара уара ухаҭа дуцәшәо далагоит, – дааҟәымҵкәа Ҷыра ирҿхәаара даҿын Хәмаскьа.

Ҷырагьы уи игәы ҟанаҵаӡазар акәхап, асҵәҟьа ихә ҳаракӡаны ианишьа, аҵыхәтәан иаргьы ихы даазԥагьашәа ахырҿхәаара дналагеит.

– Џьара рыцҳарак саниар ишәасҳәари акәымзар, егьыс, сара сыҟанаҵы акы шәацәымшәан, шәхы хәыцк алшәараны иҟам, шәԥырхагахарагьы аӡәы изыгәаҕьраны дыҟам! Уахынла шәҭаацәагьы шәаргьы шәгәы рҭынчны шәыцәала, аӡәы шәлапшықәиҵарц ақәикуазар, уи сара дызбап!

– Иахьа аԥсҭазаара зырҵәиуа, изырхынҳәуа иҟарҵо рыцҟауҵалар аҳаҭыр дугьы уаԥсахоит. Каҵыҵа, изуасҳәаазаалакгьы зцәа иацәшәо ауаа урзымхәыцлан, урҭ акы ахьырташа акәым, дара рхатәыҵәҟьа афашьа иақәымшәозар

ҟалап. Убас ишуаарыцҳақәоу мацара рыԥсҭазаара зегьы рхыргоит. Амцхә џьара инырхыр ҳәа ишәаны рнапқәа шҵысуа, ирымоу ахәыцҳы шеиҟәдырҷҷо мацара, ирызгәамҭаӡакәа илеимгәажәны илцәыҵаԥс ицоит, рызхара ымфаӡакәа... Иахьа зынӡа даҽа аамҭахеит, Кацыҵа. Ахшара умоуп ҳәа сыҟоуп. Уҷкәынцәа аҳәса ааргап, уӡҕаб хаҵа дцап, убри аҟнытә макьана ушыҕәҕәоу ԥыҭк узеидкылар, нас ухи ухшареи ишәыхәап, «идуӡӡаны иҭабуп ҳаб» ҳәагьы мышкы зны иузырҳәап. Насгьы ицәгьамызт, макьана иаахәамкәа инханы иҟоу ашьхақәа аӡәы игаанӡа, сара сеиԥш ԥыҭк уаргьы иузынкылар! Ишудыруа арахь усгьы дгьыл ҿаҵак џьара иузымԥшаауа зегьы аахәоуп, ма инкылоуп, мамзаргьы иҭиуп, шьҭа акы згап ҳәа уагьашьҭамлан! Убас анызба ауп,абарҭ ҳашьхақәа аӡәы игаанӡа, ма Хәаџьал инаркны Ԥанаҩ иахьынӡаҵанакуа аҟынӡа ԥыҭк ныскылап ҳәа зысызбаз! Уаргьы аӡәы иуцәникылаанӡа заанаҵы уаалаганы сара иахьынӡаныскылаз инаркны, Ҵабали Лаҭеи шыҟоу ашьхахыҵырҭақәа инарыҵакны, Ԥсҳәгьы арахь иааудкыланы нхыҵ аҳәаа аҟынӡа, ахә ҳаракхаанӡа иузгар бзиан. Абри абыржәнатә уанашьҭамла, нас иуоурангьы уҟам! Аиаша уҭахызар Ҟәбинанӡагьы ажәытәан ҳара иҳатәгәышьамзи, аха уи архынҳәра макьана ҳамч ақәхом!

– Ирылсхәузеи, уара, ашьхақәа?

– Шаҟа иркьаҿны ухәыцуа убо, Кацыҵа! Ирылухыша мачхәума, аԥсшьарҭақәа аауртып, аӡын ашәҩала ачаразырҭақәа ҟауҵап, ухатәы фермақәа ургылап, ухатәы ԥсасеи шьамаҟеи аԥуҵап, уара иумазҵаакәа аԥхын арахә ашьха иахькарцо ахәԥса мшәакәа ушьхақәа рахь изымнеиуа иҟауҵап, аҽыхәшәтәыга ашьхаӡқәа аркны иуҭилап, ахаҳәжәла бзиа цәны атәылақәа рахь иушьҭлап! Ашьхақәа рыртытра уалагар, иалудыраауеи, хьык џьара иааԥшыргьы ҟалоит! Ҷыра иҳәан еиԥш, аҳәынҭқарра ақьышә ԥсымышьҭыга хәыцҳык ала иузырцәааклар,нас егьи иаанхаз зегьы уара иутәуп, уи нахыс иумазкышагьы уаҩ дҟалом!

– Ааи, аха ашьхақәа раахәара Ажәеиԥшьаа иргәаԥхару? Анана-Гәында аԥхьа днаргыланы иаргәаар, иухарахаргьы ҟалоит!

– О, уара Кацыҵа, аҧара ихнамхуа дарбану ҳәа заҟантәы исурҳәои? Аҧара, аҧара ҟанаҵоит, аха аҧара, аҧара арҟаҵашьас иҟаҵатәу аҧхьа иудыруазароуп! Ацәҳар ацәа ахыҵуанаҵы ауп ацәа анахырхуа! Ашьхыцҵәҟьа иҟанаҵо умбои, ашәҭыц инадтәаланы иалоу амати ахаара зегьы арахь иалнацәацәаанӡа иаҧырҵуам!

– Иалцәыцәаатәуп уҳәеит, аха нас аҵарбел еиҧш арахь иуҿырхыр? – макьанагьы уи агәрагара имацәамкәа иаазгәеиҭеит Кацыҵа.

– Иуҿырымхыртә иҟаҵа! Ашышкамс ахаа изалаҧсуеи зугәахуа? Избаз зегьы згароуп ҳәа хыда уалагар, иашоуп, усҟан хымҧада мышкы зны арахь иуҿырхуеит. Убас умыхьразы заанаҵгьы иудыруазароуп, агашьаҟәагьы зегьы шеиҧшым. Усеиҧш агәаҳәара ануоух, аманшәалахараз аҧхьа аҧышәа ҕәҕәа аҭахәп, насгьы ишахәҭоу иуҵаанӡа иҟалоит ишакәым џьара уаҿашәаргьы, аха убри аамҭаз уалызгаша ацхыраацәгьы думазароуп. Иҧхьан иуасымҳәеи, ацхыраацә думазарцаз аҧхьа иара дурҳароуп ҳәа! Ахылаҧшыцә бзиа дануоу, нас уҕәра уқәыршәны угәараз, амала убасҟан лақәакгьы наушьҭашыр ҟалоит, аха аргәабзыҕра анулша, ала зышьҭалаз ицрымҵуа абаубахьеи. Иумдыруеи, егьа илацәгьазаргьы џьара хәыцхак намҵауршәыр, нас иҵыхәаршәшәо иудгәабзыҕлаха ишуҧыло!

– Амшын ишҧаҧсыхәоу, амшын?

– Амшыну? Џьоушьҭ, уи иалаҳхәызеи,изҭаху иникылааит, насгьы амшынчмазара есымша иацуп, цәгьала агәырхынҳәрагьы адыруеит!.. Кацыҵа иуасҳәари,уеиха абааҧсы, уеиха!.. Ацәҳар ацәа ахыҵуанаҵы иахыухлароуп. Издыруада ажәытәра ахьышьҭрахь ихынҳәны, мышкы зны аҭауадра зник исзынкылар, нас уаргьы аамсҭас уҟасҵарын!

– Анапы зҵацәтәу арахь исырба! Сыхәҭаагьы ааҭганы абра саҧхьа иқәҵа!

– Уи акыр ахҳарҵуама... Иҭызгаанӡа аригь унапы наҵацәишь, – абас шааиҳәазҵәҟьа астол иҵагылаз ахәырџьан аҭыхара дналагеит Хәмаскьа. Ус еилаҳәара дук

аатганы Кацыца иапхьа иныкәицан, нас ус днаиазцааит: – Жәамиллионк хыцьараны иушар зака калои?

– Хмилионки хышәи ҩажәижәаба нызқьи хышәи ҩажәижәохә маати фыкәрышьки бжаки!– апарапхьазара уажәы ибазма азхәыцрак амтакәа иаразнак атак ныкаицеит Кацыца.

– Зака ухәаз абра уапхьа иқәуп, иутахызар ипхьаза!– ихәан, Хәмаскьа иаанхаз апаракәа зтаз ахәырцьан аатганы ихәда инхишьит шьта ацара иеазкуа.

– Иауазеи угәра сымгартә, иахьада акы еимахамдацкәа хакоума!

– Ус акәзар,абзиараз! Уацәы аусураҿ хаиқәшәап!

– Абзиара шәақәшәааит, аха шәзырццаки? Акы хнацхар шәымцарыз!

– Мап! Итабуп! Азәы хаидибалаанза хаипырцроуп!– ихәан, Хәмаскьа иҿынаихеит.

Кацыца ихала данаанха, ипхәыс дақәылкаанза апаракәа ахьтеицәахлоз интацаны ианыпхьеик ашьтахь ауп, амла дшакуазгьы анаaигәалашәа. Итаацәа ипыртны ицазшәа ихала аҩны данааҩнаха, ипхәыс лгәаг имамзи лыхьз хәаны налықәҿитит, игәазхара длацәханы игәы ирдарц.

– Иууеи, уара! Изакәызеи аҩны узыҩнакаауа! – ус лыбжьы аагеит лара.

– Бара, зхы кыдызкьаша аранза бааи, аказы снабазцаақәар стахуп!

– Изакәи, уара, уагьны узцәажәо? – ус дааҩналеит ларгьы. – Мышкы аҩны уааҩнахан, утызшәамзар акы ыкам! Шьта исзыхгом, уахьашьцылахьоу убрахь адәахьы указароуп акәымзар, уаазқәылаз уаабра зынза ицәгьахеит!

–Ках, саабра цәгьоуп акәу! Шьта сыбзычхауам, ус бара бымсааит! Адәахьы сышьтны, нас ани бцәыбза изҿытны даабгар, бынакьата камлоз, аха шьта иалымцыр калап!

– Уи акәын иумхәацыз! Дарбан цәыбзоу уажәы исыдукылах!

– Бҿыбзымдрааит, зтызшәа сымоу дыбдырраха! Уск ацәа дыбдыруеит!

– Цьым, уеилапсазар!

– Еилаԥсаз бхаҭаҵәӄьа боуп! Ауаа сыбғa икыдыччало, џьара сзымцәажәо сбырԥхашьарц аҟәыбкит, акәу? Сара ишәсырбап ахыччашьа зеиԥшроу!

– Закәи, уара иуҿырԥуа! Ари аԥыза ажәабжь хазына абантәиааугахи уажәы, издыруада ԥхыӡ иубазар? Исыдукыларц иуҭаххаз дызусҭоу ма ихьӡу аасаҳәишь?

– Иаргьы баргьы шәхы еинышәӄьартә амашьына ныӄцаԥыс исымоу Шәышәа хыдамаӄьа иоума сзыҭныбԥсахлаз! Анхәашәа иӄоу, џьым, быԥха дысԥырганы иахьаҵәӄьа дыбгоит! Шәԥыџьагьы ара уаҳа шәсымбароуп!

– Бара, ахкыдӄьа, ари ибхиҳәааз иашоума?– акаҳуа ажәра дааӄәыҵны лгәы иазымчҳакәа лыԥха лахь дааҵӄьеит ангьы. – Анышәагәахы ыҵзырчааша, изакә гра бааԥсуи, бара, иҵыбгаз, аа? Убри бнашьцылар, нас баԥхьаӄа бышԥаӄало, бара, кыдцәала? Баасымсхааит!

– Абра сшәыдҳәҳәаларц шәҭахымзар шәԥыџьагьы шәыҿқәа еихашәк!

– Бҿы еихаткачааит, сара бысныҳәаанӡа! – аԥҳа дналзаґьит ан. – Бҵыхәа кылырҳәҳәаны ибырбеит азоуп,аҵыхәтәан арахь избыҵырԥыз! Бхәыҷқәагьы бырзымхәыцит, бара, ҵыбга!

– Аԥхамшьа, банцәыцәы атәым хаҵагьы биеилаҳаит, акәу! Убри акәызма ибыгны иибоз? – ихшыԥ дахыҵӡеит Каҵыҵа.

– Ашьа ҭашәааит иахьаҳәоҵәӄьа! Ахәыҷқәа иаараҳар иашоу џьырымшьои!

– Ахәыҷқәагьы ран дзаку аиаша рдыруазароуп! Иабаӄоу дара?.. Ара шәааи,уара!..

– Иаасыдукылаз саб изҿыҭны иасымҳәозар, иара сиԥҳам! Заӄа узҳәо ҳәала, ара дааир, нас сзакәхаз иареи уареи еилшәыргалап! – ашырҳәа ателефон аақәхны лаб иахь асра дналагеит. – Алло! Ари амилициа аума?.. Бзиара жәбааит, бзиа... Калаҵь Палыгә-иԥа аусураҿ дыӄазар?.. Иԥҳа соуп изҳәо!

– Даагеи, даага!.. Даароуп саргьы исҭаху! Бзакәқәоу наисырҳар игәы иахәап, дбеигәырґьап!.. Шәԥыџьагьы

шәеибамбааит! Иабхәа иааишьҭзар акәхап, рацәак аамырҵыкәа, амилициа маҭәақәа зшәыз х-ҩык ахацәа шаҭлаҟьақәак ааҩнаххны, Каҵыҵа акы аҳәааха иамраӡакәа иаразнак даалышьны инапқәа аҳәагәыжь нахарҵеит.

– Ижәуеи, уара, сара соума шәылапҵш иҵашәаз? Икны ижәгаша абан ана дцәыҵаччо дахьгылоу!.. Сшыбзиоу, наҟ соушәыжь!.. Сабажәго, уара арахь? – иҽааирцәгьеит Каҵыҵа.

– Уабхәа иоуп ҳаазышьҭыз, иусураҿ дузыпҵшуп! – руаӡәык абас аҭак ныҟеиҵахит.

Каҵыҵа убри аамҭаз днарымпыҵҟьаны ишьҭахьҟа дыҭрысны иҿааихеит, аха рацәак днамышьҭкәа ихьӡаны дааныркылан, нас даархынҳәны еиҭах дырхыпҵхыпҵуа дрыманы рҿынархеит.

– Соушәыжь, уара, шәуаами!.. Заҟантә исшәырҳәаои соушәыжь ҳәа!.. Машәырк самхаҟаҵаанӡа,абыржәыҵәҟьа соушәыжь!..

Каҵыҵа ибжьы иарҿыхаз ахәыҷқәа ацәа иаалҵын, раб изыҟалаз рзымдыруа днапҟьашьапҟьо иҟаиҵақәоз џьшьахәыс иааҟарҵеит.

– Соушәыжь!.. Снапқәа сшәырхьит, уара!..Митәык сымпыҵҟьаанӡа шәшыбзиоу наҟ ашҭа шәҭыцқьа!.. Иоужь снапы! – убри аамҭаз аиарҭа дзыламгыло азаара изаазшәа аҽҟьара далагеит Каҵыҵа.

– Цәыблаҟы илкыз, иҟауҵо закәызеи,арахь уааскьа укаҳауеит! – зыбжьы иарҿыхаз Каҵыҵа ипҳәыс лхаҵа иҟаиҵоз лызџьшьараханы инапы кны ихара даҿын акаруаҭ агәҭахь дааихаразы. – Мшәан,уеилагама, Анцә уеилеигааитеи, изакәызеи уаха иҟауҵо! Ахәыҷқәа уршәоит, уҽаанкыл шьҭа!.. Џьым, уеилапсазар? Закәи, мшәан, ахагацәа реипҵш иҽырхаганы иҟаиҵақәо?

Ахаҵа цәылдыз ду лымч иқәхозма, акаруаҭ иҽалрҩрны иҽкаижьырц иҭахызшәа дпапашькны аихара дахьаҿыз длызнымкылакәа азаҟьаҳәа ҿыцха адашьма даныкәҳа, ивацкьарақәа аҿҿа аарыхгеит, ипынҵагьы ашьа ҩкылҵәрааит.

– Уҩымгылааит, аиеи, шьҭа уа укажьыз!

Макьанагьы ацәа далан, аха данкаҳа ҕәҕәала ихьзар акәхап, ашырҳәа дҩахыҟәтәалан «Соушәыжь!.. Соушәыжь, уара!.. Сабажәго арахь!» ҳәа, даҿазныкгьы ибжьы аардуны инаиргеит. Убри аҵыхәтәантәи ибжьы дшарҿыхаз мҩашьо, ихьыз макьанагьы изеилымкаауа, дахьыҟазгьы изымдыруа иблаҟәа ҭызза иҟаҵаны аԥхьа дныҩнаԥшы-ааҩнаԥшит, ашьҭахь аԥараҟәа ахьиҵәахлоз амаӡаҵәахырҭа ҟаҵаны иахьимаз ашҟагьы дынхьаԥшит, аха напыла иҭыхыз асахьа ԥшӡа иахьаҵаҵәахыз лаԥшҵашәашьак амамкәа кьысда ишыҟаз аниба, убасҟаноуп ихшыҩгьы еимыгганы ихдырра анизыхынҳә. Гаӡаҵас дахьынаԥшы-аанаԥшуаз ԥсцәаҳагьы дыҟамкәа, убасҵәҟьа иибоз ианхәагьы лыхабарк ыҟамкәа,ивараҿ ишьҭаз иԥҳәыс илыдибалазгьы иашамхакәа, иаргьы иусурҭа уажәыгь дкәаԥӡа дшахагылаз , инапҟәагьы ҿаҳәамкәа ихы даҟәиҭны, иибаз аԥхыӡгьы абжеиҳара лабҿабаны макьанагьы арахь еиҟәханы ишыҟаз агәра анига ашьҭахь ауп, аҵыхәтәан уф гәышьа ҳәа, игәаҵанӡа даакәыԥсычҳаны дласӡа иԥсы анааивига.

Каҭыҵа ихәыҷҟәа аиарҭа илатәаны раб иҟаиҵоз рызҵьшьараханы ишизыԥшуаз, ашьҭахь ихьыз еилыркаазар акәхап, нас рнапы хәыҷҟәа рхханы инаиҟәыркын, рыхҩыкгьы ркьатеиах ԥҵәо акыр-кырҳәа аибарччара иналагеит. Ахәыҷҟәа рангьы лҿеихагәаны кыргьы иаалычҳашәа ҟалҵеит, аха лыбла иабаз иучҳашаз акәызма, ашьҭахь лхаҵа имырбакәа ларгьы лгәазхара дыччаразы лхы ахчы инылалгәеит лыбжьы илмырҳаразы.

2010

ИНЫРҬЦӘАМ АЖӘАБЖЬ

Иҟалахьоу

Аԥхын мшқәа руак азы иаалырҟьаны ақалақь иналаҩит иуаҕеимшхараз жәабжьк ҿаастәаха, ари ахҭыс аныҟалаз акыр шықәса раԥхьа, 1981 шықәса латҵарамза аҽееҩшамҭаз азын ауп. Ааԥынреи аԥхынреи реилаламҭаз ҽенак зны шьыбжьышьҭахьык, ақалақь абиблиотекақәа руак ахьыҟаз аҩнеихагылаҿ инхоз ԥхәысеибак ҵьоукы лықәланы дыршьит ҳәа заҳаз ақалақьуаа инырхадыдызшәа зегьы иаарзымбатәбарахеит. Анаҵьалбеит, цәгьарак ҟазымҵацыз аԥҳәыс лышьра згәаҕьыда ҳәа ҵьшьахәыс иҟаҵаны,иҟалаз ахҭыс ҿааста заҳауаз зегьы ирҳәаша рҿашәомызт. Ҵабырг-ны убри аҽеныҵәҟьа амилициа аусзуҩцәа нашьҭагьыжьын, ауаҩшьра ҟазҵаз зусҭцәаз иаразнакала иԥшааны иааныр-кылеит, аха агәра рызгомызт ауаҩшьра згәаҕьыз абарҭ роуп ҳәа. (Ацәгьоуцәа рыдагьы аусҭҵаареи аусӡбареи иалахәыз рыхьӡқәеи рыжәлақәеи ԥсахуп, иара убас иарбоу амза арыцхәқәагьы еицакуп ауаҩшьра шыҟалази уи аҵыхәала аусӡбра шымҩаԥысуази еиҳа ахы иақәиҭны аиҭаҳәаразы. Имҩаԥгаз аҭҵаарақәа иаарласӡаны ишьақәцаланы, аҵыхә-тәан, ашьра ҟазҵаз рус аӡбрахь инаган.)

1981 шықәса ноиабр мза 3, асааҭ 11 рзы, аусӡбра раԥхьатәи амш… Аусӡбрақәа ахьымҩаԥыслоз ауадаҿ ауаа рацәа азкуамызт аҟнытә, ауаҩшьра ҟазҵаз русӡбра акультура Ахан аҟны имҩаԥгазарц азыӡбан. Убри аҽены аусӡбраҳәа иахьалырхыз ауада аҩнуҵҟа унацәа

узрыламҵо азыӡырҩцәа рыла иҭәын, иазымкызгьы аҩналарҭа ашә иадибаҳәала, аӡбаҩцәа ааины аусӡбра ианбалагои ҳәа иԥшны игылан. Ус дук мырҵыкәа, амилициа аусзуҩцәа ахара здыз ҩыџьа ацәгьоуцәа раԥхьа иргыла иааҩналан, абаандаҩцәа рзы ирхиаз аихац ахьгылаз инаганы инҭарцалан,нас ашә наркны ирхылаԥшуа дара уаҟа инарывагылеит. Еилаҟь иԥшны еилатәаз ауаа, абаандаҩцәа ааганы аихац ишынҭаркызҵәҟьа гәаӷкрак рныԥшуа ауыы аарыхган, иаалырҟьаны џьоук рыбжьҟәагьы ндыргеит абас:

– Иазнауеи арҭ рус аӡбра! Аҭакра рыҟәымҵакәа ус ишьтәу уаауп!

Убри аамҭаз ацәгьоуцәа рҭызшәаада уаҳа ҳәатәы рымамкәа ишеиҿыхоз аӡбаҩ дааиаанӡа ус иааҩналаны рҭыҟәа рҿы инатәеит, аусӡбра иалахәҟәаз аҳәынҭҟарратә харадҵаҩыс иҟаз апрокурори ацәгьоуцәа рыхьчаҩцәас иҟаз ҩыџьа адукатцәеи. Рацәак мырҵыкәа урҭ инарышьҭархх-ны ашьҭахь аӡбаҩгьы данааҩнала, убри аамҭаз лыбжьы ҵарыхәҵәаӡа иаагеит аусӡбра амаӡаныҟәгаҩыс иҟаз аҭыԥҳа.

– Сшәыҳәоит, зегь шәгыларц! Аӡбаҩ дааиуеит!

Убри аамҭаз зегьы агәырҟьҳәа иҩагылан, иҩналаз аӡбаҩ иахь рылаԥшҟәа кыдырхаланы дтәаанӡа иааизыԥшит. Иара уаҩышәпажәпак иакәын, кыр иҵаӷахьаз ихцәы хҩежьаа ала иаразнак дудыруан уаҩаԥшьк шикәыз, аха ахәажәцәа ахьышьҭиххьаз азы иуаҩаԥшьра рацәак иузгәаҭомызт. Аусӡбра амҩаԥгараз ахатәы ҷыдараҟәа шамоу еиԥш, аӡбаҩ иҭыԥаҿ дааины данынатәа,ишаԥыз ала ани амаӡаныҟәгаҩ ҩаԥхьа лыбжьы налыргеит.

– Сшәыҳәоит, зегьы шәҭыԥҟәа рҿы шәтәарцаз! – абас аалҳәан, нас лхаҭагьы днатәеит.

Убри аламҭалаз амҵ ԥыруазар абжьы уаҳаратәы аҭынчра рхашьшьы ииааҟалеит, аха аусӡбра иалаӡырҩырц еизаз ауаа рзымчҳара аӡбаҩгьы еиликаауазшәа аамҭа мгакәа ашьҭахь амаӡаныҟәгаҩ ихы налыҟәкны длазҵааит:

– Амра Алиас-иԥҳа! Ашаҳаҭцәа зегьы аама?

– Ааи, шәара шәаҳаҭыр! Зегьы азыԥшуп шәара шәрыԥхьараны шәаныҟоу! Аусӡбра амҩаԥгараз аҭа-

гылазаара ыҟоуп! – убри аамҭаз ашырхәа дԥагыланы аҭак ныҟалҵеит амаӡаныҟәгаԥ.

– Даара ибзиоуп! Ус акәзар аԥхьа ҳаизыӡырԥып ахарадҵаԥы иихәараны иҟоу!.. Адгәа Сааныҟәа-иԥа! Ахара здыԥхьаӡалоу ацәгьоуцәа ауаԥшьра шыҟарҵаз атәы ҳаилыркаа, – иҳәан, аӡбаԥ ашьҭахь апрокурор ихы наиқәикит.

Апрокурор дԥагыланы аусӡбра иалахәыз иааркьаҿны идеилиркааит, зықәра намӡацыз Пискунов Виктори Аирынба Зафаси ауаԥшьра шеиҿыркааз атәы, нас хазы дазааҭгылеит аусҭҵаара шымԥаԥгаз, имҳәакәа инимыжьит ацәгьоуцәа рҭаацәагьы зҿыз, рхымԥаԥгашьақәа зеиԥшраз. Ашьра ҟазҵаз Пискунов Виктор бжькласк рҿы дыштәаз дҭыҵын афымцамеханикатә ҟазарҭаҿ аус иуан, мызкы аԥхьа жәаа шықәса даарҭагылт. Иан, Тимофеева Наталиа апионерцәа рыԥны аҟны ааӡаԥыс дыҟан, еиҳау аҵара лыман, ԥынԥажәихԥа шықәса дырҭагылан. Лхаҵа,Пискунов Андреи ашахҭаҿ рацәаҵхԥыс аус иуан,иҭаацәа иманы арахь нхараҳәа дааижьҭеи акрааҵуан, ашьра ҟазҵаз рыҷкәын инаԥсангьы хаҵа ицахьаз аԥҳагьы дрыман.

Ауаԥшьра иалахәыз Аирынба Зафас иԥыза Виктор иаасҭа фымз рыла деиҳабын,азанааҭиурҭатә училишьча аҟны аҵара иҵон, ԥнԥежәифба ирҭагылаз иан Кулешова Анна милаҭла даурысын, акрыфарҭакаҿ фатәҟаҵаԥыс аус луан, аҵыхәтәантәи аамҭақәа рзы лцәа иалаҽыз ачымазара дыхҭакны даман. Фкласск аҵара иалгахьаз, аҵара аасҭа аԥара рҳара иашьцылахьаз Аирынба Зафас иаб Гәадала есышықәса Урыстәылаҟа усураҳәа дцалон, ԥнԥажәижәба шықәса дырҭагылан,иҭаацәа рҿы даныҟаз аҵкыс даныҟамыз еиҳан… Абасала идеилиркааз азырханы ашьҭахь ицәажәара ааникылт апрокурор.

– Адгәа Сааныҟәа-иԥа! Ауаԥшьра шыҟарҵаз ала аԥыцҳьагьы рҿы рықәшаҳаҭхама? – дҵааит аӡбаԥ.

– Ааи,аԥыцҳьагьы ирықәԥҽыз ацәгьоура мап ацәыркуам, – аҭак ныҟаиҵеит аҳәынҭқарратә харадҵаԥыс иҟаз апрокурор.

Зан дыршьыз Кожемиров Саша жәаа шықәса дрылгарц мызқәак игын. Уахьихәаԥшуаз аукы, сусҭк, цәарала иуаҩҭынчыз аӡә иакәын.

– Арыцҳара иақәшәаз угыл! – ашьҭахь уи ихы наиқәкны ибжьы наиргеит аӡбаҩ.

Ахара здыԥхьаӡалаз иара иакәызшәа убри аамҭаз ихы-иҿы арыцҳара аҿыкәкәа, игәы зегьы бажәханы ихы наиқәыжьшәа дҩагылеит Саша.

– Ухьӡ, ужәла, уабхьӡ? – дҵааит аӡбаҩ.

– Кожемиров Александр Кирилл-иԥа!

– Уӄазшьарбагаҿ изларбо ала уан лыжәлала уҭаҩуп, избан ус изыӄалаз?

– Сара сшыхәыцҷыз сани саби анеилыҵ ашьҭахь, сан лыжәлала сҭалҩит.

– Иужәлаҵәӄьоу удыруама?

– Мап!

– Избан, исыжәлоузеи ҳәа уан улмазҵааӡацзи?

– Мышкызны иусырдыруеит ҳәа слыргәыгхьан.

– Уаб знықыр дубахьазма?

– Мап.

– Уани уареи шәыда уаҳа ишәыцынхода?

– Аӡәгьы.

– Уан дызшьызи уареи шәеибадыруазма?

– Дареи сареи ҳаҩызцәаан.

– Иабыку аҵара уахьҭоу?

– Сынтәа Саратовтәи аиндустриатә техникум сҭалеит.

Убри аамҭаз аӡырҩцәа рыбжьы оумаха ауыыҳәа иааилалеит. Аӡбаҩ акыргьы даарзыԥшит, аха ҿеиқәкышьак иақәымшәоушәа аниба, ашьҭахь инапы астол иқәкшо ибжьы рҕәҕәаны инарылаиргеит.

– Шәҿеиқәышәк! Даараӡа шәышьҭабжь цәгьоуп, аусӡбра шәаԥырхагамхан!

– Ҳаргьы иаҳҭахуп еибышәҳәо ҳаҳаларц! Избан шәыбжькәа рмаҷны шәзеицәажәо? – убри аамҭаз ԥыҭҩык абас рыбжькәа надыргеит.

– Шәара агәахәара шәоурц ақьачақьраз ара ҳмеизеит, аусӡброуп ҳазҿу! Шәаҳԥырхагахо шәалагар, иҟалоит зегьы шәындәылцаны иарку аусӡбрахь ҳаиасыргьы! – убри аамҭаз абасала ргәаарҽаниҵеит аӡбаҩ.

– Мшәан, бааԥсрас иаҳҳәеи, шәыбжьы иҵегьы иаашәырду ҳәа аҳәаара ҟаҳҵеит ауп! Иҟалозар ҳшәыҳәоит ҳаргьы иҳаҳалартә шәцәажәаларц! – ауада агәҭахьшәа ԥҳәыск лыбжьы убри аамҭаз абас иаалыргеит.

– Уажәшьҭа ҳаиасып ашаҳаҭцәа разҵаарахь… Ауаҩшьра аныҟалаз аҽны иақәшәаз агәыла шаҳаҭ Леиба Ардашьын Қьаазым-иԥа иибаз арҵабырграз даашәыԥхьа,– иҳәан, аӡбаҩ нас иаԥхьа еиқәырчаҟәа иқәыз қьаадқәак реилԥшаара дналагеит.

– Шәаҳаҭыр, сақәиҭышәтәуазар жәалагалак ҟасҵар сҭахуп! – убри аамҭаз адукат ибжьы наиргеит.

– Сузыӡырҩуеит, Иуана Рақма-иԥа!

– Аусӡбра амҩаԥгара еиламхәаразы,насгьы аӡбаҩ дарманшәалаһазы ауаҩшьра ахьыҟалаз ахҭысҭыԥ шыҟо гәаҭан раԥхьаӡа иҭызҵаақәаз апрокуратура аусеилыргаҩ Агрент Данил-иԥа ахьҭа илалан иахьа дзымааит, аха аҽны уи ицыз амилициа аусеилыргаҩ Џьамфер Леуа-иԥа ара дыҟоуп, аԥхьа убри изыӡырҩра ахәҭазар ҟалап ҳәа сгәы иаанагоит.

– Аӡбаҩ идугалаз азҵаараз аҳәынҭқарратә харадҵаҩ мап ацәимкуазар, сара сақәшаҳаҭуп, – иҳәан, аӡбаҩ нас ибҕа нкыдҵаны иҽыриашаны даатәеит.

– Шәара шәаҳаҭыр! Адукат ахьчаҩ иҳадигалаз ажәалагала ахарадҵара излаԥырхагахаша збом, ус иҭаххазар саргьы сақәшаҳаҭуп,– аҭак ныҟаиҵеит апрокурор.

– Ус акәзар адукат иажәалагала ҳадаҳкылт ҳәа иԥхьаӡазааит… Ҳаузыӡырҩуеит Џьамфер Леуа-иԥа! – иҳәан, аӡбаҩ ашьҭахь адукат ирыдигалаз ихы наиқәикит.

– Ҳаҭыр зқәу аусӡбра алахәылацәа! – ашырҳәа дҩагылаҩы зегьы дахьырбарҭаз даагылан ацәажәара дналагеит Џьамфер. – Ҳаҭыр зқәу аӡбаҩ! Маи мза 26 аҽны аусураҿ сыштәаз, ашьыбжьышьҭахь асааҭ фба рыбжа ҟалахьаны еиԥш, аҩнуҵҟатәи аусқәа рыҟәша аиҳабы аполковник

Сеуа Кондрат – иҧа аҭел дысзасны исеиҳәеит, асанитар-епидемиатә станциа азааигәара иҟаз анхарҭатә ҩны № 47 аҟны, аҧшьбатәи аихагылаҿ инхоз ҧҳәыск дыршьит ҳәа, иагьсыдиҵеит ахҭысҭыҧ ахьыҟалаз ахь апрокуратура аусеилыргаҩ саргьы сиццаразы. Агрент Данил-иҧеи сареи ауаҩшьра ахьыҟалаз ауадаҿ ҳаныҩахала, амилициа апоративтә гәыҧ аусзуҩцәеи аекспертиза ҟаҵаҩ Нумова Елитеи ҳнеира иазыҧшны уаҟа игылан, иаабеит ҳара ҳнеиаанӡа гәыла хаҵак, аҧҳәыс дзыҩнаршьыз ауада ашә ҧены ишааиртхьаз. Ауада ҳаныҩнала, ҩажәиаабантә аҳәызба лылаҵаны ишьыз ҧҳәыск адиуан азааигәара дшьаарҵәыраха ҿыцха адышьмаҿы дышьҭан, дызлашьыз аҳәызбагьы лхахьшәа икаршәын. Ашьа иаганы иҟаз анапышьҭақәа аҭӡаҿы акырџьара ианын, иара убас иҿжәаны иҟаз ателефонгьы узымкуа ашьа ахьшны иҟан. Агәылацәа изларҳәаз ала ишьыз аҧҳәыс анаалашьа бзиа змаз, агәылаpазгьы ибзиаз, цәгьарак лыдрымбалацкәа ламысла иҟаз аӡә лакәын. Иаҳҧшааз лпаспорт иаҳәон: «Кожемирова Лена Андреи-иҧҳа, диит 1936 шықәса маи мза 17 азы, Хабаровтәи атәылаҿацә Бериозовка ақыҭан. Иара убас иҧшаан амса зҭасаз, еилкаам ӡҕабҧшӡак лпатреҭгьы, уи лыҧшаара идҵан амилициа аусеилыргаҩ ихаҭыҧуаҩ акапитан Ахаҳәба Алмас.

– Нас, изпатреҭыз дизыҧшаама? – дҵаaит аӡбаҩ.

– Ааи, шәара шәаҳаҭыр, аусӡбра дацхраарц лхаҭагьы шаҳаҭс иахьа дааҧхьоуп, – аҭак ныҟаиҵеит Џьамфер. – Аӡбаҩ, ухаҵкы, уаҳа зҵаарак сышәымҭозар сара сажәа салгеит.

– Амилициа аусҭҵааҩ иахь уаҳа азҵаара змада? – иҳәан, аӡбаҩ нас хьыӡҳәала аҳәынҭқарра ахарадҵаҩи хьчаҩыс иҟақәаз адукатцәеи ахьтәаз ихы нарықәикит, аха рыхҩыкгьы мап анырҳәа ашьҭахь ус иҳәеит: – Џьамфер Леуа-иҧа иҳаилуркааз азы иҭабуп, шьҭа уҭыҧаҿ утәар ҟалоит… Уажәшьҭа ҳаизыӡырҩып ашьра аныҟалаз иақәшәаз агәыла Леиба Ардашьын. Арахь шәиҧхьа!

Ашаҳаҭцәа рнаҧхьа-ааҧхьара аҿны иазкыз аусӡбратә ускәа рынагӡаҩ убри аамҭаз дындәылҵын, аӡбаҩ зыхьӡ иҳәаз раҧхьаӡатәи ашаҳаҭҩы дааиҧхьоит. Дук мырҵыкәа

дааҩналоит хаҵа аукы, зҭеитҧш ҧшагьаҭаӡа иҟаз агәыла. Итәаз аӡырҩцәа дрыбжьысны аӡбаҩ иҿаҧхьа игылаз аҵәажәарҭа даахагылан, нас итәақәазгьы днарылаҧшаарылаҧшит.

– Леиба Ардашьын Қьаазым-иҧа, 1940 шықәсазы ииз,ашахҭақәа руакаҿ аус ууеит… Усоума? – иҳәан, аӡбаҩ дзыҧхьаз ақьаад нықәҵаны нас уи иахь дынхьаҧшит.

– Ааи, шәара шәаҳаҭыр!

– Угәыԥаныстҵоит аиаша амҳәара ашьауҕатә закуан еилаугеит ҳәа шазхаҵахо,насгьы уи аҵыхәала ахара уднаҵар шыҟало?

– Издыруеит, шәара шәаҳаҭыр… Урҭқәа сыҵәаҳәара аҭахым.

– Ус акәзар иҳаилыркаа угәыла ҧҳәыс даныршьуаз аԥены иубаз-иуаҳаз, уақәшәаашьа шыҟалаз?

– Ҳгәыла ҧҳәыс даныршьуаз аԥены телевизорла ицоз асериал ашьҭахь адәахьы сындәылҵырц сҭаххеит, – иҳәан, Ардашьын ауаҩшьра дшақәшәаз аиҭаҳәаара дналагеит. – Агәыла хацәа ҳнапала адәаҿы еицәажәарҭас иҳаргылаз аҵатәарҭаҿ есыхәылҧазла уаҟа ҳаиқәшәалоит аамҭа ҳхаагаларц, ашахмат, адамино, анард уҳәа, уаҟа ҳаицыхәмарлоит. Убри аԥынгьы ҧыҭрак саацәажәап ҳәа сгәахәны ҵаҟа сахьналбааз, сахьынхо анаҩстәи аҵаларҭаҿ, гәыла ҳәсақәаки хацәақәаки шгылаз збеит. Дара зегьы рҿаҧшыларақәа злаҟаз ала ԥееирак шыҟамыз аҟара сцәа иалашәан, ашьҭахь снарыдгыланы иҟалеи ҳәа санразҵаа, ҳгәыла Лена џьоукы луадаҿ ихаланы лышьра иаԥуп ҳәа сарҳәеит. Нас цхыраарак лымҭакәа ара шәзеикәагылои ҳәа нараԥҧнысҳәан, нас сара иаразнак уадак снычнаххны амилициа рахь аҭел сасит, аха урҭ раара ҳазымҧшыкәа гәыла хаҵаки сареи ҳаицхырааны ашә ҧԥены ауада ҳныҩнашылазар, Лена дышьны ԥыцха адышьмаҿы ашьа даганы дшышьҭаз аабеит. Издыруада аҳақьымцәа ахьӡаны леиқәырхара ауаз џьшьаны иаразнакала ацхыраара ласы ахьгьы адырра ҟаҳҵеит,аха усҟан иҳазгәамҭеит акәымзар ҳара ҳаҩналаанӡагьы лыҧсҭазаара далҵхьазаарын.

Убри аамҭаз адукат Иуана Ракьма-иԥа аӡбаҩ иахь аҳәара ҟаиҵеит, шаҳаҭҩыс иқәгылаз азҵаара иҭара дақәититәразы. Аӡбаҩ уи данақәшаҳаҭха, азҵаара ҟаиҵеит абасеиԥш:

– Ардашьын Қьаазым-иԥа! Иршьыз агәылараз дзеиԥшрааз? Ҳаҭыр лықәызма? Амала мцрак аламгалакәа дшудыруаз аиаша ҳардыр.

– Сара сыԥшқам, сыуаҩыбжара сырҭагылоуп, ауаҩы дызлаҟам ала ихцәажәара ахаангьы схы иаҭәасымшьац,– игәы иныҵаирххит Ардашьын.

– Саҭоумҵан, цәгьарак аҵагаланы исымҳәеит. Сара исҭахханы сазҵааит иршьыз агәылацәа дшырзыҟаз, мамзаргьы агәылацәа лара ишылзыҟаз атәы ҳдыруазарц.

– Дхаҵа-дыԥҳәыс гәылак диацәҳахьан, мамзаргьы лара илацәҳахьан ҳәа сара исмаҳацызт! Дахьынӡаздыруаз ала анаалашьа бзиа змаз, згәы разыз,ҳаҭыргьы зхы иақәызҵоз ԥҳәысын ҳәоуп дшыздыруаз. Схала сакәӡам, агәылацәагьы убасҵәҟьа акәын зегьы дшырдыруаз.

– Иҭабуп, Ардашьын Қьаазым-иԥа. Шьҭа утәар ҟалоит... Уажәшьҭа даашәԥхьа аекспертиза ҟаҵаҩы, акапитан Наумова Елита,– ибжьы наиргеит аӡбаҩ.

Дук мырҵыкәа дааҩналеит, зыбла гәыӷракәа ҭыԥхаауа иҟаз ԥҳәыс-ҿак деинаалаӡа, зныҟәашәагьы даараӡа иԥшӡаз, ларгьы уи ахьылдыруаз азы лныҟәашьа даҵаҽырбаӡаны дшааиуаз ус аӡбаҩ иаԥхьа лҽеикәаԥса даагылеит. Лара лзанааҭ ала аус луанаҭцы аԥышәа бзиагьы лоухьан, еснагь ацхыраара ду зылҭалоз ашьаусԥшаацәеи аусеилыргаҩцәеи џьара хҭыск ааҟалацԥхьаӡа лара лыдагьы ԥсыхәа рымамызт.

– Елита Тимофеи-иԥҳа! Аусӡбра иацхрааша лкаақәак бзыҟаҵозар аекспертизатә ҭҵаарақәа иарҵабыргыз еилыскаар сҭахуп... Ҳабзызырҩуеит! – еизакны иаԥхьа икәыз ақьаад рацәа илаԥш наҟәганы нас лара лахь дыԥшуа даатәеит аӡбаҩ.

– Шәара шәаҳаҭыр, иҭҵаау инаҷыданы иҿыцу ҳәа аҽакы сзацҵом, аха аусӡбра аҿаԥхьа еиҭашьақәсырӷәӷәоит

аекспертиза ҭцаара ирцабыргны иаанарпшыз арбанкәоу, – лҳәан, Елита аӡбаҩ данизыӡырҩы ашьҭахь ацәажәара дналагеит. – Ашьра ахьыҟалаз саннеи апрокуратура аусеилыргаҩ иҟынтәи ақәшаҳатхара шсоузҵәҟьа ахҭысҭып ахьыҟалаз акәша-мыкәша аҭҵаара иаразнак нап асыркит. Ашьра ахьыҟалаз ауада аҩнуҵҟа афотосахьақәа анҭырх ашьҭахь, шьҭа амедицинатә експертиза иарцабырграны иҟаз аилкааразирш ьыз лыпсыбаҩ аԥсцәа рышьҭаҵарҭахь идәықәаахҵеит. Амедицинатә експертиза иаарласӡангьы ишьақәнаргылт иршьыз ҳәызбак амацарала дышшьыз, атехникатә експертизагьы хазы иарцабыргит уи аҳәызбаҿ ипшаау анацәаашьҭақәа Пискунов Виктор имацара заҵәык ишитәыз ала. Ус анакәха, ашьра ҟазҵаз уи иакәхеит... Шәара шәаҳаҭыр! Аԥҳәыс дызлашьу уаҟа шәапхьа иқәуп, аҳәызбаҿ ипшаау анацәаашьҭақәагьы зтәу дызусҭоу зҳәо афотосахьақәагьы ҭыхны, уаҟа ишәымҵоу аусхәапштәы иагәылоуп.

– Ааи, усеипш аҵабыргра шьақәзырӷәӷәо ара саԥхьа иҟоуп, – урҭ анацәаашьҭақәа пшааны данрыхәапш, днақәшаҳатхеит аӡбаҩгьы.

– Шәара шәаҳаҭыр,уи азы сгәаанагаракгьы шәеилсыркаар сҭахуп! Уи арбану ҳәа шәазҵаауазар, иҟаҵоу ауаҩшьра арҳәра иатәымкәа гәаӷшақә ишыҟаҵоу аҟара гәҩарас аҟаҵарахь ҳхьанарпшуеит, избанзар иршьыз илцәыргашаз ҳәа акгьы лымамызт, ауадагьы акгьы дәылганы игамызт, насгьы арҳәра дшақәшьымыз арҵабыргит ауаҩшьра ахьыҟаҵаз ауадаҿ хышәи хынҩажәа мааҭ рҟынӡа ипсаҟьаны иҩнаԥсаз аԥара. Шаҳаҭра ҟазҵо урҭ аԥарақәагьы,шәара шәаҳаҭыр, уаҟа шәапхьа иқәуп, – лҳәан, Елита илҭахыз ҳәаны лажәа аанылкылт.

Аекспертизаҟаҵаҩ лахь аӡәгьы азҵаара шимамыз аӡбаҩ ианеиликаа ашьҭахь, нас анаҩстәи ашаҳаҭҩы даарԥхьаразы ибжьы наиргеит. Ус дук мырҵыкәа иааҩнарыжьлаз ҭыпҳа пшӡак ашәхымс дахьаахыҵҵәҟьаз лҽанаанылкыла, ашаҳаҭцәа рцәажәарҭахь дааскьаразы ашьҭахь аӡбаҩ ибжьы анлықәирга, убри аамҭаз шәаԥырҳаԥрак дахәаҽуа ахәаца-ахәацаҳәа лҿаалхеит.

– Быхьӡ, быжәла? – ацәажәарҭа дшаадгылазҵәҟьа дҵааит аӡбаҩ.

– Гавриленко Наташа.

– Аус ҵьаракыр ибуама?

– Азанааҭиурҭатә училишьча аҟны аҵара сҵоит.

– Аӡбаҩ аиаша иамҳәакәа амцҳәараз ашьауӷәатә закәан дарбанзаалакгьы ахара иднаҵоит. Баргьы убри бдыруазарц бгәыбҿанысҵоит… Еилыбкаама?

– Еилыскааит.

– Адгәа Сааныҟәа-иԥа! Ашаҳаҭцәа разҵаара шьҭа уара уоуп изыхәҭоу, – иҳәан, аӡбаҩ аусӡбра иацыз аҷыдаракәа еиламгакәа аҳәынҭқарратә харадҵаҩ ажәа иитоит.

– Иҭабуп,шәара шәаҳаҭыр! – иҳәан, Адгәа нас ашаҳаҭҩы лазҵаара иҿыназикит. – АуаҩшьраиалахуАирынба Зафасгьы бара аҵара ахьыбҵо акәын иаргьы аҵара ахьиҵоз, иареи бареи шәеибадыруама?

– Иааигәаны маԥ!

– Заҟа шықәса бхыҵуеи?

– Жәибжь шықәса сырҭоуп!

Иаалырҟьаны апрокурор изҵаарақәа аанкыланы аӡбаҩ иахь аҳәара ҟаиҵеит, аусӡбра арманшәаларазы аӡбаҩ изааигәа иқәыз фотосахьак арҵабыргразашаҳаҭҩы лырбара дақәиҭитәразы. Уи аӡбаҩ данақәшаҳаҭха ҭабуп ҳәа аххәаауа дҩагылан, аӡбаҩ инаҩсшәа иқәыз уи афотосахьа аақәхны, нас ашаҳаҭҩы дналыдгылан илырбо дналазҵааит:

– Ари изфотосахьоу бара боума?

– Ааи! – лҳәеит дышнахәаԥшызҵәҟьа.

– Изыбҭадаз ари бпатреҭ?

– Сара исымҭаӡеит, мчыла иара исцәигеит!

– Усгьы акәзааит… Ибцәызгаз ихьӡ,ижәла?

– Пискунов Виктор!

Убри аамҭаз апрокурор ишьҭахьҟа даахынҳәны иикыз афотосахьа уаанӡа иахьықәыз еиҭаныкәиҵан,нас дааиасны итәарҭаҿ дшынатәазҵәҟьа ҩаԥхьа аӡбаҩ иахь аҳәара ҟаиҵеит.

– Шәара шәаҳаҭыр, иҟалозар ашаҳаҭ лахь сызҵаарақәа еиҭарыцысҵар сҭахуп?

– Иацҭа, Адгәа Саныҟәа-иҧа!

– Иҭабуп! – иҳәан, Адгәа нас ашаҳаҭгьы еиҭах ихы налықәкны азҵаарақәа лыҭара дналагеит. – Наташа! Зыхьӡ бҳәази бареи шәеибадырыуеижьҭеи иҵуеи?

– Ашкол ҳанҭаз аахижьҭеи,класск аҟны ҳаидтәалан.

– Аҵара шәеицалгама?

– Мап,иара бжькласск рҿы дыштәаз дҭыҵит.

– Ауаҩшьра аныҟалаз аҽны бабаҟаз? – ашьҭахь изҵаарақәа даҽакахьы инахигеит Адгәа.

– Уи аҽны сҩызаки сареи Аҟәаҟәа ҳаиццеит.

– Ихьӡ, ижәла?

– Аирынба Зафас.

– Аҟәа иҟашәҵоз?

– Волгоградҟа ицараны иҟаз Катушьиан зыжәлаз иҩыза ерманык днаскьеигаразы дцон, бсыцаала ҳәа саныхҭеикӡа ашьҭахь саргьы сиццеит.

– Аҽны шәхынҳәыма?

– Мап. Иҩыза адәыҕба данеиҭа ашьҭахь, нас иара ихала дааныжьны сара сыуацәақәак рахь сцеит. Саницрыҵ ашьҭахь иара дахьцаз сыздыруам.

– Шәара шәаҳаҭыр! Ари ашаҳаҭҩы лахь уаҳа азҵаара уажәазын исымам – иҳәан,Адгәа изҵаарақәа ааникылт.

– Адукатцәа шәахьынтә ари ашаҳаҭҩы лахь азҵаара змада? – аҵыхәтәан урҭ ихы нарықәикит аӡбаҩ.

– Шәара шәаҳаҭыр! Ари ашаҳаҭҩы лахь макьана азҵаара ҳамам, – адукатцәа руаӡәык ибжьы наиргеит.

– Ус акәзар ашаҳаҭцәа ахьтәоу брыдтәал, макьанагьы иҵагьы ҳзызбазҵаашақәа ҟалар ҟалоит... Шьҭа даашәыҧхьа анаҩстәи ашаҳаҭҩы! – иҳәан, аӡбаҩ аамҭа ахьнеихьаз ибаразы убри аамҭаз исааҭгьы днахәаҧшит.

– Аӡбаҩ, ухаҵкы! Шәара шәаҳаҭыр! Сақәиҭышәтәуазар ахара здыҧхьаӡаланы инкылоу ашаҳаҭҩы Аирынба Арина уажәшьҭа дааҧхьаны шәхаҭа шәлазҵаар аусӡбра ахыркәшараз ишәеилныркаауаз рацәахон ҳәа сгәы иаанагоит, – иҳәан, Иуана Рақма-иҧа аӡбаҩ инаиҵаиҳәеит.

Адукат иҟаиҵаз ажәалагала азбаҩ еиҭах данақәашаҳаҭха, иҟаҵаз аҧарабжьгара дахырҟьаны иныркылахьаз Аирынба Арина илхылаҧшуаз милициак длыцны иааҩналан, аҩыџьагьы шеицыз азбаҩ иҿаҧхьа иаагылеит. Иҟалаз уиоуп, Алина маӡала иҟалҵаз аҧарабжьгара аҵыхәала дынкыланы дрымеижьҭеи ҩмзҟа ҵуан, аусҭҵаара хдыркәшараны ишыҟаз ауп шаҳаҭс иҟаз Кожемирова дшыршьыз. Иаалырҟьаны иҟалаз ауаҩшьра аҵыхәала ашьҭахь аусӡбара ахыргар акәхеит, избанзар иҟалон аҧарабжьгареи ауаҩшьреи еидҳәалазар, аха аҩхҭыск макьана еидҳәаламкәа аусӡбра хаз-хазы акәын ишымҩаҧысуаз.

– Быбжьы неиҵыхны аҭак ҟаҵа! Еиҭах сбазҵаауеит, иршьыз Кожемирова дыбдыруазма? – иҳәеит азбаҩ, аҭакҟаҵара лцәыуадаҩханы дааҟәындҟәындшәа илҳәааз анимаҳа.

– Аус лыцызуан!

– Лареи бареи шәеизыҟазаашьа зеиҧшраз?

– Бааҧсык еибаҳамҳәацызт.

– Аус еицыжәуан, аха нас Кожемирова аусура даҟәыҵны даҽаџьара дзиасыз ҳәа ибдыруеи?

– Ҳаиҳабы данамих ашьҭахь даҽаџьара диасыр акәхеит.

– Бара ибыхҟьаны... Усами? Аҧара шыбжьыбгаз аҧхьа еилызкаада?

– Ҳкассир лоуп.

– Аус зцыбуаз Кожемирова дызхыршьааз ҳәа ибдыруеи?

– Исыздыруам!– лҳәан, Арина аҵыхәтәан лыжәҩахырқәагьы дҩарыхеит.

– Иҟабҵаз аҧарабжьгара иршьызгьы далахәызма?

– Мап. Уи акгьы лыздыруамызт.

– Нас, шәеиҳабы лусура дзамихи?

– Лара дызлаҳасабеиларгаҩхадаз ала ахылаҧшра ахьлыцәмаҷхаз аҵыхәала.

Убри аамҭазҵәҟьа азбаҩ маҷк аҟара игәы дааҭахәыцшәа ҟаҵаны дыштәаз, ашьҭахь даалҟьаны ус иҳәеит:

– Ахара зду Аирынба угыл!

Зус рыӡбоз Аирынба Зафас ихы иқәыжьны дыштәаз ус аӡбаҩ ибжьы анааиқәирга ашырҳәа дҩагылеит, аха изыԥшуаз алаԥш рацәа рышҟа дызхьамԥшуа, иара иахь еилашуаз урҭ ргәаҕ даҟәырны дахьакыз хҩахашьак дақәнаршәомызт.

– Ухы уааҩаханы арахь сышҟа уааԥши... Ари ужәлантә ашаҳаҭҩы дудыруама?

– Мап.

– Бара дыбдыруама?– иҳәан, аӡбаҩ нас Арина лахь дынхьаԥшит.

– Мап. Иареи сареи ҳшеижәлантәыз ааигәоуп ианеилыскаа. Иахьадагьы дсымбац, иҭаацәагьы сыздыруам.

Аусӡбра аԥхьатәи амш азы ашаҳаҭцәа разҵаара шьыбжьышьҭахьынӡа иадхалеит, иззымҵаацызгьы макьана иҟан. Иаанхаз разҵаара шьҭа уаҵәахьы иахыгахарцаз аӡбаҩ ус иҳәеит:

– Ҳазымҵаац ашаҳаҭцәа макьанагьы ԥыҭҩык аанханы ыҟоуп, убри аҟнытә иахьала аусӡбра аанкыланы уаҵәы асааҭ жәеиза рзы иацҵахоит, – иҳәан,аӡбаҩ иаԥхьа иқәыз аусхәаԥштәқәа реизакра дналагеит. Убри аамҭаз аусӡбра амаӡаныҟәгаҩ дышшәырӡа дҩагылан, аӡбаҩ идәылҵра иахаҵгыларц лыбжьы налыргеит. Итәаз зегьы убри аамҭаз иааибадырны адруҳәа ианыҩеицгыла, аӡбаҩгьы иқьаадқәа неиҩыҵаркны, аӡбаҩцәа хазы изладәылҵлоз ашәахь иҿынаихеит.

Ноиабр 4, асааҭ 11 рзы...Аусӡбра иазыӡырҩразы адырҩаҽеынгьы еизаз ауаа рхыԥхьаӡара еиҳагьы еиҳан. Зегьы шыԥшыз ус аамҭа аназгәаҭаз иахмырԥакәа аӡбаҩ дааины иҭыԥаҿ дшынатәазҵәҟьа, иахьагьы аусӡбра ишацҵаз нарылаҳәаны, нас зегь раԥхьа ажәа ииҭеит, аҳәынҭқарратә харадҵаҩыс иҟаз апрокурор. Адгәа Сааныҟәа-иԥа уи азын ҭабуп ҳәа наххәааны ашьҭахь ицәажәара ахы наиркит абас:

– Шәара шәаҳаҭыр! Ҳаззымҵаац ашаҳаҭцәа рахьынтә аԥхьа даапхьазар сҭахуп, Аирынба Зафаси Гавриленко Наташеи ирдыруа Катушьиан Завен Аршақ-иԥа Волгоградҟа

данцоз дшынаскьаргаз аилкаараз, уи ирҵабыргырц даапхьоуп Завен иашьа Катушьиан Сеҭрак.

– Даашәпхьа зыхьӡ ҳәоу ашаҳаҭцәы!– иаразнак уи днақәшаҳаҭханы ибжьы наиргеит аӡбаҩ.

Дук мырҵыкәа дааҩналеит даара иуаҩеиқәаз, ипынҵа ҿарҵәаҳәны змышәхәы цқьа имаацыз,жәафҟа шықәса зхыҵуаз хбыцк дшаҭлаҟьаӡа .

– Шәара шәаҳаҭыр! Сақәиҭышәтәуазар сызҵаарақәа ирыцсҵар сҭахуп, – иҳәеит апрокурор,шаҳаҭцәс ирыдигалаз рапхьа данаагыла.

– Ааи, ааи, сӡырҩуеит, – днақәшаҳаҭхеит аӡбаҩ.

– Кашьиан ужәлоуп Сеҭрак ухьӡуп... Иашаны исҳәама?

– Ааи!

– Ауаҩшьра иалаху Аирынба Зафаси уареи шәеибадыруама? – ашьҭахь изҵаарқәа ахы наиркит апрокурор.

– Ҳаҩизцәоуп,– аҭакҟаҵара дналагеит Сеҭракгьы.

– Пискунов Виктор?

– Уи дызлаздырыз Зафас ибзоуралоуп.

– Иршьыз Кожемирова?

– Уи, мап!

– Аирынба Зафаси Гавриленко Наташеи уашьа Завен днаскьаганы адәыӷба данарҭоз уара узрыцымцеи?

– Сара уи аҽны ашколахь сцар акәын. Апышәарақәа раан исзымҭииз маҭәарк азы аҽазыҟаҵара сыман.

– Ибзиоуп, ус акәзааит!.. Шьҭа иҳаилыркаа уҩызцәа ауаҩы даныршьуаз аламҭалаз уара уахьыҟаз?

– Ахәшәтәырҭаҿ сыҟан.

– Иҟауҵоз?

– Сҩызак дышьҭан,ибара сцеит. Уахьынтәи схынҳәны ҳаҩны аҵаларҭа саацагылоны еипш,ҳҿапхьа игылаз аҩнаҿы иаалырҟьаны ҳәҳәабжьык саҳаит. Иҟалаз еилыскаарц саннеи,уи аҩны ауаа рацәаҩны иадизалахьан.

– Уа уаннеи иудыруаз ҳәа ӡәыр дубама?

– Гавриленко Наташа дышгылаз збеит.

Апрокурор иаалырҟьаны изҵаарақәа аанкыланы аӡбаҩ иахь еиҭах аҳәара ҟаиҵеит, Гавриленко Наташа дырҩегьых лазҵаара шаҭаххаз еилыркаауа. Аӡбаҩ уи

днақәшаҳаҭхан,Наташа дахьтәаз илаԥш нарханы дгыларц налыдиҵеит.

– Иҭабуп, шәара шәаҳаҭыр! – иҳәан, Адгәа нас уи аҭыԥҳа ихы налықәкны дналазҵааит. – Избан, аԥҳәыс даныршьуаз аламҭалаз ашьра ахьыҟалаз аҩнаҿы сыҟамызт ҳәа усҟан амц зҳабҳәаз? Бажәаху аныбҿырхуаз ирабҳәаз бчанабақәа зну аӡбаҩгьы имҵоуп,уи ахҩыла абар ара саргьы снапы иахьакәу,убри аҟнытә сеиҭабазҵаауеит усҟан изыбымҳәеи аиаша?

Убри аамҭаз Наташа деицрашәаны дахьгылаз, илҳәара лҿамшәо дааҟалеит. Лхы ларҟәны аҭакҟаҵара дақәымшәоушәа апрокурор ианиба, ашьҭахь даҽа зныкгьы ибжьы аарҕәҕәашәа убри даназҵаа, аҭакҟаҵара лцәыуадаҩханы аарла лыбжьы налыргеит.

– Сшәон!

– Бзыцәшәеи?

– Ауаҩшьра ҟазҵази сареи ҳахьеибадыруаз азын!

– Аԥҳәыс даныршьуаз аҽены бышԥарыцнагалеи?

– Уи аҽены иршьыз лахь амагнитафон аагара бҳацаала ҳәа ансарҳәа срыццеит, аха сара иабаздыруаз дыршьраны ишыҟаз. Уи аԥҳәыс дахьынхоз аҩнаҿы ҳанааи, уажәыҵәҟьа ҳанхаԥаланы иаагоит рҳәан, сара адәаҿы саныжьны дара луадахь еицхалеит.

– Ауаҩшьра ҟазҵаз Пискунов Виктор имихыз амагнитафон, ашьҭахь 350 мааҭ ҳәа изирхәҳаз Конареикин Андреи Игор-иԥеи бареи шәеибадыруама?

– Ааи.

– Шәара шәаҳаҭыр, уажәшьҭа сақиҭышәтә зыхьӡ сҳәаз ашаҳаҭҩы Конареикин Андреи иҩнагалара,– иҳәан, апрокурор аӡбаҩ иахь еиҭах аҳәара ҟаиҵеит.

Иҩнаргалаз уи ашаҳаҭҩы ихы-иҵыхәа аԥхьа аӡбаҩ дазҵааны ианеиликаа ашьҭахь,нас апрокурор иахь дынхьаԥшны ихы наирҵасит шьҭа азҵаарақәа рыҟаҵара дшақәиҭыз ирдырыуа. Адгәа Сааныҟәа-иԥа уи ҭабуп ҳәа нахҳәааны ашаҳаҭҩы иахь иаразнак азҵаарақәа иҭара иҽыназикит.

– Конареикин уажәшьҭа иҳаилыркаа аус ахьыуа?

– Амашьына ныҟәысцоит.

– Ашьра ҟазҵаз Пискунов дудыруама?

– Ашкол ҳаицҭан.

– Иршьыз аԥҳәыс?

– Ҳаигәылацәан.

– Ауаҩшьра иалаху Аирынба дышԥаудыруеи?

– Иааигәаны дсыздыруам.

– Иршьыз аԥҳәыс дышәгәылазҭгьы,даныршьуаз аҽны уабаҟаз?

– Сҩызак иирамшы ахьазгәеиҭоз исамхажәын, ауха иара иҟны саанхеит.

– Ҳара иаадыруеит уашьеиҳаб Владимир дышҭаку… Дзыхҭаркааи?

– Абна итәоу Гавриленко Наташа мчыла лцәа ахьԥиҽыз аҵыхәала дҭакуп.

– Дҭаркижьҭеи иҵуеи?

– Сынтәа хышықәсоуп…

Убри аамҭаз Наташа дҟаԥшьыхәхәаҵәараӡа дааицрашәан, дахьтәаз лхы агарҭа лмоуа аҳәаҵәы-ҳәаҵәара дналагеит. Лааигәа-сигәа итәақәазгьы лара лахь рынхьаԥшымҭаз, дзықәшәахьаз азы лхы дшацәыԥхашьоз иаразнак иаагәарҭеит.

– Ашьра ҟазҵаз Пискунов имагнитафон заҟа мааҭ ҳәа имуххаи?

– 350 мааҭ ҳәа, аха аԥарақәа нагӡаны исымҭацызт, – аҭак ныҟаиҵеит Конареикин.

– Аус зухьаз амагнитафон зуҭаххеи, иҿыцыз ахьырҭиуаз узымԥшааӡоз?

– Уи амагнитафон абзиаӡақәа иреиуоу ҳәа адырга ҷыда змаз акәын.

– Иугәаԥханы имухызҭгьы, нас ашьҭахь изакәазы иурхынҳәи?

– Исырхынҳәырц сгәы иҭамызт, аха нас излеилыскааз ала Виктор иан амилициа рҿы ацәгьа лҳәазар акәхап,ашьҭахь милициак дааны исымхны игеит.

Ауаѡшьра ҟазҵаз Пискунов Виктор зықәра намӡацыз, уаѡы шкәакәак, зымаха-зышьаха цқьа имшәыцыз қәыԥшӡак иакәын. Иарґьа бла ибзианы ишамбоз убаратәы иҵакшәа акәын дшыԥшуаз, насгьы иҿаԥшылара злаҟаз ала зхәыжәла бааԥсӡаз аӡә шиакәхоз мѡашьо, амамиқәаара зхаҳаны иҟаз ихы-иҿы гыгшәыгракгьы анубаалон. Дахьтәаз дгыларазы аӡбаѡ ибжьы аниқәирга, убри аамҭаз илакҭацәгьа уаѡ дахьыҟаӡамыз ганха џьара ирԥшны,игәы ишаҭахымыз убаратәы дыхшәааӡа дѡагылеит.

– Ҵарас иумои? – апрокурор ицынхәрас уажәы азҵаарақәа рыҟаҵара ихахьы игеит аӡбаѡ.

– Уахынлатәи ашкол сынтәа салгоит, аха ҽынла афымцамеханикатә ҟазарҭаҿ слесарс аус зуеит.

– Избан, уахынлатәи ашкол ахь узиасыз?

– Сырҵаѡцәеи сареи ҳмааибит.

– Ѡызас ишьҭухыз Аирынба дудыруеижьҭеи иҵуеи?

– Ҽынлатәи ашкол санҭаз класскаҿ аҵара еицаҳҵон.

– Шәѡыза Кожемиров Саша иѡныҟа шәаннеилоз, ишәшьыз иан шәышԥалыдылкылоз?

– Лыҷкәын иѡызцәа ахьҳакәыз азы знызаҵәыкгьы дҳаҵамҟьацызт.

– Даара ҳаҭыр лықәшәҵеит ...Убжьы рду, исаҳауам иуҳәо!?

– Уаҳа сылшом.

– Избан?

– Ара иҟоу сѡызцәа рацәаѡуп.

– Уѡызцәа урцәыԥхашьоит акәу! Усҟан узыԥхамшьеи?.. Шьҭа иҳаилыркаа шәѡыза иан дызхушьааз?

– Сан лхы марианы имѡаԥылгозшәа ҽенак зны абас шылхылҳәаахьаз еилыскааит.Зцәа ккаӡа изхылхыз сан есымша ахацәа лыԥсахуазшәа ахьӡ бааԥс ахьылхылҵаз аҵыхәала,ґәґәала лгәаґ шьҭыхны сыҟан. Ашьҭахь ҽенак зны сѡыза Зафас иасҳәеит, сан илхылҵаз ахьымӡґ дахырҟьаны дсыԥҟарц,дсыршәарц шысҭахыз. Убри анақәскуа аламҭалаз Зафасгьы ацхыраара сиҭарц сиҳәеит,иаргьы мап сцәимкит...

– Амза 26 рзы ауаҩы дышәшьит, аха амза 25 рзы уабаҟаз?

– Уи аҽны аԥсшьарҭа лагераҿ сыҟан.

– Алагер аҟынтәи уанбахынҳәи?

– Адырҩаҽны.

– Аҩны уахьааиз узаазеи ҳәа уаб думазҵаазеи?

– Игәхьааганы сааит ҳәа иасҳәеит.

– Уи аҽны ишәшьыз луадаҿ шәннеира шԥаҟалеи?

– Саша имагнитафон аамҭала иаҳлыркырц ҳлыҳәеит, аха иҳалымҭозшәа анызба дыршәаны илцәызгаразы аҳәызба цәырызгеит. Уи аамҭаз лара аҳәҳәара далагеит, аха лыбжьы рдуӡӡаны аргара данаҟәымҵӡа, аӡәы ҳаилыркыр ҳәа сшәаны ашьҭахь аҳәызба лыласҵеит.

– Данышәшь шәызлацеи?

– Уантәи аҭуан ҳхалан, анаҩстәи аҵаларҭала ҳалбааны ҳабналеит.

– Убла ухьуеижьҭеи иҵуеи? – иҳәан,аӡбаҩ изҵаара даҽаҵьара инахигеит.

– Ахәбатәи акласс аҟны сантәаз аахижьҭеи…

– Ишԥаухьи?

– Акласс аҩнуҵҟа резинала аҵәқәа шеигәыдахҵоз машәырны сыблагәы иалалеит.

Аӡбаҩ изҵаарақәа аанкыланы хәыцрак иҽнеиҭеит. Уи аамҭаз аусӡбра алаӡырҩцәа ажәак реҩшәар ҳәа ишәаны раҳаидеик ыҟамкәа еиқәышьшьы еилатәаан, шьҭа уаҳа дзызҵаарыда ҳәа рылаԥшқәа иара иахь икыдырхаланы. Ус рацәак мырҵыкәа ибжьы наиргеит аӡбаҩ.

– Ахара зду Аирынба шьҭа уара угыл!

Аирынба изышьҭымхша еидара хьанҭак даҵарцалазшәа убри аамҭаз деиҵыгәгәа дҩагылеит,насгьы иҭынхацәаақәакгьы уаҟа ирылатәаазар акәхарын, ихы ҩышьҭыхны аӡырҩцәа дызрылаԥшуамызт, инубааларҭә дыҟан ихы иазиуз даараӡа дахьхәны дшыҟаз аҟара.

– Азанааҭиурҭатә ҵара уҭоуп, усоума?–азҵаарақәа рыҟаҵара ҩаԥхьа ихахьы игеит аӡбаҩ.

– Ааи.

– Занаатҵс иалухыз арбану?

– Аиларҭәаҩ.

– Знык аӷьычра ҟауҵахьан, ашьҭахь аӡәы иҵьыба ушҭалоз амилициаа уақәыркын уныркылеит, усоума?

– Ааи.

– Уус анырӡбоз иуқәырҵеи?

– Сышқәс ахьаҵанамкуаз азы ҩышықәса ахылаԥшра сыҭаны соурыжьит.

– Уи ашьҭахьгьы угәы иазымчҳакәа ауаҩшьрагьы уҽалаурхәит… Уҩыза игәҭакыз ануеиҳәа,усеиԥш ацхыраара иҭара аԥсоу аԥсаму уазхәыцыр акәмыз, насгьы ишәшьыз лыҵқәын Сашеи шәареи шәеиҩызцәан, Пискунов иуабжьигаз иаразнак узақәшаҳаҭхеи?

– Ҳҩыза иан дишьуеит ҳәа сыҟамызт!

– Уахь шәанцоз аҳәызба шимаз уимырбаӡеи уҩыза?

– Даласыршәарц ишьҭысхит ҳәа сеиҳәеит.

Аӡбаҩ изҵаарақәа аанкыланы ахара здыз иҭыԥаҿ днаиртәан, нас хәыцрак иҽенеиҭашәа ҟаиҵеит, аха рацәак иҽаламгалакәа ашьҭахь алаҳәара ҟаиҵеит, ахәашанӡа аусӡбара ишахыгахоз ала. Аусӡбра иацырҵараны иҟан асааҭ жәеиза рыбжазы, ашьҭахь инадирдырит убри аҽены аусӡбра акы аԥырхагамхар аҵыхәтәагьы шхыркәшахоз, аӡбаҩ абас наҳәаны дцаразы даныҩагыла, убри аамҭаз лыбжьы налыргеит ани амаӡаныҟәгаҩ ӡӷабгьы.

– Сшәыҳәоит шәгыларазы, аӡбаҩ дцоит!

Ноиабр 7, ахәаша, асааҭ 10.30 рзы… Аусӡбра иалахәыз зегьы ааины рҭыԥқәа рҿы ишынатәазҵәҟьа,ашьра ҟазҵаз Пискунов Виктор иан Тимофеева Наталиа зегь раԥхьа дааиԥхьаны илазҵаарц иҭаххеит аӡбаҩ.

– Быхьӡ, быжәла? – дшааҩналазҵәҟьа дналазҵааит апрокурор.

– Тимофеева Наталиа Кирилл-иԥҳа!

– Уаҳа ахшара шәымоума?

– Аԥҳа дҳамоуп,аха хаҵа дцахьеит.

– Быҵқәын иишьыз аԥҳәыс дыбдыруазма?

– Ааи! Даҿа ѡныкахь нхара ҳаиасаанӡа лареи ҳареи ҳаигәылацәан.

Наталиа абас аҭак аныҟалҵа ашьҭахь убри аамҭаз илзымчҳакәа лгәы ԥшааны аҵәыуара дналагеит, акраамҭагьы лҿеылзеиқәкуамызт. Уажәы-уажәы лҿеылҟажарц ақәылкуан, аха лылаҕырӡқәа ҭаха лырҭомызт, аха нас илулакгьы мчыла лҿеаанхәлагәаны лажәақәа цқьа илзымҳәо ашьҭахь лцәажәара инацылҵеит.

– Сара...Сара... Леночка лыцәгьараҳәа акымзарак сыздыруамызт, усеиԥш акгьы лыдсымбалацызт! Ахааназ исмаҳацызт бааԥсык схылҳәаахьеит ҳәагьы,нас исыздыруам сыҷқәын дишьыртә еиԥш, ҳара ҳзы цәгьарас иҟалҵахьаз!

– Быҷқәын ацәгьара ҟаиҵаанӡа ихымѡаԥгашьақәа шԥаҟаз? Аҵыхәтәантәи аамҭақәа рзы иҟазшьа ԥсахны дшыҟаз аҟара кыр идыббалахьазма? – лазҵаара деиҭаналагеит апрокурор.

– Мап, усеиԥш ибааԥсыз ҿеиҭакрак идсымбалацызт, зықәра намӡац хәыҷык ишизҳауа еиԥш иаргьы изҳауан. Ҵабыргны рықәра зықәроу ақәра наӡарахь ианиасуа акыр иласцәахоит, ажәа мыцхәы рымакра рналом, амаҷ азынгьы игәаауеит. Сара урҭқәа бзианы издыруеит,избанзар занааҭла сызларҵаѡу ала ааӡара аԥҟарақәа инарықәыршәаны акәын игәаҳәарақәа шынасыгӡоз.

Наталиа абас анаалҳәаҵәҟьа еиҭах лгәы иазымчҳакәа аззы лыхга аҵәыуара дналагеит, аха азҵаарақәа лыҭара апрокурор дахыццакуамызт, лхала лҿеиқәылкаанӡа даалԥеиԥшырц иҭахызшәа.

– Ҿнак зны иаалырҟьаны ҳмагнитафон бжьаӡит, – лызхара данҵәыуа ашьҭахь апрокурор ибжьы иргаанӡа ҳәа дымԥшыкәа, нас лхала лажәа еиҭанацылҵеит макьанагьы дқьыпшәыпуа. – Усшәа сгәы иаанагеит Виктор дыршәаны аӡәы ицәигазар ҟалап ҳәа, аха иаби сареи ҭаха аниаҳамҭаӡа аҵыхәтәан иҳаиҳәеит Конареикин Андреи ҳәа иѡызак ишииҭаз. Андреи иигаз ирхынҳәразы адырѡаҿеныҵәҟьа адырра исҭеит, аха иааимҭиуазшәа анызба ҿнак зны милициак ила имхны иаазгеит.

– Ауаҩы дыршьраны ианыҟаз аҽены алагер аҟынтәи быҷкәын аҩныҟа дхынҳәырц зиҭаххаз беимҳәаӡеи?– иҳәан, апрокурор изҵаара даҽаҵьара инахигеит.

– Аҩныҟа сцароуп ҳәа шсеиҳәаҵәҟьаз иаразнак иаҿаршәны мап ицәыскит, аха имуӡозшәа анызба игәы ҧызымжәарц азы аҵыхәтәан сақәшаҳаҭхеит. Аҩныҟа дцеит ҳәа сгәы рҭынчны сшыҟаз, убри аҽены ашьыбжьышьҭахь сҩызак лхаҵеи лареи сахьыҟаз алагераҿ икылҟьа иааны маӡала исарҳәеит, анкьа иаҳгәылаз Лена сыҷкәын дшишьыз. Сгәысҽанымкәа ас ансаҳа сыхшыҩ сыхнахит, салаҧсит, сгәы тҟәацырц акгьы сыгымхеит, аха иҟасҵарыз амыждараз аҩныҟа дахьысышьҭыз аҽены амитә иамхаҟаиҵеит.

– Иаби иареи реизыҟазаашьақәа зеиҧшрои?

– Ишҧасҳәари... Иаб ашахҭаҿ аус иуеит,данибо аасҭа данимбо еиҳауп, абжеиҳан ижәны даауеит. Ажәакала иаб иаасҭа сара еиҳа дысзааигәан.

Убри аамҭаз аҩбатәи адукат Адгьагә Сагига-иҧа аӡбаҩ иахь ажәа даҳәоит.

– Шәара шәаҳаҭыр! Азҵаарақәа рхарҭәаараз саргьы исымоуп сзызҵааша. Сақәиҭышәтәуазар саргьы зҵаарақәак налысҭар сҭахын.

– Улазҵаа,Адгьагә Сагига-иҧа.

– Наталиа Кирилл-иҧҳа! – ибжьы наиргеит адукат. – Бхаҵа ижәны данаалоз Виктор иаб ихитәымра шҧаидикылоз?

– Хьаасгьы имамызт.

– Ибзиоуп, ус акәзааит, аха шәыҷкәын абасҵәҟьа гыгшәыгҵас агәымбылџьбара илазҵаз ҳәа бгәы ишҧаанаго?

– Исыздыруам иаалырҟьаны изыҟалаз! Уаанӡа зегь рзы дҳалалӡа акәын дшыҟаз.

– Бхаҵа иҷкәын иаха имамызт, аха бара бганахьала иааӡараҿы ибыцәигхақәаз ыҟоуп ҳәа кыр бгәы иаанагоума?

– Усура санцалоз рацәак ахылаҧшра сызимҭозар ҟаларын, аха уеизгьы ааӡара аганахьала акгьы шигысмыжьыз агәра ганы сыҟоуп.

– Аҭаҭын дшахо аадыруеит,ахара данбалагеи?

– Ибла пҟаны ахәшәтәырҭаҿ данышьҭаз инаркны.

– Усҟан ихыҵуааз?

– Жәаа шықәса.

– Нас, абасоума ааӡара шигыбмыжьыз! Бара бызлар-ҵаыз, бызлааӡаыз ала, иқәра зықәраз аҭаҭын ахара шизеицәаз иҵабымҳәаӡацзи? Абас акәызма дшыбааӡоз!.. Аҭаҭын ахара дшалагаз иаб идыруазма?

– Ааи!

– Шьҭа еилкаауп,шәыцкәын ауаошьра игәаҕыртә аҟынӡа инагараз ангьы абгьы ишәыбзоуроу шыҟоу, – изҵаарақәа изнырҵәомызт адукат. – Знықыр қыр шәцәиҕьычхьазу?

– Ҵыпх абыржәааны еипш,250 мааҭ аԥара ахьыҵәахыз иԥыхьашәан иамхагеит, аха иаби сареи ишигаз аниҵаҳдыраа,ашьҭахь инимхыцыз ааганы аҭыпаҿ иҟаиҵеит.

– Лассы-лассы аԥара ишәҭалозма?

– Есены акәымзаргьы мчыбжьыкахь зник-ынтә жәа-мааҭк рҟынӡа наиҳаркуан.

– Ҳара еилаҳкаахьеит быцкәын бзиа иибо ӡҕабк дыши-моу баргьы ишыбдыруа... Иахыбҳәаауеи урҭ рыбзиабара?

– Исҭахымызт сыцкәын Гавриленко Наташа дахьлырац-нагалаз. Иасҳәеит лара иара изы дшыҟамыз,ицәымӡакәа исырдырит иара иаҵкыс еиҳабацәоу цкәынцәақәаки ла-реи шеиқәшәалоз, ишакәым алагьы лхы шымаԥылгалоз, аха иабжьызгоз ихахьы инеигомызт. Ашьҭахь енак зны лхаҭа дыԥшааны лгәылеанысҵеит сыцкәын уаҳа дицымныҟәаларазы, аха егьа иасҳәазаргьы бзиа дахьиам-хабаз азы даалыцымныҟәалар иуамызт иееимыз аусқәа шылхылҿиаахьаз иаргьы ишидыруазгьы.

Виктор иаб Пискунов Андреи Захар-иԥа еиҳау аҵара далгахьан, аха изанааҭ ихы изамырхәаакәа аҵыхәтәан ашахҭаҿ аусура далагеит. Убасҟан участкак аҟны азны-казгьы еиҳабыс дахадыргылт, аха нас арыжәтә мыцхәы иеадицалацәо даналага дамырхит, уи нахысгьы еиҕьхашьак имамкәа иахьа уажәраанӡагьы ишижәыц ижәуан. Иара ига-нахьала ааӡара змауыз иҷкәын иҵыхәала уажәы аӡбацәа

рҿаԥхьа дгыланы иҽыркьио,изиазҵаауаз азҵаарақәа рҭаккәа рыҟаҵара даҿын.

...– Уҷкәын иҩыза Аирынба Зафас дудыруама?– азҵаарақәа иҭара даҿын апрокурор.

– Ааи. Сыҷкәын иаҟараҵәҟьа ибзианы дыздыруеит.

– Иршьыз?

– Уи усҟак дсыздыруамызт. Аҳәса ахацәа раасҭа еиҳа еизааибагоит, сыԥҳәыс лареи ракәын ибзианы еибадыруаз.

– Уҷкәын иааӡараз иулуршаз ҳәа иҟои?

– Есымша сиабжьон ааӡара згыз абжьаҟьалацәа дрыцымныҟәаразы.

– Ааи,ааи,уҵьабаагьы уԥыланы уҟоуп! Уабжьгарақәа шынаигӡаз еилкаауп!– аӡбаҩ иахь ажәа дамыҳәакәа убри аамҭаз ихатәԥышәала ибжьы наиргеит адукат Иуана Рақмаиԥагьы. Аҵыхәтәан зҵааракгьы наԥишьит.– Аиаша ҳәа, иахьа ҵьаракыр арыжәтә ужәхьоума?

– Сшәыҳәоит ҳаҭырла шәасацәажәарц, иахьа уи аҟынӡа сыҟам!.. Ҵьым,шәара изышәымҳәои,зус шәызбо шәара дшәыҷкәынам!

– Утәа, уҭыԥаҿ утәа! – иҳәеит аӡбаҩ,убри аамҭаз иҽааицрашәаны. – Угәы ԥжәоит акәу! Мышкы зны абас шыҟалоз уаазхәыцны уҷкәын ара даанамгартә уихылаԥшландаз!.. Уажәы ҳаизыӡырҩып аекспертиза ҟаҵаҩы аҳақьым-аԥсихиатр... Лад Сагәыр-иԥа ажәа умоуп, ҳаузыӡырҩуеит!

Лад афырҳәа дҩагылан, ахара здыз ргәабзиара шыҭҵааз ала иаразнак аиҭаҳәара дналагеит.

– Ақалақь апрокурор хада Адгәа Сааныҟәа-иԥа идҵала ахара здыԥхьаӡалаз Пискунови Аирынбеи ргәабзиаратә ҭагылазаашьа зеиԥшраз ашьақәыргылараз, Иуль 14 рзы имҩаԥган амбулаториатә експертизатә гәаҭара. Еилкааны ишьақәырӷәӷәоуп ахара зду агәабзиара шрыгым, маҷӡак иадамзаргьы еицакрак амамкәа аҩыцьагьы рыԥсихикатә ҭагылазаашьа шыбзиоу. Ауаҩшьра аныҟарҵоз аамҭаз, уи ашьҭахьгьы гәҩарас иҟауҵаша чмазарак рыдҳамбалеит, ажәакала аӡбаҩцәа рҿаԥхьа аҩыцьагьы рхы ахьчара рылшоит. Имҩаԥгаз агәаҭаракәа рыла ирҵабыр-

гуп, иҟаҵоу ауаҩшьра заанаҵ избны ҽазыҟаҵарыла имҩаҧгоу шакәу. Иахҳәап,иашаҵәҟьаны усеиҧш кьылчмазарак рымазҭгьы, усҟан ауаҩы ишьра шеиҿкаатәу заанаҵ збашьа рымамызт. Уи иарҵабыргит ашьра ҟазҵаз Пискунови ауаҩшьра иалаху Аирынбеи санырҿацәажәоз изцәымшәашаз сызҵаарақәа иаразнак рҭаккәа шыҟарҵоз, аха дара ртәала ишәарҭахап ҳәа ирҧхьаӡоз азҵаарақәа рзеилымкааушәа рҽыҟарҵон, абжеиҳан ҽырхашҭ ҟарҵон... Шәара шәаҳаҭыр, сара сажәа салгеит!– абраҟа иажәа ааникылт аекспертизаҟаҵаҩы.

– Иҭабуп, Лад Сагәыр-иҧа... Ахара зду Пискунов угыл! – ашьҭахь ахара здыз ихы наиқәикит аӡбаҩ. – Ишәшьыз луада шәшыҩналазҵәҟьа, уан лхы марианы имҩаҧылгоит ҳәа зылхылҳәааз уамызҵааӡеи?

– Исгәалашәом!

– Ишҧаугәаламшәои, уи аҵыхәалами лара лахь уҩызеи уареи шәызцаз? Насгьы ҩажәиаабантә аҳәызба злылауҵаз, зник улысыр азымхаӡоз?

– Уи аамҭаз сыхшыҩ сахыҵны сыҟан, иҟасҵоз акгьы збомызт.

Аӡбаҩ изҵаарақәа аанкыланы Пискунов днаиртәан, нас иаҧхьа иқәгылаз аграфина ахәдацәа ианкны аҵәца абжаранӡа аӡы нҭаҭәаны ижәны ианықәиргылоз аамҭазы, ус ибжьы наиргеит адукат Иуана Рақма-иҧа.

– Шәара шәаҳаҭыр! Сақәиҭышәтәуазар шьҭа даасҧхьар сҭахуп ашаҳаҭцәа ирылахәым, аха аҵыхәтәан зхала иаҳзааз даҽа шаҳаҭҩык. Сара сыхәҭаахьала лазҵаара ахәҭоуп ҳәа сгәы иаанагоит.

– Аусӡбра иахәартә иҟазар, насгьы иҳалҳәарц илҭаху аусӡбра иадҳәалазар мап ацәыскуам... Адгәа Сааныҟәа-иҧа адукат иҳадигалаз иахуҳәаауеи? – иҳәан, аӡбаҩ апрокурор дахьтәаз ахь дынхьаҳәит.

– Шәара шәаҳаҭыр! Ус ахәҭоуп ҳәа азышәыҧхьаӡазар, саргьы мап ҳәа сзахҳәаауам.

– Ус акәзар даашәҧхьа уи ашаҳаҭ! – убри аамҭаз ашә илагылаз иахь ибжьы наиқәиргеит аӡбаҩ.

Рацәак мырҵыкәа,зықәрабжа инархыҳәҳәаахьаз ԥхәыск данааҩнарыжьла, иахьгылатәыз аҭыԥ аҟынӡа дааскьаанӡа аӡбаҩ ибжьы налықәиргеит.

– Быхьӡ, быжәла?

– Чачаа Расида Дадал-иԥҳа.

– Аус абабуеи?

– Афинансқәа рыҟәшаҿы ҳасабеилыргаҩыс.

– Иршьыз аԥҳәыси бареи шәеибадыруазма?

– Лена рыцҳаи сареи аус еицааиуан,нас лыԥсра лыманы даҽеаџьара аусура далагеит акәымзар.

Аӡбаҩ изҵаарақәа аазырханы, нас адукат дахьтәаз ахь дынхьаԥшны ус иҳәеит:

– Иуана Рақма-иԥа! Ари аԥҳәыс шаҳаҭс дааԥхьаны дҳадызгалаз уара уоуп, шьҭа азҵаарақәа рыҟаҵара зыхәҭоугьы уара уоуп.

– Иҭабуп, шәара шәаҳаҭыр! – иҳәан, Иуана нас уи аԥҳәыс ихы налықәкны илҳәашаз налыҵаиҳәеит. – Расида Дадал-иԥҳа! Сара сҿы бнеины исзеиҭабҳәаз зегьы абраҟа аӡбаҩцәагьы идеилыркаа иршьыз аԥҳәыс дшыбдыруаз… Ҳабзыӡырҩуеит!

– Лена рыцҳаи сареи аиуарагьы ҳабжьаҳҵахьан, – лҳәан, Расида уаҳа анс-арс ҳәа акәымкәа даахәыцхәыцны ацәажәара дналагеит. – Аус анеицаауаз аламҭалаз лыҷкәын Саша хәыҷы аӡы дӡаахны дыснаҭхьан,усҟан фбаҟа шықәса ракәын ихыҵуаз. Ҳахьынхо аҩны ргыланы ианалга ашьҭахь ауаа ҩнарҵарц ианеихыршоз ҳҩыџьагьы еицҳауит, ҳагьеигәылацәаахеит,лара аԥшьбатәи аихагылаҿ схаҿыҵәҟьа дынхон, сара лыҵаҟаҵәҟьа исырҭаз ауада сыҩнан. Ларгьы саргьы есҽны ҳаибабон,ҳаиҭанаиаaиуан,анага-аага ҳабжьан, лассы-лассы цәажәараҳәа сара сахь дылбаалон, саргьы лара лахь схалалон. Исалҳәаахьан илеиҵбыз аеҳәашьа дшыҟаз, аха ишыхәыҷқәаз еицәыӡхьазаарын. Аџьынџьтәылатә еибашьра ду аҽееҩшамҭаз раб афронтаҿ данҭаха, рангьы ачымазара данага, ишыхәыҷқәаз еибахаз аеҳәашьцәа руаӡәык ааӡара џьоукы дыргеит, Ленагьы тәым ҩнаҭакаҿ днанагеит. Аеҳәашьцәа еицәҟьаланы иҟеижьҭеи оума ҵит,Лена илызҳаны

еиҳау аҵара далгеит,хаҵа дцеит,аха дзыццаз хымхәаҩык, арыжәтә зҿадызцалоз аӡә иакәхеит, данимыхәаӡа ашьҭахь лхәыҷызаҵә даашьҭыхны нхара ҳәа ҳара ҳахь дааит... Дааит лхамыждараз, лыԥсра лыманы.

– Арахь дааижьҭеи иҵуеи? – лажәа днаԥыҩланы дҵаaит аӡбаҩ.

– Имҵыкәа, шьҭа маҷ ҵуама! Усҟан лыҷкәын Саша хәышықәса ракәын ихыҵуаз,уижьҭеи жәохәҟа шықәса уеизгьы иҵуеит... Изхысҳәаауа, Лена рыцҳа дҭынхадаха, дыԥҳәысеибаха дшыҟаз, лыԥсра шықәсык аҟара шагыз иаалырҟьаны лаҳәшьеи лареи машәыршәа еибаԥшааит.

– Лаҳәшьа лара лахь даахьазма? – деиҭаҵааит аӡбаҩ.

– Мап, арахь дмаацызт. Лена лоуп лара лахь дцаны дызбаз.

– Илыхьӡуи лаҳәшьа?

– Зинаида лыхьӡуп, дҭаацәарахахьеит, ҩыџьа ахшара лымоуп,Саратов инхоит. Уахь дцаны аҵара иҭалаз Лена лыҷкәын Саша иан лаҳәшьа лҟны ауп дахьыҟоугьы... Исыздыруам ишәасҳәараны иҟоу агәра ахьынӡажәгаша, аха ижәдыруаз, аиашоуп исҳәо.

– Расида Дадал-иԥҳа! Ибҳәараны иҟоу усеиԥш агәаанагара збоузгьы ҳаилыркаа,усҟан сара ишсабҳәаз еиԥш, аӡбаҩцәагьы ирдыруазар бзиоуп, – иҳәеит адукат Иуана Рақма-иԥа.

– Лена рыцҳа дшыршьуаз аҟара заанаҵ лцәа иалашәаахьазшәа, лыҷкәын Саратов аҵара данҭала ашьҭахь, ҿнак зны луадаҿ ҳаидтәаланы ҳшеицәажәоз исалҳәеит: «Расида, издыруада мышкы зны сыҳәҳәабжь баҳауазар бхаланы сыхьча, ацхыраара сыҭ!» ҳәа, убри исалҳәаз уажәыгь сгәы иҭахәхәа иҭоуп.Слыцхыраартә еиԥш сахьзыҟамлаз азыҳәангьы схы сшәиуеит.

– Ус балҳәеижьҭеи иҵуеи?– дҵаaит аӡбаҩ.

– Дыршьаанӡа ҩ-баҟа мзы шагыз.

– Дзыцәшәоз лымҳәаӡеи?

– Мап. Ус зхылҳәааз акыргьы илыдысцалеит усҟан, аха зегь акоуп исызлмырҳәеит, насгьы дыршьуеит ҳәа

иҟадаз, уи аҵыхәала уаҳа акгьы анылымҳәаӡа, нас саргьы исхасырштҭит. Ашьҭахь асеиԥш арыцҳара данақәдыршәа, ани исалҳәахьаз аасгәалашәан џьара еиҭасҳәарц сҭаххеит, ус иагьыҟасҵеит, – лҳәан, Расида лцәажәара аанылкылт.

Убри аамҭаз апрокурор ибжьы наиргеит, азҵаара аҟаҵараз аӡбаҩ иақәшаҳаҭхара дамызҵаакәа.

– Расида Дадал-иԥҳа! Иахьа бааны еиҭабҳәаз, изба н уажәы аԥхьа џьара аӡәы изиабымҳәацыз? Ауаҩшьра ахьыҟалаз аҩнаҿы инхоз агәылацәа ашьаусԥшааҩцәа урҭ ражәахәқәа аныргоз, уажәы иҳабҳәаз усҟан изырцәыбҵәахи?

– Усҟан аӡәгьы дысмазҵааӡеит.

– Ишԥеилаҳкаари ари? Аусҭҵааҩцәа агәылацәа зегьы ианразҵаауаз, усҟан бараӡәк ибмазҵаакәа баанрыжьыртә ишԥаҟалеи? – дҵааит аӡбаҩгьы.

– Избанзар, Лена даныршьуаз аҽны сара аҩны сыҟамызт, Кьалашәыр ахәшәтәырҭаҿ сышьҭан. Ашьҭахь сбара ҳәа инеиз сгәыла ԥҳәыск исалҳәеит ҳаҩнаҿы ауаҩшьра шыҟалаз, – лҳәан,Расида иаалырҟьаны лгәаҵанӡа дынҭақәыԥсычҳан, нас еиҭах лажәа инацылҵеит. – Аӡәы иԥырхагамыз аԥҳәысеиба рыцҳа лыгәнаҳа рзымгароуп напы хәымгала дҭазырхаз!

– Лад Сагәыр-иԥа! Угәы ишԥаанаго,зықәра намӡац рхала избны ауаҩшьра рзыгәаҕрызу? – иҳәан, аӡбаҩ иварахь дынхьаҳәны аҳақьым аԥсихиатр дахьтәаз ихы наиқәкны еиҭах днаиазҵааит.

Лад ашырҳәа дҩагылан, аӡбаҩ дзызҵааз аҭакҟаҵара дналагеит, уажәы-уажәы зус рыӡбоз ахьҭакыз ахьгьы дынхьаԥшуа.

– Ахара зду Пискунови Аирынбеи ирыдҳаԥхьаӡалаз ахара бзианы иҭысҵааит, насгьы сара исыдыз аҩыцьагьы рыԥсихикатә ҭагылазаашьа зеиԥшраз еилкааны ашьақәырӷәӷәара акәын. Аекспертизаҟаҵаҩы Наумова Елитеи ари ашаҳаҭҩ ԥҳәыси идырҵабыргуа агәра злаугаша рацәоуп. Ҵабыргны, ахара здыԥхьаӡалоу Пискунови Аирынбеи рықәра зықәроу еснагь ишәарҭоу уааун, зник унапаҿы иааганы иҟаҭәаны иузхыхыр, нас иаарыдуҵауа зегьы анагӡара

иазыхиахоит. Ахәыҷреи адухареи реиҭасымҭа ианырҭагылоу аамҭаз убранӡа рнагарагы зынӡа имариоуп, рхы ааҭаланы рхаҭақәа рыҿедуршьыртә аҟынӡагы инаугар ҟалоит.

– Шәара шәаҳаҭыр! Аусӡбра арманшәалараз жәалагалақәак ҟасҵар сҭахуп аҳәара сақәиҭышәтәуазар? – иҳәан, аҩбатәи адукат ибжьы наиргеит.

– Адгәа Сааныҟәа-иҧа, адукат дзыҳәаз ажәалагала иахыуҳәаауеи? – убри аамҭаз апрокурор ихы наиқәхкны дҵааит аӡбаҩ.

– Шәара шәаҳаҭыр, адукат иҟаиҵаз аҳәара мап ацәыскуам аусӡбра иацхраартә иҟазар!

– Ҳаузыӡырҩуеит Адгьагә Сагига-иҧа! – иҳәан, аӡбаҩ нас адукат иахь дынхьаҧшит.

– Иҭабуп, шәа шәаҳаҭыр! – иҳәан, Адгьагә ажәа ширҭазҵәҟьа ииҭахыз ажәалагала деилыркаара дналагеит. – Шәара шәазхәыц,избан, иршьыз: «Расида,издыруада сыҳәҳәабжь баҳауазар бхаланы сыхьча, ацхыраара сыҭ!» ҳәа, лгәылаҧхәыс излалҳәаз? Абас илҳәаз арҵабыргыртә иҟоуп ауаҩшьра арҳәра ишадҳәалам, насгьы ҧҳәысеибак илцәугаша ҳәа акгьы лымамызт. Уи адагьы аекспертизаҟаҵаҩы Наумова Елита иршьыз гәаҕшақә дшьызар ҟалап ҳәа иазгәалҭазгьы сыхәҭаахьала аҵабырг иазааигәоуп ҳәа азысыҧхьаӡоит, избанзар ахара здыҧхьаӡалоу ауаҩы дшыршьыз ала иаразнак рҿы рықәшаҳаҭхеит,уи знызаҵәыкгьы мап ацәырымкит даргьы, насгьы акы лцәаҳгандаз ҳәагьы дрымшьит. Убри аҟнытә, абасала ицәырҵыз агәаанагарақәа ҳҿаҧхьа иқәнаргылоит, макьана еилкаам ахҧатәи хаҿык џьара аҽыҵәахны ишыҟоу аҟара.

– Ишҧа, ахҧатәи ахаҿы?– дҵааит аӡбаҩ.

– Шәара шәаҳаҭыр! Шәхаҭагьы ижәдыруеит ауаҩшьра зыхҟьаз аҭҵаара мҩаҧысуанаҵы ишаарҧшхаз, иршьыз Кожемирова аус ахьылуаз Анхарҭатә аҩнусбарҭатә наплакаҿы иҟалаз аҧарабжьгара азы ҩынтә аусӡбра шымҩаҧысхьаз, аҵыхәтәан абыржәы убри иагьцәырнагеит х-зҵаарак. Актәи – аӡбраҿы шаҳаҭҩыс дықәгылан иршьыз

Кожемировагьы. Аҵыхәтәантәи аусӡбра ҟаларань иҟан маи 27 рзы, аха шаҳаҭцәыс ахҧатәи лыҟәгылара мышкы шагыз дахьымыгӡакәа амза 26 рзы дыршьит. Ацәбатәи – ауацәшьра згәаҕьыз Пискунови Аирынбеи ауацәшьразы аҧышәа рымамызт, уи азоуп ҳәызбала цәгьаҧсышьа злырҭаз, избанзар дҵас ирыман дшыршьуазаалакгьы лҭархара. Ахҧатәи – иршьыз аус лыцылуан маҵаҧас иаашьҭыз аҳасабеиларгацә, ашьра ҟазҵаз ижәлантәык Аирынба Арина. Убри арҵабырграз аҳәара ҟасҵоит, иршьыз Кожемирова аус лыцызуаз Арыҭба Наира абыржәы лазҵаара ахәҭаны иҟоуп ҳәа.

– Имааз ашаҳаҭцәы лоума?

– Ааи,шәара шәаҳаҭыр, усҟан дыҟамызт, аха иахьа даарт.

– Саҟәшаҳаҭуп! Даашәыҧхьа ҳазмазҵаац ашаҳаҭцәы!– ибжьы наиргеит аӡбацә.

Зыҟәрабжа инархысхьаз ҧҳәыск дшаацәналазҵәҟьа, ашацаҳәа лҿааханы аӡбацә иҿаҧхьа ацәажәарҭа даахагылт, аҳәса ирклоз асакулеигьы лыжәцәа иаахыхны лаҧхьа иныҟәылҵеит.

– Быхьӡ, быжәла? – ашаҳаҭ дызусҭаз шидыруазгьы дҵааит аӡбацә.

– Арыҭба Наира.

– Шаҳаҭцәс бшыҟаз бдыруан, ҳанбыҧхьаз аҿны бзымааи?

– Уи аҿны даажуан машәырла иҭахаз сашьа, – лҳәан, Наира убри аамҭаз аҟаҧыҳәа лылахьгьы ааиҟәылҵеит. – Ашьҭахь еиҭах шәара шәҟынтәи ашәҟәы сзынарышьҭит иахьазын аусӡбрахь саараӡы. Лена рыцҳа лзын смаакәа схы сеигӡозма.

– Иҭабуп! Бахьааз иашаны иҟабҵеит, – иҳәан, аӡбацә нас еиҭах изҵаараҟәа инарыцилҵеит. – Иршьыз аҧҳәыс дыбдыруазма?

– Аус еицаауан.

– Бара уажәыгьы уаҟа аус буама?

– Ааи.

– Иршьыз даҿеаџьара усура дзиасыз ҳәа ибдыруеи?

– Лена ҳара ҳҿы аус анылуаз ҭыҧҳа ҟәыҧшӡак маҵа-

ҧас дылзаарышьҭит. Рацәак мырҵыкәа уи аӡҕаб ахәынҭқарра аҧара рацәаны маӡала илхатәылтәит. Ашьҭахь анаплакы аиҳабы ишеиликааҵәҟьа аԥыцьагьы аусура иаҟәихит, аҧарабжьгара шыҟалаз аилыргаразы ашшыбӷьыцгьы апрокуратура иалеигалеит. Убри аҵыхәала аусӡбара цонаҵы, ус иаалырҟьаны Ленагьы дыршьит, – лҳәан, Наира лажәа наҿахылҵәеит.

Адукатцәа шаҳаҭԥцәас аҵыхәтәан иқәдыргылаз аҳәса аԥыцьагьы ирҳәаз аӡбаԥ агәҭахәыцра шинаҭаз убаратәы ҧыҭрак аҟара акгьы мҳәаӡо дыштәаз, ашьҭахь аусӡбра амаӡаныҟәгаԥ дахьтәаз ибжьы налықәиргеит:

– Амра Алиас-иҧҳа! Ашаҳаҭԥцәа аԥыцьагьы ирҳәақәаз ҭабԥыма?

– Ааи,шәа шәаҳаҭыр!

– Ҳазҿу аусӡбра ҳаналгалак ашьҭахь,арҭ ашаҳаҭԥцәа ирҳәаз хымҧада хазы аҭҵаара зҭахны иҟоу акоуп... Адгәа Сааныҟәа-иҧа дырԥегьых аусутә уоуит, – аҵыхәтәан алаф еиҧштәшәа даацәажәеит аӡбаԥ.

– Ус акәхоит.

– Ашаҳаҭцәа ҳәа уаҳа уаԥ дыҟам, аӡбарҭахь ииааҧхьаз зегьы разҵаара мԥаҧгоуп... Уажәшьҭа ажәа имоуп ахәынҭқарратә харадҵаԥ, апрокурор Адгәа Сааныҟәа-иҧа! – иҳәеит аӡбаԥ,аусӡбра шьҭа ахыркәшарахь инаго.

– Иҭабуп, шәара шәаҳаҭыр! – иҳәан,Адгәа дԥагыланы ауаԥшьразы имԥаҧгаз аусҭҵаара аҵыхәтәан иахькылгаз инақәыршәаны ахарадҵара аҧхьара дналагеит.– Ҳаҭыр зқәу аӡбаԥ! Шәара ишәылшәыршеит ауаатәыԥса рхақәиҭреи ршәарҭадареи ахьчаразы иашаны ақәӡбра. Ишаабо еиҧш,иахьагьы макьана иҟоуп ацәгьоурқәа ирызҿлымҳау ӡәырԥы, уи арҵабыргит иҟарҵаз ацәгьаразы ахара зыдҵахаз Пискунов Виктори Аирынба Зафаси, арҭ аԥыцьагьы ирызбеит, 1981 шықәса маи 26 азы Кожемирова Лена Андреи-иҧҳа дыршьырц. Убри аҽны рыгәҭакы иагьынарыгӡеит, аха аҽыҵәахра рықәымҿиакәа амилициа аусзуԥцәа рыбзоурала ашьра аныҟарҵаз

аҽныҵәҟьа аҩыџьагьы ԥшааны инкылан. Ашьаусҭҵаара аҵыхәтәан излартҵабыргыз ала, ашьра згәаҕыз аҩыџьагьы рымҩахҟьара, ацәгьоура рҽазкра мзызс иамоуп аҭаацәа рганахьала ишахәҭаз ааӡара ахьырмоуыз, ианаамҭаз ахылаԥшра шрыгыз...

Ашьҭахь иааркьаҿны дазааҭгылоит ауаҩшьра шеиҿкааз, иара убас ашьра зыхҟьаз амзызқәа рышьақәыргыларазы аусҭҵаарақәа шымҩаԥысуаз. Аҵыхәтәан даԥхьоит Пискунов Виктор аҵара ахьиҵоз ашколи аус ахьиуази рҟынтәи иаашьҭыз иҟазшьарбагақәа. Ашкол аҟынтәи иаашьҭыз иаҳәон аҵара дшацәаашьоз, азеиԥш ԥсҭазаара ихы шалеимырхуаз, илеишәа шыбааԥсыз уҳәа, угәы дызлахәаашаз ҳәа иара ус акы далаҟамызт. Аус ахьиуаз аҟынтәи иҟазшьарбага, уи аԥсык хар амамызт, иусушьа зынӡа ихирмзаргьы оумак ицәгьаз ҳәа акгьы аныԥшуамызт. Ауаҩшьра иалахәыз Аирынба Зафас иҟазшьарбагахь даниас, уи абасала дихцәажәеит.

...– Аирынба Зафас иаб иганахьала иахәҭаз ахылаԥшра имоуит, ииаӡара есымша иаҿыз иан заҵәык лакәын. Иаб есышықәса иҭаацәа ныжьны ԥарарҳараҳәа дыкәтцны дцалоит, уимоу иҷкәын иус иахьа ишырӡбо ала адырра шиоухьоугьы,ацәгьара шыҟаиҵаз шидыруагьы знызаҵәык иадамзаргьы дишьҭаланы дмаац. Ишаабо ала, Аирынба Зафасгьы иҭаацәа рганахьала ааӡара игуп, аха аҵара ахьиҵоз ашкол аҟынтәи иаашьҭу иҟазшьарбага излартҵабыргуа ала иқәлацәа рыгәҭа ҳаҭыр зқәыз иакәзаарын. Ашколаҿ еиҿкааз «ахьимик қәыԥш» далан, аиндаҭларақәа раан аԥхьахәқәа ахьигахьаз азын «иреиҕьӡоу ахьимик қәыԥш» ҳәагьы, ахьӡ ҳарак иҽаԥсеитәхьазаарын. Ианаамҭаз ахылаԥшра имазҭгьы акы иазкылсшаз иакәхон, убри аҟнытә ишьақәыргылара макьана ишауа агәра згоит.

Убри аамҭаз аӡырҩцәа ашхырцәаҕқәа реиԥш ауыхәа иааилалеит, ахара здыз ибзиарақәа апрокурор реиқәыԥхьаӡара данаҟәымҵӡа.

– Ари зегь рыла дыбзиахәхәа дыҟазаап, нас дынкыла-

ны дызшәымоу нак̆ доушәмыжьуеи! – ааигәашәа итәаз пҳәыскгьы ианылзымчҳаӡа абас лыбжьы налыргеит.

– Аусӡбра шәапҵырхагамхан! Иаашәычҳа! – иҳәан, аӡбаҩ убри аамҭаз иапхьа иқәгылаз аграфина аҵәца анк̆ьара дналагеит рҿеиқәырхразы.

– Сгәы иаанагоит, аҭаацәеи ашколи реимадара ахьмаҷу азы аҩганкгьы рганахьала ианаамҭаз ахылапшра рымазҭгьы иахьа рыҩны ик̆азаарын, аха ацәгьара аныкартҵах шьҭа рыхәҭаагьы иақәымшәар ада псыхәа рымам, – аӡырҩцәа рҿанеиқәырк иажәа инациҵеит апрокурор. – Шәара шәаҳаҭыр! Ҳаҭыр зқәу аусӡбра алатәаҩцәа! Ашьауӷәатә закәан инақәыршәаны аҳәара к̆асҵоит, ауаҩшьра к̆азҵаз Пискунов Виктор Андреи-иҧа хәышқәса ак̆арсаҿ ихалазаҵә иҵьбараӡоу аҭагылазаашьа иҭаны дҭакызарц,уи анихигалак даҽа жәашқәса ихьанҭоу аҭагылазаашьала абахҭаҿ ҭакрала ихигарц. Зегьы неицҵаны иқәҵоу жәохә шықәса анихигалак ашьҭахь, даҽа нхарҭакахь хәышқәса дахыгазарц... Ауаҩшьра иалахәыз Аирынба Зафас Гәадала-иҧа ихьанҭаӡоу аҭагылазаашьа иҭаны, жәаҩа шықәса бахҭала ахгара иқәзааит.

Аӡырҩцәа еиҭах рыбжьқәа аацәгьахеит иҧхьан аасҭагьы еицәаны, рыбжьқәа зладыргоз ала рыгәқәа наӡомызт, ашьра к̆азҵаз ирықәырҵоз ашықәсқәа маҷшьаны.

– Иабатәи ҭакроу ирҭаху, аҩыџьагьы ашьроуп ирықәҵатәу!.. Арҭ амшлашара зырбатәым пстәқәоуп!.. Иҵагьы аҧара рыхшәааазҭгьы, зынӡа иоурыжьыргьы к̆аларын! – аӡбаҩцәа ацҭәа рылхуа аҵыхәтәан абасгьы бжьык нарылк̆ьеит.

– Шәҽаанышәкыл! Иакәымала шәцәажәоушәагьы саҳауеит, аӡәы убз уақәӡаанӡа уҿы аaихаукыр еиӷьу џьысшьоит! – аҵәца ҩапхьа аграфина ианк̆ьо ибжьы аармчны инаиргеит аӡбаҩ. Ус дук мырҵыкәа рҿааиқәыркшәа аныкарҵа, хьчаҩцәас ик̆аз адукатцәа ашьҭахь ажәа нариҭеит. – Апхьа ҳаузыӡырҩып Иуана Рақма-иҧа!

Иуана иихьчарц идкылаз Пискунов дызлеихьчашаз ҳәа

акгьы инапы иакымызт, духьчартәгьы далаҟамызт ашьра зыӡбази еиҿызкаази иара ахьиакәхоз азын. Убри аҟнытә аҳәынҭқарратә харадҵаа идиҧхьаӡалаз азы рацәак изахымҳәаакәа аҟарсаҿ иҭакра ҧсахны жәохәшықәса иҵәгьоу аҭагылазаашьа иҭаны бахҭала иҭакра даҳәеит, уи анихигалак ашьҭахь хәышқәса даҿа нхарҭакахь дахыгахарц иқәиҵазгьы мап изахымҳәааит.

Уи ишьҭахь дықәгылеит Аирынба дзыхьчоз адукат Адгьагә Сагига-иҧа, аха арагь иихьчоз Пискуновгьы иаыза дызлаеиҧыз ҳәа акгьы далаҟамызт аҟнытә, ахарадҵаа иқәиҵаз жәааа шықәса армаҷраз акгьы изахымҳәааит. Адукатцәа ааыцьагьы ируалыз ражәа анырҳәа ашьҭахь аӡбаа ибжьы наиргеит.

– Ахара зду Пискунов Угыл! Кыр уҳәарц уҭахызар аҵыхәтәантәи уажәа ҳазыӡыраауеит.

– Ахара шсыду здыруеит, – иҳәан,Виктор ихы дахашшаарц жәақәак иҳәарц иҭаххеит. – Ааи,ауааы дысшьит, иҟасҵаз аҵәгьара азын шәҿаҧхьа аҳәара ҟасҵоит, шәара шәҟәыҕареи шәгәыразреи сыгышәмыжьырц.

– Уажәа уалгама?

– Ааи!

– Утәа... Ахара зду Аирынба кыр уҳәарц уҭахызар аҵыхәтәантәи уажәа ҳазыӡыраауеит.

Аирынба ишьамхқәа рымч рылӡаазшәа аарла даагылан, убри аамҭаз аӡәы иҿаҧшра изымгәаҕьуа ихы шьҭацаланы ибжьы наиргеит.

– Ауаашьра сеахьаласырхәыз азы сахьхәны сыҟоуп, аха шьҭа уи сыхәартә иҟам! Елыскаауеит ахара шсыду! Аӡбаацәа шәҿаҧхьа аҳәара ҟасҵоит, сықәра зламнаӡац ала исыдҧхьаӡало ашықәс ахшыазышьҭра ашәҭаразы.

– Иуҳәарц иуҭахыз ҳәаны уалгама?

– Ааи!

– Утәа... Аӡбаацәа еилацәажәаразы аилатәарахь иҵоит! – иҳәан, аӡбаа иқьаадқәа иаыҵрак даагылеит.

– Сшәыҳәоит зегьы шәгыларц! Ахарақәҵара аҵыхә-

тәахьы акылгара аӡбразы аӡбаҩ дцоит! – убри аамҭаз лыбжьы налыргеит аусӡбра амаӡаныҟәгаҩ.

Саатбжак аҟара ҵхьаны еиҧш, аусӡбара аҵыхәтәа шхыркәшахаз зныз ахҩылаа кны ус аӡбаҩ дааҩналан, дышиашаз дааины дымтәакәа уаанӡа дызхатәаз итәарҭа даахагылан аусӡбра иаӡбаз аҧхьара дналагеит, уи даҧхьонаҵы аӡырҩцәагьы гылазарц ахьрыхәҭаз азы рышьҭабжьык ыҟамкәа рлымҳақәа изкыдҵа аӡырҩра иаҿын. Ацәгьоуцәа рықәнага рақәыршәаразы абысҟак-абысҟак шықәса ҭакрала ирықәҵазааит ҳәа аҳәынҭқарратә харадҵаҩ аусӡбра иадигалаз аӡбаҩгьы имҧсахкәа иаанижьит. Ахарақәҵара даҧхьаны даналга ашьҭахь иҭыҧаҿ дшынатәазҵәҟьа, нас ахара здыҧхьаӡалаз ихы нарықәкны ибжьы наиргеит.

– Аҭакра зықәҵоу Пискунови Аирынбеи шәгыл!

Аҩыцьагьы ршьараҿ иҟамкәа рхы-ргәы ахшәаны, абысҟак ашықәс рацәа рықәызҵаз ргәы рзыҧжәо, арахь мчы рымамкәа зегь рыла рхақәиҭра рымхны иахьыҟалаз азы шьҭарнахыс адунеи акгьы рзаламызшәа, убри аамҭаз иагьҧсымкәа иагьбзамкәа иҩеибаргылеит.

– Ақалақь аӡбырҭа иаӡбаз шәҩыцьагьы шәақәшаҳаҭымзар, Аҳәынҭқарра Аконституциеи Ашьауҕатә Кодекси рыҧҟарақәа инарықәыршәаны азин шәнаҭоит, ҭакрыла ишәықәҵахаз шәшақәшаҳаҭым ала жәамш рыҩнуҵҟала ашшыбҕьыц ҩны Иреиҳаӡоу аӡбырҭа иалажәгаларц… Еилышәкаама?

– Еилаҳкааит! – инеицырҳәеит аҩыцьагьы.

– Ауаҩшьра ҟазҵаз Пискунови Аирынбеи иҟарҵаз ацәгьоура аҵыхәала рыхәҭаа рақәыршәаразы аусӡбра абриала иахьа инырҵәоуп! – иҳәан, аӡбаҩ дҩагыланы иҿынаихеит.

– Сшәыхәоит зегь шәгыларц! Аӡбаҩ дцоит! – ашырҳәа дҩагыланы ҩаҧхьа лыбжьы налыргеит аусӡбара амаӡаныҟәгаҩ.

Абасала ацәгьоуцәа рыхәҭаа иақәыршәан, аха ир-

шьыз Кожемирова Лена лгәыла ҧҳәыс Расида Дадал-иҧҳа аусӡбра ахыркәшамҭаз лхатәгәаҧхарала дааны аӡбаҩцәа иралҳәаз: «Расида,мышкы зны сыҳәҳәабжь баҳауазар бхаланы сыхьча, ацхыраара сыҭ!» ҳәа,салҳәаахьан ҳәа идеиллыркааз ахҧатәи ахаҿгьы ыќазар ќалап ҳәа усќан гәҩарас иќазҵақәазгьы ќалеит. Ҵабыргны уи ыќазу иќамзу аиаша аӡәгьы издыруамызт, ауаҩшьра ќазҵаз рус ӡбны ианҭарк ашьҭахьгьы ашьаусҧшааҩцәа убри аилкаара ҏеазырку ҏеазырымку иахьа уажәраанӡагьы еилкаамкәа иаанханы иќоуп.

1981

Ахқәа

Дырмит Быҭәба иажәабжьқәа ирызкны
ажәақәак. *В. Аҧхазоу*......3
Алакәззырҳәо......5
Аҧсы дшыбналаз......25
Аимҩалацәа......50
Нас ианеиқәшәаз......63
Абырлаш мацәаз......81
Ус сгаӡандаз......107
Изхарада......121
Ирыдрамкылаз......141
Инырҵәам ажәабжь......172

Дырмит Иуана-иҵа Бытәба

АБЫРЛАШ МАЦӘАЗ

Ажәабжьқәа

Дмитрий Иуанович Бутба

ЖЕМЧУЖНОЕ КОЛЬЦО

Рассказы

Аредактор *Заур Бытәба*
Акорректор *Емма Адлеиба*
Асахьаҭыхҩы *Руслан Габлиа*
Компиутерла аиқәыршәаҩ *Асҭанда Аҵьынҵьал*

Аформат 84x108/32. Атираж 300.
Иныҟә. акь. бҕь. 11.
Аҿаҭҵаҧҟа №